

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HADİS LİTERATÜRÜNDE FEDÂİLÜ'S-SAHÂBE TÜRÜ
KAYNAKLAR VE NESÂÎ'NİN “FEDÂİLÜ'S-
SAHÂBE”Sİ

Hazırlayan
Hasan ASLAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. M. Sait UZUNDAĞ

Yüksek Lisans Tezi

ŞIRNAK, 2017

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Hasan ASLAN

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Hadis Literatüründe Fedâilü’s-Sahâbe Türü Kaynaklar ve Nesâî’nin Fedâilü’s-Sahâbe’si” adlı Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Adı SOYADI

Hasan ASLAN

Danışman

Adı SOYADI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ danışmanlığında Hasan ASLAN tarafından hazırlanan “Hadis Literatüründe Fedâilü’s-Sahâbe Türü Kaynaklar ve Nesâî’nin Fedâilü’s-Sahâbe’si” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

23.01.2017

JÜRİ

İMZA

Danışman :Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ

Üye :Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

Üye :Doç. Dr. Mehmet BİLEN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulununtarih vesayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

Yrd. Doç. Dr. Ömer Ali Yıldırım

ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR

İslam Dininin ana kaynakları, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Sünnet'i dir. Sahâbe, bu iki kaynağın sonraki nesillere ulaşmasında ilk basamakta yer alırlar. İslam Dininin sonraki nesillere ulaşmasında bu kritik fonksiyonu icra eden sahabe hakkında kaynaklarda pek çok bilgi mevcuttur. Onların genel olarak durumu, hal ve hareketleri kaydedilmiştir. İlk olarak onlar her türlü sıkıntıya katlanarak bu dini bize ulaştırmışlardır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında yetişen, her türlü sıkıntıya katlanan ve ona yardım eden bu güzide topluluğu hem Allah (c.c) hem de onun Rasul'u (s.a.s.) övmüştür. İşte onların bu övgülerini kitaplaştıran pek çok eser sonraki âlimler tarafından ortaya konmuştur.

Bu tezimizde sahabenin fazileti hakkında yazılan eserleri tespit edip onlar arasında Nesâî tarafından yazılan Fezâilü's-Sahâbe adlı eseri incelenecektir. Öncelikle Nesâî'nin eserinin sadece Arapça olarak Faruk Hammâde tarafından tahkik edilmiş olduğunun görülmesi ve derlenmiş bir fezâil literâtürünün bulunmayışı veya varsa bile dağınık olması bizi böyle bir konuyu incelemeye sevk etti.

Yapılan bu tez çalışması, giriş ile beraber dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu kapsamı, amacı ve sınırları hakkında bilgiler verilecektir. I. bölümde genel olarak sahabe bilgisi ve sahâbe ile ilgili literâtür verilecektir. II. Bölümde sahabenin fazileti ele alınacak, III. Bölümde Nesâî'nin biyografisi ve IV. Bölümde de İmam Nesâî'ye ait *Fezâilü's-Sahâbe* adlı eseri incelenecektir.

Tezimi hazırlarken yardımlarını benden esirgemeyen bana hep rehberlik eden çalışmamı baştan sona büyük bir sabır ve titizlikle takip edip beni yönlendiren gerekli değerlendirme ve düzeltmeleri yapan başta danışman hocam Yrd. Doç. Dr. M. Sait Uzundağ'a ve Yrd. Doç. Dr. Nurullah Agitoğlu hocama teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışma esnasında ev ortamında bana her türlü kolaylığı sağlayan eşim ve çocuklarıma teşekkür ederim. Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Hasan ASLAN

ŞIRNAK, 2017

HADİS LİTERATÜRÜNDE FEDÂİLÜ'S-SAHÂBE TÜRÜ KAYNAKLAR VE NESÂÎ'NİN FEDÂİLÜ'S-SAHÂBESİ

Hasan ASLAN

Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim

Dalı, Yüksek Lisans / Ocak, 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. M. Sait UZUNDAĞ

ÖZET

Sahabe, geçmişte olduğu gibi bu gün de Müslümanlar arasındaki temel tartışma konularından biridir. Sahabe tasavvuru İslam dünyasındaki ekolleşmenin temel unsurlarındandır. Bu da sahabenin önemini artırmaktadır. Özellikle Şia ve Ehl-i Sünnet ekollerinin temel ayrılma noktası bu alandır.

Sünni nazarda yüksek itibara sahip olan sahabe, bu itibarını Şia'da görmemekte, ilk üç halife başta olmak üzere sahabenin tamamına yakını tekfir edilmekte, din mensupları nezdinde kötü gösterilmektedir.

Şia'nın bu olumsuz tavrına karşılık Ehl-i Sünnet de sahabeyi koruma onun faziletini benimseme gayretinde olmuşlardır. Ehl-i Sünnet, genelde sahabeye saygılı olmayı, onları korumayı ilke edinmiştir.

Özellikle "Mihne" dönemindeki olumsuz sahabe tasavvurunu düzeltmek, bu dönemde yazılan "Mesâlib" türü eserlere bir reddiye olarak "Fezâilü's-Sahabe" veya "Menâkıb" türü eserler yazmak ve ehl-i bid'at'ın fikirlerine dayanak için uydurulan rivayetlere karşı sahih rivayetleri derleme gereği duyulmuştur. Bu konuda pek çok eser telif edilmiştir.

Nesâî de sahabenin faziletini belirten rivayetleri derleyen müctehid âlimlerdendir. *es-Sünenü'l Kübra*'sının Menâkıb bölümü daha sonra müstakil bir kitap olarak Faruk Hammade'nin tahkikiyle basılmıştır. Biz de bu kitapta geçen rivayetleri değerlendirerek, rivayetlerin numara sırasına göre her biri hakkında açıklamalar yaptık, rivayetin sıhhati, senedi ve hakkında yapılan yorumlara kısaca değindik.

Sahâbe, Fezâil, Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, Fezailü's-Sahâbe Eserler.

**SOURCES LIKE FEDÂİLÜ'S-SAHÂBE IN HADİTH LİTERATURE
AND NESÂİ'S FEDÂİLÜ'S-SAHÂBE BOOK**

Hasan ASLAN

Şirnak University Social Sciences Institute Basic Islamic Sciences Department

Hadith Main Science Master / January, 2017

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. M. Sait UZUNDAĞ

ABSTRACT

Companion is one of the main debate issue between Muslims the same as today in the past. Realisation of the companion is basic factor in İslamic Ecol. This also increases the significance of companion. This field is the primary seperation point especially in the Shi'a and Followers of Sunnah ecols.

Although followers of Sunnah regard companion as great reputable, they are disregarded by The Shi'a. The Shi'a's main target is to denigrate and to revile companion, to tarnish companion's image even they want to show companion as bad by saying them unbeliever. This belief about almost all companions particularly first three caliphs was placed in their belief systems.

In return for the Shi'a's this negative manner, Followers of Sunnah also tried to show great respect to companion in order to protect them, to adopt their merits since they know companion as first member of religion and carrier from generation to another generation. The Followers of Sunnah usually adopt as a principle to be respectful to companions and protect them.

Especially in "Mihne" period as a refutation of "Mesalib" type, "Fezailü's-Sahabe" or "Menâkıb" type works were written to restore negative companion thought and authentic rumours need to be compiled towards to rumours which were adapted to base Ahlul Bidat's opinions. Many works were reconciled related to this topic.

Nesai are also important scholar who compiles rumours concerning to merit of companion. He wrote "Fezailü's- Sahabe" as a part of "Es-Sünenü'l Kübra". Afterwards "Fezâilü's-Sahâbe" was printed as a private book with Faruk Hammadde's enquiry. We make statements about each rumor according to ordinal numbers of rumors by evaluating rumors in this book, We mention briefly comments about correctnees and time of rumors.

Keyword: Sahabe, Virtue, Nesai, Sahabe's Virtue, Fezâilü's-Sahâbe Works.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
Çalışmanın Konusu	1
Çalışmanın Önemi, Amacı ve Yöntemi	1
Kaynaklar	2
I. BÖLÜM.....	3
SAHÂBE KAVRAMI VE SAHÂBE KONUSUNDA YAZILMIŞ ESERLER	3
1.1. Sahâbe Kelimesinin Kökeni Ve Anlamı	3
1.1.1. Sözlük Anlamı.....	3
1.1.2. Örfî Manası	4
1.1.3. Terim Anlamı	4
1.1.3.1. Hadisçilere Göre Sahâbe Kavramının Anlamı.....	5
1.1.3.2. Cinlerin ve Meleklerin Sahâbiliği Konusu	7
1.1.3.3. Usulcülere Göre Sahâbe Kavramının Anlamı	8
1.1.4. Kur'an-ı Kerim'de Sahâbe Kavramı	9
1.1.5. Hadislerde Sahâbe Kavramı	10
1.2. Sahâbe Konusunda Yazılmış Eserler	10
1.2.1-Sahâbe Konusunda Yazılan Müstakil Eserler.....	11
1.2.2- Hadis Ve Rivâyet Kitapları.....	15
1.2.3-Sahâbeyi Tanıtan Biyografi (Rical) Kitapları	16
1.2.4-Meğazi, Siyer Ve Futuhât Kitapları	21
1.2.5-Genel Ve Özel Tarih Kitapları	22
II. BÖLÜM.....	24
SAHÂBENİN FAZİLETİ	24
2.1-Teşekkürü, Muhtevası ve Ortaya Çıkış Sebepleri.....	24
2.2- Fezâilü's-Sahâbe ile İlgili Bazı Kavramlar.....	27
2.2.1.Fezâil, Fazl veya Tafzil.....	28
2.2.2. Menkıbe ve Menâkıb	29
2.2.3. Sebb, Şetm, Buğz ve La'n	29
2.3- Sahâbeyi Tafzil Etmenin Tarihçesi	30

2.3.1- Haricilerde Tafzil.....	33
2.3.2- Mutezile’de Tafzil	34
2.3.3- Şia’da Tafzil	35
2.3.4- Ehli Sünnete Göre Sahâbe’nin Fazileti.....	39
2.3.4.1- Kur’an-ı Kerim’de Sahâbenin Fazileti	40
2.3.4.2. Hadislerde Sahâbe’nin Fazileti	49
2.4- Sahabenin Adaleti Konusu.....	54
2.5- Sahabenin Fazilet Sıralaması Konusu.....	57
2.6- Değerlendirme.....	59
2.7-Sahâbe’nin Faziletine Dair Yazılan Eserler	62
2.7.1. Sahâbenin Faziletine Dair Genel Nitelikteki Eserler	62
2.7.2. Sahâbenin Bir Kısmının Faziletine Dair Yazılan Eserler	64
2.8- Sonraki Dönemlerde Konusu Doğrudan Fezâilü’s-Sahâbe Olan Eserler:	69
III. BÖLÜM	71
NESÂİ’NİN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	71
3.1-Nesâî’nin Hayatı	71
3.2- Hocaları.....	72
3.3- Öğrencileri	73
3.4- Ölümü	73
3.5- İlmî Kişilği	74
3.6- Eserleri	76
3.6.1- es-Sünen (el-Muctebâ).....	76
3.6.2- es-Sünenü’l-Kübrâ.....	77
3.6.3- Amelü’l-Yevm ve’l-Leyle	77
3.6.4- ed-Du’afâ ve’l-Metrûkîn	78
3.6.5- Kitâbü’t-Tefsîr (Tefsirü’n-Nesâî).....	78
3.6.6-Fezâilü’l-Kur’an	78
3.6.7-Fezâilü’s-Sahâbe.....	78
3.6.8-Hasâisu Emiru’l-Müminin Ali b. Ebî Talib (r.a.).....	78
3.6.9-Kitâbü’l-Cum’a.....	79
3.6.10-Tehzibü Kitâbi’l-İstiâze.....	79
3.6.11-el-İmâme ve’l-Cemâa	79
3.6.12-İşaretü’n-Nisâ	79
3.6.13-Kitabü’t-Tıbb Li’n-Nisâ	79
3.6.14-Kitâbu’n-Nuût.....	79
3.6.15-el-Cerh ve’t-Ta’dil.....	80
3.6.16-Cüz’ Fîhi Meclisân min İmlâî Ebî Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî	80
3.6.17-Cüz’ Min Hadisin Ani’n-Nebi.....	80
3.6.18-el-Künâ (el-Esma’ ve’l Künâ, el-Esâmî ve’l Künâ)	80
3.6.19-Tesmiyetü Fukahâi’l-Emsâr	80
3.6.20-Tesmiyetü Men Lem Yervi Anhu Ğayru Raculin Vahid	80

3.6.21-et-Tabakât	80
3.6.22-Zikru Men Hadese Anhu İbn Ebî Arûbe ve Men Lem Yesma' Minhu... 80	
3.6.23-Tesmiyetü'ş-Şüyûh.....	81
IV. BÖLÜM	82
NESÂÎ'NİN FEZÂİLÜ'S-SAHÂBE ADLI ESERİ	82
4.1- Eseri Te'lif Etmesinin Sebebi	82
4.2- Genel Olarak Eserdeki Rivayetlerin İçeriği	84
4.3- Rivayetlerin Değerlendirilmesi	86
SONUÇ	136
KAYNAKÇA	139
ÖZGEÇMİŞ	145

KISALTMALAR

ay. : Aynı yer.

b. : Bin, ibin

bkz. : Bakınız

bsk. : Baskısı

byy. : Basım yeri yok

C. : Cilt Numarası

c.c. : Celle Celâluhu

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

haz.: Hazırlayan

H. No: Hadis Numarası

İfav: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi

İsav: İslami İlimler Araştırma Vakfı

nr.: Neşriyat

ö. : Ölüm tarihi

s. : Sayfa

S. : Sayısı

s.a.s. : Sallallahu Aleyhi ve Selem

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

ty. : Tarih yok

vb.: Ve benzerleri

vd. :Ve diğerleri

yay. :Yayın evi, yayınları

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Bu araştırmada çeşitli kaynaklarda geçen sahâbe ile ilgili eserler belli kategorilere ayırarak toplanıp, bunlar arasından Nesâî'nin *Fezâilü's-Sahâbe* adlı eseri incelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda fezâilü's-sahâbe hakkında yazılan eserler tespit edilmeye çalışılıp, Nesâî ve eseri ile ilgili bilgi verilecek daha sonra eserde geçen rivayetler hakkında kısa değerlendirmeler yapılacaktır.

Çalışmanın Önemi, Amacı ve Yöntemi

Hadis rivayet zincirinin en önemli halkasını oluşturan sahâbe ile ilgili çok sayıda eser mevcut olmakla beraber onların belli sınıflamalara tabi tutulmadan kaynaklarda dağınık olması onlara ulaşmayı güçleştiriyordu. Dağınık olan bu eserleri birkaç kategoriye ayırarak onları bir araya toplamayı amaçladık. Böylece onları arayanların daha kolay bulabileceği ve hangi âlimlerin sahabe edebiyatına katkıda bulunduğu öğrenilmiş olunacaktır. Bu kitaplar arasında sahâbenin faziletine dair olanlar önemli bir yekûn tutmaktadır. Sahâbenin fazileti algısı da İslam âleminde aynı değildir. İfrat ve tefrit arasındaki duygusal sahabe tasavvurunu incelemek önemlidir. Konumuzla sıkı ilişkisinden dolayı bu hususa değinilmiştir. Çok inkârcı ve uc noktada duran, sahâbeyi ta'n eden Şia ile onlar arasındaki savaşıardan konuşmayı dahi günah sayan Ehl-i Sünnet arasındaki sahabe tasavvurunun karşılaştırılarak, onların Kur'an ve Hz. Peygamberin dilinden tezkiyeleri önemli konular arasındadır. Çünkü sahâbe tasavvuru fezâil türü eserlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tam bu noktada sahâbenin faziletine dair sahih rivayetleri ile dikkat çeken Nesâî'nin *Fezâilü's-Sahâbe* eserini incelemek de çalışmamızın diğer kısmını oluşturmaktadır. Amacımız *Fezâilü's-Sahâbe* ile ilgili kaynakları belirlediğimiz kategorilere göre toplamak bunlar arasında sahâbenin faziletine dair yazılan Nesâî'nin *Fezâilü's-Sahâbe* eserini incelemektir. Araştırmaya ilk olarak genel sahabe bilgisinden başladık, burada sahâbe kelimesinin kökeni, sözlük ve terim anlamı,

Kur'an'daki ve hadis rivayetlerindeki kullanımı gibi konular işlendi. Sonra sahâbeye dair yazılan kaynakları kategorilendirip toplamaya çalıştık. Bu kısımda da sahâbe hakkındaki kaynaklar taranmış ve sahâbeye dair yazılan eserler toplanmıştır. Özellikle fezâilü's-sahâbe kaynakları derlenmiştir. Sonra inceleme konusu yaptığımız eserin müellifi olarak da İmam Nesâî hakkında bilgiler verilecektir. Nesâî'nin hayatı ilmi, kişiliği ve eserleri kısaca tanıtılacaktır. Son olarak çalışmamızın önemli bölümünü oluşturan Nesâî'nin *Fezâilü's-Sahâbe* eseri incelenecektir. Rivayetler, numara sırasına göre her biri hakkında açıklamalar yapılacak, sıhhati, senedi ve hakkında yapılan yorumlar kısaca değerlendirilecektir.

Kaynaklar

Çalışmamızda klasik hadis kaynaklarından faydalandık. Bunların başında kütüb-i sitte gelir. Hem sahâbe hakkında genel bilgi verirken hem de hadis tahlillerinde bunlardan faydalandık. İncelediğimiz eserin rivayet değerlendirmelerini de bunların yaptığı yorumlardan derledik. Bunlar dışında Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ve *Fezâilü's-Sahâbe*'si, İbn Hibban'ın *Sahih*'i, Hâkim'in *Müstedrek*'i ve Nesâî'nin *Sunen-i Kubrâ*'sından yararlandık. İbn Hacer'in *el-İsâbe*'si, Suyûtî'nin *Tedribü'r-Râvî*'si, İbnu's-Salah'ın *Ulumu'l-Hadis*'i ve Bağdadî'nin *el-Kıfayes*'i ile İbnu'l-Esir'in *Usdu'l-Gâbe* eseri de faydalandığımız klasik kaynaklardır. Rivayet değerlendirmeleri için Mübarekfürî'nin *Tuhfetu'l-Ehvezî*, Nevevî'nin *Minhac*'ı ve İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî* eseri başvurduğumuz hadis şerhleridir. Konumuzun bir bölümünü oluşturan Fezâilü's-Sahâbe edebiyatı için de Kettânî'nin *er-Risâletü'l-Müstatrefe*, Zehebî'nin *Tezkiretü'l-Huffâz* ve Sehâvî'nin *Fethu'l-Muğis*'inden faydalandık. Şia ve Ehl-i Sünnet arasındaki farklı sahâbe tasavvurunu ortaya koymak için de Eş'arî'nin *Makalât*'ından ve Ebû Mansur el Bağdadî'nin *el-Fark Beyne'l-Fırak* adlı eserinden yararlandık. Son dönem kaynaklarından olan *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedis*'i de her konuda yararlandığımız bir eserdir.

I. BÖLÜM

SAHÂBE KAVRAMI VE SAHÂBE KONUSUNDA YAZILMIŞ ESERLER

1.1. Sahâbe Kelimesinin Kökeni Ve Anlamı

1.1.1. Sözlük Anlamı

Sahâbe kelimesi S-H-B fiilinden türeyen sahbâ kavramına bakıldığında, Sahâbe'nin çoğul, ashâb'ın çoğulun çoğulu, sahbâ'nin ise tekil olduğu görülmektedir.¹

Sahâbe, ve ashâb kelimeleri “sohbet” kelimesinden türemiş olup sâhib veya sahbâ kelimesinin çoğuludur.² Bu kavram birçok tanıma konu olmuştur. Sözlükte yakın arkadaş, korumak, himaye etmek, teslim olmak, boyun eğmek, sohbet etmek, dost olmak, bir başkasıyla beraber yaşamak, ünsiyet alıp iyi geçinmek, anlamında kullanılmıştır.³

Sohbet kelimesi, sözlükte hakiki veya mecazi, az veya çok iki kişi arasında gerçekleşen arkadaşlık ilişkisi veya samimi dostluk kurmak gibi anlamlara gelir.⁴ Hatta kelimenin sözlük anlamı daha da genişletilerek, sadece insanlar arasındaki arkadaşlıklar için değil aynı zamanda insanlarla cansızlar arasındaki birliktelikler için de kullanılmıştır. Abdullah b. Mes'ud için, “Sâhibu's-Sivâk, Sâhibu'n-Na'leyn” tabirleri kullanılmıştır.⁵

“Ashâb” kelimesi, aynı veya benzer görüşleri benimseyenler ya da imamlardan birinin mezhebini takip eden, onun yoluna giren anlamında da

¹ İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem b. Manzur, *Lisânu'l Arab*, I-VI, thk. Abdullah Ali el- Kebir, Muhammed Ahmed Hasbullah, Haşim Muhammed eş-Şazeli, Daru'l-Maarif Kahire. t.y., IV, s. 225-226.

² Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî Ma'rifeti Usuli İlmi'r-Rivâye*, I-II, thk. Ebi İshak İbrahim b. Mustafa ed-Dimyâti, Dâru'l-Hudâ. Mısır, 2003. I, 193; İbn Manzûr, IV, s. 225.

³ İbn Manzûr, IV, s. 225, 226.

⁴ Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, thk. Dr. Faruk Hammâde, Mağrib 1984, s. 15. (Muhakkikin mukaddimesi); Hatib el Bağdâdî, I, s. 193.

⁵ Buhârî, *Fezâilü Ashâbi'n-Nebî*, 21. (V, s.60)

kullanılmıştır.⁶ Ama buradaki kullanımı, ancak söz konusu imamın ismi ile birlikte olmaktadır. Ashâbu Ebi Hanife, Ashâbü’ş Şafii gibi.

Şu halde sahâbe ve ashâb kelimelerinin müfredi olan sahâbînin, bir kimse ile beraber yaşayan, ona gönül veren, ona yakın arkadaş ve dost olan, onun sohbetinde bulunan, onu koruyup kollayan anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

1.1.2. Örfî Manası

İlmî disiplinlerimizin konuya ait görüşlerini belirtmeden önce önemine binaen kelimenin örfî manasını vermekte fayda görüyoruz. Çünkü kelimenin İstilahî anlamı, örfî ve luğavi manasının etkisiyle oluşmuştur. Sehâvî (ö. 902/1496), sahâbilik için sohbetin çokça olması gerektiğini bunun da ümmet arasında kelimenin örfî manasından kaynaklandığını belirtmektedir.⁷ Dolayısıyla örfte, birisine sohbetin olması için bir araya gelmenin, birlikteliğin uzun olması gerekmektedir. Nitekim İbnu'l-Cevzi ve İbn Manzûr, “sahib” kelimesi için “muâşere, muhâlata” yakınlık, dostluk, candan arkadaş olmak, her zaman yanında olmak anlamını vermişlerdir.⁸ Hatib el-Bağdâdî (ö. 463/1071) de kişinin Rasulullah (s.a.s.)la karşılaşması ve onunla birkaç adım yürümesi veya ondan bir hadis işitmesinin sahâbiliği için yeterli olmadığını, sahâbilik için uzun süre sohbetinde bulunmak gerektiğini belirtir.⁹ Görülüyor ki, örfte sohbet kelimesi arkadaşlığı, sohbeti, dostluğu çok olana, uzun süre beraber yaşayana hasr edilirken, lügat manasında bu süre aranmamakta kısa bir an için dahi görme gerçekleşmişse sahâbilik için kâfi görülmektedir.

1.1.3. Terim Anlamı

Sahâbe, konumu itibariyle hem usulcüler hem de fukahâ tarafından tarif edilmiştir. Ama Rasulullah (s.a.s.) zamanında kendisinin yaptığı bir tarif bilinmemektedir. Tarifler daha sonraki devirlerde yapılmıştır. Özellikle hadis ilminin teşekkül ettiği hicri ikinci asırda tarifler yapılmıştır. Sahâbe kelimesinin hem Kur'an'daki kullanımı hem de hadislerde Rasulullah (s.a.s.)'ın özel arkadaşları için bu kavramı kullanması ve bununla beraber sözlük anlamını da dikkate aldığımızda kelimenin erken dönemlerde ıstılahlaştığını söyleyebiliriz. “Sahâbî” kavramının

⁶ Abdullah, Aydınli, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, İfav yay., İstanbul 2009, s.28.

⁷ Sehâvî, Şemsuddin Ebû'l Hayr Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, *Fethu'l Muğis*, I-V, thk. Dr. Abdülkerim b. Abdullah b. Abdurrahman, Muhammed b. Abdullah b. Fuheyd, Mektebetü'l Minhac, Riyad, 1426, IV, s.8-9.

⁸ İbn Manzûr, IV, s. 225-226; Sehâvî, IV, s.10.

⁹ Hatib el-Bağdâdî, I, s.189-195.

istilâh olarak tanımı daha önce yapılmış olsa da İslam düşünce tarihinin altın çağı olan hicri üçüncü asırda netlik kazanmıştır.¹⁰

Birçok kavram gibi sahâbi kavramı da farklı ilmî disiplinlerimiz arasında farklı tarif edilmiş olup, en meşhur tarif şudur: “Sahâbe, Rasulullah (s.a.s.)’ı mümin olarak gören ve bu hal üzere vefat edenlere verilen özel bir sıfattır.”¹¹

Tarife, Rasulullah (s.a.s.) ile uzun veya kısa bir süreliğine karşılaşan, ondan hadis rivayet eden veya etmeyen, onunla savaflara katılıp katılmayan hatta sohbetine katılmayıp sadece onu bir kere gören veya bir özrü sebebiyle onu göremeyen ama sohbetinde bulunan herkes girer. Ayrıca tarife iman kaydıyla mükellef olan insan ve cinlerin tamamı dâhildir.¹² Tarifin dikkat çeken tarafı sohbetin/birlikteliğin süresidir. Bazı âlimlerimiz sahâbi kelimesinin çerçevesini geniş tutarken bazıları da alabildiğine daraltmıştır. Usul âlimleri ve fakihler, sahâbiliği sohbet ve arkadaşlık süresine bağlarken muhaddisler ise böyle bir süreyi şart koşmazlar.

1.1.3.1. Hadisçilere Göre Sahâbe Kavramının Anlamı

Kimlerin sahâbî olduğu meselesinde örfün aksine çerçeveyi oldukça geniş tutan muhaddisler, süreyi en aza indirmişlerdir. Ali b. el-Medinî (ö. 234/848) kelimeyi şöyle tarif etmiştir: “Hz. Peygamber ile sohbet eden veya bir saat dahi olsa O’nu gündüz gözü ile gören sahâbîdir.”¹³ Buradaki bir saat kaydı, sürenin değil görmenin sahâbîlik için yeterli olduğunu gösterir. Ayrıca “gündüz gözüyle görme” kaydı ile gerçek âlemde görmenin şart olduğu, rüyada görenlerin sahâbi sayılmayacağı ortaya çıkmaktadır.

Ahmed b. Hanbel de (ö. 241/855) buna benzer bir tarif yapmıştır: “Rasulullah (s.a.s.) ile bir sene veya birkaç ay yahut bir gün hatta bir saat sohbet eden veya sohbet etmeyip sadece O’nu gören O’nun ashâbındandır.”¹⁴

Buhârî de (ö.256/869): “Müslümanlardan Hz. Peygamber ile birlikte olan veya O’nu gören herkes O’nun ashâbındandır”¹⁵ demiştir.

¹⁰ Harun Reşit Demirel, “Ehl-i Hadis ve Usulcüler Arasında Sahâbe Tanımı Tartışması” *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe-Kimliği ve Algısı*-, Ensar Yayınları, İstanbul 2013, s.455.

¹¹ Bkz. Curcânî, es-Seyyid eş-Şerif Ali b. Muhammed el-Curcânî, *et-Ta’rifât*, Beyrut 2009, s.135; İbn Hacer, Şihâbu’d-Din Ebû’l-Fadl Ahmed b. Ali b.Muhammed b. Muhammed Ali el-Kenânî el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîzi’s-Sahâbe*, I-VIII, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Muavved, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1415, I, s.158.

¹² Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.16.

¹³ İbn Hacer, Şihâbuddin Ebû’l Fadıl Ahmed b. Ali b.Muhammed b. Muhammed. Ali el-Kenânî el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahihi’l-Buhârî*, I-XIII, thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki, Abdülaziz b. Abdullah b. Baz, Muhibbüddin el-Hatîb, Daru’l Ma’rife, Beyrut, ty., VII, s.5.

¹⁴ Hatîb el-Bağdâdî, I, s.190-191.

İbnu's-Salâh (ö.643/1245), Tabiun'un büyüklerinden olan Saîd b. el-Müseyyeb (ö.94/712)'in sahâbe için "Rasulullah (s.a.s.)'la bir veya iki sene ikamet eden ya da onunla bir veya iki savaşa katılanlardır" şeklinde yaptığı tanımı naklettikten sonra bunun usulcülerin görüşü olduğunu, tarifin bu ibareyle daraltıldığını, Abdullah b. Becelî gibi sahâbîliğinde ihtilaf olmayan birçok kişiyi dışarıda bıraktığını kaydetmektedir.¹⁶ Bu ifadelerden İbnu's-Salâh'ın kelimeyi geniş tuttuğunu anlamak mümkündür.

İslam âleminin neredeyse ittifak ettiği, cumhurun görüşü olarak da benimsenen tanım İbn Hacer el-Askalân'ının (ö.852/1448) yaptığı tariftir. İbn Hacer, *el-İsabe* adlı eserinde Sahâbiyi şöyle tarif etmektedir: *من لقي النبي صلى الله عليه وسلم* "Sahâbi, Rasulullah (s.a.s.) ile Mü'min olarak karşılaşan ve bu hal üzere (Müslüman olarak) ölen kimsedir."¹⁷ En çok kabul gören tarif İbn Hacer'in olmakla beraber, bu tarife bazı itirazlar da yapılmıştır. Bunlardan biri Allah Rasulu'nu (s.a.v) görüp O'na iman etmiş, sonra irtidat etmiş ancak Rasulullah (s.a.s.) hayatta iken yeniden tövbe edip iman eden kişinin sahâbi sayılıp sayılmayacağı meselesidir. İtiraz edenler olsa da tevbe ettiğinden dolayı Sahâbî sayılacağı görüşü ağır basmıştır. Önceden iman eden Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serhi, daha sonra mürted olup Mekke'ye kaçmıştı. Mekke fethinde tekrar iman ettiği için sahâbi sayılmıştır.¹⁸

Tarifteki "mümin olarak görmek ve bu hal üzere ölmek" kaydıyla inkâr edenin ve nifakı Allah ve Rasulu'nun sözleri ile tescil olanın sahâbeden sayılmayacağı anlaşılmaktadır. Ancak irtidat edip Rasulullah (s.a.s.)'ın vefatından sonra tövbe edenin sahâbî olup olmadığı konusu tartışmalıdır. İmam Malik (ö. 179/795), İmam Şafîî (ö. 204/820) ve İmam Ebû Hanîfe (ö. 150/767) irtidatın amelleri boşa çıkardığını, dolayısıyla mürtet olanın sahâbîlik fazileti ve sevabının da boşa gittiğini ve sahâbîliğinin de düştüğünü belirtmişlerdir.¹⁹ İbn Hacer ise *el-İsabe* adlı eserinde "araya irtidat girse de" kaydını koyarak böyle birisinin de sahâbi sayılacağını belirtmiştir.²⁰

¹⁵ Buhârî, Fezâilü Ashabi'n-Nebi, 1. (V, s.5)

¹⁶ İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahman eş-Şehrezûrî, *Mukaddimetü İbni's-Salâh fi Ulûmi'l-Hadis*, thk., Nureddin İtr, Daru'l Fikr, Dimaşk, 1998, s.293.

¹⁷ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, s.158.

¹⁸ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Müni' ez-Zührî, *Tabakât*, I-XI, thk., Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 2001, VI, s.129-130.

¹⁹ Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *Tedribu'r-Ravî Şerhu Takribi'n-Nevevi*, I-II, thk. Muhammed b. 'Uveyde, Daru'l-Kütübî'l İlmîyye, Beyrut, 1996, II, s.122.

²⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, s.159.

Burada tartışmalı birkaç konuyu daha zikretmeliyiz. Birincisi temyiz yaşına varmadan Rasulullah (s.a.s.)'ı görenlerin sahâbî olup olmadığıdır. Buluş çağına ermedikleri için mükellef sayılmasa da aklî yeteneklerini kullandığı dönem olarak tarif edilen temyiz dönemindeki çocuklar sahâbeden sayılmıştır. İbn Hacer, *el-İsâbe* adlı eserinde temyiz yaşındaki sahâbîlere özel bir bölüm ayırmıştır.²¹ Ama temyiz yaşının altındakileri sahâbe değil tabiünden saymıştır. Çünkü temyiz yaşının altındakilere görme fiilini nispet etmek doğru değildir.

Tartışmalı konulardan birisi de Rasulullah (s.a.s.)'a hayatta iken iman etmesine rağmen onunla karşılaşmayan, O'nu görme şerefine nail olmayan muhadramların²² durumudur. İttifakla âlimler, bunları sahâbeden saymamışlardır.²³ Üveys el-Karânî, Zeyd b. Vehb, Ebû Musa Havlanî ve Habeşistan kralı Necâşi bunlardandır. İbn Hacer ve İbn Abdilber gibi bazı âlimlerin sahâbeyi tanıtan kitaplarında bunlara yer vermesinin onların sahâbe değil sahâbeye yakın tabakada yer almasından kaynaklandığı düşüncesindeyiz.²⁴

1.1.3.2. Cinlerin ve Meleklerin Sahâbiliği Konusu

İnsanlar dışında sahâbiliği tartışmalı olan iki grup vardır. Bunlar cinler ve meleklerdir. İbn Hacer'in(ö. 852/1449) tarifinden anlaşılan Rasulullah (s.a.s.)'ı görüp O'na İman eden her cin ve insan sahâbî sayılmaktadır. Bazı âlimler itiraz etse de cinler konusunda cumhurun görüşü onların da sahâbe sayılması yönündedir.²⁵ Nitekim İbn Hacer, onları sahâbeden saymıştır.²⁶ İb'u'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *Usdu'l-Gâbe* adlı eserin muhakkikleri cinlerin varlığına işaret eden ayet ve hadisleri zikrettikten sonra onların mükellef olduğunu, iyi ve kötülerinin olduğunu ve onlardan da Rasulullah (s.a.s.)'ı görenlerin sahâbî olduğunu delilleriyle ortaya koymuşlardır. Sübkî (ö. 771/1370) ve İbn Hacer'in (ö.852/1449) de bu görüşte olduğunu kaydetmektedirler.²⁷

²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.155.

²² Muhadram: Hem cahiliye devrinde hem de İslamî dönemde yaşamış, Hz. Peygamber hayatta iken veya vefatından sonra Müslüman olmuş, ancak onu mümin olarak görememiş kimselere denir. (Mehmet Efendioğlu, "Muhadramûn", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2005, XXX, s.395.)

²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.156.

²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.156.

²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.156.

²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.158.

²⁷ İbnü'l-Esir, İzzeddin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu'l-Gâbe fi Marifeti's-Sahâbe*, I-VIII, thk. Ali Muhammed Muavved, Adil Ahmed Abdilmevcud, Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1996, I, s.13. (Muhakkikin mukaddimesi)

Meleklerin sahâbîliği ise tartışmalıdır. Genel kabul gören görüş, Rasulullah (s.a.s.)'ın onlara gönderilmediği, teklife muhatap olmadıkları için onların sahâbe sayılmayacakları yönündedir.²⁸

1.1.3.3. Usulcülere Göre Sahâbe Kavramının Anlamı

Usul Âlimleri, kelimeyi tarif ederken daha sıkı davranmışlardır. Sahâbîliği, Hz. Peygamber'i daha uzun süre görme şartına bağlamışlar. Usulcüler, Hz. Peygamber (s.a.s.)'ı görmenin verdiği şerefin hakkını elbette ki teslim ediyorlar. Ama İslam'ın ikinci ana kaynağını oluşturan sünnetin ilk râvilerinde de bazı şartlar arayarak, Onların sağlam ve güvenilir kişilerden olmasına dikkat etmişlerdir. Çünkü din sağlam temeller üzerine bina edilmelidir. Onun için Rasulullah (s.a.s.)'ı görme şerefine erenlerle onun sohbetinde uzun süre kalarak ilim ve irfanda derinleşenleri birbirinden ayırarak değerlendirmişlerdir. Tabiun'ın büyüklerinden olan Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94/712) sahâbeyi "Rasulullah (s.a.s.)'la bir veya iki sene ikamet eden ya da Onunla bir veya iki savaşa katılanlar olarak tarif etmektedir."²⁹

Sehâvî ise beraberliğin sohbet denilecek kadar uzun olması gerektiğini, uzun beraberliği ve sohbeti olanın diğerlerine göre daha faziletli olduğunu kaydetmektedir.³⁰

Hatib el-Bağdâdî (ö. 463/1071) de usulcüler gibi Arapların örfte sohbeti, uzun süre beraber olanlar için kullandıklarını, kişinin sahâbî olabilmesi için Rasulullah (s.a.s.) ile birkaç adım yürümesi veya ondan bir hadis işitmesinin yeterli olmadığını, onunla uzun süre beraber kalmayı, sohbetine uzun süre devam etmesinin şart olduğunu kaydetmektedir.³¹

İbn Abdilber (ö. 463/1070) sahâbî kelimesini birçok yönden ele aldıktan sonra şöyle demiştir: "Fakat bu sahâbîlik vasfı sadece Hz. Peygamber (s.a.v)'in risaletini ilk olarak kabul edenlere, O'na yardım edenlere, O'na iman edenlere, O'nu destekleyenlere ve Onunla dostluk kuracak kadar yakınlaşanlara verilebilir. Yoksa bu vasıf O'na iman edip her görene verilmez."³² Buradan da belli bir süre sohbette

²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.158.

²⁹ İbnu's-Salâh, s.293.

³⁰ Sehâvî, IV, s.8.

³¹ Hatib el-Bağdâdî, s.193.

³² İbn Abdilber, Ebî Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Abdilber el-Kurtûbî en-Nemirî, *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l Ashâb*, I-IV, thk. Ali Muhammed Becâvî, Dar u'l-Ciyl, Beyrut, 1992, I, s.2.

bulunanlara ve O'na risaletinin ilk yıllarında, o zor ve sıkıntılı zamanda ittiba edenlere sahâbîlik vasfı verilebilir düşüncesini çıkarmak mümkündür.

1.1.4. Kur'an-ı Kerim'de Sahâbe Kavramı

S-H-B kök harfleri ile oluşan kelimeler Kur'an içerisinde çok zengin bir kullanıma sahiptir. Bu kökten türeyen doksan yedi kelime Kur'an'da geçmektedir.³³ Ancak sadece Tevbe Sûresi'nin 40. ayetinde terim anlamında kullanılmış olup, orada Hz. Rasulullah (s.a.s.)'ın arkadaşı şeklinde Hz. Ebû Bekir'e işaret edilmektedir. "...O ikisi mağarada iken, arkadaşına (li sâhibihî) üzülme, Allah bizimle beraberdir" şeklinde geçmektedir.³⁴ Burada "sâhib" kelimesi hem İslam öncesinde hem de İslam sonrasında birlikte yaşayan, hicrete beraber çıkan bu iki yakın dostun birlikteliği için kullanılmıştır. Diğer yerlerde ise farklı anlamlarda kullanılmıştır. Mesela; Hıdır (a.s.) ile Musa (a.s.) kıssasında " fe lâ tûsâhibnî/benimle arkadaşlık etme,"³⁵ Yusuf (a.s.) kıssasında "ya sahibeyi's-sicni/ey zindan arkadaşlarım"³⁶ şeklinde geçmektedir. Kur'an'daki kullanımların çoğu "Ashâb" şeklinde çoğul ve bir isim veya zamire izafe edilerek gelmiştir. Bu tamlamaların bir kısmı ahiretteki birliktelikleri nitelemek, diğer kısımları ise geçmiş peygamberlerin inananlarını, arkadaşlarını veya geçmiş toplulukları nitelendirmek için geçmektedir. Yani uzun birliktelikleri olan, birbirleriyle aidiyetleri bulunanlar için kullanıldığı görülür.³⁷ Ashâbu'l Eyke (Eyke Halkı),³⁸ Ashâbi Medyen (Medyen Halkı),³⁹ Ashâbu'l-Fil (Fil Sahipleri),⁴⁰ Ashâbu'l-Uhdûd (Ateş dolu hendeklerin ehli),⁴¹ Ashâbu'l-Kehf/Mağara Arkadaşları,⁴² Ashâbu'l-Karye/Şehir Halkı,⁴³ Ashâbu's-Semud/Semud Halkı,⁴⁴ Ashâbu Musa/Musa'nın Arkadaşları⁴⁵ ... vb. şeklinde geçmektedir.

³³ Muhammed Fuad Abdalbaki, *Mu'cemu'l Müfehres li Elfâzi'l Kur'ani'l Kerim*, Daru'l-Marife, VII. bsk., Beyrut, ty., s.401-402.

³⁴ Bkz. Tevbe, 9/ 40.

³⁵ Bkz. Kehf, 18/ 76.

³⁶ Bkz. Yusuf, 10/ 39-41.

³⁷ Bünyamin Erul, *Sahâbenini Sünnet Anlayışı*, TDV. Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2014, 7-13.

³⁸ Bkz. Hicr, 15/ 78; Şuara, 26/ 176; Kaf, 50/ 14; Sâd, 38/ 13.

³⁹ Bkz. Tevbe, 9/ 70; Hac, 22/ 44.

⁴⁰ Bkz. Fil, 105/ 1.

⁴¹ Bkz. Burûc, 85/ 4.

⁴² Bkz. Kehf, 18/ 9.

⁴³ Bkz. Yasin, 36/ 13.

⁴⁴ Bkz. Kâf, 50/ 12.

⁴⁵ Bkz. Şuara 26/ 61.

1.1.5. Hadislerde Sahâbe Kavramı

Hadis kitaplarında bu kökten gelen kelimeler bir hayli fazladır. Concordance hadis fihristinin üçüncü cildinin 250-259. sayfaları s-h-b harflerinden oluşan kelimelerin geçtiği hadisleri ihtiva etmektedir.⁴⁶ Bu fihrist sadece Kütübi Tis'ayı kapsamaktadır. Bir de bunlara diğer hadis kitaplarını eklediğimizde kelimenin hadisi şeriflerde çokça geçtiği görülmektedir. Kimi yerlerde sözlük anlamıyla kimi yerlerde ise ıstılâhî anlamında kullanılmıştır. Örneğin Buhârî, Cenâiz, 32'de "vâ sahibâ/vah arkadaşım" şeklinde sözlük anlamında, Fezâilü Ashâbi'n-Nebideki şu rivayetlerde ise terim anlamında kullanılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v): "Ashâb'ıma sövmeyiniz. Sizden birinin Uhud Dağ'ı kadar altını olsa ve bunun tamamını Allah yolunda harcasa yine de onların bir avuçluk infakına veya yarısına bile ulaşamaz,"⁴⁷ Hadislerde de terim anlamında yani Rasulullah (s.a.s.)'ın yakın arkadaşları için kullanılmıştır.⁴⁸

1.2. Sahâbe Konusunda Yazılmış Eserler

Sahâbe hakkında birçok kategoride yazılmış ciltler dolusu eserler vardır. İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an'dan sonraki ikinci kaynağı sünnettir. Bu ikinci kaynağı bize ulaştıran da hadis ravileridir. Ravilerin en önemli halkasını da sahâbe oluşturur. İşte islam âlimleri dinin en önemli referansını oluşturan sahâbeyi her yönden kaydetmişlerdir. Kimisi biyografilerini, kimisi rivayetlerini kimisi isimlerini, kimisi künyelerini, kimisi sayılarını, kimisi fetvalarını, kimisi de yaşadıkları yerleri kaydetmişlerdir. İslam'ın ana kaynağına en yakın nesil olan sahâbe ile ilgili eserleri şu kategorilerde incelemek mümkündür: Müstakil eserler, hadis ve rivayât kitapları, ricâl (biyografi) kitapları, siyer ve meğâzi kitapları, özel ve genel tarih kitapları ile fezâilü's-sahâbe kitapları.⁴⁹ Bu kategorilerdeki eserleri kısaca ele alacağız.

Kaynaklardan bir hadis kitabını bulmak için; İbn Nedim'in (ö. 385/995) el-fihristi, İbn Hayr el-İşbilî'nin (ö. 575/1179) Fehrese'si, Kâtip Çelebi'nin (ö. 1067/1656) Keşfu'z Zunun'u, Brockelman'ın (ö. 1956) Tarihü'l Edebi'l Arab'ı (GAL), Fuad Sezgin'in Tarihü Tûrâsi'l Arab'ı (GAS), el-Kettânî'nin (ö. 1345/1929) er-Risâletü'l Müstatrefe'si, Sıddîkî'nin Hadis Edebiyatı Tarih'i, ed-Dihlevî'nin (ö.

⁴⁶ A. J. Wensinck, *Concordance (Mu'cemü'l-Müfehres Li Elfâzi'l Hadisi'n-Nebevî)*, I-VII, thk. M. Fuad Abdulbaki, Mektebetü Beril (E.J. Brill), Leiden, 1955, III, s.250-259.

⁴⁷ Buhârî, Fezâilü Ashâbi'n-Nebî, 5. (V, s.19); Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 221.

⁴⁸ Erul, s.17.

⁴⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.25-26. (Muhakkik Faruk Hammade'nin tasnifidir.)

1239/1824) Bostanü'l Muhaddisîn'i ve Mustafa el-A'zamî'nin Studies in Early Hadith Literature'ı gibi kaynaklardan bakmak gerekir.⁵⁰ Son dönemlerde te'lif edilenler de mevcuttur ama biz bunlarla iktifa ediyoruz. Şimdi her bir kategoriden seçilen eserler verilecektir.

1.2.1-Sahâbe Konusunda Yazılan Müstakil Eserler

Sahâbe ile ilgili birçok konuda eser yazılmıştır. İslam'ın gerek ana kaynağının gerekse ikinci kaynağının ilk dinleyenleri ve sonraki nesillere ulaştırıcıları sahâbedir. İslam âlimleri de bu ana kaynağın sağlam bir şekilde sonraki nesillere ulaşması için her türlü incelemeyi ve araştırmayı titizlikle yapmışlardır. Onun için hiçbir ilim dalında olmayan isnat ve rical ilimleri ile cerh ve ta'dil ilmini geliştirerek oluşabilecek olumsuzluklara karşı önlem almışlardır. Sahâbenin her durumunu her hal ve hareketini ilmin konusu yapmışlardır. Bunlar arasında rivayetleri, biyografileri (rical), tabakâtları, fütuhatları, siyer ve meğazileri, tarihleri ve faziletleri yazılmıştır. Bunlarla ilgili yazılmış eserlerden ulaştıklarımızın bir kısmı aşağıda verilecektir.

1-Evladü's-Sahâbe: Müslim b. Haccac Ebû Hüseyin el-Kuşeyrî (ö. 261/875).⁵¹

2-Esmâü's-Sahâbe: Beky b. Muhalled el-Endülüsi (ö. 276/889). Eserin tam adı Esmâü's-Sahâbe ve Adedu mâ Ravav mine'l-Hadis'tır. (Sahâbe İsimleri ve Riveyet ettikleri Hadis Sayısı).⁵²

3-Esmâü's-Sahâbe: Muhammed b. İsa et-Tirmizî (ö. 279/892)⁵³

4-el-Vahdân: İbn Ebî Âsım, Ahmed b. Amr en-Nebîlî (ö. 287/900).⁵⁴

5-Ma'rifetü's-Sahâbe: Muhammed b. Abdullah b. Süleyman el-Hadramî el-Küfî (ö.297/909).⁵⁵

6-es-Sahâbe: Ali b. Saîd el-Askerî (ö. 300/912)⁵⁶

7-Ma'rifetü's-Sahâbe: Abdân el-Ehvezî, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mûsâ el- Ehvezî (ö. 306/918).⁵⁷

⁵⁰ Hadis Edebiyatı'nın Kaynakları için, bkz. İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İfav. yay., İstanbul 2012, s.20-25.

⁵¹ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s. 26.

⁵² Bkz. Efendioğlu, "Fezailü's-Sahâbe", DİA, İst. 1995, XII, s.535.

⁵³ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.26.

⁵⁴ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.27.

⁵⁵ Bkz.İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.77.

⁵⁶ Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.81.

⁵⁷ Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.77.

8-Mu'cemü's-Sahâbe: Ebî Ya'lâ el-Mavsilî, Ahmed b. Ali b. Müsennâ el-Mavsilî (ö. 307/919).⁵⁸

9-el-Ahâd fi Esmâi's-Sahâbeti: Ebû Muhammed Abdullah b. El Cârud en-Nisabûrî (ö. 307/919). İbn Hayr el-İşbilî'nin merviyatları ve İbni Abdilber'in el-İstiab kitabının kaynakları arasındadır.⁵⁹

10-Ma'rifetü's-Sahâbe: Ebî Mansur Muhammed b. Sa'd el-Baverdî (ö. 310/922).⁶⁰

11-Ma'rifetü's-Sahâbe: Ebû Bekr Abdullah b. Ebû Davûd Süleyman b. El-Eş'as (ö. 316/928).⁶¹

12-Mu'cemü's-Sahâbe: Ebû'l Kasım Abdullah b. Muhammed b. Abdulaziz b. El-Merzebân el-Bağavî (ö.317/929). İbn Abdilber'in İstiab kitabının kaynakları arasındadır.⁶²

13-Ma'rifetü's-Sahâbe: Ebû Ca'fer el-Ukaylî (ö. 322/933).⁶³

14-Men Nezele Hımsan Mine's-Sahâbe (Hımsa Yerleşen Sahâbe): Hıms Kadısı tarafından yazılmış bir eserdir. Muhaddis, Ebî Kasım Abdussamed b. Saîd el-Kindî'dır. İbn Hacer ve Zehebî gibi birçok müteahhirun uleması ondan hadis almıştır.⁶⁴

15-Ma'rifetü's-Sahâbe: Ebî Abbas Muhammed b. Abdurrahman ed-Değûlî (ö. 325/936).⁶⁵

16-Mu'cemu's-Sahâbe: Abdalbaki b. Kanî' b. Merzûk el-Umevî (ö. 351/962). Müteahhirun ulemanın çoğu ondan ilim almıştır.⁶⁶

17-el-Hurûf fi Esmâi's-Sahâbe: İbnî Seken Ali b. Saîd (ö. 353/964).⁶⁷

18-Ma'rifetü's-Sahâbe: Ebî Hatim Muhammed b. Hibban el-Bustî (ö. 354/965).⁶⁸

19-el-Mu'cemu'l-Kebîr: Ebî Kasım et-Taberânî (ö. 360/970). Hacimli bir kitap olup eserin mukaddimesinde “kadın olsun erkek olsun bize ulaşan

⁵⁸ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunun*, I-II, Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdat, 1941, II, s.1736.

⁵⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.27.

⁶⁰ Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.154.

⁶¹ Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.154.

⁶² Bkz. İbn Abdilber, I, s.12.

⁶³ Bkz. İbn Abdilber, I, s.12.

⁶⁴ Bkz. Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.28.(Muhakkikin Mukaddimesi); İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.81.

⁶⁵ Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.78.

⁶⁶ Bkz. Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.28.

⁶⁷ Bkz. İbn Abdilber, I, s.12.

⁶⁸ Bkz. Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.28.

Rasulullah'ın bütün ashâbını aşer-i mübeşşereden başlamak üzere alfabetik olarak kitapta ele aldım. Aşer-i mübeşşereden başladım çünkü İslam'da onları geçen sahâbe yoktur her birisinin bir, iki veya üç rivayeti vardır. Sonra Hz. Peygamberden rivayeti olmayıp sadece onun hakkında bilgisi olan sahâbileri, onunla karşılaşmış olan ve ondan önce vefat eden sahâbeyi zikrettim” demektedir.⁶⁹

20-Esmâü's-Sahâbe: Ebî Ahmed Abdullah İbnî Ady el-Cürcânî, (ö. 365/975).

21-Mu'cemü's-Sahâbe: Ebû Bekîr Ahmed b. İbrahim b. İsmail el-Cürcânî (ö. 371/981).⁷⁰

22-Men Lem Yervi Siva Vahidün Mine's-Sahâbe/Tek Bir Rivayeti Olan Sahâbe: Ebî'l Feth el-Ezdî Muhammed b. Hüseyin (ö. 374/984).⁷¹

23-Ma'rifetü's-Sahâbe: Ebî Ahmed el-Askerî (ö. 382/992). Sahâbe kabileleri üzerine yazılmış bir serdir.⁷²

24-el-Mu'cem: Ebî Hafs Ahmed b. Osman b. Şahin (ö. 385/995).⁷³

25-Ma'rifetü's-Sahâbe: Muhammed b. İshak Ebî Mende (ö. 395/1004). İbnî Asâkir, kitapta birçok evhamın olduğunu belirtmiştir. İbnu'l Esîr'in Üsdu'l-Gâbe adlı kitabının kaynakları arasındadır.⁷⁴

26-Ma'rifetü's-Sahâbe: Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038). İbn Esire ait Üsdu'l Gâbe'nin kaynakları arasındadır. İbn Hacer ondan çok alıntı yapmıştır.⁷⁵

27-Ma'rifetü's-Sahâbe: Ebî Abbas Cafer b. Muhammed b. Mutez El-Mustegfirî (ö. 432/1041). İbn Hacer ondan alıntı yapmıştır.⁷⁶

28-Ebî Mende'nin Ma'rifetü's-Sahâbe kitabına Ebû Musa el-Medinî'nin (ö. 581/1185) yazdığı zeyl. İbnu'l Esirin Üsdu'l-Gâbe ve Zehebî'nin Tecridü Esmâü's-Sahâbe'nin kaynakları arasındadır.⁷⁷

29-Mu'cemü's-Sahâbe: Ahmed b. Ali b. Lâl el-Hemezânî eş-Şafîî (ö. 398/1007).⁷⁸

⁶⁹ Taberânî, Ebû Kasım, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub et-Taberânî, *Mu'cem*, I-XVIII, Müessesetü'r-Reyyan, Beyrut, 2010, I, s.3

⁷⁰ Çelebi, II, s.1736.

⁷¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.29. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁷² Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.31. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.154.

⁷⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.29. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁷⁵ Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.154.

⁷⁶ Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.81; Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.30.

⁷⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.29. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁷⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.30. (Muhakkikin Mukaddimesi)

30-Ahiru men Mâte mine's-Sahâbe/ En Son Vefat Eden Sahâbiler: Ebû Zekeriyya Yahya b. Abdulvahhab b. Mende. (ö. 511/1117)⁷⁹

31-el-İktibâsu'l-Envâr ve İltimâsu'l-Ezhâr fî Ensâbı's-Sahâbe ve Ruvâti'l-Asâr: Ebû Muhammed el-Lahmî er-Reşâtî Abdullah b. Ali (ö. 542/1147). Bunun üzerine birçok zeyl ve haşiye yazılmıştır.⁸⁰

32-el-İ'lâm bi Hayreti'l-A'lâm min Ashâbı'n-Nebi (s.a.s.): İbrahim b. Yahya Ebî İshâk b. El-Emin. (ö. 544/ 1149) "el-İsti'ab" üzerine yazılmış müstedrek türü bir zeyldir.⁸¹

33-el-İsabe Li Evhâmin Hasalet fî Ma'rifeti's-Sahâbe: Abdulgani b. Abuldulvahid el-Makdisî (ö. 629/1232). Ebû Nuaym'in Ma'rifesine yazılmış bir ciltlik bir kitaptır.⁸²

34-İkmâlü Tezyîli İbnî Fethun: İbnî Fethun'un *el- İstiâb Fî Ma'rifeti'l-Ashâb*" üzerine yazdığı müstedreğine İbnî Sükkân Ahmed b. Muhammed b. Meymun el-Eşâ'rî'nin (ö. 690/ 1291) yazdığı zeyldir.⁸³

35-et-Ta'rifü bi Esmâi's-Sahâbe: Ebû Bekr Muhammed b. İsmail el-Ezdî el-Endelüsî (ö. 636/1239). İbnî Halfûn diye meşhurdur.

36-es-Sahâbetü'l-Lezine Nezelü Mısra/Mısra Gelen Sahâbeler: Muhammed b. Rabi' el-Cîzî. İbnî Hacer'in çokça alıntı yaptığı bir kitaptır.⁸⁴

37-el-Mesâbih fî's-Sahâbe: Yahya b. Yunus eş-Şirazî.⁸⁵

38-Ma'rifetü's-Sahâbe: Muhammed b. Eyûb.⁸⁶

39-Mu'cemü's-Sahâbe: Beşir b. İshak.⁸⁷

40-Mu'cemü's-Sahâbe: Ebî'l Hayr Muhammed b. Ahmed el-Ğasânî.⁸⁸

41-Ma'rifetü's-Sahâbe: Ebû'l Hasan Muhammed b. Salih et-Taberî.⁸⁹

42-Ma'rifetü's-Sahâbe: Ebî Kasım el-Osmanî.⁹⁰

43-Tecrîdü Esmâi's-Sahâbe: Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî (ö. 748/1347). Matbudur. Defalarca basılan kitap, 8866 sahâbîyi tanıtır.⁹¹

⁷⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.31. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁸⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.31. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁸¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.31. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁸² Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.30. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁸³ Bkz. Nesâî, *Fedâilü's-Sahâbe*, s.31. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁸⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.31. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁸⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.32. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁸⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.32. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁸⁷ Çelebi, II, s.1736.

⁸⁸ Çelebi, II, s.1736.

⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, s.79.

⁹⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.32. (Muhakkikin Mukaddimesi)

44-Mu'cemu ma Üllife ani's-Sahabe ve Ümmehâti'l Mü'minin ve Âli'l-Beyt: Muhammed b. İbrahim eş-Şeybânî. Çağdaş bir çalışmadır. Kuveyt'teki Merkezü'l Mahtûtat ve't-Turas ve'l-Vesâik kuruluşunun direktörlüğünü de yapan Muhammed b. İbrahim, sahabe hakkında yazılmış irili ufaklı, mahtut, matbu, sahabeye dair bin üç yüz eserin listesini harf sırasına göre sunan bir indeks şeklinde hazırlamıştır. Bunlara risale ve makaleler de dâhildir. Eserin sonunda kitapta geçen tüm sahabenin bir listesini veriyor. Ayrıca eserlerin asırlara göre de listesi verilmiştir. Çalışmada dikkat çeken bir diğer taraf da toplam 211 sahabenin rical ve tabakat kitaplarındaki biyografilerinin cilt ve sayfa numarasını vermesidir.⁹²

1.2.2- Hadis Ve Rivâyet Kitapları

Bu konuda zengin bir literatüre sahibiz. Rivayetleriyle tanıdığımız sahâbileri ve rivayet ettikleri hadis sayısını bu tür kitaplardan öğreniyoruz.

Hadis, söz, fiil, takrir, halkî ve hulkî vasıf olarak Hz. Peygamber'e izafe edilen her şeydir.⁹³ Hz. Peygamber'in ilahi bir görevi de tebliğ ve beyân (vahyi açıklama)dır. İşte Hz. Peygamber'in bu beyanlarını kaydeden çeşitli tasnif gruplarında kitaplar kaleme alınmıştır. Hadisin günümüze intikalinde şu dört safhadan geçtiği kabul edilir. Hıfz (hadisleri ezberlemek), kitabet (hadislerin yazıya geçirilmesi, tespiti), tedvin (hadislerin resmi olarak bir araya toplanması), tasnif (belli usullere göre kitaplaştırma) dönemleridir. Son grubu oluşturan müdevven malzeme, ya sahâbi ravisinin ismi altında veya ilgili alanlara göre bölüm ve bâb/konularında toplanarak kitaplaştırılmıştır. Müsned, camî', sünen, musannef ve müstedrek gibi adlarla isimlendirilen bu kitaplarda sahâbe ile ilgili rivayetler, bilgiler mühtevidir. Bu kitapların başında Kütüb-i Sitte diye bilinen Buhârî ve Müslim'in "*el-Camiü's-Sahihleri*" ile Tirmizî, Ebû Davûd, Nesâî ve İbn Mace'nin "*Sünen*" leri gelmektedir. Sonra Ahmed b. Hanbelin Müsned'i, İmam Malik'in *Muvatta*'ı, Ebû Davud et-Tayâlisî'nin *Müsnedini* ve Ebû'l Kasım et-Taberânî'ye (ö. 360/971) ait üç "*Mu'cem*"i saymak mümkündür. Bu konudaki edebiyat çok geniş olup biz bunlarla iktifa ediyoruz.⁹⁴

⁹¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.32. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁹² Mahmut Demir, *Hadis ve İdeoloji*, Otto yay., Ankara 2015, s.126, 127.

⁹³ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.26.

⁹⁴ Geniş bilgi için bkz. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.10-56.

1.2.3-Sahâbeyi Tanıtan Biyografi (Rical) Kitapları

Sadece Sahâbeyi tanıtan rical kitapları değil tabiûn ve tebe-i tabiini de tanıtan tabakat kitapları ile ensâb kitapları bu kategoride değerlendirilebilir. Bunların meşhur olanlarından bir kısmı aşağıda verilecektir. Çünkü bu eserler tanıttığı şahısların rivayetlerinin yanında bazen faziletlerini bildiren rivayetlere de yer vermektedirler. Bu da konumuza yardımcı olacaktır.

1-et-Tabakâtü'l Kübrâ: Muhammed b. Sa'd b. Meni' el-Basrî (ö. 230/844). Bu konudaki en meşhur eserdir. Kitap bu isimle meşhur olmuştur ama kitabın doğru ismi *Kitabu't-Tabakâti'l Kebir*'dir. Matbu olup kendisinden sonraki bütün kitaplara kaynaklık etmiştir. Önce müsteşrikler tarafından 1918 yılında Prusya İlimler Akademisinde sonra 1957 yılında Beyrut'ta daha sonra Muhammed Ali İdlîbî ve Muhammed Avvame'nin fihristleriyle 1986 yılında Beyrut'ta neşredilmiştir.⁹⁵

2-et-Tarih: Halîfe b. Hayyât (ö. 245/859). Matbu bir eserdir.⁹⁶

3-et-Tarihü'l-Kebir, et-Tarihü's-Sağir, Kitabu'l-Künâ, ed-Duafâü's-Sağir: Muhammed b. İsmail el Buhârî (ö. 256/869). Buhârî'nin ricalle ilgili yazdığı bu kitaplar en güvenilir kaynaklar olarak kabul edilmiştir. Onun adil dediği genelde adil kabul edilmiş, cerh ettikleri de terk edilmiştir.⁹⁷

4-el-Ma'rîfetü ve't-Tarih: Yakup b. Süfyan el-Fesevî (ö. 277/890). Matbudur.⁹⁸

5-et-Tarih: Ebû Bekr b. Ebî Hayseme (ö. 279/892).⁹⁹

6-Tarihü't-Taberi (Zeylü'l Müzeyyel): Muhammed b. Cerir et-Taberî (ö. 310/923). Kısa kısa rical biyografilerini ihtiva etmektedir.¹⁰⁰

7-el Cerh ve't-Ta'dil: Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Hatım er-Razî (ö. 327/938).¹⁰¹

8-Hilyetü'l-Evliya: Ebû Nuaym (ö. 430/1038). Hilye ilk olarak kırk altı sahâbeyi, seksen altı suffe ashâbını ve yirmi dokuz hanım sahâbeyi tanıttığı için

⁹⁵ Salahattin Polat, Habil Nazlıgül ve Süleyman Doğanay, *Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu*, İfav yay., İst. 2008, s.164.

⁹⁶ Mustafa Fayda, "Halîfe b. Hayyât", DİA, İst. 1997, XV, s.302.

⁹⁷ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.275.

⁹⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.34. (Muhakkikin Mukaddimesi)

⁹⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.34. (Muhakkikin Mukaddimesi)

¹⁰⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.34. (Muhakkikin Mukaddimesi)

¹⁰¹ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.294.

buraya aldık. Sadece sahâbeyi değil sofi ve zahitler ile tabiin ve sonraki evliyaları da tanıtmaktadır.¹⁰²

9-el-İstiâ'b fî Ma'rifeti'l-Ashâb: Ebî Amr Yusuf b. Abdilber en-Nemirî el-Kurtûbî (ö. 463/1071). Matbudur. En meşhur sahâbe bilgisi kaynaklarındadır. Üzerine birçok zeyl ve çalışma yapılmıştır. İbn Fethûn'un (ö. 519/1125) Müstedreki onlardandır.¹⁰³

Sahâbe biyografileri konusunda müstakil olarak yazılmış en erken ve en muhtevalı eserlerden biridir. Sahâbenin bütünü muhtevi olduğu iddiasıyla böyle bir isimlendirme yapıldıysa da, bu iddianın haklı olmadığı ve birçok sahâbenin bu eserde bulunmadığı görülmektedir.

Eserin baş tarafında hususi bir bölüm halinde Hz. Peygamberin biyografisi verilmiştir. 4225 sahâbinin biyografisini muhtevi olan bu eserde, önce erkek sahabilerin isimleri harf sırasına göre dizilmiştir. Bu tertipte ismin sadece ilk harfi dikkate alınmış takip eden harflerdeki sıralamada bu kurala uyulmamıştır. Daha sonra künyesiyle meşhur olan erkek sahabilerin künyeleri de harf sırasına dizilerek bunların biyografileri kaydedilmiştir. Sonunda 1000 kadar hanım sahabinin harf sırasına dizilmiş isim ve künyelerine göre biyografileri verilmektedir.

Birçok defa basılan bu eserin baskılarından biri el-İsâbe'nin kenarında basılmıştır (Kahire-1358/1939), ayrıca Ali Muhammed el-Becavi'nin tahkiki ile 4 cilt halinde Kahire-1960'ta yayınlanmıştır. Eser üzerine muhtasar ve zeyl olarak birçok çalışmalar yapılmıştır.¹⁰⁴

10-el-Kemâl fî Esmâi'r-Rical: Abdulğani el Makdisî (ö. 600/1203). Kütübi Sitte ricalını tanıtır. "*Tehzîbu'l-Kemâl*" adıyla el-Mizzî (ö. 742/1341) de bu eser üzerinde değerli bir eser meydana getirmiştir. Sonraki bütün çalışmalar bu iki eserden yararlanarak yapılmıştır. Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2010.¹⁰⁵

11-Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe: İzzuddin İbnu'l Esir Ebû'l Hasan Ali b. Ebî Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvahid eş-Şeybanî el-Cezerî (ö. 630/1223). Kendisinden sonraki kitapların çoğuna kaynaklık eden, defalarca basılan ünlü tarihçi ve Hadis âlimi İbnu'l-Esir'in bu kitabı en meşhur sahâbe kaynakları arasındadır. Geniş hacmiyle dikkat çeken bu kıymetli eser, İbn

¹⁰² Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.276.

¹⁰³ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, s.77.

¹⁰⁴ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.280-281.

¹⁰⁵ Salahattin Polat, Hâbil Nazlıgül ve Süleyman Doğanay, *Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu* s.276.

Hacer'in sayımına göre 7554 terceme (biyografi)'yi ihtiva etmektedir.¹⁰⁶ Sahâbe biyografilerini tanımada mühim bir çalışmadır. Müellif eserinin baş tarafında hususi bir bölüm halinde Hz. Peygamberin biyografisine yer vermiştir. Yazar sahâbe biyografileri konusunda yapılmış olan hemen bütün çalışmalardan istifade ederek bu eserini telif etmiştir. Eser alfabetik olarak tertip edilmiştir.

Eserin sonunda künyesiyle meşhur sahabilerin biyografileri künyelerine göre alfabetik olarak kaydedilmiştir. En sonunda da 1021 hanım sahabenin isim ve künyelerine göre yine alfabetik olarak biyografileri verilmiştir. İbn Hacer'in sayımıyla bu kitaptaki sahâbe isimlerinin sayısı 7554'e ulaşmaktadır.¹⁰⁷ Eserin alfabetik tertibi oldukça dikkatli yapılmış, ilk harften sonra ismin sonuna kadar ikinci, üçüncü ve diğer harfler de tertipte dikkate alınmıştır. Aynı düzenleme lakaplar, baba isimleri ve kabile isimlerinde de gözetilmiştir. Müellif tertip sistemini kitabının mukaddimesinde anlatmaktadır.¹⁰⁸

Biyografisini yazacağı sahâbi hakkında bilgi aldığı kaynakları rumuzlarla göstermekte, bununla da yetinmeyip bu sahâbi hakkındaki bilgilere eserlerinde yer veren müelliflerin isimlerini vermektedir. Müellifin kullandığı başlıca kaynaklar ve rumuzları şunlardır:

(د) İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yahya'nın (301/913) Marifetu's-Sahâbe'si,

(ع) Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehani'nin (430/1038) Marifetu's-Sahâbe'si,

(ب) İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh'ın (463/1071) el-İstiab'ı,

(س) Ebû Musa Muhammed b. Ömer el-Medini'nin (581/1185) Marifetu's-Sahâbe'si.

Müellif bazı biyografilerin sonunda (ahrecehu's-selase) derken kastettiği zikredilen ilk üç müelliftir. Bu ifadeyle verilen bilgilerin bu eserlerde aynen yer aldığı değil mezkûr sahâbe hakkında zikredilen eserlerde bilgi bulunduğudır. Bu rumuzların bulunmadığı biyografilerde başka kaynaklardan istifade edilmiştir. Müellif kaynaklarının kritiğini de yapmakta ve biyografiler açısından İbn Abdilber'in

¹⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.153.

¹⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.153.

¹⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.153.

eserini daha yeterli bulmaktadır. Müellif kaynaklardan hiç birini taklit etmediğini ve uygun bulduğu bilgileri aldığını belirtmektedir.¹⁰⁹

Birçok defa basılmış olan eserin en itinalı baskılarından biri Muhammed b. El-Benna ve Muhammed Ahmed Aşur'un tahkikiyle 7 cilt olarak gerçekleştirilen Kahire-1973 baskısıdır. Eser üzerine muhtasar ve zeyl olarak birçok çalışma yapılmıştır.

12- Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ: ez-Zehebî (ö. 748/1347). Ahmed Naim'in ifadesiyle rical tanıtımında müeahhiruna ait en iyi eserdir. Ayrıca Zehebî'nin **Mizânü'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Rical** isimli eseri zayıf raviler hakkında bilgi verir. 1053 şahsı tanıtılmaktadır. Bütün raviler zayıf değildir. Birçok sıkı raviyi de tanıtır. **Tezkiretü'l-Huffâz** eserinde hafız muhaddisleri sahâbeden başlayarak yirmi tabaka halinde tanıtır.¹¹⁰

13-el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe: İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448). En kapsamlı ve en mükemmel sahâbe biyografî kitaplarından. Sehâvî, İbn Hacer'in kitabını tamamlamadan vefat ettiğini belirtmiştir. İçinde 9477 sahâbe tercemesi vardır. Bunlardan 1268 tanesi künye ve 1552 tanesi de hanım sahâbîlere aittir.

İbn Hacer, bu büyük eseri alfabetik tertiple yazmış ve her harfi kendi içinde dört kısma ayırmıştır. Bu dört kısım şunlardır.

1. Sahih, hasen veya zayıf olsun sahabiliği bir rivayetle bilinenler.
2. Hz. Peygamber vefat etmeden önce doğan sahâbe çocuklarından temyiz yaşının altında olanlar.
3. Sahâbeyi tanıtan kitaplarda zikri geçipte muhadram olan kişiler.
4. Kendisinden önce yazılmış sahâbe biyografilerinde yanlışlıkla sahâbe olarak zikredilenler.¹¹¹

İsabe'deki bu dördüncü kısım, sahâbeyi tanıtan daha önceki kitaplarda bulunan hataların düzeltildiği, kapalı kalan hususların açıklandığı bir bölüm olarak, kitabın ilmi kıymetini daha da arttırmıştır.

Son olmanın ve öncekilerin telif ve tertiplerindeki hata ve yanlışları görmenin tesiriyle bu konuda yazılan en düzenli ve en muhtevalı eser el-İsabe olmuştur.

¹⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.153.

¹¹⁰ Efendioğlu, "Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ", DİA, İst. 2009, XXXVII, s.326.

¹¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.153-155.

Giriş bölümünde üç fasıl halinde kime sahâbi denileceği, birinin sahâbeliğini bilme yollarını ve sahâbenin adaleti konularını ele almaktadır. İtinâlı bir alfabetik tasnifi bulunan eser her harfte dört bölüme ayrılmıştır.¹¹²

1. Kısımda sahâbiliği kendisinin veya başkalarının rivayetiyle sabit olanların biyografileri verilmiştir. Uydurma olmamak kaydıyla bu rivayetlerin sıhhat durumu dikkate alınmamıştır. Hatta birinin sahâbe olduğuna dair küçük bir ima veya işaret dahi bulunmuşsa bu gibi şahıslar da bu kısımda ele alınmıştır.

2. Kısımda Hz. Peygamberin vefatı sırasında henüz çocuk olup temyiz çağının altında bulunanlar zikredilmiştir. Gerçekte bu şahıslar Hz. Peygamberi gördükleri için değil Onun tarafından görülmüş olma ihtimalleri bulunduğu için sahâbe olarak değerlendirilmişlerdir. Çünkü o dönemde insanlar yeni doğan çocuklarını isim vermesi için Hz. Peygambere getirirlerdi ve onun duasını alırlardı.¹¹³

3. Kısım muhadramların biyografilerine tahsis edilmiştir. Bilindiği üzere Muhadram cahiliye ve İslam dönemlerini idrak etmiş olan ve Hz. Peygamber görme imkânı olmasına rağmen Onu görememiş olanlara verilen isimdir. Bunlar esasta Hz. Peygamberle görüşmedikleri için sahâbe değil tabiinden sayılmaktadırlar ve Hz. Peygambere nispetle naklettikleri hadisler ittifakla mürsel sayılmaktadır. Sahâbeye tahsis edilmiş bir kitapta muhadramların yer almasının ana nedeni bu gruptan kimselerin sahâbe ile sık sık karıştırılmaları ve sahâbe zannedilmeleridir. Bu yönüyle bu eser bu türden diğer eserlerden farklı ve orijinaldir.

4. Kısımda sahâbe biyografisi konusunda daha önce yazılan eserlerde sahâbe olmadıkları halde sehven sahâbe gibi zikredilenler derlenmiştir. İbn Hacer bu hususta ilk defa eser yazanın kendisi olduğunu belirtmektedir.¹¹⁴

Eserin son bölümünde hanım sahabiler ve bazı hanım tabiinlerden 1545 kişinin biyografisi ile künyesiyle meşhur olan şahıslar yine dörtlü tasnif halinde ele alınmaktadır.

Aynı zamanda önceki müellefatın bir tenkidi niteliğinde bu çalışmasında müellif bine yakın kaynağı tetkik etmiştir. Mükerrerlerle birlikte yaklaşık 12300 kişinin hal tercümesini muhtevi olan bu eserde tekrarlar çıkarıldığında kalan

¹¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.153.

¹¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.158.

¹¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.153.

biyografi sayısı 9477 civarındadır ve bu haliyle kitap bilindiği kadarıyla sahâbe biyografisi konusunda yazılan en geniş eserlerden biridir.¹¹⁵

Bu eserden istifade için mutlaka dörtlü tasnif sistemi göz önünde bulundurulmalıdır. Yani sahâbe olduğu kesin olarak bilinenler 1. bölümde, çocuk sahabiler 2. bölümde, muhadramlar 3. bölümde, künyesiyle meşhur olanlar da son yani 4.bölümde öncelikli olarak aranmalıdır.

Üzerine pek çok çalışma yapılmış olan bu meşhur eser, sahâbe biyografisinde akla ilk gelen kitaplardan biridir. Bu ilginç ve orijinal eser ilk defa Mevlevi Muhammed Vecih ve A. Sprenger'in tahkikleriyle 1856-1893'te Biblia Índica tarafından olmak üzere birçok defa basılmıştır. Bunlardan biri Kahire-1909'da 4 cilt olarak basılan nüshası ve bu nüsha üzerine Muhammed es-Said el-Besyûni'nin hazırladığı indeks ve fihristlerle daha kullanışlı hale gelmiştir.¹¹⁶ Abdulmunim Şahin Mahmud, İbn Hacer el-Askalânî Musannefâtuhu ve Dirâsetun fi Menhecîhi ve Mevâridihi fi Kitâbihi'l-İsâbe adlı bir doktora çalışması yapmıştır.¹¹⁷

Sahâbe hakkındaki bilgilere ulaşılabilecek yerler elbette ki bu kitaplarla sınırlı değildir. Bunlara ilave olarak aşağıda zikredilecek olan birçok tabakat kitabında ve genel islam tarihi kitaplarında da sahâbe hakkındaki bilgilere ulaşılabilmektedir. Örneğin tarih kitaplarında takip edilen kronolojiye uygun olarak ele alınan yılın tarihi hadiseleri anlatıldıktan sonra o yılda ölen sahabiler, ileri gelen âlimler ve ravilerin biyografileri verilmektedir. Bu nedenle biyografisi aranan ve ölüm yılı bilinen kişiler için bu türden kitaplara bakmakta da yarar vardır, çünkü tarih kitaplarında bazen tabakat kitaplarında olmayan bazı detaylar ve inceliklere yer verilmekte, o kişi hakkında başka kaynaklarda bulunamayacak bilgiler verilebilmektedir. Onun için aşağıda tarih kitaplarına da yer verdik.

1.2.4-Meğazi, Siyer Ve Futuhât Kitapları

Meğazi, Siyer ve Futuhât kitaplarının ilgili bölümlerinde zikredilen sahâbe bilgileri de sahâbe hakkında bize bolca malzeme sunmaktadır. Bütün siyer kitapları bu konuda kaynaktır. Bu futuhât, meğazi ve siyer kitaplarında da sahâbenin faziletine dair çok rivayet bulunmaktadır. Ancak çok geniş olan bu alandan birkaç örnek verilecektir.

¹¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I-VIII, Beyrut 1415.

¹¹⁶ Salahattin Polat, Habil Nazlıgöl ve Süleyman Doğanay, *Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu*, s. 162-163.

¹¹⁷ Müesseetu'r-Risâle, Beyrut 1997.

1- Siretü İbn İshâk: Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Medenî (ö. 151/768). Sehl Zekkâr'ın tahkikiyle Daru'l-Fikr tarafından 1978'de Beyrut'ta basılmıştır.

2- es-Sire: Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed b. Haris el-Fezârî (ö. 188/803). Müessesetü'r Risâle, Beyrut, 1987.

3- el-Meğâzî: Muhammed b. Ömer b. Vakıd es-Sahmî el-Eslemî el-Vakıdî (ö. 207/822). Beyrut, 1989.

4- es-Siretü'n-Nebeviyye: Abdülmelik b. Hişam b. Eyyüb el-Humeyrî (ö. 213/828). Thk. Mustafa Saka, İbrahim el-Ebyarî, Abdulhafız eş-Şelebî, Mısır, 1955.

5- eş-Şemâilü'l-Muhammediyye: Muhammed b. İsa et-Tirmizî (ö. 279/892). Türünün ilk eseridir. Sonra yazılanların tamamı bu eser üzerine çalışmalardır. Kalkuta 1262 ve Mekke, 1993.¹¹⁸

6- Defilü'n-Nübüvve: Ebû'n Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk b. Musa b. Mehrân el-İsbehânî (ö. 430/1038). Beyrut, 1986.

7- Uyunu'l-Eser fi Fünûni'l-Meğâzî ve's Şemâil ve'l Eser: Muhammed b. Ahmed İbni Seyyidi'n-Nâs (ö. 734/1333). Beyrut, 1993.

8- el-Muhtasarü'l-Kebîr fi Sîerti'r-Resûl: Abdulaziz b. Muhammed b. İbrahim İbn Cemâa' (ö. 767/1365). Amman, 1993.

9- es-Esiretü'n-Nebeviyye: Ebû'l Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşî (ö. 774/1372). Beyrut, 1976.

10- Hasîsu'l-Kübrâ veş-Şemâilü's-Şerifiyye: Cellaeddin Abdurrahman b. Ebû Bekr es-Suyûtî (ö. 911/1505). Beyrut, ty. "Eş-Şemâil" Camiü's Sağîr'in bir bölümüdür.

1.2.5-Genel Ve Özel Tarih Kitapları

Bu kısımda şehirlerin, kavimlerin tarihileri ile genel tarih kitapları yer alır. Bu eserlerde kabile ve şehirlerin tarihi verilirken orada yaşamış olan sahâbenin hayatları ve faziletleri ile ilgili rivayetler de verilir. Bu konuda meşhur olan kaynakların bir kısmı aşağıda verilecektir.

1-Tarihü Mısır: Ebû Said Abdurrahman b. Ahmed b. Yunus (ö. 347/958). Daru'l Kütübi'l İlmiyye tarafından 1421'de iki cilt olarak neşredilmiştir. Ayrıca Celaleddin es-Suyûtî'nin *Husnü'l Muhadara fi Tarihi Mısır ve'l Kahire*'si de

¹¹⁸ Salahattin Polat, Habil Nazlıgül ve Süleyman Doğanay, *Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu*, s.164.

meşhurdur. Kitabı Ebû Fadl İbrahim tahkik etmiş, Daru İhayî'l-Kütübî'l-Arabiyye 1967'de iki cilt olarak neşretmiştir.¹¹⁹

2-Tarihü İsfahan: Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihran el-İsfahanî (ö. 430/1038). Kitap Seyid Kesrevî Hasan'ın tahkikiyle Daru'l-Kütübî'l İlmiyye tarafından Beyrut'ta neşredilmiştir.¹²⁰

3-Tarihü Bağdad: Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit b. Ahmed b. Mehdi el-Hatib el-Bağdadî (ö. 463/1070). On dört cilt halinde Kahire'de 1931 yılında daha sonra Beyrut'ta Daru'l-Kütübî'l İlmiyye tarafından neşredilmiştir. Dr. Beşşar Avad'ın tahkikiyle Daru'l-Ğarbi'l-İslami tarafından Beyrut'ta neşredilmiştir.¹²¹

4-Tarihü Dimaşk: Ebû Ali b. Hasan b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şafii (ö. 571/1175). İbnî Asâkir diye meşhurdur. Amr b. Ğarame'nin tahkikiyle Daru'l-Fıkr tarafından 1995'te 80 cilt olarak neşredilmiştir. Ayrıca İbn Kalânis'nin (ö. 555/1160) de Tarihü Dimaşk'i vardır. Sehl Zekâr'ın tahkikiyle Daru'l-Hısan tarafından Dimaşk'te neşredilmiştir.¹²²

5-Tarihü'l-Hulefa: Celaleddin es-Suyutî (ö.911/1505). Hamdi Demirtaş'ın Tahkikiyle Mektebetü'n-Nezar, Mustafa Baz tarafından 2004'te neşredilmiştir.

¹¹⁹ Bkz. Şamile, 3.64 versiyon, 2016.

¹²⁰ Bkz. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.293.

¹²¹ Bkz. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.292.

¹²² Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.292-293.

II. BÖLÜM

SAHÂBENİN FAZİLETİ

2.1-Fezâilü's-Sahâbe Edebiyatının Teşekkülü, Muhtevası ve Ortaya

Çıkış Sebepleri

Bu kısım asıl konumuzu teşkil eden kısımdır. Sahâbe'nin faziletini anlatan, onların üstünlüklerini belirten, özel olduklarını ortaya koyan ve onları, düşmanlarının şerrinden korumayı amaçlayan kitaplar “Fezâilü's-Sahâbe” olarak bilinirler. Sahâbenin İslami ilimler açısından konumu ve önemi çok mühimdir. Sahâbe, Hz. Peygamberin rahle-i tedrisinden geçen, onun etrafında yaşayan, vahyi ilk duyan ve uygulayan kimselerdir. Sünneti sonraki nesillere taşıyan, hadislerin muhafazasını sağlayan bu nesildir. Hiç şüphesiz hadis ilmi açısından sahâbenin önemi tartışılmazdır. Bu öneminden dolayı sahâbenin her bilgisi kayıt altına alınmıştır. Hadis ilminde “Ma'rifetü's-Sahabe” (sahabe bilgisi) adıyla bir ilim dalı teşekkül etmiştir.¹²³ Hicri ikinci asırdan itibaren bunun bir alt dalı olarak da “Fezâilü's-Sahabe” ortaya çıkmış,¹²⁴ konu ile ilgili pekçok eser yazılmıştır. Sehâvî (ö. 902/1496), fezâil konusunda yazılmış eserlerin sonu yoktur diyerek bu konudaki zenginliği belirtmektedir.¹²⁵ Kimisi genel sahâbe faziletine dairdir, kimisi de ashâbın çeşitli gruplarının faziletine dairdir. Bu konuda ulaştığımız kitapların isimleri müellifleriyle birlikte verilmeye çalışılacaktır. Bu konuda yazılmış ilk eser Ebû Hanife'nin (ö. 150/767) bid'at ehline reddiye olarak yazdığı *el-Fıkfhü'l-Ekber* kitabının beş risalesinden birisidir. Hz. Peygamber'den sonra insanların en üstününün Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali olduğunu, bunları ve diğer sahâbileri saygıyla anmak gerektiğini belirtmektedir. Risalesinde Ehli Sünnet'in görüşünü belirtip bid'at

¹²³ Hâkim, Ebû Abdillâh El-Hâkim Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Nuaym b. Hakem en-Nisâbüri, *Ma'rifetu Ulumi'l-Hadis*, thk. Seyyid Mu'zam Hüseyin, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, II. bsk, Beyrut 1977, s.5-7.

¹²⁴ Bkz. Ömer Özpınar, “Fezâilü's-Sahâbe Edebiyatına Etki Eden Sebepler Üzerine”, *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe-Kimliği ve Algısı*- Ensar yay., İstanbul 2013, s.126-127.

¹²⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.39.

firkalarının görüşlerini reddetmiştir.¹²⁶ Nesâî de *Hasâisü Ali ve Fezâilü's-Sahâbe* eserini yazmasının sebebini Şam'da ashâb hakkında özellikle Hz. Ali hakkında duyduğu olumsuz tavırlar olarak belirtmektedir.¹²⁷ Buradan da anlaşıldığı gibi sahâbe hakkındaki toplumda oluşan olumsuz yargıyı düzeltmek, bu konudaki sahih rivayetleri toplamak ve ehl-i bid'at'ın sahâbe hakkındaki iddialarına cevap vermek fezâil türü te'liflerin asıl maksadını oluşturmaktadır.

Hadis edebiyatının kaynaklarında fezâilü's-sahâbe ile ilgili bilgiler hem müstakil eserlerde hem de hacimli rivayet kitaplarının bir bölümü olarak tasnif edildiği görülmektedir. Kaynaklarda bu bölüm fezâilü's-sahâbe, fezâilü'l-ashâb, fezâilü ashâbi'n-nebi, menâkıbü's-sahâbe ve ma'rifetü's-sahâbe isimleriyle geçmektedir.¹²⁸

Fezâilü's-Sahâbe türü ilk müstakil eserlerin ortaya çıkması hicri ikinci asrın sonları ile üçüncü asrın başlarına rastlamaktadır. İlk müstakil eserler, Veki' b. El-Cerrah (ö. 197/812) ve Esed b. Musa'nın (ö. 212/827) *Fezâilü's-Sahâbe* adlı kitaplarıdır.¹²⁹ Bu adla bu türden eserler kelâm fırakalarının teşekkülünden önce yoktu. Selef âlimleri ve muhaddisler, ashâbın faziletini tartışmak üzere eserler yazmamışlardır. Onlar konuyu daha çok bid'at ehline karşı selefin akidesini savunan eserler içinde yer vermişler ve bu tür kitaplara kitabu's-sünne demişlerdir.¹³⁰ Genelde kelamcıların akaid ile ilgili bid'at fırkalarının sahâbe hakkındaki kötü fikirlerine karşı reddiyeler şeklinde başlamış, özellikle Eş'ariyye ve Matüridiyye ehl-i sünnet fırkalarının teşekkülüyle sahâbenin hepsinin faziletini benimseme, hepsi hakkında iyi düşünme (hüsnu zan) inancı akaid kitaplarında ilkeleştirilmiştir.¹³¹ Kitabu's-sünne sahipleri şunlardır: Ebû Bekr İbn Ebi Şeybe (ö. 235/849), Esrem, Hanbel b. İshâk (ö. 273/886), Ebû Davud (ö. 275/889), İbn Ebi Asım (ö. 287/900) (günümüze ulaşmıştır; I-II, Beyrut 1400/1980), Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903) (günümüze ulaşmıştır, Beyrut 1405/1985), Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Mervezî (ö. 292/905), Ebû Bekr el-Hallâl (ö. 311/923) (günümüze ulaşmıştır; Riyad 1410/1989).¹³² Daha sora teşekkül eden selef akidesinin ilgili kitaplarında özellikle imamet ve hulefâi raşidinin

¹²⁶ Ebû Hanife Nu'man b. Sâbit, *el-Fıkhü'l-Ekber*, Mektebetü'l-Furkân, byy. 1999, s.41.

¹²⁷ Efendioğlu, *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe-Kimliği ve Algısı*-, Ensar yay., İstanbul 2013, s.163.

¹²⁸ Bkz. Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 1; Tirmizî, *Menâkıb*, 1.

¹²⁹ Özpınar, *Sahâbe-Kimliği ve Algısı*-, s.127.

¹³⁰ Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", *DİA*, XII, s.535.

¹³¹ Ebû Hanife, s.43.

¹³² Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", *DİA*, XII, s.536.

seçilme bölümleri işlenirken sahâbenin fazileti de tartışılmıştır. Sonraki dönemde Bakillânî'nin (ö. 403/1013) “*el-İnsaf*” (Kahire 1382/1963), Lalekâî'nin (ö. 418/1027) “*Şerhü Usuli İ'tikadi Ehli's-Sünne ve'l-Cemaa*” (I-IX, Riyad 1415/1994), İsmail b. Abdurrahman es-Sabûnî'nin (ö. 449/1057) “*Akidetü's-Selef ve Ashâbü'l-Hadis*” (Küveyt 1404/1984), Beyhakî'nin (ö. 470/1077) “*el-İ'tikâd a'la Mezhebi's-Selefi ehl-i Sünne ve'l Cemaa*” (Beyrut 1406/1986), Cüveynî'nin (ö. 478/1085) *el-İrşad ila Kavâti'i'l Edilleti fi Usuli'l İtikad* (Beyrut 1413/1992), Nureddin es-Sabûnî'nin (ö. 580/1184) *el-Bidaye fi Usûli'd-Din* (Dımaşk 1979)'de imamet ve Hulefâi Raşid'in seçilmesi konuları işlenirken sahâbe fazileti de ele alınmıştır.¹³³ Bunlar dışında Usûlü'l Hadis'e dair eserlerde de sahâbenin fazileti belirtilmiştir. Özellikle sahâbenin adaleti konusunda faziletleri de belirtilmiştir. Bunlardan Hatib el-Bağdâdî (ö.463/1070) *el-Kifaye fi İlmi'r-Rivaye*,¹³⁴ İbnu's-Salah (ö. 643/1245) eş-Şehrezurî (ö. 687/1288) *Ulumu'l-Hadis*,¹³⁵ Suyûtî (ö. 911/1505) *Tedribu'r-Ravi*¹³⁶ vd. gibi usul kitaplarında bu konu açıklanmıştır.

Geniş hacimli eserlerin bir bölümü olarak fezâilü's-sahâbe, cami' sünen ve musannef türü eserlerde de bulunmaktadır. Günümüze ulaşan ilk hadis kitaplarından olan el-Muvatta'da böyle bir bölüm bulunmamaktadır. Ancak tasnifin altın çağı olarak bilinen hicri III. (IX.) asrın başlarından itibaren hemen her konulu tasnifte bir bölüm olarak yer bulunmaktadır. Olmayanlar da bu konuda müstakil eserler yazarak katkı sağlamışlardır. Bu kitapların başında “kutub-i sitte” diye bilinen altı hadis kaynağı ile Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i, İbnî Hibban'ın Sahih'i, Hâkim'in (ö. 405/1014) Müstedrek'i, vb. konulu hadis rivayetleri ile ale'r rical (müsned türü) kitapları saymak mümkündür. Bunlardan, Ebû Bekir İbn. Ebî Şeybe (ö. 235/849) *el-Musannefin*'de, “Fezâilü's-Sahâbe” Buhârî (ö. 256/869) *el-Camiü's-Sahihî*'nde “Fezâilü Ashâbi'n-Nebi”, İmam Müslim (ö. 261/874) *el-Camiü's-Sahihî*'nde “Fezâilü's-Sahâbe”, Tirmizî (ö. 279/892) *Sünen*'inde “Kitabü Menâkıbi's-Sahâbe”, Ebû Davud “*Sünen'in*”de “Kitabü's-Sünne” özel bölümleri ile sahâbenin faziletini kaydetmişlerdir. Ayrıca kütübi sittenin diğer kitabı olan İbn Mâce (ö. 273/886), Sünen'inin başında yazdığı uzun mukaddimede “Fezâilü Ashâbi Rasulullah” başlığı altında yirmiden fazla ashâbın faziletine dair rivayetleri derlemiştir. Bu konuda en

¹³³ Efendioğlu, “Fezâilü's-Sahâbe”, DİA, XII, s.537.

¹³⁴ Hatib el-Bağdâdî, s.186-187.

¹³⁵ İbnu's-Salah, s.298-299.

¹³⁶ Suyûtî, II, s.127-128.

geniş rivayetleri ise Hâkim en-Nisabûrî vermiştir. *el-Müstedrek* adlı eserinde “Ma’rifetü’s-Sahâbe” başlığı altında üçyüz elliden fazla sahâbinin faziletine dair rivayetleri vermektedir. Nesâî ve Dârekutnî Sünenlerinde “Fezâilü’s-Sahâbe” özel bölümü ayırmamışlardır ama müstakil birer kitap yazarak konuya katkı sağlamışlardır.¹³⁷ Aslında bunlar başta müstakil eser değildir. Sonraki dönemlerde müstakil hale getirilmişlerdir. Nesâî, Süneni’l Kübrâ eserinin bir bölümü olarak, Ahmed b. Hanbel de Müsned adlı eserinin içinde bu rivayetleri vermiştir.

Daha sonraki dönemlerde fezâil konusunda müstakil eserler de yazılmıştır. Gerek sahâbenin geneline dair rivayetleri toplayan eserler gerekse belli sahâbe gruplarının faziletlerini mühtevi eserler verilecektir.

Fezâilü’s-Sahâbe edebiyatının muhtevasını da şu şekilde belirtebiliriz. Hadis âlimlerinin sahâbenin faziletini ortaya koymak, toplumda beliren yanlış sahâbe anlayışını düzeltmek ve özellikle Mihne¹³⁸ döneminde Ehl-i Sünnet dışı fırkaların sahâbe hakkında ortaya attıkları iddialara cevap vermek üzere ortaya çıkmış bir te’lif türüdür.¹³⁹ Ehl-i Sünnet’e ait bu konuda yazılan eserlerin amacı ise sahâbenin faziletini belirten sahih rivayetleri toplamak, bu konudaki uydurma rivayetlerin önüne geçmek ve sahâbe karşıtı fikirlerle mücadele etmek olarak belirtilmektedir.¹⁴⁰ Genelde fezâilü’s-sahâbe müellifleri, te’lif sebeplerini ashba yönelik saldırılara cevap vermek ve onların sahih rivayetlerle faziletlerini ortaya koymak olarak belirtmişlerdir.

2.2- Fezâilü’s-Sahâbe ile İlgili Bazı Kavramlar

Fezâilü’s-Sahâbe, Hadis İlimlerinden “Ma’rifetü’s-Sahâbe”nin bir alt dalıdır.¹⁴¹ Bu tabir, sahâbenin faziletini ortaya koyan ve bu konuda yazılmış

¹³⁷ Efendioğlu, “Fezâilü’s-Sahâbe” *DİA*, XII, s.536; Nesâî, Fezâilü’s-Sahâbe, Mağrib, 1984.

¹³⁸ Sözlükte “sorguya çekmek, çetin imtihana tâbi tutmak, eziyet etmek” mânalarındaki “mahn” kökünden türeyen mihne “sorguya çekip eziyete mâruz bırakma” demektir. (İbn Manzûr, V, 947.). Abbâsî halifeleri Me’mûn (198/813-218/833) döneminden başlayıp Mu’tasım (218/833-227/842) ve Vasık (227/842-232/847) dönemlerini kapsayan Mihne, “Halku’l Kur’an” (Kur’an’ın mahlûk olduğu) iddiası etrafında çıkan tartışmalar neticesinde söz konusu yönetim tarafından bazı Fıkıh, Kelam ve Hadis âlimlerine uygulanan tehdit, bela, sıkıntı, işkence ve eziyetleri için kullanılan bir tabirdir. Hadis âlimleri yönüyle, hadis rivayet etmelerinin yasaklandığı, bu alandaki faaliyetlerinin durdurulduğu, bir kısmının tutuklanıp hapslere atıldığı, bir kısmının şehid edildiği; buna karşı bid’at ehli fırkaların (Şia, Mu’tezile, Havaric, Kaderiyye, Cehmiyye, Batıniyye vd.) görüşlerini rahat bir biçimde yaymaları ve faaliyetlerini sürdürmelerini için gerekli kolaylığın sağlandığı dönemdir. (Hayrettin Yücesoy, “Mihne”, *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, s.26, 27.)

¹³⁹ Efendioğlu, *Sahâbe-Kimliği ve Algısı*, s.163.

¹⁴⁰ Özpınar, “*Sahâbe-Kimliği ve Algısı*”, s.143.

¹⁴¹ Efendioğlu, “Fezâilü’s-Sahâbe”, *DİA*, XII, s.534.

literâtürü oluşturan ilmi eserler için kullanılmaktadır. Genellikle ashâb aleyhtarlarına karşı onların üstünlüklerini ortaya koyarak fâziletlerini savunan ilmi ve bu alanda yazılan eserleri ihtiva etmektedir.¹⁴² Sahâbenin fazilet sahibi olduğu hususunda Ehli Sünnet görüş birliği içinde iken, diğer gruplar özellikle Şia ve Haricilerin görüşleri farklıdır.¹⁴³ Bu başlık altında bu grupların görüşleri de incelenecektir. Sahâbenin fazileti konusunu yakından ilgilendiren bir başka konu da sahâbenin adaleti konusudur. Onu da bu bölümde incelemeyi uygun bulduk.

Kaynaklarda sahâbenin faziletini bildiren rivayetler ve haberler genelde fezâil ve menâkıb başlıkları altında verilmiştir. Konuyla bağlantılı olarak sebb, şetm, buğz vb. kavramlar da sıkça kullanılmıştır. Bu kavramları kısaca açıklamakta fayda vardır.

2.2.1.Fezâil, Fazl veya Tafzil

Fezâil, artmak meziyetli olmak, üstün olmak anlamında kullanılan “Fazl” kökünden türeyen “Fazilet” kelimesinin çoğuludur.¹⁴⁴ Kaynaklarda genelde Fezâil olarak geçmektedir. İslâmî literatürde ise “bir şeyi veya bir kimseyi üstün kılan özellikler” anlamıyla şehir, kişi, amel, zaman, kabile, millet, yer ve mekânların benzerlerinden üstünlüğünü ortaya koymak için kullanılan bir tabirdir.¹⁴⁵

Fazîlet ve fazl, illetsiz olarak iyiliğe başlamak,¹⁴⁶ artmak, meziyetli olmak anlamında olup genelde noksanlığın, eksikliğin, nakıslığın zıddı olarak kullanıldığı gibi sevabı çok olan amel, Allah’ın çok yönlü lutf, iyilik ve ihsanı anlamında da kullanılmıştır.¹⁴⁷ Kur’an-ı Kerim’de fazilet kavramı Allah’a izafe edildiği zaman lütf, ihsan anlamında kullanılmıştır.¹⁴⁸

Hadislerde ise daha çok ahlakî erdem, üstünlük, iyi davranış sergileme olarak geçmektedir.¹⁴⁹ Ayrıca merhamet rahmet, Allah’ın lutfü anlamında da kullanılmıştır.¹⁵⁰ Hadis terimi olarak fezâilin, “bir şeyi veya bir kimseyi üstün kılan özellikler” anlamıyla şehir, kişi, amel, zaman, kabile, millet, yer ve mekânların benzerlerinden üstünlüğünü belirtmek için hadislerdeki kullanımı ciltler dolusudur.

¹⁴² Efendioğlu, “Fezâilü’s-Sahâbe”, DİA, XII, s.534.

¹⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162.

¹⁴⁴ İbn Manzûr, V, s.225-226.

¹⁴⁵ M. Yaşar Kandemir, “Fezâil” DİA, İst. 1995, XII, s.529.

¹⁴⁶ Curcânî, s.169.

¹⁴⁷ İbn. Manzûr, V, s.225-226.

¹⁴⁸ Bkz. Âli İmran, 3/180; Haşar, 59/8; Nisâ, 4/83; Tevbe, 9/75; Yunus, 10/58; Cuma, 62/4

¹⁴⁹ Buhârî, Fezâilü’l Kur’an, 17. (VI, s.553), Buhârî, Enbiya, 6. (VI, 259); Tirmizî, Edeb, 82; Ahmed b. Hanbel, I, s.465.

¹⁵⁰ Tirmizî, Cennet, 15; İbn Mâce, Zühd, 39.

Onun için “Fezâilü'l-Ku'ran”, “Fezâilü'l-Ashâb”, “Fezâilü'l-A'mâl”, vb. gibi bab başlıklarına bakmak yeterlidir.

2.2.2. Menkıbe ve Menâkıb

Menkıbe, delmek, oyuk açmak, bir mesafeyi katetmek, araştırmak ve teftiş etmek anlamında olan “nekebe”den türemiştir. Luğatta iki ev arasındaki dar geçit, yerin yükseklerinden geçen yol ve güzel davranış anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁵¹ Menkıbe, bir kimsenin güzel huy ve davranışları, olgun ve büyük kimselerin örnek hâl ve hareketleri, hayat tarzları anlamında da kullanılmaktadır.¹⁵²

Menkıbenin çoğulu olan menâkıb, tanınmış kimselerin üstünlüklerini dile getiren, hayatlarını övgü ve eksiği itibariyle anlatan rivayetlere veya bu rivayetleri ele alan eserlere denir. Hadis ilminde ise, hadis kitaplarındaki Hz. Peygamber, diğer Peygamberler ve ashâbın yaşayış, davranış ve üstünlüklerinin konu edildiği bölümlere denir.¹⁵³ Bu anlamıyla “Mesâlib'in” zıddıdır. İlk defa III./IX. yüz yıldan itibaren yazılan hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in ashâbının faziletlerine dair rivayetleri ihtiva eden bölümlerin adı olarak “kitabü'l-menâkıb” kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵⁴ Nitekim Buhârî, *Camîu's-Sahih*'inde “kitabü'l menâkıb” başlığı altında bazı Arap kabilelerinin özelliklerini, Hz. Peygamber'in isim, sıfat ve nübüvveti hakkındaki rivayetleri derlemiş, “menâkıbü'l-ensâr” ve “menâkıbü'l-mühâcirin” başlığı altında ise Ensâr ve Mühâcilerin faziletine dair rivayetleri toplamıştır.¹⁵⁵ Tirmizî (ö. 279/893) de *es-Sünen*'inde sahâbenin faziletini anlattığı bölüme “kitabü'l-menâkıb” adını vermiştir.¹⁵⁶

2.2.3. Sebb, Şetm, Buğz ve La'n

Sebb, lugatta sövüp sayma, bir kimseyi çirkin sözlerle kötülemek anlamında olup, bir kişiyi kınamak için onu bir ayıpla bir kusurla anmak anlamında kullanılmaktadır.¹⁵⁷ Şetm de beraberinde cezalandırmayı gerektirmeyen başkasına söylenen kem sözdür.¹⁵⁸ Kelime hem bir akâid hem de bir hadis terimi olarak

¹⁵¹ İbn Manzûr, VI, s.395.

¹⁵² Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB yay., Ankara, 2006, s.425.

¹⁵³ Aydınli, s.175.

¹⁵⁴ Haşim Şahin, “Menâkıbnâme” DİA, Ankara, 2004, XXIX. s.112.

¹⁵⁵ Bkz. Buhârî, Fezâilü Ashâbi'n-Nebi, 1, 33. (V, s.5, 73.)

¹⁵⁶ Bkz. Tirmizî, Menâkıb, 1.

¹⁵⁷ İbn Manzûr, III, s.438.

¹⁵⁸ İbn Manzûr, IV, s.19.

kullanılmıştır. Akaid terimi olarak, inkâr sadedinde Allah, Rasulullah ve ashâbı hakkında alay ifade eden, onları hafife alma ve gözden düşürme amacıyla sarf edilen sözleri ifade eder ki, böyle birisi ehl-i sünnet inancına göre mürted kabul edilir ve irtidat hükümleri uygulanır.¹⁵⁹ Hadis terimi olarak ise, özellikle ehl-i bid'atın ortaya çıkmasından sonra siyasi çekişmelerde tarafların birbirleri aleyhine konuşmalarını, hakaretlerini ve özellikle ashâba kem sözlerle dil uzatmaları, kınamaları anlamında kullanıldığı görülmektedir. Şia'nın özelde Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer genelde tüm ashâba hakaretleri ve sövmeleri için kullanılmıştır.¹⁶⁰ Hadislerde de ashâba sövülmemesi gerektiği bu kelime (sebb) ile ifade edilmiştir.¹⁶¹

La'n kelimesi cezalandırmayı gerektirecek kadar şiddetli ve öfkeyle kovma, uzaklaştırma anlamında kullanılıp bu haliyle Allah'a izâfe edildiğinde ahirette cezalandırmayı ve dünyada Allah'ın rahmetinden uzaklaşmayı ve kovulmayı ifade etmektedir.¹⁶² Kuldân geldiğinde ise hakaret ve beddua anlamını taşır. Emeviler devrinde ashâbın bir kısmı için camilerde lanaet okunmuştur.¹⁶³

Hubb ve buğz kelimeleri de konumuzla bağlantılı kavramlar arasındadır. Hubb sevmek buğz da nefret etmek demektir. Rasulullah'ın (s.a.s.) sevdiği sahâbenin Şia'ya göre Hz. Ali ve ehl-i beyt iken sünni kesimde de başta bunlar olmak üzere tüm ashâbtır.¹⁶⁴ Ayrıca ashâb'a buğz edilmemesi gerektiği de hadislerde çokça kullanılmıştır. Kütüb-i sitenin fezâil ve menâkıb bölümleri bu konuda bize yeterli bilgiyi vermektedir.

2.3- Sahâbeyi Tafzil Etmenin Tarihçesi

Sahâbe, Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde tartışma konusu olmamıştır. Rasulullah'ın (s.a.s.) vefatından sonra halife/imamet seçimi ve mürtekb-i kebir gibi siyasi ihtilaflar sahâbe tasavvuru etrafında cereyan etmiştir. İlk iki halife devrinde fazla bir ihtilaf olmasa da üçüncü halife Hz. Osman'ın seçilmesinden itibaren başlayan itirazlar, Mısırdan gelen grubun onu şehid etmesiyle zirveye çıkmıştır. Hz. Ali'nin halife seçilmesiyle (35/656) Ali taraftarları, Hz. Aişe-Talha ve Zübeyr

¹⁵⁹ Kamil Yaşaroğlu, "Lanet", DİA, Ankara, 2003, XXVII, s.101.

¹⁶⁰ Demir, s. 37.

¹⁶¹ Bkz. Buhârî, Fezailü Ashâbi'n-Nebî, 5. (V, s. 19); Müslim, Birr ve Sıla, 68; Fezailü's-Sahâbe, 221; Ebû Davud, edeb, 49.

¹⁶² Demir, s.37.

¹⁶³ Demir, s.109-110.

¹⁶⁴ Demir, s.26-27.

tarafkarları, Muaviye tarafkarları birer grup olarak ortaya çıkıp çatışmışlardır.¹⁶⁵ Bunların haricinde Abdullah b. Ömer, Üsame b. Zeyd ve İbn Vakkas gibi bazı sahabiler de tarafsızlar grubunu oluşturdular. Hz. Aişe-Talha ve Zübeyr tarafkarlarının da aralarında olduğu bir grup sahâbe, Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılmasını istediler. Hz. Ali tarafından yapılan girişimler fayda vermeyince Cemel savaşı yapıldı.¹⁶⁶ Yapılan savaşta Hz. Aişe tarafkarları yenildiler. Ashâb arasında yapılan bu ilk savaşta çok sayıda sahâbi şehit düşmüştür. Neticesinde iman-küfür sınırı, kader ve irade hürriyeti gibi meseleler bu olay sonrasında tartışılmıştır.¹⁶⁷ Hz. Osman'ın haklılığını savunmaya devam eden bazı gruplar Hz. Ali'ye biatı reddedip onu eleştirmeye devam ederek Hz. Osman'ın kanını talep ettiler. Muaviye tarafkarlarını oluşturan bu grup Sıffin Savaşında (36/657) Hz. Ali ile savaştılar.¹⁶⁸ Üç ay kadar süren bu savaşta Muaviye tarafkarları tam kaybetmek üzere iken, oklarına Mushaf varakalarını asarak aralarında Kur'an'ın hakem olmasını istediler. Hz. Ali bunun bir aldatmaca olduğunu söylediye de tarafkarlarına kabul ettiremedi. Anlaşmazlığı gidermek üzere hakemlerin seçilmesi ve onların kararlarına göre hareket edilmesi kararlaştırıldı.¹⁶⁹ Savaşın haklı tarafını belirlemek üzere seçilen hakemler, olayı daha da derinleştirerek etkisi günümüze kadar devam eden hâdiselere sebep oldu. "Tahkim" olayı İslam'da ilk itikadi fırkaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tahkim olayını, Hz. Ali'ye dayatıp sonra beğenmeyen tarafkarlarından bazıları ondan ayrılıp "Hariciliği" oluşturdular.¹⁷⁰ Hariciler, hakem olayını kabul edenlerin küfürde olduğunu iddia ettiler.¹⁷¹ Hz. Ali bunları inatlarından vazgeçirmeyince Küfe yakınlarında onlarla savaşarak onları yendi. Ama Hz. Ali'ye olan kinleri onu şehit edinceye kadar sürdü.

Hz. Ali'nin yerine Hz. Hasan'a biat eden Müslümanlar onu halife seçtiler. Ama Muaviye onun da halifeliğini kabul etmedi. Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle Muaviye iyice güçlendi. Babasının yerine halife olan Hz. Hasan, Müslüman kanının daha fazla akmaması için halifeliği Muaviye'ye (41-133/662-750) devretmek zorunda kaldı. Bu tarih aynı zamanda Emevilerin kuruluş tarihidir. Emeviler

¹⁶⁵ Ethem Ruhi Fırlalı, "Cemel Vakası", DİA, İst. 1993, VII, s.320-323.

¹⁶⁶ Fırlalı, "Cemel Vakası", DİA, VII, s.320-323.

¹⁶⁷ Yusuf Şevki Yavuz, "Cemel Vakası", DİA, Ankara, 1993, VII, s.320-322.

¹⁶⁸ İsmail Yiğit, "Sıffin Savaşı" DİA, Ankara, 2003, XXXVII, s.107.

¹⁶⁹ Yiğit, "Sıffin Savaşı" DİA, XXXVII, s.107.

¹⁷⁰ Yavuz, "Cemel Vakası", DİA, VII, s.320-322.

¹⁷¹ İlyas Üzüm, "Sıffin Savaşı" DİA, Ankara, 2003, XXXVII, s.108.

döneminde Hz. Ali ve ev halkı için düşmanlık ateşi bu olaydan sonra daha da alevlenmiştir. Muaviye'nin talimatıyla Cuma hutbelerinde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt aleyhinde beddualar, lanetler (sebb, lanet) okutulması bir gelenek haline getirilmiştir.¹⁷² İbn Asâkir, bu durumun seksen yıl sürdüğünü, uygulamaya Ömer b. Abdulaziz'in son verdiğini kaydetmiştir.¹⁷³ Dolayısıyla Emeviler, ashâbın önemli bir kısmına sebb ve laneti meşru görerek ehl-i beyti düşman kabul etmişlerdir. Bunu da siyasi iktidarlarını sağlamlaştırmak için yaptıkları düşünüyorum. Devam eden ehli beyt düşmanlığı Hz. Hüseyin'in hunharca şehid edilmesiyle doruk noktasına varmıştır. Bu olaylar üzerine ashâbın bazılarına olan eleştiri ve saldırılar da çoğalmıştır.

Zikettiğimiz olaylar neticesinde sahâbeyi en çok eleştiren hatta çoğunu tekfir eden "Şia" doğmuştur. Sahâbe hakkında çok uc noktada duran ve çoğunu tekfir eden bu fırkanın sahâbe hakkındaki görüşlerini daha geniş inceleyeceğiz. Emevilere karşı ayaklanıp iktidarı onlardan devralan Abbasîler de aynı siyaseti izlediler. Şia'nın Hz. Ali'yi, Emevilerin Hz. Osman ve Muaviye'yi istismar ettikleri gibi onlar da Abbas b. Abdulmuttalib'i istismar ederek onun hakkında fezâil rivayetleri uydurmuşlardır. Özellikle Me'mun'un Mutezile'yi devletin resmi mezhebi yapması, Hz. Peygamber (s.a.v)'den sonra en faziletli kişinin Hz. Ali olduğunu halka dikte etmesi, Muaviye'yi hayırla ananları ve sahabeden birisine üstün tutanları devlet karşıtı ilan ettirmesi ve ona Cuma hutbelerinde özel metinle lanet okutulması devlet politikası haline getirilmiştir.¹⁷⁴ Bu yanlış hareketleri onları sahabeye kötü söz söyleme, lanet etme, onlara iftira etme ve onları tekfir etmeye götürmüştür.

Emevilerin ve Abbasilerin sahabeyi kötüleme politikaları neticesinde de sahabeyi kötileyen ve tekfir eden Mesâlib¹⁷⁵ türü eserlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlanmıştır. İhtilaflar neticesinde her bir grup, sahabeye bakış açılarına göre fırkalar oluşturdular. İhtilaf konusu yapılan sahâbeye taraftarlık veya karşıtlık olarak ortaya çıkan bu gruplar, ana bünyeden ayrılıp her biri itikadi bir fırkayı oluşturdular. Fırkaların sahâbeye yönelik muhtelif bakış açılarına sahip olmalarında ve sahâbeye

¹⁷² Demir, s.109-110.

¹⁷³ İbn Asâkir, Ebû'l Kasım Ali b. Hasen b. Hibetullah, *Tebyinü Kezibi'l-Müfteri Fimâ Nüsibe ile'l-İmam Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, Daru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1404, s.109.

¹⁷⁴ Bkz. et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Tarihü't-Taberî*, I-IX, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Mısır 1968, V, s.71.

¹⁷⁵ Mesâlib, Ehl-i Bid'at'ın sahabeyi zemm eden eserlerine verilen isimdir. İbn Hacer, *Lisanü'l Mizan*, V, 232.

dair değişik yargıya ulaşmalarında dönemin tarihi, siyasi, sosyal vb. şartları etkili olmuştur. Tarihi süreçte, hakkında ihtilaf edilen sahâbe ile ilgili farklı anlayışlar, zamanla kişilerin ötesine geçerek fırkalar arasında fikri bir boyut kazanmıştır. Mesele, siyasi ve tarihi bir mesele olmaktan çıkarılmış, bir inanç meselesine dnştrlmştir. Bu da beraberinde yargılama, ötekini suçlama, öteki ile çatışma veya kendi yandaşını savunma şeklinde tezahür edip çatışmaları körüklemiştir.¹⁷⁶ Bütün bu saldırılara karşı ashâbı savunmak ve Rasulullah (s.a.s.)’in onlar hakkındaki sahih rivayetlerini toplamak, uydurulmuş rivayetleri de ortaya koymak gayesiyle Fezâilü’s-Sahâbe eserleri, hem hadis ilminin hem de kelâm gibi diğer İslami ilimlerin vazgeçilmez konusu olmuştur.

2.3.1- Haricilerde Tafzil

Haricilik, sahabenin kendi aralarındaki siyasi görüş ayrılıkları neticesinde ortaya çıkan ilk fırkadır.¹⁷⁷ Tahkim olayında Hz. Ali’nin hakemleri kabul etmesini bahane edip “hüküm ancak Allah’a aittir” sloganıyla anlaşmaya karşı çıkararak ondan ayrılıp Hz. Ali’yi tekfir eden bir fırkadır.¹⁷⁸ Hariciliğin ıkışını Sıffın Savaşından önceye götürenler de vardır. Bunlar, Hz. Osman devrindeki bazı yanlış uygulamalar, toplum tarafından sevilmeyen bazı akrabalarını valilik gibi makamlara getirmesi, akrabalarını kayırması, Irakta onlara toprak vermesi vb. uygulamalar, Hariciliğin ıkışmasında etkili olduğu iddiasındadırlar.¹⁷⁹ Ama çıkışlarını sağlayan faktörlerin hepsininc halifenin icraatlarına bağlamak da doğru değildir. Emevilerin taşkınlık ve kabile taasubu ile bu uygulamalar bir kısmını teşkil etse de asıl sorunun iktisad ve siyasi hayata ayak uyduramayan, medeni olamayan Haricilerin bedevilik zihniyeti olduğu daha doğru bir tespittir. Emevilerin yanlış uygulamaları Medine ve Medine dışında yaşayan sahabe tarafından tenkit edilmiştir. Ashabın halifeyi uygulamalarından dolayı kıyasıya tenkit etmeleri İslam toplumunda huzursuzluklara sebebiyet vermiř¹⁸⁰ neticesinde sahabeyi tenkid eden haricilik zuhur etmiştir.

Hariciler, şam Valisi Muaviye ile Hz. Ali arasında yapılan Sıffın Savaş’ında, birbirleriyle savaşıp Allah’ın hükmüne uymadıkları gerekçesiyle Hz. Ali’yi, Hz.

¹⁷⁶ Yusuf Benli, “Ehl-i Sünnet Geleneğinde Sahâbe Algısı”, *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe -Kimliği ve Algısı-*, Ensar yay., İst. 1993, s.401-402.

¹⁷⁷zm, “Sıffın Savaşı” DA, XXXVII, s.108.

¹⁷⁸ Nevbahtî, Eb Muhammed Hasan b. Musa, *Fıraku’ř-şia*, thk. Abdmn’im el-Hafnî, Kahire, 1992, s.19.

¹⁷⁹ Yiğit, “Osman” DA, Ankara, 1993, XXXIII, s.439.

¹⁸⁰ Azmî M. S. es-Salihî ve Mustafa z, “Hariciler” DA, İst. 1997, XVI. s.169-178.

Osman'ı, Muaviye'yi, hakemleri ve tahkimi kabul eden tüm Müslümanları tekfir ederek onlarla savaşmışlardır.¹⁸¹ Hariciler, buna dayanak olarak da büyük günah işleyenlerin kâfir olacağı ve ebedi cehennemde kalacaklarını göstermişlerdir.¹⁸² Onlara göre Haricî olmayan herkes kâfirdir. Tekfir ettiklerinin çoğu sahâbedir. Dolayısıyla sahabeye bakışları onların itikadi bir görüş olarak nerede durduklarını da göstermektedir.

2.3.2- Mutezile'de Tafzil

Mutezile, sahabeyi Rasulullah'la birlikte uzun süre beraber olan ve ondan ilim irfan alanlar diye tarif etmiştir.¹⁸³ Hüseyin Hansu'ya göre ise Mutezile, sahabe hakkında Şia dışındaki ehl-i sünnet mezheplerle aynı görüştedir. Mu'tezile'nin ashabı tafdil delilleri ile Ehl-i Sünnetin delilleri aynıdır. Ayrıldıkları nokta hangisinin daha faziletli olduğu meselesidir. Bir başka ayrılık noktası da Muaviye ve Amr b. As'tan teberri¹⁸⁴ etmeleridir. Çünkü bunları ve taraftarlarını bağı¹⁸⁵ olarak görürler.¹⁸⁶

Mutezilenin kuruluşunda ve itikadi bir mezhep olarak ortaya çıkmasında, sahabe ile ilgili görüşleri etkilidir. Kurucusu Vasıl b. Ata'nın (ö. 131/748) hocası Hasan Basrî'den (ö. 110/728) ayrılmasının sebebi büyük günah işleyeninin durumu hakkındadır.¹⁸⁷ Hariciler tarafından gündeme getirilen "Mürtekb-i Kebire" meselesinde Mu'tezile de fikir beyan etmiş, Cemel ve Sıffin savaşlarına katılan bütün sahabenin büyük günah işlediğini, ancak dinden çıkmayıp fasık olduklarını iddia etmiştir.¹⁸⁸ Vasıl b. Ata ve Amr b. Ubeyd gibi Mu'tezilî imamlara göre bu savaşlara katılan sahabenin birbirleri hakkındaki şahitlikleri kabul edilemez. Çünkü

¹⁸¹ Nevbahtî, s.26.

¹⁸² Eş'arî, Ebi Hasan Ali b. İsmail el-Eş'arî, *Makalâtü'l-İslamiyyin ve İhtilafü'l-Musallin*, I-II, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mektebetü'n-Nehdatü'l-Mısri, Kahire 1950, I, s.157-160.

¹⁸³ Ebû'l Hüseyin Muhammed b. Ali el-Basrî, *el-Mu'temed fi Usuli'l-Fıkh*, I-II, thk. Halil Meys, Daru'l Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut1403. II, s.172.

¹⁸⁴ Teberri: Siyasi hâkimiyet konusunda kendisi gibi düşünmeyenlerle ilişkisini kesmek, tevelli ise kendisi gibi düşünenlerle dost olmak anlamındadır. Kyanaklarda tevella ve teberra olarak da geçer. Öz, "Teberri", DİA, İst. 2011, XL, s.214-215.

¹⁸⁵ Bağy: Sözlükte haddi aşmak, haktan ayrılmak ve zulm etmek olan bağy, fıkh terimi olarak bu fiili işleyene, dini ve hukuki anlamda isyan eden kimseye bağy denir. Meşru devlet başkanına karşı silahla karşı koyma, isyan etme anlamında bir fikhî terimdir. Ali Şafak, "Bağy", DİA, İst. 1991, IV, s.451.

¹⁸⁶ Hüseyin Hansu, "Mutezile'de Sahâbe Algısı" *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe-Kimliği ve Algısı*-, Ensar yay., İst. 2013, s.489.

¹⁸⁷ Ebû Mansur el-Bağdâdî, Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed b. Abdullah, *el-Fark beyne'l-Fırak*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdul hamid, Daru'l-Afâkı'l-Cedide, Beyrut 1977, s.98-102,

¹⁸⁸ Ebû Mansur el-Bağdâdî, s.99-100.

iki taraftan biri fasıktır. Fasık olanın adaleti düştüğünden şehadeti de kabul edilmez.¹⁸⁹ Mu'tezile sahabeyi günahkâr görerek haricilere muvafakat etmiş, tekfir etmediği için de ayrı düşmüştür.

Sonraki Mutezilî imamlarından Nazzam (ö. 231/845) ise sahabeyi eleştiride zirve yapmıştır.¹⁹⁰ Hz. Ömer'i, Hz. Ali'nin halife olmasını emreden hadisi gizlediği ve Hudeybiye günü dinde şüpheye düştüğü gibi iddialardan dolayı tekfir etmiştir. Ebû Hureyre için en büyük yalancı olduğunu iddia etmiş, Ehl-i Hadisi de ondan rivayet ettikleri için kınamıştır. Hz. Ali, Hz. Osman ve bazı diğer sahabeyi ta'n etmiştir.¹⁹¹ Nazzam'ın bu görüşleri diğer Mutezilî âlimler tarafından bile kabul görmemiştir.¹⁹²

Ama genel olarak sahabenin fitnelere karışanların günahkâr olduklarını ve tevbe etmeyenlerin de fasık olduklarını savunmaktadırlar.¹⁹³ Dolayısıyla Mutezile sahabenin bir kısmını fasık sayarak ve fazilet sıralamasında Hz. Ali'yi öne alarak ehl-i sünnetten ayrılmıştır.

2.3.3- Şia'da Tafzil

Şia; Hz. Peygamber'in vefatından sonra imametini Hz. Ali ve evlatlarına ait bir hak olup nass ve tayinle gerçekleşeceğini iddia eden birbirlerinden farklı grupların müşterek adıdır.¹⁹⁴

Şia'nın ne zaman ortaya çıktığı ihtilaflıdır. Şia'nın ilk temellerini, Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan önce hilafete geçmesi gerektiğini savunanlardan oluşsa da en erken Hz. Hüseyin'in şehit edilmesiyle (ö. 61/680) siyasi ve itikadi bir fırka olarak ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁹⁵ Bu dönemde başta Emeviler olmak üzere çeşitli kişi ve zümreler ehl-i beyt¹⁹⁶ kavramını ve Hz. Ali'nin kişiliğini siyasi amaçları için kullanmışlardır. Hatta bazı Şii kaynaklarda Şia'nın doğuşu, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in

¹⁸⁹ Ebû Mansur el-Bağdâdî, s.100-102.

¹⁹⁰ Hansu, *Mütezile ve Hadis*, Otto yay. Ankara 2004. s.150-153.

¹⁹¹ Özpınar, *Sahâbe-Kimliği ve Algısı*-, s.135.

¹⁹² Hansu, *Mütezile ve Hadis*, s.150-153.

¹⁹³ Eş'arî, I, s.306-308.

¹⁹⁴ Halife, Keskin, *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*, Beyan yay., İstanbul 2000, s.24

¹⁹⁵ Öz, "Şia" DİA, Ankara 2004, XXIX, s.111-115.

¹⁹⁶ Ehl-i Beyt: Ev halkını ve yakın akrabaları içine alan bir tabirdir. İslam öncesi Araplarda toplumda hâkim aileyi temsil ederken islamda ise Rasulullah'ın ailesi ve soyu için kullanılan bir terimdir. Şia kaynaklarında bunun yerine "İtre" terimi kullanılır. Buna göre ehl-i beyt, Rasulullahın eşleri ile Hz. Fatıma ve Hz. Ali ile oğulları Hasan ile Hüseyin'den oluşmaktadır. Ancak Şia ile ehl-i Sünnet arasında önemli bir ihtilaf konusu da ehl-i beyt kapsamıdır. Çünkü Şia ehl-i beyt'e on iki imamı da katarak siyasi bir anlam vererek kapsamı genişletmiştir. (Öz, "Ehl-i Beyt" DİA, İst. 1994, X, s.498-499)

vefatına kadar götürmektedir.¹⁹⁷ Şia, ehl-i beyt'in mağduriyetini gidermek, intikamını almak ve sadece hilafete onların geçmesi gerektiği iddiasıyla ortaya çıkmış itikadi bir fırkadır. Bu fırkanın en önemli ilkesi "imamet" teorisidir. Onlara göre imam, ehl-i beytten olmalı çünkü bu nass ve tayinle belirtilmiştir.¹⁹⁸ Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatından sonra sahabenin Hz. Ali'ye biat etmeyişi itikadi bakımdan onları sorunlu kılmış, buna uymayan ashâbın çoğu Sakife günü Hz. Ebû Bekir'i, Hz. Ali'nin yerine halife seçerek irtidat etmiştir.¹⁹⁹ Şia, ilk üç halifeyi gayri meşru görerek haklarında ağır ithamlarda bulunmuş, onlara hakaretler yapmıştır.²⁰⁰

Şia'nın birçok kolu vardır.²⁰¹ Her bir kolun sahabeye yaklaşımı ve sahabenin fazileti hakkındaki görüşleri farklılık arz etmektedir. Ancak hepsinin ortak görüşüne kaynaklık eden husus, Hz. Ali'nin bütün sahabenin en faziletlisi olduğu, halifeliğinin nassla sabit olduğu, buna rağmen diğer üç halifenin ondan bu hakkı gasp ettikleri, imamet ancak onun soyundan gelenlerin hakkı olduğu fikridir.²⁰² Şia diğer fıkhi ve itikadi konular bir tarafa, mezhebin temelini sahabenin fazileti ve imamet meselesi üzerine bina etmiştir ve hala bu eksen üzerinde varlığını devam ettirmektedir.²⁰³ Bundan dolayı fırkaya İmamiyye, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in halifeliklerini redd ettikleri için Rafizâ, imamlara iman ettikleri için İсна Aşeriyye vb. adlarla anılmışlardır.²⁰⁴ Daha sonra Hişam b. Hakem devrinde imamlar Hz. Peygamberin vasileri olarak kabul edilmiş, günahattan korunduğuna ve masum olduklarına olan inanç ilkeleştirilmiştir.²⁰⁵ Şia'ya göre Hz. Ali'nin yanında durmayan ve taraftarı olmayan sahabe münafık ve fasıktır.²⁰⁶ Sahabe, Gadir-i Hum'da²⁰⁷ Hz. Ali'ye biat

¹⁹⁷ Eş'arî, I, s.87; Nevbahtî, s.28- 29.

¹⁹⁸ İlyas Üzüm, "Şia" DİA, İst. 2010, XXXIX, s.118-120.

¹⁹⁹ Nevbahtî, s.28-29.

²⁰⁰ Üzüm, "Şia" DİA, XXXIX, s.118-119.

²⁰¹ Geniş bilgi için bkz. Eş'arî, I, s.88; Üzüm, "Şia" DİA, XXXIX, s.118-119.

²⁰² Nevbahtî, s.29; Eş'arî, I, s.89.

²⁰³ Özpınar, *Sahâbe-Kimliği ve Algısı*-, s.137.

²⁰⁴ Eş'arî, I, s.89.

²⁰⁵ Öz, "Şia", DİA, XXIX, s.113.

²⁰⁶ Eş'arî, I, s.87.

²⁰⁷ Gadir-i Hum: Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe'ye 4 km uzaklıkta bir yerdir. Şii inanişâ göre Rasulullah, Veda Haccı dönüşü önemli bir konuyu bildirmek üzere burada konaklamıştır. Bu arada kendisine indirilen her vahyi tebliğ etmesini bunu yapmazsa görevini yapmamış olacağını emreden ayet (Maide 5/67.) nazil olmuştur. Hz. Hz. Peygamber kafilenin tamamını toplayıp onlara öğle namazını kıldırması ve namaz sonrası onlara yeni inen ayeti okumuş dünyadan irtihal vaktinin yaklaştığını görevini yapıp yapmadığını ashabına sormuş ashabı da ikrar ettikten sonra "sakaleyn" diye bilinen "size paha biçilmez iki şey bırakıyorum: Allah'ın kitabını ve Ehl-i beytimi... benden sonra bunlara sarılırsanız asla sapıtmazsınız" hadisini bildirmiştir. Sonra Hz. Ali'yi yanına alarak "ben kimin melası isem Ali de onun mevlasıdır. Allahım onu seveni sev ona düşman olana düşman ol" demiştir. Buna karşılık Ehli Sünnete göre ise Rasulullah: " size Allahın kitabını bırakıyorum ve ehl-i

etmelerine rağmen, Rasulullah (s.a.s.)'in vefatından sonra, hatta ona inaden, bu sözlerinde durmayarak, çok azı dışında kalanları irtidat etmişlerdir.²⁰⁸ Bu itikadlarını da Selman'ın, Hz.Ali'den nakledilen bu rivayete dayandırır. Hz. Ali: “ Hz. Peygamber'den sonra dört kişi dışında kalan herkes irtidat etmiştir.”²⁰⁹

Şia'ya göre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sağlığında saf ve temiz olan birçok sahabe onun vefatından sonra bu hallerini koruyamamışlardır.²¹⁰ Sahabenin, adaletini koruyamadıkları, aralarında fasık ve munafıkların olduğu hususunun Kur'an'da sabit olduğu iddiasında olan Şia, buna delil olarak Hucurat 9, Tevbe 12, ve Fetih 10. ayatlerini gösterirler. Ayrıca Rasulullah'ın Hz. Ali hakkında: “Ahdini bozanlarla, dinden çıkanlarla haktan ayrılanlarla savaş”²¹¹ hadisini de delil getirerek ashabin bir kısmının küfrünün sarih olduğu iddiasındadırlar. Dolayısıyla Şia'da, sahabe kötüyü anımsatmaktadır. Şia'da sahabe yerine ehl-i beyt bilinci gelişmiştir.²¹² Ehl-i beyt'in Şia nezdindeki itibarı Ehl-i Sünnet'in sahabe hakkındaki itibarından kat kat daha fazladır.²¹³

Ehl-i sünnete göre adaleti tartışılmayan, faziletleri Allah tarafından Kur'anda ortaya konan ashab, ümmetin en üstün faziletli leridir.²¹⁴ Onların ümmetin yanındaki değeri hep takdire şayan olarak hatırlanır. Ama Şia'ya göre ashab, olumlu bir mana çağrıştırmamaktadır. Birkaç kişi hariç,²¹⁵ -İbn Kesir'e göre onyeddi kişi-²¹⁶ Şia'da sahabe denildiğinde yerilmesi gereken fasık, mürted ve hatta düşman kimseler akla gelmektedir. Dolayısıyla onlara sövmek (sebb, şetm, buğz, ta'n), dil uzatmak ya da faziletsizliklerini ortaya koymak dini ve itikadi bir görev olarak telakki edilmiştir.²¹⁷

beytim hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum” şeklindedir. Ayrıca Ehl-i Sünnet, “mela” kelimesinin de dost ve arkadaş anlamında anlaşılması gerektiğini benimsemişlerdir. (Fığlalı, “Gadiri Hum” DİA, İst. 1996, XIII, 279.)

²⁰⁸ Eş'arî, I. s.129-133.

²⁰⁹ Süleym, Ebû Sadık Süleym b. Kays el-Hilâlî, *Kitabu Süleym b. Kays*, thk. Muhammed Bakır el-Ensârî, Kum, 1420, s.162. (Ömer Özpinar, *Sahâbe-Kimliği ve Algısı-*, s.138 naklen)

²¹⁰ Sofuoğlu, Cemal “Şia'nın Sahabiler Hakkındaki Bazı Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 34, 17 Eylül 1990, s.535-536.

²¹¹ Nevbahtî, s.25.

²¹² Demir, s.53.

²¹³ Demir, s.53.

²¹⁴ Suud b. İd b. Umeyr es-Saidî, *El-Ehâdisü'l Varide fi Fezâil'i Sahâbe*, I-XII, Medine 1427, I, s.9-10.

²¹⁵ İrtidat etmeyenler: Ehl-i beyt ile birlikte Ebû Zerr, Mikdâd, Selman, Ammâr ve Huzeyfe gibi sahabedir. Sofuoğlu, s.537; Nevbahtî, s.28-29.

²¹⁶ İbn Kesir, Ebû'l Fida İmadüdin İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşî, *el-Baisü'l Hasis Şerhu İhtisârü Ulümü'l Hadis*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut 2004, s.182.

²¹⁷ Özpinar, *Sahâbe-Kimliği ve Algısı-*, s.138.

Şu birkaç örneğin Şia'nın sahabe hakkındaki telakkilerini göstermesi bakımından yeterli olacağı kanaatindeyiz.

Bir rivayette Hz. Osman, Hz. Ali'ye "sen benim hakkımda hadis biliyor musun?" diye sormuş, Hz. Ali de "Rasulullah'ın sana iki defa lanet ettiğini duydum" demiş ve bu lanetten sonra sana istiğfarda da bulunmadı diye ilave etmiştir.²¹⁸ Bir başka rivayette de Rasulullah'tan sonra insanların durumu Harun Peygamber'in(a.s) tebasına benzetilmiş, Hz. Ebû Bekir, İsrailoğullarının taptığı buzağıya, Hz. Ömer de buzağıyı yapan Samiriye benzetilmiştir.²¹⁹ Yine Hz. Ebû Bekir'e ilk beyat edenin İblis olduğu,²²⁰ Hz. Ömer'in ahirette göreceği azabın İblis'inkinden daha şiddetli olacağı rivayet edilmiştir.²²¹ Yine cennetle müjdelenen "aşere-i mübeşşere" için Süleym b. Kays: "Bunlar öldüklerinde kendi aleyhlerine şahitlik yapmışlardır. Zira hepsi kendi ataları gibi cahiliye ölümü üzere ölmüşlerdir."²²² Bu örnekler çoğaltılabilir ama Şia'nın sahabe hakkında düşündüklerini ortaya koyma açısından bunlar yeterlidir.

Bütün bunların, özellikle de Hz. Ali'ye isnad edilen sözün tarihsel hiçbir karşılığının olmadığı ortadadır. Bu olsa olsa Şii doktrinin Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir hakkındaki düşüncesidir. Mahmut Demir, Şia'nın Sahabenin önde gelenlerine karşı bu çirkin ithamlarının sebebini Rafizilik fikrine bağlar.²²³ Rafıza, sözlükte terk etmek, bırakmak, ayrılmak anlamlarında kullanılırken, terim olarak, Zeyd b. Ali'nin Emevilere karşı başlattığı isyanda Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i meşru halife kabul ettiği için kendisini terk eden ilk İmamileri, ardından ilk üç halifenin hilafetini redd ettikleri için bütün Şii grupları, daha sonra da Şii unsurları taşıyan bazı batını grupları ifade etmek için kullanılmıştır.²²⁴ Ehl-i Sünnet, Rafizîlere adeta "İslamı ifsat etmek üzere ortaya çıkmış bir örgüt" gözüyle bakmıştır.²²⁵ Nitekim Darimî (ö. 280/894), hocası Basralı Ebû'r-Rabi ez-Zehrânî'den (ö. 234/848) naklen, İslamı daha kolay bir şekilde bozmak için Şiiliği kabul eden, Ali sevgisinin kendileri için sadece

²¹⁸ Demir, s.54. (*Kitabu Süleym b.Kays'tan naklen*, Ebû Sadık Süleym b. Kays el-Hilâli el- Küfî, I-III, thk. Muhammed Bakır ez-Zencanî, Dalile Ma, Kum. ty., II, s.598).

²¹⁹ Demir, s.54. (*Kitabu Süleym b.Kays'tan naklen*, II, s.598'den naklen).

²²⁰ Demir, s.54. (*Kitabu Süleym b.Kays'tan naklen*, II, s.579-580'den naklen).

²²¹ Demir, s.54. (*Kitabu Süleym b.Kays'tan naklen*, II, s.600'den naklen).

²²² Demir, s.54. (*Kitabu Süleym b.Kays'tan naklen*, II, s.825'den naklen).

²²³ Demir, s.54.

²²⁴ Öz, "Rafiziler" DİA, İst. 2007, XXXIV, s.396.

²²⁵ Demir, s.55.

bir örtü olduğunu itiraf eden Rafizî bir zındıktan bahsetmektedir.²²⁶ Şii muhalefet tarafından rafz fikrinin Yahudi menşeli olduğunu ve bunun da Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman başta olmak üzere sahabeyi ilk lanetleyen kişi olan Yahudi asıllı Abdullah b. Sebe tarafından yapıldığı kaanatında olanlar vardır.²²⁷

Şia'nın sahabe hakkındaki tasavvuru ehl-i beyte övgü diğer sahabilere sövgü temeli üzerine kurulmuştur. Günümüzde de aynı şekilde hatta Musa Carullah'a göre daha fazlasıyla devam etmektedir.²²⁸ Ona göre eskiden yapılan takiyye günümüzde kalkmış sahabeye alenen sövülmektedir. Mahmut Demir, "*Hadis ve İdeoloji*" adlı eserinde İran'ın hala bu Şii çizgide bir sahabe tasavvuruna sahip olduğunu, devletin resmi görüşünü yansıtan bir kitaptan örnekler vererek konuyu açıklamaktadır.²²⁹ Aynı çalışmada son dönem Şii müelliflerden Lübnan'ın Sur bölgesi müftüsü es-Seyyid Ali el-Emin'in Şia'nın sahabe hakkındaki genel geçer klasik düşüncesinin dinin temeli olmadığını, Şia'nın sahabeye sövme telakkisinin icthadi olduğunu bunu Şia'nın tamamına mal edilemeyeceğini söylediğini de aktarmaktadır.²³⁰ Bu haykırış kayda değer olmakla birlikte münferit görünmekte, Şia'nın sahabe tasavvuru klasik öğretisinde devam etmektedir. Bu çatışmacı ve sahabeye sövgü temeli üzere bina edilen tasavvur, Ehl-i Sünnet'in sahabeyi koruyucu tasavvurunun şekillenmesinin de temelini oluşturmuştur.

2.3.4- Ehl-i Sünnete Göre Sahâbe'nin Fazileti

Ehl-i Sünnet'in sahabe tasavvuru övgü üzere bina edilmiştir. Onların nezdinde sahabe ile Ehl-i Beyt, Şia'da olduğu gibi birbirinin alternatifi değildir. Ehl-i Beyt sevgisi, Sünni İslam geleneğinde önemli bir yer teşkil etmesine rağmen, sahabeden ayrı değerlendirilmemişlerdir. Ehl-i Sünnet'in sahabeyi sevmek üzere inşa edilen sahabe tasavvuruna Ehl-i Beyt de dâhildir. Bu da sonraki dönemlerde sahabeyi sevmek ve onlar hakkında hüsnü zanda bulunma her müslümanın bir vecibesi gibi telakki edilmiştir.²³¹ Ne varki, Şia nazarında sahabe ile Ehl-i Beyt kesin çizgilerle birbirinden ayrılmışlardır. Buna göre Ehl-i Beyt'in masumiyeti ve sahabenin çok azı

²²⁶ Darimî, Osman b. Said b. Halîd b. Said ed-Darimî es-Sicistanî, *er-Red Ale'l Cehmiye*, thk. Bedr b. Abdullah el-Bedr, Kuveyt 1995, s.206-207.

²²⁷ Nevbahtî, s.31-32.

²²⁸ Carullah, Musa, *el-Veşia' fi Nakdi Akideti's-Şia*, Necefü'l Eşref Matbaası, Irak, 1935, s. 66.

²²⁹ Geniş bilgi için bkz. Demir, s.55; Söz konusu kitap İran'ın Kum şehrinde Merkezu'r-Risale tarafından neşredilen, *Es-Sahabe fi'l Ku'ran ve's-Sünne ve't-Tarih*, adlı eserdir.

²³⁰ Demir, s.58.

²³¹ Muhyiddin Muhammed b. Bahaeddin, *el-Kavlü'l Fasl Şerhü'l-Fikhi'l-Ekber*, İstanbul 1990, s.289-304.

dışında tamamının İslam'a ihanet ettiği ve irtidat ettiği düşüncesi, imani bir ilke olarak benimsenmiştir.²³² Bu Şii telakki, Ehl-i Sünnet cephesinde çok büyük tepki görmüştür. Sahabenin faziletine dair rivayetleri toplama ve nakletme teşvik edilmiş ve bu hususa ayrı bir önem verilmiştir. Ehl-i Sünnetin sahabe tasavvuru, Şia'nın olumsuz kanaatlarına karşı geliştirilen "savunmacı" bir karakterden doğmuştur.²³³

Ehl-i Sünnet'e göre ümmet içinde en değerli ve faziletli neslin sahâbe nesli olduğu kabul edilmektedir.²³⁴ Ayrıca sahâbe, kendi içerisinde fazilet sıralamasına da tabi tutulmuştur. Kimisi diğerlerine göre fazilette öne çıkmaktadır. İslamda fazilet, öncelikle hizmette öne geçme, Rasulullah'a yakın olmak gibi kıriterler göz önünde bulundularak fazilet sıralaması yapılmıştır.

Şimdi daha geniş şekilde önce Kur'an'da sahâbenin faziletine bakılacak sonra hadislerde Rasulullah'ın onlar hakkındaki sözleri incelenecektir.

2.3.4.1- Kur'an-ı Kerim'de Sahâbenin Fazileti

Sahâbe, vahyin ilk muhataplarıdır. Onun için Kur'an-ı Kerim'in büyük bir kısmı onlarla ilgili hâdiselerden oluşmaktadır. Onlarla ilgili olan ayetlerin çoğu onları övmekte, takdir etmekte, eğitmektedir. Az da olsa bazı ayetler onları uyarıp tenkit etmektedir. Bu onların kemale ermelerini sağlamak ve sonraki nesillere örnek yapmak içindir.²³⁵ Sahâbe hakkında doğru bir kanıya varmamız için Kur'an'ın sahâbe algısını iyi incelememiz gerekir.

Sahâbenin hepsi fazilet bakımından eşit değildir. Allah'ın yarattığı varlıklar konum fazilet ve kabiliyet bakımından aynı derecede değildirler. Bu durum sadece varlıklar için değil mahlûkatın hepsi için söz konusudur. Hatta zaman, mekân dâhil soyut ve somut varlıkların tamamına şamildir. Buna dini literatürde "sünnetullah, Allahın âdeti" denilir. Peygamberlerin bir kısmı diğerlerinden, insanların bir kısmı diğerlerinden zamanın bir kısmı diğerlerinden üstün, kıymetli olabilir. Bu Ku'an'ın birçok ayetinde açıkça belirtilen bir husustur. Yüce Allah Peygamberler için "O Peygamberler ki, biz onlardan bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah'ın kendisiyle konuştuğu onlardandır. Bazılarının derecelerini yükselttik"²³⁶ derken bazı Peygamberlerin diğerlerine göre üstün olduğu, onlardan "ulu'l azm" olanların derece

²³² Eş'arî, I, s.88, s.130; Nevbahtî, s.28-29.

²³³ Demir, s.58.

²³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, I-II, thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbas, Darü'b-nü'l-Cevzî, II. Bsk., Dammam 1999, I. s.47-48 .

²³⁵ Hatib el-Bağdâdî, I, s.164-165.

²³⁶ Bkz. Bakara, 2/253.

bakımından diğerlerine üstünlüğü açıkça anlaşılmaktadır Ayrıca insanların diğer varlıklara üstünlüğü hakkında onların şerefli kılındığı, onlara bol nimet ve rızkın verildiği ve de yaratılan varlıklardan birçoğuna üstün kılındığı yine Kur'an'da açıkça zikredilmektedir.²³⁷ Ramazan ayının diğer aylara üstünlüğü, kadir gecesi gibi bazı gecelerin diğer zaman dilimlerine üstünlüğü, Mescid-i Haram ve Mescidi Aksa gibi bazı yerlerin diğer yerlere üstünlüğü de Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilen hususlardandır.²³⁸

Yukarıdaki ayetlerden anlaşıldığı üzere mahlûkatlar fazilet bakımından eşit değildir. Allah, akıl, ilim, kuvvet ve kabiliyet olarak insanları farklı yaratmıştır. Eğer insanlar tek düze yaratılmış olsaydı kargaşa ve anarşi olur ve neticesinde dünya harab olurdu.²³⁹ Aslında bu farklı kabiliyetler Allah'ın rahmetinin değişik boyutlardaki tecellisidir.²⁴⁰

Her varlık grubunda olduğu gibi sahâbe için de bu farklılıklar mevcuttur. Onlar fazilet bakımından elbetteki aynı seviyede değildirler. Ama sahâbiliğin getirdiği yücelikten hepsi de nasibini almıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu konuyla ilgili olarak şöyle buyrulur : “(İslam Dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacir ve ensâr ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.”²⁴¹ Tefsirciler, öne geçenlerin kimler olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. İki kıbleye yönelenler, Bedir ashâbı ve Rıdvan beyatına katılanlar olduğunu kaydedenler olmuştur. Ayeti Fetih Sûresi 18. ayette geçen “Hakikaten Allah, o ağaç altında sana beyat eden müminlerden razı olmuştur” emri ile beraber ele alınca, beyatı rıdvana katılanlar olması tercihe şayandır. Bununla birlikte öne geçmeyi sıfat, zaman ve mekândan birisinde öne geçme olarak da anlayanlar olmuştur.²⁴² Burada sıfatta öne geçmeyi önce iman edenler, mekânda öne geçmeyi Medine'ye hicret edenler ve zamanda öne geçmeyi ise diğerlerinden önce İslam'a girip Müslümanlara yardım edenlerdir şeklinde anlamışlardır. En güzeli sıfatlarla, yani imanda öne geçenlerdir şeklinde

²³⁷ Bkz. İsrâ, 17/70; Zuhruf, 43/32; En'am, 6/165; Nisa, 4/54.

²³⁸ Bkz. Kadr, 97/1-3; Bakara, 2/185; Ali İmran, 3/96-97; İsrâ,17/1.

²³⁹ Taberi, Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Camîu'l Beyan*, I-XXIV, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risâle, byy., 2000, V, s.378.

²⁴⁰ Ergün Çapan, *Ku'anı Kerim'de Sahâbe*, Işık yay., II. bsk., İst. 2013, s.103.

²⁴¹ Tevbe, 9/100.

²⁴² Çapan, s.104.

anlamaktır. Bütün bunlar beraber mutala edildiğinde öne geçenlerin sevap ve büyüklük derecesi farklılık arz etmektedir. Kimisinin önde olması kimisinin sonra iman dairesine girmesinin izafî olduğunu da şu ayetten anlamak mümkündür ki, Allah her seviyedeki ashâb'tan razı olmuştur. “(İslam Dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacir ve ensâr ile onlara güzellekle tabi olanlar var ya, İşte Allah onlardan razı olmuştur.”²⁴³ Dolayısıyla ashabin tamamı fazilet sahibidir ancak kimisi diğerlerine göre fazilet bakımından öndedir.

Şu ayetten de, derece farkı olmakla birlikte Allah'ın hepsinden razı olduğunu anlıyoruz. “Ne oluyor size ki, Allah yolunda harcamıyorsunuz? Hâlbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Elbette içinizden fetihten önce harcayan ve savaşanlar, daha sonra infak edip savaşanlarla bir değildir. Onların derecesi, sonradan infak eden ve savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı vaatmiştir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”²⁴⁴ Buna göre Mekke fethinden önce harcayan ve savaşanlar, fetihten sonra harcayan ve savaşanlardan daha faziletlidirler. Fanî malı, bakî ahiret için harcamanın ehemmiyeti hatırlatılıp, Hz. Ebû Bekir'e işarette bulunulmuştur.²⁴⁵ Çünkü O, imanı, infakıyla ve cihadıyla ilklendirdi. Ayette fetih, Mekke fethi veya Hudeybiye antlaşmasıdır. Bu konuda müfessirler arasında ihtilaf vardır. Ama genel kanaatin Mekke fethi olduğu şeklindedir.²⁴⁶ Zor dönemlerde özveride bulunmanın ve güçlülere katlanmanın normal zamanlara nazaran daha değerli olduğu belirtilirken daha sonra Allah Teâlâ'nın, kendi yolunda infakta bulunma ve canını feda etmeyi göze alma noktasında buluşan her iki gruba da güzel ödüller vaat ettiği belirtilmektedir. Böylece belirli bir döneme yetişmemiş olanların bu ödülün mahrum olacakları anlamında değil iyi niyetle harca özveride bulunacaklara da tanınmış fırsatlar bulunduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte istisnai özellikler taşıyan gayret ve fedakârlıklara da müstesna bir yer tanınmasının normal karşılanması gerekir.²⁴⁷

Yüce Allah'ın sahâbeyi en hayırlı ümmet olarak Kur'an'da bizlere tanıtmaması bir Müslüman için en büyük fazilet olsa gerek. “Siz, insanların iyiliği için ortaya

²⁴³ Tevbe, 9/100.

²⁴⁴ Hadid, 57/10.

²⁴⁵ Hadid, 57/10.

²⁴⁶ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kafi Dönmez, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet yay., I-V, Ankara 2007, V, s.240.

²⁴⁷ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kafi Dönmez, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, V, s.240-241.

çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a iman edersiniz.”²⁴⁸ Ashâb, mallarıyla ve canlarıyla Hz. Peygamber'e bağlanmaları, fedakârca İslamiyet'i yaşamak ve yaşatmak için çaba sarf etmeleri ve Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek ve öğretmek için çalışmaları sayesinde bu ulvi dereceye ulaşmışlardır.²⁴⁹

Bağavi tefsirinde bu ayetin İbni Mesud, Übeyy İbni Ka'b, Muaz b. Cebel ve Ebû Huzeyfenin azatlısı Salim hakkında indiğini İkrime'den nakletmektedir. Malik b. Sayf ve Vehb b. Yahuda adındaki Yahudiler bu Sahâbîlere; “biz sizden daha faziletliyiz ve bizim dinimiz de sizin dininizden daha hayırlıdır” demeleri üzerine bu ayeti celile nazil olmuştur. Dolayısıyla ayette hayırlı ümmetten maksadın sahâbiler olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Said b. Cübeyr'in İbn Abbas'tan naklen bu ayetin Rasulullah ile birlikte hicret edenler hakkında indiğini rivayet etmiştir.²⁵⁰ Cuveybir de Dahhak'tan şöyle nakletmektedir: “Bunlar Hz. Peygamber'den rivayette bulunan, onun duasını alan ve Allah'ın, kendilerine itâatı Müslümanlara emrettiği özel ashâbıdır.”²⁵¹

İbnî Kesîr de ayetin tefsirinde; Muhammed b. San'an, Ebû Bekir el-Hanefî'den, Oda Ubad'dan, O da Hasan'dan şöyle rivayet etmiştir: “Bu ayet bu ümmet için duyduğum en hayırlı şeydir.” Yine Hasan b. Yahya'dan, Rasulullah (s.a.s.)'in “Siz yetmiş ümmeti tamamlayan sonuncu ümmet ve onların en hayırlıları ve Allah'ın yanında ikrama en layık olanıdır”²⁵² buyurmuştur.

Yine İbnî Kesir, Ebû Küreyb'in rivayetinde Hz. Ömer'in; “bu ayet ilk gelenlerimiz içindir yoksa sonradan gelenler için değildir” derken, Bişr'in rivayetinde ise; Hz. Ömer'in hac ettiği bir senede şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Kim bu ümmetten (en hayırlı ümmetten) olmak istiyorsa Allah'ın bu konudaki şartlarını yerine getirsin.” Yani Allah'a iman etsin, iyiliği emretsin ve kötülüklerden insanları sakındırsın.²⁵³ Buradan anlaşılan sonraki nesillerin de bu ulvi makamın

²⁴⁸ Âl-i İmran, 3/110.

²⁴⁹ Efendioğlu, “Fezâilü's-Sahâbe” DİA, XII. s.534-536.

²⁵⁰ Bağavî, Ebû Muhammed el-Huseyin b. Mesud b. Muhammed b. Ferâ' el-Bağavî, *Me'âlimü't-Tenzîl fi Tefsiri'l-Kur'an*, I-V, thk. Abdurrezâk Mehdî, Daru't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, ty., I, s.491-492.

²⁵¹ Bağavî, I, s.491-492.

²⁵² İbn Kesir, Ebû Fidâ' İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşî, *Tefsirü'l Kur'ani'l A'zim*, I-VIII, thk. Samî b. Muhammed Selâme, Daru't-Tayyibe, II. bsk., byy., II, s.93,

²⁵³ Bağavî, I, s.491-492.

sevabına ulaşabilecekleri yönündedir. En azından bu şartları yerine getirdikleri oranda o ulvi topluluğa yaklaşacaklarını, yakınlaşacaklarını anlayabiliriz.

Böyle bir neslin cennetlik olduğunu da Ku’ran’dan öğreniyoruz. Yüce Allah Kuranı Kerim’de :“Hz. Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri o gün Allah sizi içinden ırmaklar akan cennetlere koyar”²⁵⁴ buyurarak burada Hz. Peygamber’le birlikte iman edenlerin böyle bir mükâfata ereceklerini kaydeder ki bunların ashâb olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bunların Rasulullah’ın (s.a.s.) en yakın arkadaşları olduğunu şu ayetten de anlıyoruz. “İman edip hicret edenler, Allah yolunda cihad edenlerle onları bağırklarına basanlar ve yardım edenler (ensar) var ya, işte gerçek müminler bunlardır. Bunlara bir mağfiret ve büyük bir lütuf vardır.”²⁵⁵ İbn Hazm, pek çok âlim ve müçtehidin kanaatine tercüman olarak “sahâbenin hapsi cennetliktir” demektedir.²⁵⁶ Hz. Peygamber’in devrindeki münafık ve müşrikler sahâbe sayılmadıkları için onlar bu hükmün dışındadır. Allah, sahâbeye cenneti vaad etmekte, onları cennetle müjdelemektedir. Allah’tan daha doğru sözlü kim vardır.²⁵⁷

Daha dünyada iken cennetle kurtuluşa eren başka bir bahtiyar topluluk yoktur. Onların kurtuluşa erdiklerini Yüce Allah başka bir ayette şöyle bildiriyor: “...Ona iman edenler, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nura (Kur’an’a) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”²⁵⁸ Daha önce zikrettiğimiz Tevbe Sûresi 100. ayette cennetlik oldukları kaydedilen sahâbe Haşr Suresinde de cennetliklerin kurtuluşa erenler olduğu kaydediliyor. “Cehennemliklerle cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler kurtuluşa erenlerin ta kendileridir”²⁵⁹ buyrulmaktadır. Hüküm genel olmakla beraber ilk önce bu faziletten sahâbe yararlanmaktadır.

Ehl-i Sünnet bu ayeti delil getirerek sahabenin hepsinin adil olduğuna ve ümmetin en faziletli kişileri olduğuna inanılmaktadır.²⁶⁰

Rasulullah (s.a.s.)’ın hayatına baktığımızda da fazilet sıralamasını görürüz. O zor ve zahmetli günlerde kendisine destek veren, malıyla canıyla her şeyi ile Allah’ın dininin yücelmesinde fedakârlık yapanların fazileti elbette daha üstündür. Şu birkaç örnek bunun en güzel göstergesidir. Halid b. Velid ile Abdurrahman b. Avf arasında

²⁵⁴ Tahrîm, 66/8

²⁵⁵ Enfal, 8/74.

²⁵⁶ Çapan, s.143.

²⁵⁷ Al-i İmran, 3/9; Ayrıca bkz. Tevbe, 9/19-22., Nisa, 4/95-96., Yunus, 10/26.

²⁵⁸ A’raf, 7/157.

²⁵⁹ Haşr, 59/20.

²⁶⁰ İbnu’s-Salâh, s.295.

geçen tatsız bir tartışmada Halid b. Velid Abdurrahman b. Avf'a : “Bizden birkaç gün önce Müslüman olmanıza güvenip bize dil uzatıyorsunuz” demişti. Olay Hz. Peygamber (s.a.s.)’e intikal ettirilince Hz. Peygamberimiz (s.a.s.) “Ashâbım hakkında uygunsuz sözler söylemeyin. Eğer sizden birisinin Uhud dağı kadar altını olsa ve bunun tamamını Allah yolunda harcasa, bu onların bir avuçluk infakına, hatta yarısına bile denk gelmez”²⁶¹ buyurarak sahâbenin faziletini ortaya koymuştur.

Bir başka örnek de Hz. Ömer ile Hz. Ebû Bekir arasında cereyan eden bir tartışmada Hz. Ebû Bekir kırılınca Rasulullah (s.a.s.) Hz. Ömer’e kızgın bir şekilde: “Hepiniz beni inkâr ettiğiniz vakit o beni tasdik etti. Ashâbımı bana bırakmalıydınız”²⁶² şeklindeki ikazıdır. Yine Hz. Halid, Hz. Ammar b. Yasir’i incitince Rasulullah Hz. Ammar’ın faziletini Hz. Halid’e bildirmiştir.²⁶³ Kısacası bütün bu delillerden anlaşılan kendi aralarında derece farkının olduğu ama Allah’ın hepsinden razı olduğudur. Bunu da şu ayette açıkça belirtmektedir. “(İslam Dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacir ve ensâr ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. Allah onlara içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.”²⁶⁴

Yüce Allah, rızasının cennetler ötesi bir lütuf olduğunu “Allah’ın rızası en büyüktür”²⁶⁵ ifadesiyle Ku’an’da bildiriyor. Yüce Allah’ın cennet ehline :“arzu ettiğiniz bir şey var mı size fazla fazla vereyim” sorusuna hayretle “bize verdiklerinden daha hayırlı ne olabilir ki” deyişlerine Yüce Allah “benim rızam ve hoşnutluğum (bütün nimetlerden daha) büyüktür” diye buyurur.²⁶⁶ Çünkü her iyiliğin, her hayrın, her saadetin ve her şerefin kaynağı Allah’ın rızasıdır.²⁶⁷ Yüce Allah’ın kendilerinden razıyım övgüsüne mazhar olan sahâbe, bu övgüye kendileri de hayatlarıyla, amelleriyle, niyetleriyle ve Allah’ın dinini yüceltmek için gösterdikleri fedakârlıklarıyla layık olmaya gayret etmişler ve bunu başarmışlardır. Yüce Allah yukarıdaki ayette bunu zikretmiştir. Kul için en büyük şeref ve mertebe Allah’ın rızasını kazanmaktır. Bunu kazanan kul için artık üzülme, keder ve tasa

²⁶¹ Buhârî, Fezâilü Ashâbi’n-Nebî, 5. (V, s.19); Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 221.

²⁶² Buhârî, Fezâilü Ashâbi’n-Nebî, 5. (V, s.12)

²⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-XLV, thk. Şuayb Arnaut ve Adil Murşid, Müessesetü’r-Risâle 2001, I. bsk., XXVIII, 12.

²⁶⁴ Tevbe, 9/100.

²⁶⁵ Tevbe, 9/72.

²⁶⁶ İbn Kesir, IV, s.117.

²⁶⁷ Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I-X, III. Baskı, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, IV, 364.

yoktur. İşte Allah bu ümmetin ilk gelenleri için bu büyük şerefi açıklamıştır. “Mü’minler ağaç altında seninle bey’at ettikleri zaman Allah onlardan razı olmuştur.”²⁶⁸ En büyük bahtiyarlık da budur. Böyle büyük bir fazilet ve şeref ashâba nasib olmuştur. Çünkü onların gayesi Allah’ın rızasına kilitlenip onu elde etmektir. Nitekim Kur’an’da Yüce Allah “Allah’ın lütuf ve rızasını ararlar”²⁶⁹ buyurarak bunu dile getirir. Yaptıkları her amelde, söyledikleri her sözde, yaptıkları her ibadette Allah’ın rızasını aramışlardır. Bu da onları üstün derecelere yükseltmiştir.

Kuran-ı Kerim’de sahâbe’nin sadık, doğru, güvenilir, takva sahibi kişiler olduğuna dikkat çekilmiştir. Haşr Sûresinde “Bu mallar özellikle, Allah’tan bir lütuf ve hoşnutluk ararken ve Allah’ın dinine ve Hz. Peygamberine yardım ederken yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan fakir muhacirlerindir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir”²⁷⁰ buyularak sadık oldukları bildirilmiştir. Ayrıca sahâbenin derin bir takvaya sahip kimseler olduğu da açıklanmıştır. Bunu Fetih Sûresinde Yüce Allah şöyle beyan etmektedir: “Hani inkâr edenler kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah ise, Hz. Peygamberine ve inananlara huzur ve güvenini indirmiş ve onların takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) sözünü tutmalarını sağlamıştı. Zaten onlar buna lâayık ve ehil idiler. Allah, her şeyi hakkıyla bilmektedir.”²⁷¹

Sahâbe’nin en büyük özelliği gerçek bir imana sahip olmalarıdır. Onlar, bunu imana ait hususları samimi gerçek manada içselleştirmeleriyle kazanmışlardır. Cahiliye döneminin karmaşık inanç olgusu içinde Allah’ın dinini yüceltmek için canıyla malıyla çalışmaları ve bu davaya sahip çıkmaları onların ne denli samimi olduklarını göstermektedir. Allah yolunda hicret ve cihad ve bunları yapanları barındırma ve onlara yardımdaki fedakârlıkları onları takdire şayan kılmıştır. Yüce Allah onları şöyle tarif etmiştir: “İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya; işte onlar gerçek mü’minlerdir. Onlar için bir bağışlanma ve bol bir rızık vardır.”²⁷² Ayette, “hakka” kelimesi Arapça gramer kaidelerine göre “hal” olarak gelmiştir. Bu da manayı şöyle anlamamızı gerektirir. “İmana ait değerleri yerine getiren, gerçekleştiren, hayata

²⁶⁸ Fetih, 48/18.

²⁶⁹ Tevbe, 9/72.

²⁷⁰ Haşr, 59/8.

²⁷¹ Feth, 48/26.

²⁷² Enfal, 8/74.

taşıyıp olması gerektiği şekilde yaşayan.”²⁷³ Muhacir ve Ensar’ın hakiki mü’min olduklarını beyan eden bu ayeti, sahâbe hayat yaşantılarıyla ispatlamışlardır. Zira onlar, Rasulullah (s.a.s.)’in kendilerine tebliğ ettiği dini mükellefiyetlerin tamamını bizzat yaşayarak hayatlarıyla ortaya koymuşlardır. Dünya adına sevdiklerini inandıkları değerler uğruna terk ederek bir kısmı yurtlarından hicret edip, muhacir olmuş, bir kısmı da onlara evlerini barklarını açarak yardım edip onları barındırmışlardır. Ayetin devamından da derece fakı olmakla beraber mezkûr vasıfları taşıyan mü’minlerin de vaad edilen mükâfata nail olacakları bildirilmektedir.

Sahâbe’nin ibadet hayatı da onları övgüye layık kılmıştır. İnsanın yaradılış gayesi Allah’a kulluktur. Kulluğun en önemli göstergesi de ibadetlerdir. Kişinin Allah’a samimiyetinde ibadetlerdeki samimiyet ve huşu’a bakılır. İşte sahâbe Ku’an’da ibadet insanı olarak tescil edilmişlerdir. Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: “Muhammed Allah’ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken görürsün. Allah’tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir...”²⁷⁴ Sahâbeyi secde izinden tanırsın, yani ibadet onların alâmetifarikalarındandır. Onlar bu çok amelleri ve çok namazlarıyla Kur’an’da övülmüşlerdir. Secde izinin anlamını zahiri olarak alanlar olduğu gibi onların iç güzelliği, ruh temizliği olarak da anlayanlar olmuştur.²⁷⁵ Onlar vakitlerinin çoğunu ibadetle geçirirler. İbadet ehli olduklarını yaptıkları ibadetin izlerini bedenlerinde görerek anlarsın. Züht ve huşuları hal ve hareketlerinde okunmaktadır. Nitekim Hz. Osman “iç güzelliğe sahip olanın Allah, diline ve yüzüne o güzelliği yansıtır onları güzelleştirir”²⁷⁶ diyerek bu durumu açıklamıştır. Dolayısıyla secde izi, müminin Allah’a teveccühü neticesinde elde ettiği ruh yüceliği, güzel ahlak, vakar ve takvasıdır. Gizli hallerini, ruhi yönlerini güzelleştirenin dış görünüşünü Allah da güzelleştirir diyen Hz. Osman sahâbenin ibadet hayatını bizlere haber vermektedir.²⁷⁷

Sahâbenin kendi aralarındaki insani ilişkileri övülmüştür. Kur’an’da Yüce Allah bunu şöyle beyan ediyor : “Muhammed Allah’ın elçisidir. Beraberinde

²⁷³ Bkz. Zemaşerî, Ebû Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmed ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf*, I-IV, III. bsk., Daru’l-Kütübi’l Arabî, Beyrut 1407, II, s.240,

²⁷⁴ Fetih, 48/29.

²⁷⁵ İbn Kesir, VII. s.360.

²⁷⁶ İbn Kesir, VII. s.360.

²⁷⁷ İbn Kesir, VII. s.360.

bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler...”²⁷⁸ Buradaki şedid onların ceberrut, zorba ve katı davranmaları anlamında değil onlara karşı kendi inandıkları değerlerden taviz vermeyen anlamındadır.²⁷⁹ Yani imanlarının sağlamlığı, dürüst ve düzenli hayatları sebebiyle kâfirlerin onlara kolay kolay baş eğdirememeleri, korkutarak sindirememeleri, herhangi bir menfaat karşılığı onları satın alamamaları, kolay bir lokma olarak dişleri arasında öğütememeleri anlamındadır.²⁸⁰ Yoksa hayvanlara bile zulmü yasaklayan bir dinin mensupları olarak başkasına merhametsizlik asla düşünülmemelidir. Onlar her türlü ilgi ve alakasını İslam dinini esas alarak yapmışlardır. Nitekim Bedir’de Uhud’da en yakınlarına karşı bile bu din için savaşmışlardır. Bu onların faziletinin göstergesidir. İnandıkları değerlerle alay edenlere, onları hor görenlere, inkâr edenlere asla taviz vermemişlerdir. Onun için onların inandıkları değerlere kıymet vermeyen, onları yalanlayanlara karşı elbette çok şiddetli idiler.

Sahâbe kendi aralarında ise son derece merhametli kimselerdi. Din kardeşini kendisine tercih eden isâr sahibi kimselerdi.²⁸¹ Kur’an’da : “... Kendi aralarında çok merhametlidirler.”²⁸² “... Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şediddirler.”²⁸³ Sahâbe’nin sertliği de merhameti de sevgisi ve buğzu da Allah içindir. Hareket ve münasebetleri, duygu ve düşünceleri hep iman eksenlidir.²⁸⁴

Yüce Allah, diğer ilahi kitaplarda da sahabeyi övmüştür. “Muhammed Allah’ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken görürsün. Allah’tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu onların Tevrat’taki vasıflarıdır. İncil’deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekincilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelenendirir. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat

²⁷⁸ Feih 48/29.

²⁷⁹ Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, I-III, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret yay., İst. 1999, III, s.1052.

²⁸⁰ Çapan, s.118.

²⁸¹ Bkz. Haşr, 59/9.

²⁸² Fetih, 48/29.

²⁸³ Maide, 5/54.

²⁸⁴ Seyyid Kutup, İbrahim Hüseyin eş-Şarî, *Fi-Zilâli’l Kur’an*, I-VI, Daru’s-Şurûk, Beyrut 1412, XVII. bsk., VI, s.3332

vaadetmiştir.”²⁸⁵ Ayetin baş tarafındaki nitelikler sahâbenin Tevrat’taki vasıflarıdır. Yani onların kendi aralarında merhametli olması, kâfirlere karşı şedid olması, ruku ve secde edişleri, Allahtan rıza ve lütuf istemeleri ve bütün bunların etkilerinin yüzlerinde belirmediği kişiler olarak vasıflandırılmaları faziletin en büyüğüdür. Ayetin bundan sonraki kısmı ise sahâbenin İncil’deki nitelikleridir. Onları bir benzetmeyle anlatmaktadır. İlk defa bir yere atılan bir dane gibi filizlenmeye başlayan Müslümanlar, gittikçe güçlenerek koca bir ordu olmuşlar. İslam tohumunu ekenler insanların hidayetine vesile olarak sevinirlerken, kâfirler de buna öfkelenmişlerdir.²⁸⁶

Müslümanların sayıca az, İslam dininin düşmanlarının çok olduğu, inancın takibata uğradığı, destekçilerinin hiçbir menfaat ve çıkarın olamadığı günlerde infak edip din için savaşmak ile her şeyin düzeliş ufukta zaferlerin, menfaatlerin görüldüğü zamanlarda bunları yapanların derece ve sevapları aynı değildir. Ama bununla birlikte bunları yapanların da ecrini alacaklarını anlamak gerekir. Bütün ayetleri beraber incelediğimizde ayetlerin ilk muhatabının ashâb olduğu ve bu sıralamaların kendi aralarındaki dereceler için yapıldığı görülecektir. Ancak sahâbî bir hayat yaşayanların da onların ecrine varacakları ayetlerden anlaşılmaktadır.

2.3.4.2. Hadislerde Sahâbe’nin Fazileti

Hz. Peygamber (s.a.s.)’in yanında bulunan, onun eğitimine katılan ve ondan dinin emirlerini alıp sonraki nesillere ulaştıran sahâbe, ondan birçok övgü almıştır. Hemen bütün hadis kitaplarında fezailü’s-sahâbe veya menâkıb gibi bölümler mevcuttur. Ayrıca ilgili hadisleri müstakil bir kitapta toplayanlar da vardır. Çalışmamızın konusu Nesâî’nin *Fezâilü’s-Sahâbe* eseri de bu müstakil eserlerdendir. Eseri daha detaylı ele alacağız. Ama burada kısa olarak Rasulullah’ın onlar hakkındaki iltifatlarını, övgülerini ele almak yerinde olacaktır. İsim isim sahâbeden bahsedildiği gibi topluluk olarak, nesil olarak, kabile olarak ve de dönem olarak da sahâbilerden bahsedilmiştir. Hanım sahabilerin ve çocuklarının hatta torunlarının faziletini anlatan rivayetler mevcuttur. Burada genel olarak sahabenin faziletine değinilecektir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), en hayırlı neslin kendi devrindeki nesil olduğunu belirtmiştir. Bu neslin içinde hatta merkezinde ashâb vardır. İmrân b. Husayn

²⁸⁵ Fetih, 48/29.

²⁸⁶ Hayrettin Karaman, Ali Özek, Mustafa Çağrı, vd., *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, TDV. yay., Ankara 2012, s.514.

(r.a.)’dan rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İnsanların en hayırlıları benim içinde yaşadığım asırdaki insanlardır. Sonra onlardan sonra gelenler (tabiun), sonra onlardan sonra gelenler (etbâu’t-Tabiun)’dır. İmrân b. Husayn dedi ki: Kendi asrımdan sonra iki asır mı yoksa üç asır mı zikretti tam hatırlamıyorum. Sonra şöyle devam etti; “Sizden sonra bir topluluk gelecek kendilerinden istenmediği halde şahitlik edecekler. Kendileri güven duyulmayan ve ihanet eden kimselerdir. Adayacaklarını da yerine getirmeyen bir nesil gelecektir. En belirgin özellikleri de şişmanlamalarıdır.” Ümmetin en hayırlıları Hz. Peygamber’in içinde yaşadığı zamandaki ashâbıdır. Bu, ashâbın nasıl hayırlı bir neslin fertleri olduğunu gösterir. Hadiste en hayırlı neslin, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile aynı atmosferde yaşayanlar ve onun sohbetine mazhar olanlar olduğu belirtilmektedir. Bunların asla hayırda geçilemeyecek, sonrakilere örnek bir nesil olduğu da belirtilmiş oluyor. En önemli olarak sahabe ve tabiun döneminden bahsedilirken, sonraki nesillerde yozlaşmanın olacağı belirtilmiştir. Ama yerilen davranışlardan uzak durarak ve sahâbenin yaşadığı hayatı yaşayarak sonraki nesillerin de onlara uyduğu ölçüde onlar gibi sevaba ulaşacaklarını da çıkarabiliriz.²⁸⁷ Rasulullah’ı görmek elbette bir imtiyazdır ve en büyük şereftir. Kasd ettiğimiz onlar gibi bir hayattır. Nitekim şu hadisi de göz önüne alırsak bu husus daha iyi anlaşılır: “Ümmetim yağmura benzer, başı mı sonu mu daha hayırlıdır bilinmez.”²⁸⁸ İlk hadisteki en hayırlı nesilden kasıt genel bir değerlendirmedir. Yoksa her fert tek tek bu şekilde değerlendirilemez. Çünkü biliyoruz ki o devirde münafıklar da vardı. Ayrıca sahâbenin peygamberlerden üstün olduğu veya kadın sahâbenin Hz. Asiye ve Hz. Meryem’den üstün olduğu da çıkarılmamalıdır. Burada genel bir devrin diğer zamanlara nisbetle üstünlüğü kastedilmiştir.²⁸⁹ Sonraki hadis ise onlara benzemeye çalışan ve onlar gibi yaşayan sonraki nesillerden kimselerin de sevaba nail olacağı şeklinde anlaşılabilir. Müslüman nesillerin en hayırlısı sahâbe neslidir. Bunu Rasulullah’ın sohbetinin şerefi sayesinde elde etmişler, sonraki müslümanlara düşen onlar gibi bir hayat yaşamaya çalışmaktır. Bunlar gibi olanlara, İsmail Lütfi Çakan, “Peygamber

²⁸⁷ Çakan, *Sahâbe Kıvamı*, s.52.

²⁸⁸ Tirmizi, Edep, 81; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, s.334.

²⁸⁹ Nevevî, Ebû Zekerriyya Muhyuddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Minhâc Şerhu Müslim*, I-XVIII, Daru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1392h, XVI, s.85.

görmemiş sahâbi” tabirini kullanırken,²⁹⁰ Zehebi, Abdullah b. Mübarek için bu tabiri kullandığı bilinmektedir.²⁹¹

Onların ahiretteki akıbetini de Rasulullah (s.a.s.) şöyle beyan etmektedir: “Beni müslüman olarak görene veya beni göreni görene ateş dokunmayacaktır.”²⁹² Tirmizî (ö. 279/892) hadisin ravileri arasında geçen şu konuşmayı da rivayet etmektedir. “Talha dedi ki: Ben Cabir b. Abdullah’ı gördüm. Musa da ben Talha’yı gördüm. Yahya da ben de Musa’yı gördüm. Böylece hep birlikte Allah’tan af ve mağfiret diledik.” Hadis şarihleri hadisin manasını zahirine haml ederek hadisin müjdesini sahabe va tabiinlere tahsis etmişlerdir. Tabii ki imanla kabre girmek şartına da dikkat çekmişlerdir. Ama rivayetin herhangi bir grubu değil, bütün Müslümanları kapsadığını belirtmişlerdir.²⁹³ Tirmizî, hadisi “sahih” olarak değil de “hasen garib” olarak değerlendirmiştir. Sadece Musa b. İbrahim b. Kesir’den bildiğini belirterek sanki rivayetin sıhhatini bu ravinin hal tercemesine bırakmıştır. Anlaşılan daha ilk nesilden itibaren sahâbeyi örnek alma, onların faziletinden yararlanma, onları kendine rehber etme vardı ve bu kıyamete kadar devam edecektir. Allah Rasul’u (s.a.s.) de onların Allah katındaki müstesna yerini bu hadisi ile müjdelemiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisinden sonra havari görevini yapacak olan ashâbi hakkında iyilik ve ikram tavsiyesinde de bulunmuştur. Bu da onların fazilet göstergesidir. Bu tavsiye ve uyarıları İsamil Lütfi Çakan “Sahâbe Hakları” olarak nitelemiştir.²⁹⁴ Rasulullah’ın bu konudaki tavsiyelerinden birkaçı şu şekildedir. “Ashâbım konusunda benim (onlarla olan ilgimi, yakınlığımı) dikkate alın.”²⁹⁵ Burada Rasulullah (s.a.s.) kendisini de işin içine katarak onlara gösterilecek saygının kendisine gösterilmiş olacağı manasını ima etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bu tavsiyesi ile ümmetin ashâbın konumunu iyi bilmesi gerektiğini, onların saygınlığının farkında olunması gerektiğini belirtir. Onların İslam’a yaptıkları hizmet ve fedakârlıkları minnetle anmak gerektiği, sonraki zamanlarda onlara karşı oluşabilecek değerlendirmelerin belli bir saygı ve edep

²⁹⁰ Bkz. Çakan, *Sahâbe Kıvamı*, s.14-15.

²⁹¹ Bkz. Çakan, *Sahâbe Kıvamı*, s.14-15.

²⁹² Tirmizî, Menâkıb, 131/56.

²⁹³ Mübârekfûrî, Ebû'l-A'la Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetu'l-Ahvezi*, I-X, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, ty. X, 243-244.

²⁹⁴ Bkz. Çakan, *Sahâbe Kıvamı*, s.67.

²⁹⁵ İbn Mâce, Ahkâm, 27.

çizgisinde kalması gerektiği belirtmektedir. Bu tavsiyelere uymak her müslümanın görevi olmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Ashâbıma ikramda bulunun”²⁹⁶ “Ashâbıma iyilik ve ihsanda bulunun”,²⁹⁷ “Ashâbımı hayırla anın, onlara iyi davranın”²⁹⁸ tavsiyelerinde de bulunmuştur. Buradaki iyilik tavsiyesi her türlü iyiliği kapsamaktadır. Onları hayırla anmaktan onlara dua ve istiğfara kadar her türlü iyiliği kapsar. Nitekim Allah Rasul’u (s.a.s.) gerek grup halinde gerekse ferd olarak birçok sahâbiye dua ve istiğfar etmiştir. Hadis kitaplarının ilgili fezâil bölümleri bu dua rivayetleriyle doludur.

Ayrıca Rasulullah’ın (s.a.s.) ashâbı için yaptığı uyarılardan biri de onlara sövmemek, onlara kötü söz söylememektir. İlk müslümanlardan olan Abdurrahman b. Avf ile çok sonra müslüman olan Halid b. Velid arasında cereyan eden bir tartışmada Halid b. Velid, Abdurrahman b. Avf’a bizden birkaç gün önce müslüman oldunuz... diye başlayıp kötü sözler söyleyince olay Rasulullah’a (s.a.s.) bildirilir. Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurur: “Ashâbımdan kimseye sövmeyin. Zira sizden birisi Uhud dağı kadar altını sadaka olarak verse onların bir müdlük (avuçluk) hatta yarım müdlük iyiliğine bile ulaşamaz”²⁹⁹ diyerek bu olay üzerinden bütün müslümanları ashâbına sövme konusunda uyarmıştır. Bunu Hz. Peygamber’in çok yakınındaki özel arkadaşları için sarf ettiğini söyleyenler olduğu gibi bütün ashâbı için söylediğini belirtenler de vardır.³⁰⁰ Halid b. Velid’in de sahâbi olduğu kesindir. Ancak burada Hz. Peygamber en yakın arkadaşları için bu uyarıyı yapmıştır.

Rivayetler dikkatle incelendiğinde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ilk ashâbı ile geç dönem müslüman olanları ayırarak, ilk müslüman olanları “ashâbî” (benim ashâbım) olarak nitelmiştir. Başka rivayetlerde de : “Allah Allah benim ashâbım, Allah Allah benim ashâbım. Aman ashâbım hakkında kötü sözler söylemekten uzak durun. Benden sonra sakın onları hedef almayın. Unutmayın ki, onları seven, beni sevdiği için sever; onlara buğz eden, bana buğzettiği için buğzeder. Onlara eziyet eden, bana eziyet vermiş olur. Bana eziyet edense, Allah’a eziyet etmiş sayılır. Allah’a eziyet veren ise yakın bir cezayı hak eder.”³⁰¹ Yani kimse onları kötülemesin, hakkını

²⁹⁶ Tayâlisî, Ebû Davud Süleyman b. Davud b. Carud et-Tayâlisî, *Müsned*, I-IV, thk. Dr. Muhammed b. Abdu’l-Muhsin et-Türkî, Daru’l-Hicre, Mısır 1999, I, s.34,

²⁹⁷ Ahmed b Hanbel, *Müsned*, I, s.268. H. No: 114.

²⁹⁸ Ahmed b Hanbel, *Müsned*, I, s.310. H. No: 177.

²⁹⁹ Buhârî, *Fezailü Ashâbî’n-Nebi*, 5 (V, s.19); Müslim, *Fezailü’s-Sahâbe*, 221.

³⁰⁰ Mübârekfûrî, X, 247.

³⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, s.169; Tirmizî, *Menâkıb*, 58.

eksiltip onları mağdur etmesin, onları hedef seçip kem sözlerle kötülemesin.³⁰² “Kim benim ashâbımdan birine söverse, Allah’ın laneti onun üzerine olsun”³⁰³ diyerek bu konuda müslümanları ciddi şekilde uyarmıştır. İslam âlimleri de sahâbeden herhangi birine sövmenin fasıklık ve büyük günahlardan olduğu, helalliğine inanarak sövmenin ise küfür olduğu konusunda görüş birliği içindedirler. Kendi aralarında görülen ihtilafların ve bazı acı olayların ictihadi olduğu unutulmamalıdır. Onun için hepsi hakkında iyi düşünmek, husnû zanda bulunmak müslüman için en uygun tavidir.

Belki şunu de burada belirtmek gerekir. Bazı âlimler sahâbe için “Ashâb” ve “Ashâbu’n-Nebi” veya “Ashâbu’r-Rasul” şeklinde bir ayırma gitmiştir ki kanaatimizce bu doğru bir tespittir. “Ashâb” genel bir nesli ama “Ashâbü’r Rasul” veya “Ashâbü’n-Nebi” ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) en yakınındaki özel arkadaşları için kullanılmıştır.³⁰⁴ Nitekim yukarıdaki hadis ve Enes b. Malik’in sözleri bunu doğrulamaktadır. İbnu’s-Salah’ın naklettiğine göre hayatının sonlarına doğru kendisine “senden başka Rasulullah’ın ashâbından kimse kaldı mı? diye sorulur. O da: “O’nu gören bazı bedeviler olabilir ama onunla sohbeti olan kimse kalmamıştır” cevabını vermektedir.³⁰⁵ Aslında bu kavram sahâbe döneminden beri farklı bir kapsamda anlaşıldığı görülmektedir. Asıl “Ashâb” denilince Rasulullah (s.a.s.)’ın yakın çevresinde bulunanlara, onun eğitiminden geçen, onun sohbetiyle yoğrulup olgunlaşanlar anlaşılmaktadır. Diğerleri Rasulullah’ı (s.a.s.) görme şerefine nail oldukları için “sahabi” olarak adlandırılrsa da, sahabi denilince asıl anlaşılan sohbeti uzun, Rasul (s.a.s.)’ın en yakınındaki arkadaşları ve yakın çevresidir.³⁰⁶

Rasulullah (s.a.s.), ashabının ümmeti için bir emniyet olduğunu, onlar aralarında buldukları müddetçe kendilerine bir zarar gelmeyeceğini de belirtmiştir. Ashâb’ı için kendisinin nasıl emniyet ve güven sebebi ise ümmet için ashâbının da aynı şekilde emniyet güvencesi olduğunu şöyle haber veriyor: “Yıldızlar, gökyüzünün emniyet sebebidir. Nasıl yıldızlar yok olup giderse göğün başına korkulan şey gelecekse, ben de ashâbımın güvencesiyim. Ben gidersem, ashâbımın başına korkulan şey gelir. Ashâbım da ümmetimin güvencesidir. Ashâbım giderse

³⁰² Mübârekfûrî, X, 247.

³⁰³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü’s-Sahâbe*, I, s.52.

³⁰⁴ Bkz. Ashâb ve Ashâbü’n-Nebi kavramları hakkında geniş bilgi için Çakan, *Sahâbe Kıvamı*, s.14-16.

³⁰⁵ İbnu’s-Salâh, s.294.

³⁰⁶ Geniş bilgi için bkz. Erul, s.5-8.

ümmetimin başına korkulan şeyler gelecektir.”³⁰⁷ Ashâb için Rasulullahın (s.a.s.) emniyeti ne ise ümmet için sahâbe emniyeti odur. Bu rivayet, Rasulullah’ın mucizesi sayılmıştır. Hz. Peygamber, kendisinden sonra ashabinın içine düşeceği fitnelere dikkat çekerek birçok kişinin, grubun dinden döneceğini, kendisinin aralarında bulunduğu müddetçe bunların güvencesi olduğunu, aynı şekilde ashâb devrinden sonra da ümmet içinde bidatların, fitnelerin ve savaşların olacağına yorumlanmıştır.³⁰⁸

2.4- Sahabenin Adaleti Konusu

Kur’anı Kerim’in nüzulüne şahit olan ve Hz. Peygamber’e (s.a.v) sohbetle şereflenen sahabenin farklı bir takım üstünlüklere sahip olması doğal karşılanır. Nitekim Hz. Peygamber’i (s.a.v) görmenin bir şeref ve üstünlük olduğu âlimlerce kabul edilmiştir.³⁰⁹ Bundan dolayı İslam âlimlerinin çoğu sahâbenin adaleti konusunda ittifak etmişlerdir.³¹⁰ Buradaki sahabenin adaletinden maksad, Onların bilerek Hz. Peygamber’e yalan isnad etmemeleridir.

Şia, Hariciler ve Mutezile’den bazıları sahabeyi tenkit etmişler ve adaletlerinin düştüğünü iddia etmişlerdir.³¹¹ Bu konuda Şia’da üç farklı görüş vardır: Birincisi bütün sahabe adildir ve onlardan sadır olan her şey icthadîdir. İkincisi sahabe de diğer insanlar gibidir. İçlerinde fasık olanlar da vardır adil olanlar da vardır. Amellerine göre değerlendirilirler. Yani iyilik ve kötülükleri dikkate alınır. Üçüncüsü ise sahabenin hepsi kâfir olmuşlardır, onlarda İslam’dan bir eser kalmamıştır.³¹² Şii ulema bu görüşlerden en mutedil olan ikincisini benimsediklerini söylemektedirler ama sahabeye yönelttikleri yalan ve isnadlar bunun böyle olmadığını göstermektedir. Şia’ya göre Hz. Peygamber (s.a.s.)’in sağlığında saf ve temiz olan birçok sahabi onun vefatından sonra bu hallerini koruyamamışlardır.³¹³ Adaletlerini koruyamadıkları, aralarında fasık ve munafıkların olduğu Kur’an nassıyla sabittir iddiasında olan Şia, buna delil olarak da Tevbe Suresi 25. ve 94. ayatlerini delil getirirler. Rasulullah’ın Hz. Ali hakkında: “ahdini bozanlarla, dinden

³⁰⁷ Müslim, Fezailü’s-Sahâbe, 207.

³⁰⁸ Nevevî, XVI, s.83.

³⁰⁹ İbnü’l-Esir, I, s.10.

³¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162.

³¹¹ Sofuoğlu, s.535-539.

³¹² Sofuoğlu, s.535-539.

³¹³ Sofuoğlu, s.535-536.

çıkanlarla haktan ayrılanlarla savaş³¹⁴ ve “savaşan iki müslüman topluluktan ölen de öldürülen de ateştedir”³¹⁵ hadislerini delil getirerek ashabin bir kısmının küfrünün sarih olduğunu iddia ederler.³¹⁶ Küfrüne inandıkları birisini tafzil ve ta’dil etmeleri düşünülemez.

Şia ve Hariciler dışındaki mezheplerin çoğunluğu sahabenin adaleti konusunda görüş birliği içindedirler.³¹⁷ Ehl-i Sünnet’in tamamı bu ittifaka dâhildir. Bu konuda bazı bid’atçılar dışında ayrılığa düşen olmamıştır.³¹⁸

Sahabenin adaletinden maksat onların Allah Rasul’u adına kasten yalan uydurmamalarıdır. İslam dinini herhangi bir değişikliğe uğratmadan kendisinden sonraki nesillere aktarmalarıdır. Yoksa ashabin adaletinden maksat onların masum oldukları veya hiç hata işlemedikleri anlamında değildir.³¹⁹ Onlar ne melek ne de masumdurlar. Beşeriyetin tüm olgularını taşırlar ama Rasulullah’ın tedrisinden geçerek üstün ahlak ve edebe ulaşmışlardır.³²⁰

Sahabenin adil olduğu konusunda hem fikir olan ehl-i sünnet onların kendi aralarındaki çatışma ve savaşları ictihadi olarak yorumlamışlardır.³²¹ Sahabenin adaletine Kuran ve hadisten deliller getirerek açıklamışlardır. Yukarıda teferruatıyla verdiğimiz sahabe hakkındaki ayet ve hadislerin tamamı onların adil ve fazilet sahibi olduklarını gösterir.

İbn Hacer ve Suyuti, Mazerî’den şöyle bir rivayet nakl etmişler: “Bizim sahabe adildir sözümüzün anlamı sadece Rasulullah’ı bir kere gören veya bir maksatla göreni kast ettiğimiz anlaşılmalıdır. Belki onunla uzun beraberliği olan ona yardım eden, getirdiklerine tabi olan ve onu koruyanlar adildir anlaşılmalıdır” görüşünü belirtirken; Salaheddin A’lai’ bunun garib bir görüş olduğunu ve çoğu meşhur sahabeyi de dışarıda bıraktığı için kabul edilemeyeceğini kaydetmektedir.³²²

³¹⁴ Sofuoğlu, s.536.

³¹⁵ Buhârî, İman, 23.

³¹⁶ Hâkim, Ebû Abdullah el-Hâkim Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Nuaym b. Hakem ed-Dabiy en-Nisâbü’rî, *Müstedrek*, I-IV, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut 1990, III, s.139. H. No: 4641.

³¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162.

³¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162.

³¹⁹ Çapan, s.148.

³²⁰ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.11.

³²¹ Hatib el-Bağdâdî, I, s.180; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162.

³²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162; Suyûtî, II, s.125.

Bu görüş ehl-i sünnet âlimlerince garib karşılanmış ve sahabenin tamamının adil olduğu, cumhurun görüşü olarak benimsenmiştir.³²³

Ehl-i Sünnet âlimleri sahabenin adaletine Bakara, 2/143. “sizi vasat (orta) bir ümmet yaptık” ayeti ile Alî İmran 3/110. “Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz” mealindeki ayetleri delil getirirler. Âyetteki “orta ümmet” ifadesi ile âdil, seçkin, her yönüyle dengeli, haktan asla ayrılmayan, önder, bütün toplumlarca hakem kabul edilecek bir ümmet kastedilmektedir.³²⁴ Ayrıca insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetin adaletten ayrılması düşünülemez. Bunlar dışında Fetih 18 ve 29, Tevbe 100, Enfal 64. Ayetler ile konun taalluk ettiği hadisleri de sayarak Hatib el-Bağdadî: “Sahabe, Allah’ın onları seçmesi, onların temiz ve pak olduğunu bildirmesi ve Allah’ın adaletlerine şahit olması ile adil oldukları sabittir” görüşünü kaydetmiştir.³²⁵

Suyûtî (ö. 911/1506) sahabenin tamamı adil olup, fitne olaylarına karışan karışmayan hepsi görüşlerine itimad edilenlerin icma’ı ile adaletleri sabittir.³²⁶ Dini ilk defa nakledenler olduğu için cerh ve ta’dile tabi tutulamayacağı, adaletlerinin sorgulanamayacağı, bunu yaptıkları takdirde dinin sadece Hz. Peygamber asrında kalacağı, sonraki asırlara yayılmayacağını belirtmektedir.³²⁷ Suyûtî, Mu’tezile’nin Hz. Ali’ye karşı savaşanlar veya savaşa katılanların dışındakileri adil sayması doğru olmayıp, hepsi hakkında husnû zanda bulunmak icap ettiğini, kendi aralarındaki savaşları da ictihadi olarak görmek gerektiğini bildirir.³²⁸ Dolayısıyla sahabe, ehl-i sünnet nazarında saygın, adil ve Allah’ın razı olduğu tabaka olarak addedilir. Ehl-i Sünnet’in genel görüşü bu şekildedir.

İbn Hacer bu konudaki ayet ve hadislerin çokluğunu belirttikten sonra “Allah’ın adil dediği sahbeyi başka birinin ta’dil etmesine ihtiyaç yoktur”³²⁹ diyerek konuya son noktayı koymuştur. “Eğer Allah ve Rasûlun’dan bu konuda bir şey varid olmamış olsaydı bile onların içinde oldukları durumları; Allah yolundaki cihadları, hicretleri, gayretleri, İslam’a yardımları, babaları ve oğullarına karşı bu din için savaşmaları, kuvvetli ve yakın imanları onların adil ve kendilerinden sonrakilerin

³²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162; Suyûtî, II, s.125.

³²⁴ Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, *Kur’an-ı Kerim Mealî*, DİB yay., Ankara 2007, s. 21. (Bakara 2/143. ayetin dip notu).

³²⁵ Hatib el-Bağdadî, I, s.180.

³²⁶ Suyûtî, II, s.224-225.

³²⁷ Suyûtî, II, s.223-225.

³²⁸ Suyûtî, II, s.225.

³²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162.

hepsinden daha faziletli olduğunun kanıtı olduğunu kaydetmektedir.”³³⁰ Bunun aynı zamanda bütün ulemanın görüşü olduğunu da belirtmiştir.

İlgili bütün bu ayet ve hadisler sahabenin adaletine delil iken onları cerh ve ta'dile tabi tutmak zındıklıkla (dini tahrif edenle) eşdeğer kabul edilmiştir. İbn Hacer, sahabeyi rical kitabına almadığını bu sebebe bağlamaktadır.³³¹ Sahabeyi Kur'an'ın şahitliğine rağmen adil olarak görmeyen, onları tenkit eden kişilerin ancak zındık olabileceklerini ve asıl onların cerh edilmesi gerektiğini Ebû Mansûr el-Bağdadî de kaydetmektedir.³³² Ebû Zur'a da “Rasulullah'ın Ashabından birini tenkit eden birisini gördün mü? Bil ki o zındıktır. Çünkü Rasul haktır, O'nun getirdikleri haktır ve bütün bunları sahabe bize intikal ettirmiştir. Onlara (sahabeye) atmakla kitap ve sünneti tahrip etmek istiyorlar. Asıl onlar cerh edilmelidir, onlar zındıklardır”³³³ diyerek ashabin adil olduğunu, onlara sövenin din düşmanı olduğunu vurgulamıştır.

2.5- Sahabenin Fazilet Sıralaması Konusu

Hz. Peygamberi gören müminlere sahabe dendiğini birinci bölümde açıkladık. Ama hepsinin ondan aynı oranda istifade ettiğini söylemek mümkün değildir. Ömrünün büyük çoğunluğunu yanında geçiren olduğu gibi çok kısa süreliğine onu görenler de mevcuttu. Yine aralarında onunla savaşımlara katılanlar, mallarını canlarını ona sunanlar, hicret edenler, babalarına, çocuklarına karşı mücadelelere katılanlar vardır. O'na en sıkıntılı vakitlerde iman edenler ile bu uğurda şehit olanlar vardır. İşte bütün bunlar gösteriyor ki sahabe arasında derece farkının olması gayet tabiidir. Nitekim Kuran-ı Kerim'in nassı ile buna işaret edilmektedir. “...Elbette içinizden, fetihten önce harcayan ve savaşanlar, fetihten sonra harcayıp savaşanlara eşit değildir. Onların derecesi, sonradan infak eden ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı va'detmiştir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”³³⁴ Ayetten de anlaşıldığı gibi fazilet bakımından sahabe aynı seviyede değildir. Bunun için İslam Âlimleri sahabeyi tabakalara ayırmışlardır. Tabakalara ayırmanın asıl amacının onları daha iyi tanımak olduğunu

³³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162.

³³¹ Bkz. İbn Hacer, Ebû'l Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Eskalânî, *Lisanu'l Mizan*, I-VII, Müessesetu E'lemî, II. bsk, Beyrut 1971, I, s.6.

³³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162; Ebû Mansur el-Bağdâdî, s.306.

³³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.162.

³³⁴ Hadid Sûresi, 57/10.

da belirtmek mümkündür. Zira kimin en faziletli olduğunun kesin bilgisi ancak Allah'ın yanındadır.³³⁵

Buna göre Hz. Peygamberden sonra insanların en faziletlisinin Hz. Ebû Bekir sonra da Hz. Ömer olduğu konusunda ümmetin İcma'ı vardır.³³⁶ En faziletli sahabe derken bu ikisi hakkında ne seleften ne de sonraki âlimlerden ihtilaf eden yoktur.³³⁷ Öyleki, İbn Kesir, Hz. Ebû Bekir için: “Peygamberlerden sonra mahlûkatın en faziletlisi” tabirini kullanır. Nitekim İmam Şafii de Sahabe ve Tabii'nin bu konuda İcma'ı olduğunu belirtir.³³⁸ Bunlardan sonra Hz. Osman ve sonra Hz. Ali'nin geldiği kabul edilen sıralamadır. Ama bu ikisi hakkında ihtilaf olduğu vakidir.³³⁹ Bizim burada Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer için söylediklerimiz onların yaşadıkları devirle ilgilidir. Kastettiğimiz, sonraki dönemlerde çeşitli grupların onlar hakkındaki olumsuz görüşleri değildir. Özellikle Şia'nın ve bazı rafizî grupların sahâbeyi tekfir derecesinde görmesi ve onlara kin kusaması elbbete kabul edilemez ve onların sahâbe hakkında fazilet sıralaması yapması da düşünülemez.

Ehl-i Sünnetin bu konudaki görüşü en faziletlilerin sırasıyla ilk dört halife, sonra dünyada iken cennetle müjdelenenler, beyatlara katılanlar, Mekke fehine katılanlar vb. şeklindedir. Bu konuda Hâkim en-Nisaburî'nin yaptığı derecelendirme sırası genelde kabul görmüştür. O sahabeyi on iki tabakaya ayırır.³⁴⁰ Yaptığı sıralama şu şekildedir:

- 1-Mekke'de ilk Müslüman olanlar
- 2-Dârü'n-Nedve Ashâbı, Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla Mekkelilerden o vakte kadar Müslüman olanlar.
- 3-Habeşistan'a hicret edenler.
- 4-Birinci Akabe bey'atına katılanlar,
- 5-İkinci Akabe bey'atına katılan ensardan sahabiler.
- 6-İlk mühacirlerden olup, henüz Medine'ye girmeden ve henüz Cami yapılmadan Kuba'da Hz. Peygamberimize ulaşanlar.
- 7-Bedir Savaşı'na katılanlar.
- 8-Bedir Savaşı ile Hudeybiye Sulh'u arasında hicret edenler.

³³⁵ İbnu'l-Esir, I, s.25.

³³⁶ İbnu'l-Esir, I, s.24.

³³⁷ İbnu'l-Esir, I, s.24.

³³⁸ İbnu'l-Esir, I, s.24.

³³⁹ İbnu'l-Esir, I, s.25.

³⁴⁰ Hâkim, *Ma'rifetu Ulumi'l-Hadis*, s.22-23.

9-Rıdvan Biatına katılanlar.

10- Hudeybiye Sulh'u ile Mekke'nin Fethi arasında hicret edenler.

11-Mekke Fethinde Müslüman olanlar.

12-Mekke'nin fethinden sonra müslüman olan bedevi ve kabilelerden kişiler.

Veda Haccı veya diğer zamanlarda çocuk olsun yetişkin olsun Rasulullahı görüşüp müslüman olanlar.³⁴¹

Bunun dışında da bazı sıralamalar yapılmıştır.³⁴² Ama en meşhur ve cumhurun kabul ettiği sıralama budur. Biz de bununla iktifa ediyoruz. Başta da belirttiğimiz gibi en faziletli kişilerin kimler olduğu bilgisi Allah'ın yanındadır. Fakat o ilk sıkıntılı zamanlarda İslam'a hizmet eden bu insanların yaşadıkları ve yaptıkları göz önüne alındığında bu sıralamanın doğru olacağı anlaşılabilir.

2.6- Değerlendirme

Ehl-i Sünnet, terim olarak, dini anlama ve yaşamada Hz. Peygamber'in ve sahâbenin yolunu izleyen, onları örnek kabul eden, Allah'ın kitabını ve Hz. Muhammed'in sünnetini rehber edinen ümmet çoğunluğu anlamında kullanılan bir kavramdır.³⁴³ Erken dönemde böyle bir isimlendirme olmamakla birlikte sünnet ve cemaat kelimelerine vurgular vardır. Müslümanların bu ana topluluğunu oluşturan gruplar içerisinde hadis rivayetleriyle ilgilenen hadisçi bir grup var ki bunlara Ashabü'l Hadis veya Ehl-i Hadis denmektedir. İmam Şafii'nin (ö. 204/820) çalışmaları ve özellikle Mihne döneminde Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/855) görüşleri etrafında ilmi ve fikri bir hareket olarak ortaya çıkmıştır.³⁴⁴ Hadis ilminin altın çağı olarak bilinen hicri üçüncü asırda başta "Kütüb-i Sitte" olmak üzere meydana gelen eserler, bu hadisçi hareketin ilmi ve fikri görüşlerini savunmak ve muhaliflerine reddiyede bulunmak amacıyla tasnif edilmiştir.³⁴⁵ Hariciler, Şia ve Mutezile dışında mutedil zümreyi temsil eden Müslümanlar ehl-i hadisin fikirleri etrafında toplandılar.

Daha sonra bu mutedil zümreye Ehl-i Sünnet denildi. Ehl-i Sünnet, kıble ehlinden hiç kimsenin büyük günahı dolayısıyla tekfir edilemeyeceğini, günahkâr da olsa bir mü'minin ebedi cehennemde kalmayacağını savunmuşlardır.³⁴⁶ Kendi

³⁴¹ Hâkim, *Ma'rifetu Ulumi'l-Hadis*, s.22-23.

³⁴² Bkz. İbnu's-Salâh, s.299. (Ebû Mansur el-Bağdadî'nin sıralamsını verir.)

³⁴³ Yavuz, "Ehl-i Sünnet", DİA, İst. 1994, X, s.525.

³⁴⁴ Geniş bilgi için bkz. Özpınar, *Hadis Edebiyatının Oluşumu*, Ankara, 2005 s.59-66.

³⁴⁵ Özpınar, *Sahâbe-Kimliği ve Algısı*, s. 139.

³⁴⁶ Eş'arî, I, s.322-327.

aralarındaki savaflara katılan sahâbenin durumunun Allah'a havale edilmesi gerektiğini ve sahabenin asla tekfir edilmeyeceğini, onlara kem söz (sebb, şetm, la'n) söylenmesinin doğru olmadığını, hepsinin fazilet sahibi olduğunu, fazilet sıralamasının hilafete geçme sırasına göre kabul edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.³⁴⁷ Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra insanların en faziletlieleri, sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali olduğu ehl-i sünnetin çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir.³⁴⁸

Dinin Kur'an'dan sonraki kaynağını oluşturan hadislerin, naklindeki konumlarının önemi dolayısıyla sahabeye yöneltilen eleştiriler ve onları irtidatla itham edecek kadar ileri götürülmesinin sebebi; Rasulullah'tan bizzat nakilde bulunan sahabenin adaletini yaralamaya yöneliktir. Bunun neticesinde sahabenin nakl ettiği hadislerin sıhhati sorgulanmaya başlanmış, kötü fikirlere sahip ehl-i bid'at de fikir ve akidelerini teyid için çeşitli yollarla rivayetler uydurmuş veya sahih rivayetleri kendi batıl görüşlerine göre te'vil etmişlerdir.³⁴⁹

Sahâbe, İslam'a girdikleri ilk günden itibaren dinin bütün gereklerine tam bir teslimiyet göstermişlerdir. Zorlanmadıkları halde bu dine giren ashâb canlarını, mallarını bu din için feda etmekten çekinmemişlerdir.³⁵⁰ Onların bu fedakârlıkları hem yüce Allah tarafından hem de sevgili elçisi tarafından övülmüş ve takdir edilmiştir. Allah'a ve Rasul'üne olan bağlılıklarından taviz vermeyen bu güzide topluluğu Yüce Allah Kur'an'da mutedil bir ümmet olduklarını,³⁵¹ Allah ve Rasul'üne iman edip tam teslimiyet gösterdiklerini,³⁵² Allah'ın kendilerinden kendilerinin de Allah'tan razı olduğunu ve onlara ebedi cennetler hazırladığını³⁵³ bildirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de ashâbın mallarını ve evlerini Müslüman kardeşleriyle paylaşacak kadar fedakâr, O'na zarar gelmemesi için ölümü göze alacak kadar ona bağlı, din uğrunda baba, evlat ve akrabalarıyla savaşacak kadar samimi oldukları için kendilerini "insanlık tarihinin en hayırlı nesli",³⁵⁴ "cehennem ateşinin yakmayacağı kimseler"³⁵⁵ ve "cennetlikler"³⁵⁶ gibi ifadelerle övmüştür.

³⁴⁷ İbnu'l-Esir, I, s.25-27; Eş'arî, I, s.325-327.

³⁴⁸ İbnu'l-Esir, I, s.25-27.

³⁴⁹ Kandemir, *Mevzu Hadisler*, Ankara 1984, s.36.

³⁵⁰ Bkz. Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.534-536.

³⁵¹ Bakara Sûresi, 2/143

³⁵² Ali İmran Sûresi, 3/172, 173.

³⁵³ Tevbe Sûresi, 9/100.

³⁵⁴ Buhârî, Fezâilü Ashâbi'n-Nebi, 1. (V, s.5); Müslim, Fezailü's-Sahâbe, 211, 212.

³⁵⁵ Tirmizî, Menâkıb, 131/56.

Ehl-i Sünnet'e göre Kur'an'ı Kerim'in sahabe hakkındaki bu şahadetleri ve Rasulullah'ın onlar hakkındaki övgüleri onların hem en faziletli halka olduğuna hem de adil olduklarına işarettir.³⁵⁷ Ayrıca "fitne olaylarına" karışmalarının da adaletlerine engel olmadığı "İcma" ile sabittir görüşündedirler.³⁵⁸

Sahâbenin adaletinden maksat, Hz. Peygamber adına yalan söylememeleri, uydurma haberlerden kaçınmalarıdır. Ehl-i Sünnetin sahabe ile ilgili kaygıları da onların bu konudaki güvenirliliğinin zedelenmesidir. Bunun da sebebi ashabin sünneti nakli ve bunun üzerinden dine gelecek tahrifattır.³⁵⁹ Onların güvenirliliği kabul edilmezse, onların bize rivayet ettikleri sünnetin ve hatta Kur'an'ın sorgulanmasına neden olacaktır. Karşıda neredeyse ashabin tamamını mürted sayan bir Şii telakki varken bu dini tahrif anlamına gelmektedir.

Ehl-i Sünnet, sahâbenin masum olduğuna değil adil olduğuna inanmaktadır.³⁶⁰ İsmetin Peygamberlerde olduğunu, imamların ismetine inanan Şia'dan bu şekliyle ayrıldığı görülmektedir.

İlk dönem âlimlerinden Ebû Hanife (ö. 150/767), bid'at ehline reddiye olarak yazdığı beş risalesinden biri olan "*el-Fıkhü'l Ekber*" adlı esrinde Peygamberlerden sonra en üstün kişilerin sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali olduğunu, bunların her birini ve diğer sahâbileri saygıyla anmak icab ettiğini belirtmiştir.³⁶¹

İbn Ebi Hatim (ö. 327/938) de sahabe hakkında: "Sahabe, vahyin ve Kur'an'ın nüzülüne şahit olan, tefsir ve te'vili bilen kimselerdir. Yüce Allah onları Peygamber'ine arkadaş ve yardımcı olmaları, dinini ayakta tutmaları ve hakkı üstün kılmaları için seçmiştir. Onların bu arkadaşlıklarını beğenmiş ve onları bizlere önder ve rehber olarak tayin etmiştir"³⁶² ifadelerinden sonra "sizi orta bir ümmet yaptık" ayetindeki "orta ümmet" ifadesini âdil, seçkin, her yönüyle dengeli, haktan asla ayrılmayan, önder, bütün toplumlarca hakem kabul edilecek bir ümmet kastedildiğini söylemiştir.

³⁵⁶ Tirmizî, Menâkıb, 133/58.

³⁵⁷ Suyûtî, II, s.124-125.

³⁵⁸ Suyûtî, II, s.124-125.

³⁵⁹ Demir, s.58.

³⁶⁰ Demir, s.61.

³⁶¹ Ebû Hanife, s.41-43.

³⁶² İbn Ebi Hatim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. Munzir er-Razî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, Daru't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1952, I, s.5-6,

2.7-Sahâbe'nin Faziletine Dair Yazılan Eserler

2.7.1. Sahâbenin Faziletine Dair Genel Nitelikteki Eserler

Bu tür eserler genelde fezâilü's-sahabe adıyla bilinen ve sahabnin tamamının fazileti ile ilgili rivayetleri içeren eserlerdir. Bu konuda ilk olarak Ebû Hanife'nin (ö. 150/767) bid'at ehline reddiye olarak yazdığı beş risalesinden *el-Fıkfü'l-Ekber*'de sahabenin fazileti işlenmiştir.³⁶³ Kaynaklardan ulaştığımız eserler verilecektir.

1- Fezâilü's-Sahâbe: Veki' b. Cerrâh (ö. 197/812). Bu konuda yazılmış ilk müstakil eserdir.³⁶⁴ Hakkında fazla bilgi yoktur.

2-Fezâilü's-Sahâbe: Esed b. Musa b. İbrahim el-Enevî (ö. 212/827). Esedüssünne lakabıyla meşhur olmuştur.³⁶⁵

3-Fezâilü's-Sahâbe: Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855). Matbudur. Otuz sahâbenin faziletini anlatan rivayetleri toplar. Vasiyullah b. Muhammed Abbas'ın tahkikiyle iki cilt halinde 1403/1983'te Beyrut ve Mekke'de neşredilmiştir.³⁶⁶

4-Fezâilü's-Sahâbe: Ebû Ca'fer Muhammed b. Habib es-Sülemi (ö.245/859).³⁶⁷ İmam Nesâî'nin Fezailü's-Sahâbe kitabının muhakkiki Faruk Hammâde, İbn Habib'e ait "Fezâilü's-Sahâbe" adında mustakil eserini görmediğini, ancak kırk beş eserinin olduğunu ve bunların içinde sahâbe ile ilgili çok rivayet olduğunu belirtir. Hz. Osman ve Ümmehati Mü'minin ile ilgili eserlerinin var olduğunu kaydetmektedir.³⁶⁸

5-Ğaysü's-Sehâbe fî Fezli's-Sahâbe ve't-Tabiîn: Bakî b. Mahled el-Endülüsi (ö. 276/889).³⁶⁹

6-el-Ahâd ve'l-Mesanî: Ebû Bekr b. Ebî Asım. (ö. 287/829)³⁷⁰

7-Fezâilü's-Sahâbe: Ahmed b. Şuayb en-Nesâî. (ö. 303/915). Faruk Hammade tarafından tahkik edilen eser, Fas 1404/1984 ve Beyrut 1405/1984'te neşredilmiştir. Günümüze tam ulaşmıştır. Eseri geniş olarak ileride ele alacağız.

8-Fezâilü's-Sahâbe: Bekr b. Alâ'e el-Malikî (ö. 334/945).³⁷¹

³⁶³Ebû Hanife, s.41-43.

³⁶⁴ Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", XII, DİA, s.535.

³⁶⁵ Bkz. Sehâvi, III, s.120.

³⁶⁶ Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", XII, DİA, s.535.

³⁶⁷ Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.535.

³⁶⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.35. (Muhakkikin Mukaddimesi)

³⁶⁹ Bkz. Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.35. (Muhakkikin Mukaddimesi)

³⁷⁰ Kettânî, s.58.

³⁷¹ Sehâvi, III, s.120.

9-Fezâilü's-Sahâbe: Ebû Saîd b. el-A'rabî Ahmed b. Muhammed b. Ziyad (ö. 340/951).³⁷²

10-Fezâilü's-Sahâbe: Hayseme b. Süleyman b. Haydere el-Kuraşî et-Tarablûsî (ö. 343/954). Şam Muhaddisidir. Eser Şam Mektebetü'z-Zahiriye de mevcuttur. Ömer Abdüsselam Tedmûrî tarafından 1400/1980 yılında Beyrut'ta neşredilmiştir.³⁷³ Bir kısmı günümüze ulaşmıştır.³⁷⁴

11-Fezâilü's-Sahâbe: Ebû'l Hasea Ali b. Ömer b. Mesud b. Numan b. Dinar ed-Darekutnî (ö. 385/995), Mektebetü'l Ğurebâi'l Eseriyye, Medine, 1998.

12-Fezâilü's-Sahâbe: Abdurrahman b. Muhammed b. İsa b. Futays el-Kurtubî (ö. 402/1011).³⁷⁵

13-Fezâilü's-Sahâbe: Ebû Nuaym el-İsfehânî (ö. 430/1038).³⁷⁶

14-Lübâbü'l elbâb fî Fezâi'li'l-Ashâb: Ömer b. İsa b. Ebû Abdullah ed-Dehlekî. Süleymaniye Kütüphanesi, nr. 3343.

15-Fezâilü's-Sahâbe: İbn Sasrâ Bahâeddin Ebû'l-Mevâhib Hasan b. Hibetullah b. Mahfuz (ö. 586/1190). Günümüze ulaştığı bilinmemektedir.³⁷⁷

16-Ehli'l-İsabe fî Mühibbeti's-Sahâbe: Ebi Farec b. Cevzi (ö. 597/1201)³⁷⁸

17-Derrü's-Sahâbe fî Menâkibi'l Karâbe ve's-Sahâbe: Şevkanî (ö. 1250/1834), Dimaşk 1411/1990.

18-el-Ehâdisü'l Varide fî Fezâili's-Sahâbe: Suud b. İd b. Umeyr es-Saidî. Kütüb-i Tis'a, Sünen-i Ebû Bekir el-Bezzâr, Sünen-i Ebû Ya'lâ el-Mavsilî ve Taberânî'nin üç Mu'cem'inde geçen Fezâilü's-Sahâbe ile ilgili rivayetleri derlemiş hacimli bir eserdir. Medine 1427.

19-Fezâilü's-Sahâbe: Muhammed Hasan b. Abdulgafur. Asri bir çalışmadır. <http://www.islamweb.net> adresinde sesli derslerden oluşur. Bu derslerin derlenmesiyle Mektebetü's-Şamile tarafından kitaplaştırılmıştır.³⁷⁹

³⁷² Bkz. Sehâvî, III, s.120.

³⁷³ Kettânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebû'l Fayd Cafer b. İdris El-Hasanî el-İdrisî, *er-Risaletü'l-Müstatreffe*, thk. Muhammed el-Müntasır b. Muhammed ez-Zenzemî, Daru'l-Beşâr el-İslamiyye, VI. bsk, byy. 2000, s.58.

³⁷⁴ Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe" DİA, XII, s.353.

³⁷⁵ Kettânî, s. 58; Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.36.

³⁷⁶ Kettânî s.58; Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", XII. s.535.

³⁷⁷ Cengiz Kallek, "Benî Sasrâ", DİA, İst. 1992, V, s.452.

³⁷⁸ Kettânî, s.58.

³⁷⁹ Mektebetü's-Şamile, 3.64 versiyon 2016.

Bunlardan başka Fahreddin er-Razi, Beyhakî, Tırâd ez-Zeynebî, İbn Kudâme el-Makdisî, İbnu'l Cemâa el-Makdisî ve Yusuf b. Muhammed el-İbâzî'nin de fazailü's-sahâbe konusunda mühtelif eserleri mevcuttur.

2.7.2. Sahâbenin Bir Kısımının Faziletine Dair Yazılan Eserler

Bir de sahâbenin bir kısmının faziletini mühtevi eserler vardır. Bunların bir kısmı ensarın faziletini bir kısmı çeşitli sahâbe gruplarını (Ashâb-ı Bedr, Ebû Bekr, Ömer, Aşere-i Mübeşşere vd.), bir kısmı, ehli beyti, bir kısmı Rasulullah'ın zevcelerinin faziletini ihtiva eden eserlerdir. Şimdi bunlardan tespit ettiklerimizi aşağıda vereceğiz.

2.7.2.1. Ensar'ın Faziletine Dair Eserler

1-Fezâilü'l-Ensar: Süleyman b. Davud b. Carûd et-Tayalisî (ö. 194/809).³⁸⁰

2-Fezâilü'l-Ensâr: Ebû'l-Bahterî Vehb b. Vehb (ö. 200/815).³⁸¹

3-Fezâilü'l-Ensâr: Ebû Davud Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistanî (ö. 275/888). Ebû Davud'un, ensarın faziletine dair rivayetleri topladığı eseridir.³⁸²

4-el-İstibsâr fî Nesebi's-Sahâbeti Mine'l-Ensâr: Muvafekuddin Abdullah b. Kudâme el-Makdisî (ö. 620/1223). Matbu bir kitap olup mukaddimesinde ensardan sahâbenin neseblerini ve bir kısım haberlerini yazdığını, bunu da sahâbenin faziletini ortaya koymak, islamdaki yerleri belirtmek, Allah'ın onlara verdiği yardımı ortaya koymak ve dini için onları seçtiğini ve Rasulu'ne ilk inananların ve yardım edenlerin onlar olduğunu ortaya koymak için yaptığını belirtir. Bunu yapmaktaki amacını da sonraki nesillere de onların faziletinin yerleşmesini sağlamak olduğunu belirtmektedir.³⁸³

5-Nüzhetü'l-Ebsar fî Fezâil'il-Ensar: Ebû'l-Hasan Muhammed b. Muhammed es-Sıddikî (ö. 952/1545). Bekrî diye meşhurdur. Tunus, Zeytûne, nr. 4808.³⁸⁴

2.7.2.2. Dört Halifenin Faziletine Dair Esreler

Gerek her dört halifeyi birlikte ele alan gerekse tek bir halife veya birden çok halifenin faziletini ele alan kitapları buraya aldık.

³⁸⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.35. (Muhakkikin Mukaddimesi)

³⁸¹ Bkz. Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.536.

³⁸² Kettânî, s.59; Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.36.

³⁸³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.32. (Muhakkikin Mukaddimesi)

³⁸⁴ Bkz. Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.536.

1-Fezâilü Ebi Bekr ve Ömer (Fezailü Şeyhayn): Esed b. Musa (ö. 212/828).

2-Fezâilü Ali: Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855).³⁸⁵

3-Menâkibü Osman b. Affân: Ebû Ca'fer Muhammed b. Habib es-Sülemî (ö. 245/859). İbnü Habib'in 45'e yakın eseri vardır. Konuyla ilgili birçok eser olmakla beraber sahâbeye özel yazdığı eserini görmedim. Te'lifleri arasındaki *Ümmehâtü'n Nebi* (s.a.s.) ve *el-Ensâb* kitapları sahâbe ile ilgili konuları içerir. Zehebî, İbnî Habibtan çok nakilde bulunmuştur.³⁸⁶

4-Fezâilü Ali: Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd b. Süfyan b. Kays el-Bağdâdî (ö. 281/894) . İbni Ebî Dünya olarak tanınır. İbrahim Salih'in tahkikiyle Daru'l-Beşâir tarafından Dımaşk'te tek cilt olarak 2001 yılında neşredilmiştir.

5-Fezâilü Osman b. Affan: Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903). Tal'a b. Fuad el-Halvanî'nin tahkikiyle Daru'l-Mâcid Usayrî tarafından Suudi Arabistan 2000'de neşredilmiştir.

6-Sevâbikü's-Siddik ve Fezâilühü: Cafer b. Muhammed el-Feryâbî (ö. 301/913).³⁸⁷

7-Hasâisü Emiri'l Mü'minin Ali b. Ebî Talib: Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî (ö. 303/915). Matbudur. Eser, el-Hasâis, Hasâisü Ali, Kitâbü'l-Hasâis Fî Fazli Ali b. Ebî Tâlib adlarıyla da bilinir. Hz. Ali ve ailesinin faziletine dair 194 veya 188 rivayeti ihtiva etmektedir. Birçok kişi tarafından neşredilmiştir.(nşr. Ahmed el-Belûşî, Kuveyt,1406/1986). Eseri, Naim Erdoğan "Hadislerle Hz. Ali" adıyla tercüme etmiş Yusuf Özbek de yayımlamıştır.³⁸⁸

8-Menâkibü Ebû Bekr ve Ömer: Ebû Ca'fer Muhammed b.Cerir et-Taberî (ö. 310/922).³⁸⁹

9-Fezâilü's-Siddik: Hayseme b. Süleyman (ö 343/954). Daru'l-Kütübî'z-Zahiriyye, Mecmua, nr. 62/1.

10-Fezâilü'l Erba': Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Buhârî (ö. 412/1021). Ğuncâr lakbıyla meşhurdur.³⁹⁰

11-Fezâilü Ömer: Abdullah b. Ahmed b. Deyzel ed-Dımaşkî el-Hanbelî.³⁹¹

³⁸⁵ Bkz. Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.536.

³⁸⁶ Bkz. Sehâvî, III, s.120.

³⁸⁷ Bkz. Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.36.

³⁸⁸ Bkz. Kandemir, "Nesâî", DİA, İst. 2006, XXXII, s.564; el-Etyûpî, s.22.

³⁸⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.36.

³⁹⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.36.

³⁹¹ Bkz. Sehâvî, III, s.120.

12-Fezâilü Ebûbekr ve Ömer ve Osman ve Ali ve Ğayrihim mine's Sahâbeti:

Ebû Osman Said b. Muhammed b. Harb (ö. 427/1035). İbnî Hayr el İşbilî'nin merviyâtları arasındadır.³⁹²

13-Fezâilü'l-Hulefâi'l-Erbaa: Ebû Nuaym el-İsfehânî (ö. 430/1038). Sehâvî,

Fethu'l Muğis'te, Brockelman da GAL'da kendisinden bahsetmiştir. Onun Dimaşk'ın tanınanlarından olduğunu kaydetmektedir.³⁹³ Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmet Paşa nr. 40; Medine 1997.

14- Fezâilü Ali: Ebû Nuaym el-İsfehânî (ö. 430/1038).³⁹⁴

15-Fezâil'ül Hulefâi'l-Erba': Ebû Bekir Ahmed b. İshak es-Sıbgî en-Nisâburî.³⁹⁵

16-Fezâilü Ebû Bekr: Muhammed b. Ali Ebû Talib el-Harbî, İbnu'l Uşârî olarak bilinir (ö. 451/1059). Abdül Mün'im Tanta 1413/1993'te neşretmiştir.³⁹⁶

17-Fezâilü Ali: Ebû'l Kasım Ali b. Hasen b. Hibetüllah, İbn Asâkir (ö. 571/1175).³⁹⁷

18-“Fezâilü Ehli Bedr” veya “Tarihü Bedr”: Ebû Ferec İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1201). Kitabına Hz. Ömer'in Faziletine dair hadislerle başlamıştır. Ayrıca kendisine ait *Fezâilü Ömer* kitabı var olup matbudur, *Fezâilü's Siddik* ve başka sahâbe fezâilleri de vardır.³⁹⁸

19-Menâkıbü Ömer: İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1201). Zeyneb el-Kârût 1980'de Beyrut'ta neşretmiştir.

20-Fezâil'ül-Hulefâi'l-Erba': Muvafakkuddin İbn Kudâme el-Makdisî (ö. 620/1223).³⁹⁹

21-el-Burhanü'l-Enver fi Menâkıbi Siddiki'l-Ekber: Radiyyuddin Ahmed b. İsmail et-Talekânî. Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa, nr. 539/3.

22-Tuhfetü's-Sadik fi Menâkıbi Ebû Bekri's-Siddik: Ali b. Balaban el-Makdisî (ö. 684/1285) Medine, 1408/1988.

23-Hediyetü Zevi'l-Elbab fi Fezâilü Ömer b. el-Hattab: Radiyyuddin Ahmed b. İsmail et-Talekânî. Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa, nr. 539/4. Ayrıca *“Kurbetü'd-Dareyn fi Menâkıbi Zi'n-Nureyn”* ve *“el-Erba'üne'l-Müntekâ fi*

³⁹² Bkz. Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.37. (Muhakkikin Mukaddimesi)

³⁹³ Efendioğlu, “Fezâilü's-Sahâbe”, XII, s.536; Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.37.

³⁹⁴ Bkz. Efendioğlu, “Fezâilü's-Sahâbe”, DİA, XII, s.536.

³⁹⁵ Bkz. Efendioğlu, “Fezâilü's-Sahâbe”, DİA, XII, s.536.

³⁹⁶ Bkz. Efendioğlu, “Fezâilü's-Sahâbe”, DİA, XII, s.536.

³⁹⁷ Bkz. Efendioğlu, “Fezâilü's-Sahâbe”, DİA, XII, s.536.

³⁹⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.37.

³⁹⁹ Bkz. Efendioğlu, “Fezâilü's-Sahâbe”, DİA, XII, s.536.

Menâkıbi'l-Murtaza", Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa, nr. 539/6-7. eseri de vardır.⁴⁰⁰

24-Fezâilü Ömer: Cemâilî. Daru'l-Kütübi'z Zahiriyye, nr. 1328.⁴⁰¹

25-"El-Gurer fî Fezâili Ömer" ve "Tuhfetü'l Aclan fî Fezâili Osman": Celaledin es-Suyûtî (ö. 911/1505). Beyrut, 1911.

26- Kifayetü't-Talib fî Menâkıbi Ali b. Ebi Talib: Muhammed b. Yusuf el-Ğenci. (Tahran, 1404).⁴⁰²

27- Mahdu's-Savâb fî Fezâili Emiri'l-Müminin Ömer b. Hattab: es-Salihî, Medine 2000.

2.7.2.3- Ümmehâtü'l Mü'minin Ve Ehli Beyt'e Dair Eserler

Rasulullah (s.a.s.)'ın zevceleri ile ilgili birçok eser mevcuttur. Bunlardan Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ ve Ahmed b. Salih el-Mısrî'nin eserleri mevcuttur.⁴⁰³

1-ez-Zürriyyetü't-Tahiretü'l-Mütahhara: Ebû Beşer Muhammed b. Ahmed ed-Dûlâbî (ö. 310/923).⁴⁰⁴

2-Fezâilü Fatima: İbn Şahin, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân el-Bağdâdî (ö. 385/996) Kuveyt 1994.

3-Menâkıbü's-Sıbtayn el-Hasan ve'l Hüseyin: Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman et-Tecîbî el-Endülüsi (ö. 610/1213).⁴⁰⁵

4-Kitabü'l Erba'in fî Menâkıbi Ümmehâti'l-Mü'minin: Ebû Mansûr İbni Asâkir (ö. 620/1223). nşr. Muhammed Mutî' Hafız, Dımaşk 1986; Muhammed Ahmed Abdulaziz, Kahire, 1989.⁴⁰⁶

5-Zübdetü'l Makâl fî Fezâi'li'l-Ashâb ve'l Âl: Ebû Salim en-Nasibî (ö. 652/1254). Süleymaniye Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa, nr. 303.

6-Fezâilü Ümmü'l-Mü'minin Hatice: İbn Asâkir Ebü'l Yümn Abdussamed b. Abdulvahab b. el-Hasen ed-Dımaşkî (ö. 686/1287).⁴⁰⁷

7-Zehâirü'l-Ukbâ fî Menâkıbi Zevi'l-Kurbâ: Muhibbuddin et-Taberî (ö. 694/1294). Ehli Beytin faziletine dair rivayetlerdir. (Beyrut 1974). Ayrıca Aşere-i

⁴⁰⁰ Bkz. Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.536.

⁴⁰¹ Bkz. Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.536.

⁴⁰² Bkz. Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.536.

⁴⁰³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.38.

⁴⁰⁴ Bkz. Kettânî, s.59.

⁴⁰⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.37.

⁴⁰⁶ Bkz. Kallek, "İbn Asâkir Ebû Mansur", DİA, İst. 1999, XIX, s.320.

⁴⁰⁷ Nuri Topaloğlu, "İbn Asâkir, Ebü'l Yümn", DİA, İst. 1999, XIX, s.325.

Mübeşşere'nin faziletine dair *er-Riyâdü'n-Nadire fî Fezâilü'l-Aşere* ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in zevce-i mutahharalarının faziletine dair *es-Sımtü's-Semin fî Menâkibu Ümehâti'l-Müminin* eserleri matbu olarak mevcuttur. Kahire 1402/1983.⁴⁰⁸

8-el-Enbâü'l Müstetâbe fî Fezâilü'l-Karâbe ve's-Sahâbe: Ebû Kasım Behaüddin b. Abdullah el-Kıftî (ö. 697/1297). İbnî Seyidi'l Küll el-Kıftî diye bilinir. Mısırda rafizî iken daha sonra bu fikrinden vazgeçerek Allah ona sünnet ahlakını nasip etmiştir.⁴⁰⁹

9-Fazlü Âli'l-Beyt: el-Makrizî (ö. 845/1442). Kahire 1984.⁴¹⁰

10- İthâfu's-Sâil bi me'l-Fatima mine'l-Menâkib ve'l-Fezâil: Zeynulabidin el-Hadâdî, (ö. 1031/1622), Kahire ty.

2.7.2.4. Aşere-i Mübeşşere'nin Faziletine Dair Eserler

1- Fezâilü'l Aşere: Ebû Abdullah el-Hâkim en-Nisaburî (ö. 405/1014)

2-Hasâisü'l Aşere: Zemâhşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), Bağdat, 1968.

3-Fezâilü'l Aşereti'l-Mübeşşere: İbn Asâkir Ebü'l Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah (ö. 571/1176).

4-er-Riyâdü'n-Nadire fî Fezâilü'l Aşere: Muhibbuddin et-Taberî (ö. 694/1294). I-IV, Beyrut, 1984.⁴¹¹

5-Fezâilü'l Aşereti'l Mübeşşere: Burhanüddin İbrahim b. Abdurrahman b. Fezârî (ö. 729/1328). İbnî Firkâh diye bilinir.⁴¹²

2.7.2.5. Diğer Sahâbe'nin Faziletine Dair Eserler

1- Fezâilü'l-Abbâs: İbni Ebi'd-Dünya (ö. 281/894).

2-Fezâilü Sa'd b. Ebi Vakkâs: Ebü'l Kasım İbni Asâkir (ö. 571/1176). Darü'l Kütübi'l Zahirîyye, nr.103.

3-Tathirü'l Cinân Ve'l Lisân Ani'l Huturi ve't-Tefevvühi bi Selbi Muâ'viye b. Ebi Süfyân: İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567). nşr. Abdulvahhab Abdullatif, Kahire, ty.

⁴⁰⁸ Nesâî, *Fezâilü's Sahâbe*, s.37.

⁴⁰⁹ Bkz. Çelebi, I, s.171.

⁴¹⁰ Bkz. Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe, DİA, XII, s.536.

⁴¹¹ Bkz. Nesâî, *Fezâilü's Sahâbe*, s.37.

⁴¹² Bkz. Çelebi, II, s.1276

4-İstinâsü'n-Nas bî Fezâilü İbni Abbâs: Ali el-Kâri (ö. 1014/1605). Süleymaniye ktp. Esad Efendi, nr. 3524.

5-Fezâilü Mü'âviye: Ubeydullah b. Muhammed es-Sekâtî. Darü'l Kütübi'z-Zahiriyye, nr.1073.

Bunlar dışında Hz. Ali b. Ebî Talib'in faziletine dair çok eser telif edilmiştir. Muaviye b. Ebî Süfyan'nın da faziletine dair, İbnî Ebî Asım, Sa'lebe'nin kölesi Ebû Amr ve Ebûbekr en-Nakkaş'ın eserleri mevcuttur.⁴¹³

2.8- Sonraki Dönemlerde Konusu Doğrudan Fezailü's-Sahâbe Olan

Eserler:

Son dönemde sahâbenin savunulması amacını taşıyan ve konusu sadece sahâbenin üstünlükleri olan eserler de ortaya çıkmıştır. Bu tür eserlerin amacı sahâbenin faziletini ortaya koymak ve sahâbeye karşı olanları susturmaktır.

1-el-Müfâdale Beyne's-Sahâbe: İbn Hazm. Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064), Dımaşk 1940.⁴¹⁴

2-Minhâcü's-Sünne: İbn Teymiye, Ebû'l Abbâs Takiyuddin Ahmed b. Abdilhalim b. Abdüsselam el-Harranî (ö.728/1328).I-IV, Bulak, 1321.⁴¹⁵

3-Tahsilü'l-İsâbe fî Fezailü's-Sahâbe: İbn Seyyidinnâs (ö. 734/1334)⁴¹⁶

4-Minhâcü Ehli'l İsâbe fî Mehabbeti's-Sahâbe: İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350)⁴¹⁷

5-Tahkikü Münîfî'r-Rütbe Limen Sebete Lehü Şerifü's-Suhbe: Ebû Sa'id Salahuddin Halil b. Keykeldî el-Âlâî (ö.761/1359). Thk. Muhammed Süleyman Eşkar, Müessesetü'r Risale, Amman 1991.

6-es-Sevâ'ikü'l-Mührika fî'r-Reddi Ala Ehl-i'l Bid'a ve'z-Zenâdika: İbnî Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567). Abdulvahab Abdullatif tarafından Kahire'de neşredilmiştir.

7-Tuhfetü Zevi'l-Elbab fimâ Yete'alleku bi'l-Âl ve'l-Ashâb: Ahmed b. Ahmed es-Şucâî' (ö. 1197/1783).⁴¹⁸

⁴¹³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.38.

⁴¹⁴ Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.536.

⁴¹⁵ Ferhat Koca, "İbn Teymiye, Takiyuddin", DİA, İst. 1999, XX, s.394.

⁴¹⁶ Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.537.

⁴¹⁷ Bkz. Çelebi, II, 1870

⁴¹⁸ Efendioğlu, "Fezâilü's-Sahâbe", DİA, XII, s.536.

8-el-Esâlibü'l-Bedia' fi Fezâili's-Sahâbe: Yusuf b. İsmail en-Nebhânî (ö. 1350/1932)⁴¹⁹

9-el-Avâsum Mine'l-Kavâsum: Ebû Bekir İbnî Ârâbî. Beyrut, (ö. 1407/1987).

⁴¹⁹ M.Sait Özervarlı, “Nebhanî Yusuf b. İsmail”, DİA, İst. 2006, XXXII, s.471.

III. BÖLÜM

NESÂÎ'NİN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

3.1-Nesâî'nin Hayatı

Tam adı Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr b. Dinâr en-Nesâî el-Horasanî el-Kadî'dır. 215/830 yılında Horasan bölgesindeki Nesâ'da doğmuştur.⁴²⁰ 214/829 veya 225/840'te İran, Kirman veya Hemedan'daki Nesâ'da dünyaya geldiğini söyleyenler de vardır.⁴²¹

Küçük yaşlarda Ku'ran'ı ezberleyen Nesâî, on beş yaşından itibaren hadis tahsiline başlamıştır. Hadis almak için Horasan'dan çıkan Nesâî, Belh, Irak, Şam, Hicaz, Cezire ve Mısır'a yolculuklar yapmıştır.⁴²² Nesâî'nin asrı büyük muhaddislerin var olduğu ve Hadis öğrenmek için uzun seyahatlerin yapıldığı bir dönemdir. Nesâî de bu seyahatlere katılmıştır. Büyük muhaddislerden ilim alıp, ilim vermiş, istişarelerde bulunmuştur. İlmî ve fazileti ile tanındı. Hadisteki yetkisiyle şöhret bulmuştur. Hadis öğrenme ve öğretme yolunda yaptığı yolculuklar, ölümüne kadar kesintisiz devam etmiştir. Parmakla gösterilir hale gelmiştir. Yerine göre bir öğrenci, yerine göre bir abid, yerine göre Allah yolunda gazaya çıkmış bir mücahit, yerine göre mücahitlerin öğretmenliğini yapmıştır.⁴²³ Hadis âlimlerinden Me'mûn el-Misrî şöyle anlatmaktadır: "Nesâî ile beraber Tarsus'a gittik. İmamlardan Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. İbrahim, Ebül-Âzân ve Keylece gibi zevat toplandı. Kendileri adına, hadis şeyhlerine karşı ilmî münazarada bulunacak birini

⁴²⁰ Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Tezkiretü'l Huffâz*, I-IV, thk. Seyyid Yusuf Huseynî, Ma'rifetü'n-Nizam, İslamabad 1333, II, s.242.

⁴²¹ M. Yaşar, Kandemir, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'ne yazdığı Nesâî maddesinde bunların doğru olmadığını belirtir. Doğrusunun Horasan bölgesindeki Nesâ'da doğduğu şeklindedir. Kandemir, "Nesâî" DİA, İst. 2006, XXXII, s.563.

⁴²² Muhammed b. Ali b. Âdem b. Musâ el-Etyûpî, *Zehiretü'l Ukbâ fî Şerhi'l-Müctebâ*, I-XL, Daru'l Mi'râc ed-Devliyye, Riyad 1996, I, s.14.

⁴²³ Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Siyerü A'lami'n-Nübela*, I-XXV, thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1985, XIV, s.133.

seçme konusunda istişarede bulundular ve bu iş için Ebû Abdurrahman en-Nesâî'yi seçme konusunda ittifak ettiler."⁴²⁴

Nesâî bir taraftan seyahat ederken, bir taraftan da bulduğu muhaddislerden hadis almış ve hadis almak isteyen talebelerine de bunları öğretmiştir.

3.2- Hocaları

Nesâî, araştırmalarımızda bulduğumuz aşağıdaki hocalardan ders almıştır: Kuteybe b. Saîd, İshak b. Râhûye, Ebü'l Hasan İbn Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Menî', Ali b. Hucr, Hişâm b. Ammâr, Ahmed b. Abdetü'd-Daby, Ebû Tahir b. Serh, İshak b. Şahin, Beşir b. Muaz el-Akedî, Beşir b. Hilâl es-Savâf, Temim b. El-Müntesir, Haris b. Miskin, Humeyd b. Mes'ade, Ziyad b. Eyub, Ziyad b. Yahya el-Hisânî, Sevâr b. Abdullah el-Anberî, Abbas b. Abdilmuttalip el-Anberî, Ebû Husayn Abdullah Ahmed el-Yerbû'î, Abdulaâlâ b. Vasıl, Abdulcebbar b. El-'Alâ' el-Attâr, Abdurrahman b. Abdullah el-Halebî, Abdulmelik b. Şuayb b. Leys, Ubdete b. Abdullah es-Saffâr, Duhaym, İbrahim b. Saîd el-Cevherî, Fellâs, Muhammed b. Beşşâr el-Bündâr, İbnü'l Müsennâ, Yakup b. İbrahim ed-Devrâkî, Ebû'z-Zur'a er-Razî, Hasan b. Sabbâh el-Bezzâr, Ebû İshâk el-Cüzcânî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî', İsa b. Zegbe, Muhammed b. Nadr el-Mervezî, Ebâ Küreyb, Süveyd b. Nasr eş-Şâh, Ebî Kudâme Abdullah b. Saîd, Utbete b. Abdullah el-Mervezî, Ali b. Hicr, Ali Saîd b. Mesrûk el-Kindî, Ammar b. Hâlid el-Vasitî, İmran b. Musâ el-Kazâz, Ömer b. Zurâre el-Kilâbî, Ömer b. Osman el-Hımsî, Ömer b. Ali el-Fellâs, İsâ b. Yunus er-Remlî, Kesîr b. Ubeyd, Muhammed b. İbân el-Belhî, Muhammed b. Âdem el-Mesîsî, Muhammed b. İsmail b. 'Ulye, Muhammed b. Beşşâr, Muhammed b. Zebûr el-Mekkî, Muhammed b. Süleyman Luveyn, Muhammed b. Abdullah b. Ammâr, Muhammed b. Abdillâh el-Mahreî, Muhammed b. Abdulaziz b. Ebî Rezme, Muhammed b. Abdulmelik b. Ebî Şevârib, Muhammed b. Abîd el-Mehâribî, Muhammed b. 'Ala' el-Hemedânî, Muhammed b. Kudâme el-Mesîsî el-Cevherî, Muhammed b. Müsennâ, Muhammed b. Musfî, Muhammed b. Ma'mer el-Kaysî, Muhammed b. Musâ el-Hareşî, Muhammed b. Haşim el-Ba'lebekî, Ebî Mu'âfe Muhammed b. Vehb, Mucâhid b. Musa, Mahmud b. Ğaylan, Mahled b. Hasan el-Harrânî, Nasr b. Ali el-cehdamî, Harun b. Abdillâh el-Hamal, Hanâd b. Serî, gibi Horasan, Hicaz, Irak, Şam, Mısır, Cezire ve Belh gibi yerlerde ilim tahsilinde

⁴²⁴ el-Etyûpî, I, s.19.

bulunmuştur.⁴²⁵ Bu rihlelerden sonra Mısır'a yerleşen Nesâî, hayatının sonraki dönemlerinde de muhaddislerden faydalanmıştır. Hem Buhârî ve Müslim'in hocalarından hem de şartlarını taşıması halinde Ebû Davûd es-Sicistanî ve Abdullah b. Ahmed b. Hanbel gibi akranlarından da hadis rivayet etmiştir. Hadis ilimlerinin yanında Kur'an ilimlerini de alan Nesâî, dört yüz elli kadar âlimden ders almıştır. Ahmed b. Nasr en-Nisâbûrî ve Ebû Şuayb es-Sûsi'ye yaptığı rihleler Kur'an ve kıraat ilimleri içindi. İbnî Lehîa' gibi kendisinin zayıf gördüğü kişilerden hadis almamış, kendisine ait şartları taşımalarını hadisi rivayet etmek için şart koşmuştur.⁴²⁶ Bu titizliğini İbn Tahir şöyle anlatmaktadır: Sa'd ez-Zencâniye bir adamı sordum sıkı olduğunu söyledi. Nesâî'nin onu zayıf gördüğünü söylediğimde, şöyle cevap verdi: "Nakdi ricalde Nesâî'nin, Buhârî ve Müslim'in şartlarından daha ağır şartları vardır."⁴²⁷ Nitekim Darekutnî de Nesâî için kendi asrında bu ilimle uğraşan herkesten üstündür diyerek onu övmüştür.⁴²⁸

3.3- Öğrencileri

Mısır'da şöhret bulan Nesâî'den ders almak için birçok öğrencisi oldu. Kendisinden oğlu Abdülkerim ile Kasım b. Sâbit, Ebû Bişr ed-Dulâbî, Ebû Ca'fer et-Tahâvî, Muhammed b. Harun b. Şuayb, Ebû Avâne el-İsferayini, İbn Hibbân el-Büstî, Ebû Bekr b. Haddad, Ebû Cafer el-Akilî, Ukayli, Ebû Ali en-Nisâbûrî, tefsir âlimi Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmail en-Nehhâs, Ebû Saîd İbn Yunus, İbn Hibbân, Hamza b. Muhammed el-Kinanî, Ebû'l Kasım et-Taberânî, Kasım b. Sabit es-Serkastî, Muhammed b. Muaviye b. el-Ahmer el-Endülüsî, Hasan b. Reşîk, Muhammed b. Abdullah en-Nisâbûrî, Ebû Bekr Ahmed b. Es-Sünnî (İbni's-Sünnî), İbn Adî, Hasan b. Hadr, Hasan b. Hadr el-Esyûtî, Muhammed b.Mûsa el-Me'mûnî, gibi âlimler ve daha birçok âlim ondan ders aldılar.⁴²⁹

3.4- Ölümü

Nesâî'nin ölümü hakkında bazı ihtilaflar vardır. Kimisi Filistin'de kimisi ise Hicaz Mekke'de kimisi de Mekke yolunda vefat ettiğini nakletmektedir. Öğrencisi Ebû Saîd b. Yunus'un belirttiğine göre Zilkade 303/915'de Filistin Remle'de vefat

⁴²⁵ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.242; Kandemir, "Nesâî", DİA, XXXII, s.563.

⁴²⁶ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.242; el-Etyûpî, I, s.15-16; Kandemir, "Nesâî", DİA, XXXII, 563.

⁴²⁷ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.242;

⁴²⁸ el-Etyûpî, I, s.19-20.

⁴²⁹ Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.242; el-Etyûpî, I, s.16.

etti ve Kudüs'te defnedildi.⁴³⁰ Zehebî, İbn Yunus'un titiz bir hadis hafızı olduğunu, Nesâî'yi daha iyi bildiğini ve bu bilgisine katıldığını belirtmektedir.⁴³¹

Ebû Abdullah İbn Mende'ye göre ise Nesâî, hayatının sonlarına doğru Mısır'dan Dımaşk'a gitmiş, Muaviye hakkında kendisine sorular sorulmuş, ondan Muaviye'nin üstünlüğü hakkında rivayette bulunması istenmiş o da bu konuda, ne rivayet edeyim o da bizim gibi birisidir, Muaviye kendi başını kurtarsın yeter. "Allah onun karnını doyurmasın"⁴³² hadisinden başka bir şey bilmediğini söyleyince Muaviye taraftarları onu mescitten döverek çıkarmışlar.⁴³³ Bu olayda yediği dayağın etkisiyle hastalanmış Mekke'ye götürülürken veya Mekke'de vefat etmiştir.⁴³⁴ Ebû Abdullah b. Mende'nin Hamza el-Ukba el-Mısırî'den rivayeti ise Nesâî'nin ömrünün sonlarında Şam'a geldiğinde kendisine Muaviye'nin fazileti hakkında varid olan rivayetler sorulduğu o da onun bizim gibi bir kişi olduğunu, faziletinin olmadığını belirtmesi üzerine dövülerek mescidten çıkarıldığını, isteği üzerine Mekke'ye götürülüp orada vefat ettiği şeklindedir. Doğrusunun Mekke değil Remle'de vefat ettiğini de belirtmektedir.⁴³⁵ Darekutnî, hacca giderken Şam'da başına gelen bu olay yüzünden şehid sayılan Nesâî'nin arzusu üzerine Mekke'ye götürüldüğünü Şaban ayında 303/916'te vefat ettiğini ve Safa ile Merve arasında bir yere defnedildiğini söyler.⁴³⁶

3.5- İlmî Kişilgi

Nesâî, asrının en fâkihi, hadis ve rical ilminin en bilginiydi.⁴³⁷ O, üçüncü asrın müceddi ve müctehidi olup, aynı zamanda Şeyhu'l İslam lakabıyla anılırdı.⁴³⁸ Darekutnî'ye Nesâî ile İbn Huzeyme'den hangisinin rivayetini tercih ettiği sorulduğunda, Nesâî yaşadığı asırda hadisle meşgul olan herkesten ileride olduğunu ona kimseyi tercih edemeyeceğini, "Sünen'ninin" de sahih olduğunu belirtmiştir.⁴³⁹ Yine Darekutnî'nin rivayetine göre İbn Haddâd Ebû Bekr el-Kinanî eş-Şafîi hocası

⁴³⁰ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.243; el-Etyûpî, I, s.21.

⁴³¹ Zehebî, *Siyer*, XIV, s.133.

⁴³² Tayâlîsî, IV, s.464; Zehebî, *Siyer*, XIV, s.129.

⁴³³ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.243.

⁴³⁴ el-Etyûpî, I, s.21; Kandemir, "Nesâî", DİA, XXXII, s.563.

⁴³⁵ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.243.

⁴³⁶ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.243.

⁴³⁷ el-Etyûpî, I, s.18.

⁴³⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.39. (Muhakkikin araştırması)

⁴³⁹ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.243.

Nesâî'nin hadis ve fıkıh bilgisine güvenip hayran kaldığı için ondan başkasına talebelik etmeye gerek duymamıştır.⁴⁴⁰

Hadis hafızı Ebû Ali en-Nisabûrî, Nesâî'den rivayette bulunurken, “Hadiste otorite olan Ebû Abdurrahman en-Nesâî bize şöyle rivayet etti” diye söze başlar,⁴⁴¹ müslümanların imamlarından dördünü gördüğünü belirterek önce Nesâî'yi zikrederdi.⁴⁴² Hadis hafızı Sa'd b. Ali ez-Zencanî'ye bir hadis ravisi sorulur o da sıkâ olduğunu söyler, fakat Nesâî'nin onu zayıf gördüğü belirtilince, Nesâî'nin şartları Buhârî ve Müslim'in şartlarından daha ağır olduğunu söyleyerek o da bunu kabul etmiştir. Zehebî de bu olayı naklettikten sonra Zencanî'ye hak verir ve Nesâî'yi hadis tenkidi alanında Buhârî ve Ebû Zur'a er-Razî seviyesinde görür.⁴⁴³ Ayrıca ravileri değerlendirme konusunda onu Müslim, Ebû Davûd, Tirmizî ve İbn Mâce'den daha önde geldiği ve hafızasının Müslim'inkinden daha kuvvetli olduğu görüşündedir.⁴⁴⁴ Takiyüddin es-Sübkiye bu konu intikal edildiğinde oda Zehebî'ye hak vermiştir.⁴⁴⁵

Nesâî, hadis terimleri konusunda çok titiz davranmış, fıkhu'l hadis⁴⁴⁶ konusunda da isabetli değerlendirmeler yapmıştır. Nesâî, hadis almak için ilk defa Hocası Haris b. Miskîn'e geldiğinde hocası, sultan tarafından beni gözetleyen birisi olabilir endişesiyle izin vermemiş, o da kapının arkasında oturmuştur. Hadis rivayeti konusunda icâzet almadığı için ondan gizlice dinlediği hadisler için doğrudan “haddesenâ” veya “ahberenâ” lafızlarını kullanmamış onların yerine “ahberenâ Haris b. Miskîn, kırâeten aleyhi ve ene asme'u” lafzını kullanarak vera' ve takvası kadar ilim edebine de riayet ettiğini göstermiştir.⁴⁴⁷

Hilafet konusunda Hz. Ali'ye muhalefet eden Muaviye b. Ebî Süfyan ve Amr b. As gibi bazı sahâbîlere soğuk davranması onun Şii olduğu yönünde değerlendirmelere sebebiyet verseyse de, bunun böyle olmadığını İbn Teymiye şöyle izah etmiştir: “İlk iki halifeye Hz. Ali'yi üstün tutmaması ve böyle olduğunu ileri süren bir hadis âlimi de bulunmaması Nesâî'nin mutedil olduğunun kanıtıdır.”⁴⁴⁸

⁴⁴⁰ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.243.

⁴⁴¹ Zehebî, *Siyer*, XIV, s.131.

⁴⁴² Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.563.

⁴⁴³ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.243.

⁴⁴⁴ Zehebî, *Siyer*, XIV, s.131-133.

⁴⁴⁵ Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.563.

⁴⁴⁶ Fıkhu'l Hadis: Hadis metninin içerdiği manalar ve bunların hakkıyla anlaşılması anlamında bir hadis terimidir. Aydınlı, s.79.

⁴⁴⁷ Zehebî, *Siyer*, XIV, s.130; el-Etyûpî, I, s.14.

⁴⁴⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.40 (Muhakkikin görüşü); Kandemir, “Nesâî” DİA, XXXII, s.563.

Nesâî'nin Ehli Sünnet inancına sahip olduğu eserlerinden açıkça görülmektedir.⁴⁴⁹ *Fezâilü's-Sahâbe* adlı eserinde Amr b. As'ın faziletine ait bir rivayete yer vermesi, “Muhakkak ki ben Allahım, benden başka ilah yoktur, bana kulluk et”⁴⁵⁰ ayetine mahlûktur diyen kâfirdir şeklindeki Abdullah b. Mubarek'in sözüne katıldığını belirtmesi, hem “*Hesâisü Emiri'l Müminin Ali b. Ebî Talib*”den sonra birçok sahâbenin faziletini anlatan “*Fezâilü's-Sahâbe*'yi” yazması onun tarafsız ve mutedil olduğunu gösterir.⁴⁵¹ Araştırmalarımızda ve incelediğimiz bu eserde Nesâî'nin Şiilikle ithamı doğru değildir. Onun bütün ehl-i hadis gibi müctehid ve ehl-i sünnet çizgisinde olduğu kanaatındayız.

3.6- Eserleri

Nesâî, kendisinden sonra yüklü miktarda eser bırakmıştır. Nesâî'nin en önemli eseri *el-Muctebâ*'dır.⁴⁵² *es-Sünenü'l Kübrâ* adlı eserinden derlediği sahih rivayetlerden oluşur. Aslında diğer eserlerinin bir kısmı *es-Sünenü'l Kübrâ*'nın çeşitli bölümlerinin mustakil birer kitap halinde yayımlanmasıyla meydana gelmiştir.⁴⁵³

3.6.1- es-Sünen (el-Muctebâ)

Nesâî'nin daha çok fihhi hadisleri derlediği *Kitâbü's-Süneni'l-Kebir*'i veya *es-Sünenü'l Kübrâ*'sı hem sahih hemde illetli hadisleri ihtiva etmektedir.⁴⁵⁴ Nesâî, eserini Remle Emirî'ne sunmuştur. Emir, içindeki hadislerin hepsi sahih mi? Sorusuna hayır cevabını alınca, Emir'in isteği üzerine Nesâî bu kitabını sadece sahih hadisleri almak üzere ihtisar etmiş ve bu yeni eserine *el-Muctenâ* veya meşhur adıyla *el-Muctebâ* adını vermiştir.⁴⁵⁵ Zehebî, bu bilginin doğru olmadığını, *Sünen-i Nesâî* olarak bilinen kitabın Nesâî tarafından değil İbn Sünnî'nin *Sünen-i Kubrâ*'dan ihtisar ettiğini iddia etmektedir.⁴⁵⁶ *el-Muctebâ* 5758 hadis ihtiva etmektedir.⁴⁵⁷

el-Muctebâ, sünenler arasında en az zayıf hadis içerdiği kabul edilen ve en az cerh edilmiş ravisi bulunan bir hadis kitabı olarak bilinir. Bunun için sahihaynden

⁴⁴⁹ el-Etyûpî, I, s.17.

⁴⁵⁰ Tâhâ Suresi, 20/14

⁴⁵¹ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.242; Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.563.

⁴⁵² el-Etyûpî, I, s.22.

⁴⁵³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.39. (Muhakkikin görüşü)

⁴⁵⁴ Nesâî, *Sünenü Nesâî bi Şerhî Suyuti ve Haşiyeti 's-Sindî*, I-V, Daru'l Ma'rife, Beyrut, ty., I, s.10,

⁴⁵⁵ Zehebî, *Siyer*, XIV, s.131; Nesâî, *Sünenü Nesâî bi Şerhî Suyuti ve Haşiyeti 's-Sindî*, I, s.10.

⁴⁵⁶ Zehebî, *Siyer*, XIV, s.131.

⁴⁵⁷ Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

sonra en sahih üçüncü sırada sayılması gerektiğini savunanlar olmuştur.⁴⁵⁸ Hatta onun rical tenkidinde Buhârî ve Müslim'den daha sıkı davrandığı bildirilmektedir.⁴⁵⁹

Nesâî, hadisler arasındaki çok küçük rivayet faklarını bile, hadisi baştan aşağı tekrar etmek suretiyle göstermiştir. Nesâî, *el-Muctebâ* kitabına aldığı hadislerin tamamının sahih olduğunu iddia etmektedir. Her hadis için ayrı bir değerlendirme yapmaz, değerlendirmesi kitabına almasıdır. Yani sahih olduğunu kitabına alarak belirtmektedir. Ancak yine de bazen birden çok hocasından aldığı hadisin hocasını belirtmiş bazen de sened durumlarını bildirmiştir.⁴⁶⁰

Sünen'i bize İbnu's-Sünnî diye meşhur olmuş Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk rivayet etmiştir. Sünen-i Nesâî denilince anlaşılan *el-Müctebâ*,⁴⁶¹ hadis kitaplarının ikinci tabakasına dâhildir.⁴⁶² Delhi'de 1256/1840 yılında taş baskı olarak neşredilmiştir. Abulfettah Ebû Gudde tarafından Suyutî'nin *Zehru'r-Rubâ ale'l-Müctebâ* adlı şerhi ve Muhammed b. Abdulhadi es-Sindî'nin haşiyesi ile birlikte yayımlanmıştır.⁴⁶³

3.6.2- es-Sünenü'l-Kübrâ

Hemen hemen bütün eserlerinin kaynağı olan es-Sünenü'l-Kübrâ 11.770 hadis ihtiva etmektedir. Birçok bölümü ayrı bir kitap olarak neşredilmiştir. Eseri Abdulgaffar Süleyman el-Bündârî ve Seyyid Kesrevî Hasan Beyrut'ta dört cilt olarak neşretmiştir.⁴⁶⁴

3.6.3- Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle

Duası makbul bir insan olarak bilinen Abbasî kumandanı Bedr el-Humâmî'nin isteği üzerine yazılmış bir eserdir.⁴⁶⁵ Hz. Peygamber'in günlük dua ve zikirleriyle bu konudaki tavsiyelerini içerir. Kendi türünün günümüze ulaşan ilk örneğidir. *es-Sünenü'l Kübrâ'nın* içinde yer alan 1141 veya 1149 rivayeti ihtiva etmektedir. Faruk Hammâde ve Abdullah Ömer el-Brûdî Beyrut'ta yayımlamıştır.

⁴⁵⁸ İbn Hacer, *en-Nukte Alâ Kitabi İbnu's-Salâh*, I-II, thk. Rabi' b. Hâdî, Medine 1984, I, s.484.

⁴⁵⁹ Zehebî, *Tezkiretü'l Huffâz*, II, s.242.

⁴⁶⁰ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.119.

⁴⁶¹ Nesâî, *Sünenü Nesâî bi Şerhî Suyuti ve Haşiyeti's-Sindî*, I, s.6.

⁴⁶² Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.120.

⁴⁶³ Kandemir, "Nesâî", *DİA*, XXXII, s.564; el-Etyûpî, I, s.22.

⁴⁶⁴ el-Etyûpî, I, s.22; Kandemir, "Nesâî", *DİA*, XXXII, s.564.

⁴⁶⁵ el-Etyûpî, I, s.22.

Naim Erdoğan eseri, Gündüz ve Gece İbadetleri adıyla tercüme etmiş, Yusuf Özbek de neşretmiştir.⁴⁶⁶

3.6.4- ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn

Rivayetleri kabul edilmeyen 706 veya 675 zayıf ravinin kısa ifadelerle değerlendirildiği yarı alfabetik bir eserdir. “Zayıf, metrûku'l hadis, leyse bi sıkâ” gibi kısa ifadelerle raviler değerlendirilmiştir. Müslim'in el-Münferidât ve'l-Vuhdân kitabı, Buhârî'nin ed-Duafâü's-Sağır'i ile birlikte Mahmud İbrahim Zayed tarafından neşredilmiştir. Yine Buhârî'nin ed-Duafâü's-Sağır'i ile Darekutnî'nin ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn adlı eseriyle el-Mu'cemü'd-Duafâ adıyla Abdulaziz İzzeddin es-Seyrevân tarafından neşredilmiştir.⁴⁶⁷

3.6.5- Kitâbü't-Tefsîr (Tefsirü'n-Nesâî)

es-Sünenü'l-Kübrâ'nın kitâbü't-tefsir bölümünden ibarettir. Nesâî, bu bölümde surelerin bazı ayetleri hakkındaki rivayetleri bir araya getirmiştir. Sabri b. Abdulhâlık eş-Şafî ile Seyyid b. Abbas el-Celimî tarafından Tefsirü'n-Nesâî adıyla yayımlanmıştır. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Mustafa Meral Çörtü, en-Nesâî ve Tefsiri'l-Kur'an-i'l-Azim adıyla bir doktora tezi yapmıştır.⁴⁶⁸

3.6.6-Fezâilü'l-Kur'an

es-Sünenü'l-Kübrâ'nın Fezâilü'l-Kuran adlı bölümdeki 126 rivayetten ibarettir. Faruk Hammâde ve Semîr el-Hûlî eseri tahkik ederek neşretmiştir.⁴⁶⁹

3.6.7-Fezâilü's-Sahâbe

Üzerinde çalıştığımız eserdir. es-Sünenü'l-Kübrâ'nın “Menâkıb” bölümündeki rivayetlerden ibarettir. Eser, altmış kadar sahâbî ile ensarın ve Hz. Meryem ile Asiye'nin faziletine dair 284 rivayet içerir. Bu rivayetleri Faruk Hammâde tahkik edip neşretmiştir. İleride hakkında daha geniş bilgi verilecektir.⁴⁷⁰

3.6.8-Hasâisu Emiru'l-Müminin Ali b. Ebî Talib (r.a.)

Eser, el-Hasâis, Hasâisü Ali, Kitâbü'l Hasâis fî Fazli Ali b. Ebî Tâlib adlarıyla da bilinir. Hz. Ali ve ailesinin faziletine dair 194 veya 188 rivayeti ihtiva

⁴⁶⁶ Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

⁴⁶⁷ el-Etyûpî, I, s.22; Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

⁴⁶⁸ Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

⁴⁶⁹ Bkz. el-Etyûpî, I, s.22; Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.;

⁴⁷⁰ Geniş bilgi için bkz. III. Bölüm, s.82-135.

etmektedir. Birçok kişi tarafından neşredilmiştir. Eseri, Naim Erdoğan “Hadislerle Hz. Ali” adıyla tercüme etmiş Yusuf Özbek de yayımlamıştır.⁴⁷¹

3.6.9-Kitâbü'l-Cum'a

Kitap 108 rivayet ihtiva etmektedir. Eser Mecdî es-Seyyid İbrahim tarafından Riyad'ta ve Ebû Hacer Muhammed Said Zağlul tarafından da Kahire'de yayımlanmıştır.⁴⁷²

3.6.10-Tehzibü Kitâbi'l-İstiâze

es-Sünenü'l-Kübrâ'nın “Kitâbü'l-İstiâze” bölümündeki 104 rivayetten ibarettir. Hadislerin mükerrerleri ve sahâbe dışındaki ravileri çıkarılarak Hasan Abdulhamid tarafından Kahire'de neşredilmiştir.⁴⁷³

3.6.11-el-İmâme ve'l-Cemâa

es-Sünenü'l Kübrânın aynı adı taşıyan bölümünden ibarettir. Alâeddin Ali Rızâ tarafından Riyad'ta neşredilmiştir.⁴⁷⁴

3.6.12-İşaretü'n-Nisâ

es-Sünenü'l Kübrâ'nın aynı adı taşıyan bölümünden ibarettir. Amr Ali Ömer 1988'de Kahire'de, Ebû Hacer Muhammed Saîd Zağlul 1989'da yine Kahire'de ve Muhammed Ali Kutup 1992 Sayda'da tahkik ederek yayımlamışlardır.⁴⁷⁵

3.6.13-Kitâbü't-Tıbb Li'n-Nisâ

es-Sünenü'l-Kübrâ'nın Kitâbü't-Tıbb bölümünden oluşmaktadır. Çeşitli hastalık ve tedavi yolları ile hasta, hasta ziyareti ve hastalıklara sabretmeyi konu edinen rivayetleri içermektedir. Ebû'l-Fidâ Samî et-Tûnî tarafından 1990'da Kahire'de neşredilmiştir.⁴⁷⁶

3.6.14-Kitâbü'n-Nuût

es-Sünenü'l Kübrâ'nın aynı adı taşıyan bölümünden ibarettir. “Kitâbü'n-Nuût el-Esmâ ve's-Sıfât” adıyla Abdulaziz b. İbrahim eş-Şehvân tarafından 1998'de Riyad'ta yayımlamıştır.⁴⁷⁷

⁴⁷¹ el-Etyûpî, I, s.22; Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

⁴⁷² Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564;el-Etyûpî, I, s.22.

⁴⁷³ Bkz. el-Etyûpî, I, s.22; Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

⁴⁷⁴ Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.;el-Etyûpî, I, s.22.

⁴⁷⁵ Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

⁴⁷⁶ Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

⁴⁷⁷ Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

3.6.15-el-Cerh ve't-Ta'dil

İbn Hacer el-Askalânî bazı kitaplarında bu esere atıfta bulunmuştur.⁴⁷⁸

3.6.16-Cüz' Fîhi Meclisân min İmlâî Ebî Abdirrahman Ahmed b. Şuayb

b. Ali en-Nesâî

el-Emâlî diye bilinir. 47 hadisi ihtiva etmektedir. Ebû İshâk el-Huveynî tarafından neşredilmiştir.⁴⁷⁹

3.6.17-Cüz' Min Hadisin Ani'n-Nebi

Daru'l-Kütübî'z-Zahiriyye, Mecmua nr. 107'de mevcuttur.⁴⁸⁰

3.6.18-el-Künâ

“el-Esmâ ve'l Künâ” veya “el-Esâmî ve'l Künâ” diye de bilinir. Nesâî'nin oğlu Abdulkerim tarafından rivayet edilmiş İbn Müferric de onu bablara göre düzenlemiştir. Bazı kaynaklarda bir kısmı zikredilmekle birlikte Faruk Hammâde eserin günümüze ulaşip ulaşmadığının bilinmediğini belirtmektedir.⁴⁸¹

3.6.19-Tesmiyetü Fukahâî'l-Emsâr

Tesmiyetü Fukahâî'l-Emsâr Min Ashâbî Rasulullahi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve Min Ba'zihim Min Ehli'l Medine adıyla Suphî el-Bedrî es-Samerrâî tarafından Mecmua'tü'r-Resâil içinde neşredilmiştir.⁴⁸² Medine 1969.

3.6.20-Tesmiyetü Men Lem Yervi Anhu Ğayru Raculin Vahid

Yirmi beş ravinin yalnız isimlerinden oluşan bir çalışmadır. Bazı risalelerle birlikte neşredilmiştir.⁴⁸³

3.6.21-et-Tabakât

Nesâî'nin başlangıçtan kendi zamanına kadar gelen bazı güvenilir ve zayıf ravileri zikrettiği eseridir. Küçük bir bölümü günümüze ulaşmış olup bazı risalelerle neşredilmiştir.⁴⁸⁴

3.6.22-Zikru Men Hadese Anhu İbn Ebî Arûbe ve Men Lem Yesma'

Minhu

Suphî el-Bedrî es-Samerrâî, Mecmuatu'r-Resâil içinde neşretmiştir.⁴⁸⁵

⁴⁷⁸ Bkz. el-Etyûpî, I, 22; Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

⁴⁷⁹ Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564; el-Etyûpî, I, s.22.

⁴⁸⁰ el-Etyûpî, I, s.22.

⁴⁸¹ Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564; el-Etyûpî, I, s.22.

⁴⁸² Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564; el-Etyûpî, I, s.22.

⁴⁸³ Bkz. el-Etyûpî, I, s.22; Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564.

⁴⁸⁴ Bkz. Kandemir, “Nesâî”, DİA, XXXII, s.564; el-Etyûpî, I, s.22.

3.6.23-Tesmiyetü'ş-Şüyûh

Nesâî'nin 196 hocasının adı ve onlar hakkındaki değerlendirmeleri içermektedir. Kasım Ali Sa'd Riyad'ta risaleyi yayımlamıştır.⁴⁸⁶

Nesâî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserlerinden bazıları şunlardır. Mu'cemü't-Temyiz (et-Temyiz Fi'l Cerh ve't-Ta'dil, Esmâü'r-Rüvât ve't-Temyiz Beynehum), Tasnîf fi Ma'rifeti'l-İhve ve'l-ehevât mine'l-Ulemâ ve'r-Ruvat, Müsnedü Hadîsi Malik b. Enes, Müsnedü Hadisi'z-Zührî bi İlelihî ve'l-Kelâm Aleyhî, Müsnedü Hadîsi Şu'be b. Haccac (Kitabu'l İğrâb bu Şu'be ve Süfyan'ın Müsnedlerinin karşılaştırılması olup sadece Şu'be'nin yaptığı rivayetleri veya sadece Süfyan'ın yaptığı rivayetleri içerir.) Müsnedü Hadisi Süfyân b. Sa'îd es-Sevrî, Müsnedü Hadîsi İbn Cureyc, Müsnedü Hadîsi Yahya b. Sa'îd el-Kattân, Müsnedü Ali b. Ebî Tâlib, Müsnedü Mansûr b. Zâzân el-Vâsîtî, Menâsikü'l Hac, Şüyuhu'z-Zührî, Müsnedü Fudayl b. İyâd, Müsnedü Dâvûd et-Tâî, Müsnedü Mufaddal b. Mühellel ed-Dabî, Vefâtü'n-Nebi, İmלאâtü'l Hadis, v.d.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Bkz. el-Etyûpî, I, s.22; Kandemir, "Nesâî", DİA, XXXII, s.564;

⁴⁸⁶ Bkz. el-Etyûpî, I, s.22; Kandemir, "Nesâî", DİA, XXXII, s.564;

⁴⁸⁷ Bkz. Kandemir, "Nesâî", DİA, XXXII, s.564; el-Etyûpî, I, s.22.

IV. BÖLÜM

NESÂÎ'NİN FEZÂİLÜ'S-SAHÂBE ADLI ESERİ

4.1- Eseri Te'lif Etmesinin Sebebi

Nesâî'nin, Muaviye ve Amr b. As gibi bazı sahabeye soğuk bakması onun Şiilikle itham edilmesine sebep olmuşsa da bunun böyle olmadığını daha önce açıklamıştık.⁴⁸⁸ Hizmetçisi Musa el-Me'mûn'un verdiği bilgiye göre Nesâî, hayatının son döneminde Mısır'dan çıkıp Şam'a gelmişti. Orada neden şeyhayn (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer için bu tabir kullanılmaktadır) hakkında değil de Hz. Ali'nin fazileti hakkında “*el-Hasâis*” kitabını yazdığı sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Şam'a geldiğimde Hz. Ali aleyhtarlarının çok olduğunu gördüm. Onların Hz. Ali hakkında aşırı gittiklerini görünce, Allahın kendilerine doğru yolu göstermesi için *el-Hasâis* kitabını yazdım.”⁴⁸⁹

Nesâî, böylece Şam halkının Hz. Ali aleyhindeki aşırı tutumunun verdiği rahatsızlıktan dolayı onun faziletine dair rivayetleri te'lif ettiğini, açıkça söylemiştir. Kendisine Muaviye'nin faziletine dair rivayetleri neden te'lif etmediği gibi sorulara da şiddetle karşı çıkmıştır. Neticede Hz. Ali'den başka sahabe hakkındaki faziletleri nakleden bir eser te'lif etmesi için yapılan baskılardan dolayı “*Hasâisü Ali*”den sonra “*Fezâilü's-Sahâbe*” adlı kitabını te'lif etmiştir.⁴⁹⁰ Diğer fezâil eserlerinin ortaya çıkış sebebi olan ashabin bir kısmına karşı olan kötü tutumlar, Nesâî'nin de kitabını te'lif etmesine sebep olmuştur. Buradan sanki Nesâî, Emevi ailesi hakkındaki rivayetleri derlemek istememiş gibi bir netice de çıkarmak mümkündür. Nitekim Şam'da Hz. Ali dışında başkalarının da yani Muaviye'nin de faziletine dair rivayetleri bildirmesi istenmiş o da “O'nun hakkında ne rivayet edeyim, O'nun hakkında bildiğim tek şey

⁴⁸⁸ Geniş bilgi için bkz. III. Bölüm, s.75.

⁴⁸⁹ Zehebî, *Siyer*, XIV, s.129.

⁴⁹⁰ Zehebî, *Siyer*, XIV, s.129.

Allah onun karnını doyurmasın rivayetidir” demiştir.⁴⁹¹ Bunun üzerine kendisi dövülerek mescitten çıkarılmıştır. Hatta bu dayağın neticesinde vefat ettiği iddia edilmiştir.⁴⁹² Tayâlisî’nin, İbn Abbas’tan aldığı bu rivayet, bazı âlimlerce tevil edilmiştir. Rivayete göre Peygamber (s.a.s), kendisine yazı yazdırmak için Muaviye’ye haber gönderir, yemek yediğini söylerler, bir müddet sonra tekrar haber gönderir yine yemek yediği söylenir. Hz. Peygamber (s.a.s) de: “Allah karnını doyurmasın” buyurmuştur. Abdullah b. Cafer b. Faris, Yunus b. Habib’den hadisin manasını açıklarken “Allah dünyada onun karnını doyurmasın” şeklinde nakletmektedir. Gerekçesini de şöyle açıklamıştır. Hz. Peygamber’den şu haberi duyduk: “Dünyada çok tok olan kıyamet gününde çok aç kalacaktır.” Dolayısıyla bu beddua değil ahrette aç kalmaması için kendisine yapılmış bir duadır. Zira dünyada tok olsa ahrette aç kalacattı. Zehebî, rivayetin beddua olduğunu ama Müslim’in rivayet ettiği “Allahım, onu lanetleyen veya kınayan (sebb) bedduaları, ona rahmet ve günahlarına kefaretil kıl”⁴⁹³ rivayetiyle değerlendirip bunun bir örtülü dua olmasını temenni etmiştir.⁴⁹⁴ Nevevî, Müslim’in bu hadisi *Birr ve Sila* kitabının içinde zikretmesi, diğer muhadisslerin ise hadisi, *باب من لعنه النبي صلى الله عليه وسلم أو سبه أو دعا عليه* babına koyması ve Muaviye ile ilgili diğer rivayetlerin *Menâkıb* bölümüne koyması ile Muaviye’nin laneti ve bedduayı hak etmediğini anlamıştı şeklinde açıklamaktadır. “Allah’ım karnını doyurma” rivayetinin de iki yorumu olduğunu belirtmektedir. Birincisi bu Arapların dilinde cari bir cümle olup, Hz. Peygamber bunu, dua veya beddua niyetiyle değil, kasıtsız söylediği, ikincisi ise geciktiği için Muaviye’nin buna maruz kalacağı şeklinde yorumlamıştır.⁴⁹⁵ İlgili rivayetler beraber değerlendirildiğinde Hz. Peygamberin beddua etmeği sevmediği, bunun hayatında nadir olduğu, kendisinden lanet veya beddua istendiğinde bazen beddua etmek yerine dua ettiği ve Allahım onlar bilmiyorlar şeklinde niyazda bulunmuşu görülmektedir.⁴⁹⁶ Muaviye’ye karşı söylediği de Arapların dilinde cari bir söz olduğu kanaatindeyiz.

⁴⁹¹ Tayâlisî, IV, 464.

⁴⁹² Zehebî, *Siyer*, XIV, s.132.

⁴⁹³ Müslim, *Birr ve Sila*, 88.

⁴⁹⁴ Zehebî, *Siyer*, XIV, s.130.

⁴⁹⁵ Nevevî, XVI, s.156.

⁴⁹⁶ Müslim, *Cihad*, 111.

4.2- Genel Olarak Eserdeki Rivayetlerin İçeriği

Nesâî'nin, Fezâilü's-Sahabe adlı eseri fezâil konusunda yazılmış ilk müstakil eserlerdendir. Bu konuda günümüze ulaşan Ahmed b. Hanbel'in *Fezailüs-Sahabe*'sinden sonra ikinci sırayı almaktadır. Toplamda 284 rivayetten meydana gelmektedir.⁴⁹⁷

Eserde ilk olarak dört halifenin hilafete geçiş sırasına göre faziletleri verilmiştir.⁴⁹⁸ Önce sadece Hz. Ebû Bekir'in faziletini bildiren dokuz rivayeti peş peşe verir. Sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e dair faziletleri, daha sonra yanlarına Hz. Osman'ı da ekleyerek Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın faziletlerini bildiren rivayetleri sıralar.⁴⁹⁹ Bundan sonra sadece Hz. Ali'nin faziletine dair rivayetleri vermiştir.⁵⁰⁰ Hemen arkasından yine dört halifenin tamamına dair rivayetler verilir.⁵⁰¹ Bu kısımdan sonra Cafer b. Ebi Talib, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hamza, Abbas, Abdullah b. Abbas, Zeyd ve Usame gibi ehli beytten olan veya onlara yakın isimlerin faziletlerini bildiren rivayetlere yer vermiştir.⁵⁰² Butün bu isimlerin Hz. Ali'ye yakın olması dikkat çekmektedir. Buna karşın Muaviye'nin fazileti hakkında hiç rivayette bulunmaması, Amr b. As hakkında da sadece bir rivayette bulunması yine dikkat çeken hususlardandır.⁵⁰³ Nesai, bu husustaki tutumundan dolayı biraz Şiilikle itham edilmiştir.⁵⁰⁴

Dört halifenin fazileti başlığı altında “Ümmetimde halifelik otuz yıldır, sonrası hanedanlıktır. Hesapladık ve gördük ki, bunlar Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'dir”⁵⁰⁵ rivayetine yer vermesi, onun sadece Muaviye ve Emevi hanedanına değil sonraki yönetimlere bakışını da göstermektedir.

Yine bir başka dikkat çeken rivayet de Necaşi hakkında olandır. Necaşi'nin sahabeden sayılıp sayılmaması hususu tartışmalı olup, genel kabulün sahabeden sayılmadığı yönündedir.⁵⁰⁶ Yine de faziletini bildiren bir rivayete yer vermiştir.⁵⁰⁷

⁴⁹⁷ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.51-217.

⁴⁹⁸ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.51-84.

⁴⁹⁹ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.68.

⁵⁰⁰ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.73.

⁵⁰¹ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.84.

⁵⁰² Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.86-100.

⁵⁰³ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.174.

⁵⁰⁴ Zehabî, *Siyer*, XIV, s.133; el-Etyûpî, I, s.20.

⁵⁰⁵ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.84.

⁵⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, s.156.

⁵⁰⁷ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.177.

Menâkübü Ashâbü'n-Nebiyi ve'n- Nehyi an Sebbihim başlığı altında ashâbın kınanmaması onlara dil uzatılmaması ile ilgili iki rivayete yer vermektedir. Rivayetler birbirinin tekrarıdır. "Ashâbımı kınamayın, sizden birisinin Uhut Dağı gibi altını olsa ve infak etse onların bir avuçluk sevabına veya yarısına ulaşamaz".⁵⁰⁸ Bu rivayetlerden önce de Haşr, 10, Tevbe, 100 ve Fetih, 29. ayetlerini vermektedir. Bu ayetler müellifin eserinde verdiği ilk ayetlerdir. Bundan önce ayate yer vermediği gibi sonra da vermemiştir.⁵⁰⁹

Daha sonra Ensar ve Muhacirlere dair rivayetleri ile bazı kabilelere ait rivayetleri aktarmaktadır.⁵¹⁰ Menâkübü'l-Mühacâcirîne ve'l-Ensâr başlığıyla Ensâr ve Mühâcirlerin faziletini bildiren 41 rivayet bulunur. Bunların çoğu Ensârın faziletine dair olanlardır. Başlıklar bile bu bölümde dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in Ensâr sevgisi, Hicret olmasaydı Ensâr'dan bir neferdim, Ensâr'ı aşırı sevmek, Ensâr'a buğz etmekten şiddetle kaçınmak, en hayırlı asır Ensâr devridir, Ensâr'ın çocukları, Ensâr'ın çocuklarının çocukları gibi başlıklar konulmuştur. Bunlara karşılık kitabın başında 116 rivayet "Mühacirlerin ve Ensar'ın Fazileti" başlığı altında, geneli Muhacirlerin faziletine ayrılmıştır. Yalnız başlıklar isim isim olarak verilmiştir. İlk dört halifeden başlayarak isimler zikredilerek faziletleri rivayet edilmiştir.

Kabile faziletleri olarak da Mezhic ve Eşariyyûn kabilelerinin faziletlerine birer rivayetle kitapta yer vermiştir.⁵¹¹

Kitabın sonunda hanım sahâbilerin faziletlerini bildiren rivayetlere de yer vermiştir. Bu hanımlar arasında Hz. Hatice, Hz. Aişe, Hz. Fatıma, Enes b. Malik'in annesi Rümeyşâ bnt. Milhân, Hz. Peygamber (s.a.s)'in hanımı Meymûne'nin kardeşi Ümmü'l-Fadl, Esmâ bnt. U'meyy ve Abdullah b. Mesu'd'un annesi Ümmü 'Abd gibi hanım sahâbiler bulunmaktadır. Sahâbeden olmayan Hz. Meryem, Asiye, Hacer ve Sara (r.a.)'nın faziletlerini bildiren rivayetlere yer vermesi de kitabın kayda değer özelliklerindedir.⁵¹² Bu sahâbeden sayılmayan zatların faziletini bildiren rivayetler fezâil türü kitapların hemen hepsinde mevcuttur.

⁵⁰⁸ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.180.

⁵⁰⁹ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.179.

⁵¹⁰ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.180-194.

⁵¹¹ Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.194.

⁵¹² Bkz. Nesâî, *Fezailü's-Sahâbe*, s.195-197, 203-210.

4.3- Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Bu bölümde rivayetler kısaca değerlendirilirken, Küttüb-i Sitte’de geçen rivayetler bir yerde veya birkaç yerde gösterilecektir. Hadis kitapları içinde muteber eserlerin bunlar olduğu düşünülür.⁵¹³ Rivayetin sıhhat derecesini anlamak için bunlar üzerine yapılan çalışmalardan faydalanacağız. Küttüb-i Sitte’de geçmeyenler için ise kısaca geçtiği yer ve sıhhat derecesi hakkında bilgi verilecektir. Çalıştığımız eserin önce rivayetlerinin kısaca neden bahsettiği açıklanacak, sonra hadis kitaplarından geçtiği bir veya birkaç yer gösterilecek ve son olarak değerlendirmesi yapılacaktır.

İlk dokuz rivayet Hz. Ebû Bekir’in fazileti ile ilgilidir.

1. Hadis: “ ...Eğer birisini dost edinseydim Ebû Bekir’i dost edinirdim ama İslam dostluğu daha faziletlidir. Ebû Bekir’in kapısı dışında camiye açılan bütün kapıları kapatın.” Buhârî, Fezâilü Ashabi’n-Nebî, 4. Hadis Numarası (H. No): 3647. Hadis, mütevatir olup değişik varyantları mevcuttur. Buhârî’de “İslam dostluğu” cümlesi yerine “İslam kardeşliği ve sevgisi daha faziletlidir” cümlesi geçmektedir. Suyûtî, hadisin on bir değişik kişi kanalıyla rivayetini tespit etmiştir.⁵¹⁴ Hattâbî, İbn Battâl vb., rivayetın sonunda geçen “Hz. Ebû Bekir’in kapısı dışında mescide açılan bütün kapıları kapatın” cümlesini, onu kendisinden sonra yerine halife seçtiğinin işareti şeklinde yorumlamışlardır.⁵¹⁵ İbn Hibbân, hadisi zikrettikten sonra bu rivayet, Hz. Peygamber’den sonra Hz. Ebû Bekir’in halife olması demektir. Çünkü Hz. Peygamber, son günlerinde söylediği bu sözyle herkesin halife olmak isteyeceği ama kendisinden sonra Ebû Bekir’in halife olmasına işaret ettiğini beyan etmiştir.⁵¹⁶ İbn Hacer, İbn Tin’den naklen: “Eğer bir dost edinseydim...’ın anlamı, “Eğer dinin bir kısmını birine has kılsaydım Ebû Bekir’e has kılardım” şeklindedir. İbn Tin, bunu Şia’nın Hz. Peygamber’in, dinin bir kısmını Hz. Ali’ye has kıldığı şeklindeki iddiasının yalan olduğuna delalet ettiğini belirtmektedir.⁵¹⁷ Çünkü onlar Hz. Peygamber’in dinin bir kısmını Hz. Ali’ye has kıldığını, kendisinden sonra yerine Hz. Ali’yi halife tayin ettiğini, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in bu hakkı Hz. Ali’den gasb ettiğini iddia etmektedirler.⁵¹⁸

⁵¹³ Kandemir, “Kütübi Sitte”, DİA, Ankara 2003, XXVII, s.6.

⁵¹⁴ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.53. (Faruk Hammade’nin tahkiki).

⁵¹⁵ İbn Hacer, *Fethu’l Bâri*, VII, s.14.

⁵¹⁶ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.52. (Faruk Hammade’nin tahkiki).

⁵¹⁷ İbn Hacer, *Fethu’l Bâri*, VII, s.14.

⁵¹⁸ Eşâ’rî, s.87.

2. Hadis: Birinci hadisin değişik bir senedle rivayetidir. Müslim, Fezâilü's-Sahabe, 2. H. No: 2382. Bu hadis, Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Tirmizî tarafından da rivayet edilmiştir.⁵¹⁹ Birinci rivayete göre değişik lafızlar kullanılmıştır. Birinci rivayette “سدوا (... Bütün kapıları kapatın)” ile “خلة (İslam dostluğu daha faziletli)” kelimesi kullanılmışken ikinci rivayette bunların yerine “لا يبقين (hiçbir açık kapı kalmasin)” ile “اخوة ama İslam kardeşliği daha faziletlidir)” kelimesi kullanılmıştır. Buhârî, hadisi bu ikinci rivayette geçen lafızlarla rivayet etmiştir.

3. Hadis: Birinci hadisin değişik bir varyantıdır. Müslim, Fezâilü's-Sahabe, 3. H. No: 2383. Bu rivayet de diğerleri gibi Hz. Peygamber'in Ebû Bekir'i dost edindiğinin delili ve ona verdiği faziletin göstergesi sayılmıştır.⁵²⁰ Rivayetteki “ama o dostluktan öte kardeşim ve arkadaşımıdır” ile rivayetin sonunda “Allah arkadaşınızı dost edinmiştir” sözleri buna delalet etmektedir.

4. Hadis: Bir önceki hadisin değişik senet ve lafızlarla tekrarıdır. Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 7. H. No: 2383; İbn. Mace, İttibâu's-Sünne, 11. H. No: 93. Bu 4. rivayet mütevatir sayılmıştır. Suyûti, onbir değişik kişi tarafından rivayet edildiğini belirtmektedir. Bir başka yerde bunlara 3 kişi daha ekler. Zebidi ve Abdurrauf Münâvi de rivayetin mütevatir olduğunu kaydetmişlerdir.⁵²¹ Bir önceki rivayette geçen “...eğer birisini dost edinseydim Ebû Bekir'i dost edinirdim” lafzı yerine burada “Ebû Kuhâfe'yi dost edinirdim” lafzı kullanılmıştır.

5. Hadis: Amr b. As, Hz. Peygamber'e: “En çok kimi seviyorsun” sorusuna “Aişe” cevabını vermiş, kadınlar değil dediğimde “babasını” cevabını almıştır. Zatu's-Selâsil gazvesinde Amr b. As komutan seçilmişti. Bu durumun verdiği gururla Amr b. As, dönüşte Hz. Peygamber'e en çok kimi sevdiğini sormuş, Hz. Peygamber de Hz. Aişe'den sonra Hz. Ebû Bekir'i sevdiğini söylemişti. Amr b. As'ın beklediği cevap, belki kendisini söyler temennisiydi. Ama Hz. Peygamber en yakın arkadaşlarını sıralar. Dolayısıyla komutanlığın kendisine verilmesi, kendisini bu sahâbilerin dostlukta ve arkadaşlıkta önüne geçirmez. Müslim, Fezâilü's-Sahabe, 8. H. No: 2384; Buhârî Fezâilü Ashâbi'n-Nebi, 5. H. No: 3654; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 216. H. No: 3689; Tirmizî, Menâkıb, 14. H. No: 3655. Tirmizî, rivayetin senedindeki İsmail b. Kays dolayısıyla rivayetin “hasen garib”⁵²² olduğunu

⁵¹⁹ Buhârî, Fezâilü Ashâbi'n-Nebi, 2. (V, s.9); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, s.215.

⁵²⁰ Nevevî, XV, s.153.

⁵²¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.53. (Muhakkikin araştırması)

⁵²² Hasen Garib: Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadislerdir. Aydınlı, s.112.

kaydetmektedir. Değişik bir senedle Ebû Osman en-Nahdî'nin Amr b. As tarikiyele gelen rivayeti sıhhat açısından daha kuvvetlidir.⁵²³

6. Hadis: Bugün oruç tutan var mı? Bugün bir fakiri doyuran, bir hastayı ziyaret eden bir cenazeye katılan var mı diye Hz. Peygamber'in sorularına Hz. Ebû Bekir'in ben bütün bunları yaptım dediği rivayettir.⁵²⁴ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 12. H. No: 1028. Müslim'in rivayetinin sonunda "bu özellikleri kendisinde toplayanın cennete gireceği" kaydı da vardır. Bu rivayet Hz. Ebû Bekir'in bütün iyi özelliklerde zirvede olduğunun göstergesi sayılabilir.

7. Hadis: "Kim bir çift iyilik yapmışsa cennet kapılarından birisinden cennete çağrılır. Bu hayırdır. Cennetin kapıları vardır. Namaz kılan namaz kapısından, cihad eden cihad kapısından, sadaka veren sadaka kapısından, oruç tutan Reyyan kapısından cennete buyrulur." Hz. Ebû Bekir, bütün kapılardan buyrulan var mıdır? Sorusuna, Hz. Peygamber: "Evet umarım sen onlardansın" demiştir.⁵²⁵ Buhârî, Bedü'l Halk, 5, H. No: 3223. Hz. Ebû Bekir'in iyiliklerdeki üstünlüğünü bildiren bir başka rivayettir. Bu rivayette geçen Hz. Peygamber'in recası (umması) o işin kesinleşmesi anlamına gelir. İyiliğin bütün kapılarını kullanan cennetin bütün kapılarından cennete girmesi umulur.

8. Hadis: İbn Mace, Salât, 142. H. No: 1234; Ahmed b. Hanbel, Fezâilü's-Sahâbe, I, 222, H. No: 190. Ahmed b. Hanbel'in senedinin "hasen"⁵²⁶ diğer senedlerin ise "sahih"⁵²⁷ olduğu belirtilmiştir.⁵²⁸ Hz. Peygamber'in vefatından sonra Benî Saîde Sakifesinde yaşananları anlatan rivayettir.⁵²⁹ Ensar'ın bizden bir, sizden de bir Emîr olsun teklifine Hz. Ömer, Tevbe Suresi 40. ayetini okuyup "اذ يقول" Allah'ın kime bu üç üstünlüğü verdiğini sorarak Hz. Ebû Bekir'e beyat etmiş diğer insanların da beyat etmesini sağlamıştır.⁵³⁰ Kütüb-i Sitte musanniflerinden hiç kimse bu şekliyle hadisi rivayet etmemiştir. İbn Mace, Nasr b. Ali el-Cehdamî kanalıyla benzer şekilde Hz. Peygamber'in vefatını rivayet

⁵²³ Tirmizî, Menâkıb, 62/137,

⁵²⁴ Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.54.

⁵²⁵ Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.54.

⁵²⁶ Hasen Sened: Adalet sahibi olup da zabtı tam olmayan kişilerin oluşturduğu rivayet senedlerine denir. Aydınlı, s.112.

⁵²⁷ Sahih İsnad: Senedlerin başından sonuna kadar sıkı ravilerin birbirlerinden rivayet ettiği hadis. Aydınlı, s.271.

⁵²⁸ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, I-II, thk. Vasiyullah b. Muhammed Abbas, Daru'b-nu'l-Cevzî, Riyad 1999, I, s.223.

⁵²⁹ Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.55.

⁵³⁰ Eş'ari, I, s.43.

etmiş ve rivayetin sadece Nasr b. Ali'den geldiği için “garib” olduğunu belirtmiştir.⁵³¹

9. Hadis: “Hiç kimsenin malı Hz. Ebû Bekir'in malı kadar bana menfaat vermemiştir.” Hz. Ebû Bekir ağlayarak şöyle demiştir: “Ben ve malım senin için varız.”⁵³² İbn Mâce, İttibâu's-Sünne, 11. H. No: 94; Ahmed b. Hanbel, Fezailü's-Sahâbe, I, 77.⁵³³ Tirmizî, Menâkıb, 34. H. No: 3661. Tirmizî değişik bir senedle Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Senedde geçen A'meş, Süleyman b. Mihrandır, Tabiûndendir, sıkadır. Ama onun tedlis yaptığı âlimlerce bir ihtimal olarak kabul edilmiştir. İbn Mace'nin Ebi Muaviye'den rivayeti ise daha sahihtir.⁵³⁴

10-11-12-13. Hadisler: Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in faziletlerini bildiren rivayetlerdir. “Bir adamın bir ineğe binmek isterken ineğin dile gelerek bnun için yaratılmadığını, ziraat için yaratıldığını söylediği, insanların buna şaşırması neticesinde Hz. Peygamber'in: “Ben, Ebû Bekir ve Ömer buna inandık” dediği; devamında bir kurtun bir adamdan bir kuzuyu kaptığı, adamın kurttan kuzuyu almak isterken kurtun yine dile gelerek onlara sadece benim çoban olacağım günde ne yapacaksın dediği, insanların bunlara şaşırması sonucu Hz. Peygamber'in: “Ben, Ebû Bekir ve Ömer buna inandık” dediği rivayetlerdir. Müslim, Fezailü's-Sahbe, 13. H. No: 2388; Tirmizî, Menâkıb, 44, H. No: 3677; Ahmed b. Hanbel, Fezâilü's-Sahâbe, I, 218. H. No: 183; Buhârî, Fezâilü Ashabi'n-Nebi, 6. H. No: 3680. Hadis, güvenilir kaynakların çoğunda geçmektedir. Hadis ulemasının çoğunun görüşü sahih olduğu yönündedir.⁵³⁵ Sadece Nesâî, aynı isnadla dört değişik şekilde hadisi rivayet etmiştir. Buhârî'nin rivayetinde diğer rivayetlerde olmayan “اذ ركبها وضربها” lafzı mevcuttur.

14. Hadis: Hz. Ömer'in vefatının anlatıldığı rivayettir. Hz. Ali, Hz. Ömer'in naşı başında dua ettiği ve şöyle dediği rivayet edilir: “Hz. Ömer'den daha fazla amelinin benzeriyle Allah'a kavuşmamı istediğim kimseyi arkada bırakmış değilim, Allah'ın seni iki arkadaşınla buluşturacağını umarım. Çünkü Hz. Peygamber'den çoğu kez şöyle işittim: Ben, Ebû Bekir ve Ömer gittik, ben Ebû Bekir ve Ömer girdik, ben Ebû Bekir ve Ömer çıktık. Allah'ın seni onlarla birleştireceğini

⁵³¹ İbn Mace, Salât, s.142.

⁵³² Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.56.

⁵³³ Ahmed b. Hanbel, Fezâilü's-Sahâbe, I, s.66.

⁵³⁴ Ahmed b. Hanbel, Fezâilü's-Sahâbe, I, s.77. (Muhakkik, Vasiyullah b. Muhammed'in açıklamasıdır)

⁵³⁵ Ahmed b. Hanbel, Fezâilü's-Sahâbe, I, s.218. (Muhakkik, Vasiyullah b. Muhammed'in görüşüdür)

umuyorum.”⁵³⁶ Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 14 H. No: 2389; Buhârî, Fezâilü Ashâbi’n-Nebi, 6. H. No: 3675. Bu rivayet Hz. Ali’nin Hz. Ömer’in faziletini tasdik ettiği rivayet olarak bilinir. “Allah’ın seni iki arkadaşınla buluşturacağını umarım **لَأَرْجُو أَنْ يَجْعَلَكَ اللَّهُ مَعَ صَاحِبَيْكَ**” cümlesinde Her iki arkadaştan maksat Hz. Peygamber (s.a.s) ile Hz. Ebû Bekir’dır.

15. Hadis: “... Rüyamda insanları bir kuyunun başında gördüm. Ebû Bekir kovayı aldı bir ya da iki kova çekti. Fakat onun su çekişinde bir zaaf ve güçlük vardı. -Allah Ebû Bekir’e mağfiret etsin- Sonra Hz. Ömer kovayı aldı, elinde büyük bir kovaya dönüştü. Ben insanların içinde Ömer gibi sağlam yaparı görmedim.”⁵³⁷ Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 17. H. No: 2392. Said b. Müseyyeb’in Ebû Hureyre’den rivayetidir. Meşhur bir rivayettir. Hz. Peygamber’in rüyasında Şeyhayn’in (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer) halifeliklerine işaretler vardır. Bir kuyudan faydalanmaya benzetilen hilafetin Hz. Ebû Bekir’in az, Hz. Ömer’in ise çok yapacağı şeklinde yorumlanmıştır.⁵³⁸

16. Hadis: Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 8. H. No: 2384; Tirmizî, Menâkıb, 137/62. H. No: 3885. Tirmizî, hadisi Ebû Osman en-Nahdî tarikiyle rivayet etmiş ve “hasen sahih”⁵³⁹ olduğunu belirtmiştir. Rivayetin açıklaması 5 numaralı hadiste geçti.

17. Hadis: Hz. Peygamber, yerine birisini halife bıraksaydı Ebû Bekir ve Ömer’i bırakırdı şeklindeki rivayettir.⁵⁴⁰ Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 9. H. No: 2385; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XL, 403; Ahmed b. Hanbel, Fezâilü’s-Sahâbe, I, 232, H. No: 203. İsnadı “sahih”tır. Müslim’in rivayetine göre Hz. Peygamber yerine birisini halife bıraksaydı Hz. Ebû Bekir sonra Hz. Ömer sonra Ebû Ubeyde b. Cerrah’ı bırakırdı şeklinde geçmektedir. Ahmed b. Hanbel’in rivayetinde ise Hz. Ebû Bekir ya da Hz. Ömer’i bırakırdı şeklinde geçer.

18. Hadis: “Her ümmetin “Muhaddes”leri vardır. Eğer ümmetinden biri varsa o da Ömer b. Hattab’tır.”⁵⁴¹ Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 23. H. No: 2398; Tirmizî, Menâkıb, 57. H. No: 3693. Tirmizî rivayetin “hasen sahih” olduğunu belirtmektedir. Ahmed b. Hanbel, Fezâilü’s-Sahâbe, I, 434. H. No: 416. Hadiste

⁵³⁶ Nesâî, Fezâilü’s-Sahâbe, s.59.

⁵³⁷ Nesâî, Fezâilü’s-Sahâbe, s.61.

⁵³⁸ Nevevî, XV, s.161.

⁵³⁹ Hasen Sahih Hadis: Hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadistir. Aydınlı, s.112.

⁵⁴⁰ Nesâî, Fezâilü’s-Sahâbe, s.62.

⁵⁴¹ Nesâî, Fezâilü’s-Sahâbe, s.63.

geçen “muhaddesûn” kelimesinin anlamı ulema arasında ihtilâflıdır. İbn Uyeyne kelimeyi müfhim (anlayan), İbn Hacer peygamberlikten hariç mülhim (ilham veren) olarak, İbn Kuteybe ise görüşü ile isabet eden anlamında açıklamışlardır.⁵⁴²

19. Hadis: Bir önceki rivayetin aynısıdır. Buhârî, *Fezâilü Ashâbi'n-Nebî*, 6. H. No: 3679. 18. Hadisin Sa'd b. İbrahim'in Ebû Hureyre tarikiyle rivayet ettiği hadistir. Buhârî de bunu rivayet etmiştir. Meşhur olan rivayet budur.⁵⁴³

20. Hadis: Hz. Peygamber: “Rüyamda bana insanlar arz olundu, kimisinin elbisesi dizlerine kadar iniyordu, kimisininki topuklarına kadar. Hz. Ömer arz edildiğinde elbisesinin yerde süründüğünü gördüm.” Bunu ne ile yorumlarsın sorusuna Hz. Peygamber, “din” ile diye cevap vermiştir.⁵⁴⁴ Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 15. H. No: 2390; Buhârî, *Fezâilü Ashâbi'n-Nebî*, 6. H. No: 3681. Rivayette geçen “kamîs”in uzunluğunu dinin gereklerini harfiyen yerine getirme, din ve dünya işlerinin salahiyetini bilme olarak yorumlamışlardır.⁵⁴⁵

21. Hadis: Hz. Peygamber: “Bana rüyada bir kadeh süt getirildi. Ondan kana kana içtim etkisini ta tırnaklarıma kadar hissettim. Arta kalan sütü Ömer'e verdim. Bunu ne ile tevil ettin ya Resûlallah denilince “ilim ile” diye cevap verdi.⁵⁴⁶ Bu isnadla sadece Nesâî tarafından rivayet edilmiştir. Kütüb-i Sitte kaynaklarında bu isnadla rivayet edilmemiştir.⁵⁴⁷ Tirmizî, İbn Ömer vasıtasıyla rivayet etmiştir. Tirmizî, *Rüya*, 9. H. No: 2284. Değişik senedlerle rivayeti mevcuttur. İbn Ömer'den gelen rivayet sahihtir. Ahmed b. Hanbel hem Zühri'nin Hamza'dan hem de Salim'in İbn Ömer'den rivayetine *Fezâilü's-Sahâbe* eserinde yer vermiştir.⁵⁴⁸

22. Hadis: Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 16. H. No: 2391; Tirmizî, *Menâkıb*, 53. H. No: 3687. Bir önceki hadisle aynıdır. Bu tariki daha sahihtir. Buhârî, *Fezâilü Ashâbi'n-Nebî*, 6. H. No: 3671. Tirmizî'nin rivayetinde diğer rivayette olmayan “لبن” (süt) kelimesi mevcuttur.

23, 24, 25, 26, 27. Hadisler: Hz. Peygamber: “Ben uyuduğumda kendimi cennette gördüm. Orada bir kadınla bir köşkün kenarında karşılaştım. Bu köşkün kime ait olduğunu sordum oradakiler Ömer b. Hattab'a ait olduğunu söylediler.

⁵⁴² İbn Hacer, *Fethu'l Bâri*, VII, s.50; Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.63.

⁵⁴³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.63; Buhârî, *Fezâilü Ashâbin'-Nebî*, 6, (V, s.29.)

⁵⁴⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.63-64..

⁵⁴⁵ Nevevî, XV, s.159.

⁵⁴⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.64.

⁵⁴⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.64.

⁵⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, I, s.310.

Girmek istedim ama senin kıskançlığını hatırladım da girmedim. Hz. Ömer, Anam babam sana feda olsun! Sana karşı mı kıskanacağım” dedi.⁵⁴⁹ Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 20. H. No: 2394. Değişik senedlerle rivayet edilmiştir. Hadis sahihtir.

25. Hadis: Buhârî, Ta’bir, 30. H. No: 7028. Bir önceki rivayetin aynısıdır.

26. Hadis: Tirmizî, Menâkıb, 53. H. No: 3688. 23-26. Hadisler Cabirin rivayetleridir. Bazı rivayetlerde “bu ev Kureyşten bir adama aittir” şeklinde bazı rivayetlerde ise “Kureyşten bir gencindir” diye geçer.⁵⁵⁰

27. Hadis: Müslim, Fezailü’s-Sahâbe, 21. H. No: 2395; Buhârî, Menâkıb, 6; İbn Mace tarafından da rivayet edilmiştir.⁵⁵¹ Buhârî Ebû Hureyre vasıtasıyla rivayet etmiş, Nesâî ise Enes, Ebû Hureyre ve Cabir’in hadisleri arasında zikretmiştir. Her iki sened de “sahih”tir.

28. Hadis: Hz. Peygamber’in yanında rahat hareket eden ve yüksek sesle konuşan bazı kadınlar, Hz. Ömer gelince toparlanarak örtülerine bürünürler. Hz. Peygamber, bunu Hz. Ömer’e bildirir ve sonra şöyle buyurur: “Nefsimi elinde bulduran Allah’a yemin ederim ki, şeytan, Ömer ile karşılaşmak istemez. Onu gördüğü zaman yolunu değiştirir.”⁵⁵² Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 22. H. No: 2396; Buhârî, Fezâilü Ashani’n-Nebi, 6. H. No: 3673. Bu rivayetteki “şeytanın yolunu Hz. Ömer’in gittiği yönden değiştirmesi” Hz. Ömer’in imanının kuvvetli olduğuna işaret sayılmıştır. Şarihler buradaki şeytanın yolunu Ömer’in gittiği yoldan değiştirmesini zahiri olarak anlamışlar ve gerçekten Şeytan’ın Ömerden korktuğunu belirtmişlerdir.⁵⁵³

29, 30, 31. Hadisler: Hz. Peygamber, bir kuyunun başında bulunan bir taşın üzerinde suya doğru ayaklarını sarkıtarak oturuyorken, Hz. Ebû Bekir yanına girmek için izin ister. İzin verilir ve cennetle müjdelenir. Hz. Ömer ve Hz. Osman da aynı şekilde ayrı ayrı izin isterler ve izin verilerek cennetle müjdelenirler. Ayrıca Hz. Osman’ın belalarla karşılaşacağı da bildirimektedir. Birçok sahâbe bu hadisi rivayet etmiş ancak Kütüb-i Sitte’de sadece Nesâî bu senedle rivayet etmiştir. Buhârî, *Edebü’l Müfred*’te hadisi rivayet etmiştir.⁵⁵⁴ Hadis “sahih”tir. Buhârî, Müslim ve

⁵⁴⁹ Nesâî, Fezâilü’s-Sahâbe, s.65.

⁵⁵⁰ Nesâî, Fezâilü’s-Sahâbe, s.66.

⁵⁵¹ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.66.

⁵⁵² Nesâî, Fezâilü’s-Sahâbe, s.67.

⁵⁵³ Nevevî, XV, s.166.

⁵⁵⁴ Buhârî, *Edebü’l Müfred*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Daru’l Beşâiri’l İslamiyye, III. baskı, Beyrut, 1989, s.393.

Tirmizî tarafından başka senedle rivayetleri mevcuttur. Ama Abdurrahman b. Nafi'den sadece Nesâî rivayet etmiştir. Abdurrahman b. Nafi'nin sahâbî değil sahâbî çocuğu olduğunu söyleyenler vardır.⁵⁵⁵

30. Hadis: Bir önceki hadisle aynıdır. Bu rivayette kapıyı bekleyen Bilal olduğu, bir önceki rivayette ise Ebû Musa el-Eşarî olduğu rivayet edilmiştir. Ebû Davud, Edeb, 139. H. No: 5188. Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIV, 87. H. No: 15374. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde Musa b. Ukbe tarafından gelen rivayette **فِيمَا** **اعلم** ifadesi ziyade olarak vardır.⁵⁵⁶

31. Hadis: Önceki iki rivayetle aynıdır. Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 28. H. No: 2403. Buhârî, Fezâilü Ashâbü'n-Nebi, 6. H. No: 3673. Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel de hadisi rivayet etmiştir.⁵⁵⁷ Hadisin birkaç senedi vardır. Hadis "sahih"tir ve Hz. Osman'ın zalimane bir şekilde katledileceğini haber verdiği için de Hz. Peygamber'in mucizesi sayılmıştır.⁵⁵⁸

32. Hadis: Hz. Peygamber, Ebû Bekir, Ömer ve Osman ile beraber Uhud Dağın'a çıkarken deprem olur. Bunun üzerine Hz. Peygamber ayağını yere vurarak, "sus üzerinde bir nebi, bir siddîk ve iki şehit vardır."⁵⁵⁹ Buhârî, Fezâilü Ashâbî'n-Nebi, 6. H. No: 3676; Ebû Davûd, Kitabü's-Sünne, 9. H. No: 4651; Buhârî, Fezailü Ashâbî'n-Nebi, 7. H. No: 3689. Birçok sahâbeden rivayet edilmiştir. Bazı rivayetlerde **اسْكُنْ أُحُدٌ** (dur) bazılarında ise **"اثبت عليك نبي"** (yerinde dur) bazı rivayetlerde de **"اهدا"** (dur) ifadesi geçmektedir. Hepsi de yerin sallanmaması, durması anlamında söylenmiştir.

33. Hadis: Hz. Peygamber, bir gün ashâbına kimin rüya gördüğünü sorar. Bir adam ben (şöyle bir rüya gördüm): "Gökten bir mizanın indiğini gördüm, onunla sen ve Ebû Bekir tartıldınız. Sen Ebû Bekir'den ağır geldin. Ebû Bekir ve Ömer de tartıldı. Ebû Bekir ağır geldi. Sonra Ömer ve Osman tartıldı. Ömer ağır geldi. Sonra mizan kaldırıldı. Bunun üzerine peygamberin yüzünde bir üzüntü gördüm."⁵⁶⁰ Ebû Davûd, Sünne, 9. H. No: 4634; Tirmizî, Rüya, 10. H. No: 2287. Rivayetin sonunda Hz. Peygamberin yüzünde beliren üzüntü ifadesi, hilafetin Hz. Osman'dan sonra

⁵⁵⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.68. (Muhakkikin araştırması)

⁵⁵⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.69.

⁵⁵⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.70

⁵⁵⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.70.

⁵⁵⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.71.

⁵⁶⁰Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.71-73.

sıkıntıya gireceğine, Muzirî ise Hz. Osman'dan sonra Hz. Peygamber'in yüzünde beliren üzüntünün aslında bu güzelliklerin Hz. Osman'la bitmesine yorulmuştur.⁵⁶¹

34. Hadis: Tirmizî, Menâkıb, 79. H. No: 3735; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXII, 32. H. No: 19281. Hadiste Hz. Peygamber ile ilk namaz kılanın Hz. Ali olduğu veya ona ilk inanan kişinin Hz. Ali olduğu rivayet edilmiştir. Ancak seneddeki Amr b. Murre bunu hocası Naha'î'ye sorduğunu ve bunun doğru olmadığını ilk Müslüman olanın Hz. Ebû Bekir olduğunu belirtmektedir.⁵⁶²

35, 36, 37, 38, 39, 40. Hadisler: Tebük Gazvesinde Hz. Peygamber, yerine Hz. Ali'yi bırakarak sefere çıkar. Bunun üzerine Hz. Ali, Hz. Peygamber'in peşinden giderek yolda ona ulaşır ve: “Beni çocukların ve kadınların arasında bıraktın” demesi üzerine Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye hitaben: “Senin bana olan konumun Harun'un Musa'ya olan konumu gibidir. Ancak benden sonra Peygamber yoktur” dediği rivayetlerdir.⁵⁶³ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 30, 31, 32, H. No: 2404; Tirmizî, Menâkıb, 73. H. No: 3724.

35'ten 39'a kadar olan rivayetler Sa'd b. Ebî Vakkas'a aittir. Hadisi birçok sahâbe rivayet etmiştir. Hz. Peygamber'in Tebük seferine çıkarken ehlini koruması için Hz. Ali'yi yerine bırakması, Musa'nın Sina Dağ'ına çıkarken yerine Harunu bıraktığı gibi tasvir edilmiştir. Bazı rivayetlerde Hz. Ali'nin “رضيت رضيت” dediği kaydedilmiştir.⁵⁶⁴ Aynı zamanda bunu Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'nin halifeliğine yoranlar da olmuştur. Ancak Musa ile Harun ilişkisinde olduğu gibi sadece Hz. Peygamber'in hayatta iken Hz. Ali'nin onun halifesi olduğu şeklinde anlaşılmaktadır.⁵⁶⁵

40. Hadis: Bir önceki hadislerle aynıdır. Ancak senedi farklıdır. Ahmed b. Hanbel, Müsned, XLV, 14, H. No: 27081; Ahmed b. Hanbel, Fezâilü's-Sahâbe, II, 598. H. No: 1020. İsnadı sahihtir.⁵⁶⁶

41, 42. Hadisler: Hz. Peygamber'in: “ Ben kimin velisi isem Ali de onun velisidir”, “Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır.”⁵⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVIII, 159. H. No: 23057.

⁵⁶¹ Mubârekfûrî, VI, s.467.

⁵⁶² Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, II, s.590.

⁵⁶³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.74-79.

⁵⁶⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.75.

⁵⁶⁵ İbn Hacer, *Fethu'l Barî*, VII, s.74.

⁵⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, II, s.598.

⁵⁶⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.79.

42. Hadis: Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVIII, 32. H. No: 22945. Bu iki rivayetin değişik varyantları vardır. Ahmed b. Hanbel: Eğer Büreyde babasından işittiyse isnadı sahihtir demektir.⁵⁶⁸

Şia, bu rivayetleri delil getirerek, Hz. Ali'nin ilk halife olduğunu, hakkının gasp edildiğini iddia etmektedir.⁵⁶⁹ Bunların doğru olmadığını, genelde şii raviler tarafından rivayet edilen hadisler olduğunu ehl-i sünnet tarafından belirtilmektedir. Ehl-i Sünnet, bu rivayetleri “ben kimi seviyorsam, Ali de onu sever” veya “ben kimi yetkili kılırsam, Ali de onu yetkili kılar, onun yetkisini kabul eder” şeklinde anlamışlardır.⁵⁷⁰ Hz. Ali, ilk üç halifenin hilafetlerini kabul ettiği ve onlara ittiba ettiği için Şia'nın bu halifeler hakkındaki görüşleri doğru değildir.

43, 44. Hadisler: Hz. Peygamber'in: “Ali bendendir, ben de Ali'denim” rivayetidir.⁵⁷¹ Bunu sıhri akarabalık olarak anlayanlar olduğu gibi, Hz. Peygamber'in yoluna girme, en çok ona tabi olma şeklinde yorumlayanlar da vardır.⁵⁷² Bu rivayet de Şia'nın delil getirerek Hz. Ali'nin en faziletli kişi olduğunu iddia ettikleri rivayetlerdir. 43 numaralı hadisin senedinde bulunan Cafer (İbn Süleyman)'ın şii olduğu kaynaklarda geçer, kendisinin rivayetinde: “O (Ali), benden sonra her müminin mevlasıdır)” şeklinde “benden sonra” lafzı vardır. Bu lafzın olduğu rivayetlerin senedinde genelde bir şii ravi mevcuttur. Diğer rivayetlerde bu lafız yoktur.⁵⁷³ Rivayetlerde bu husus dikkat çekmektedir.

44. Hadis: İbn Mace, İttibâu's-Sünne, 119. İsnadı zayıftır. Ebû İshak'ın tedlisi var. İbn Mâce'nin Sünen'ini tahkik eden Elbani'ye göre hadis “hasen”dir.

45. Hadis: Sakaleyn Hadisi diye meşhurdur. Hz. Peygamber'in Veda Haccı dönüşü Gadirî Hum denilen yerde ashâbını toplamış ve onlara şöyle hitap etmiştir: “Size iki şey bırakıyorum. Biri diğerinden büyüktür. Allah'ın kitabı diğeri de ehli beytimdir. Bakın! Benden sonra onlara nasıl davranacaksınız...” sonra şöyle devam etmektedir: “Allah benim mevlamdır, ben de her müminin velisiyim” sonra Ali'nin elinden tutarak: “Ben kimin velisi isem bu da onun velisidir. Allah'ım! Ona dost olana dost ol. O'na düşman olana düşman ol.”⁵⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII,

⁵⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, II, s.563.

⁵⁶⁹ Eşâ'ri, I, s.87.

⁵⁷⁰ Mübârekfûrî, X, s.147.

⁵⁷¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.80.

⁵⁷² Mübârekfûrî, X, s.145.

⁵⁷³ Mübârekfûrî, X, s.147.

⁵⁷⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.81.

309. H. No: 11211. İsnadı sahihtir. Otuzdan fazla sahâbiden gelen bir rivayettir. Onun için mütevatir hadisler arasında sayılmıştır.⁵⁷⁵ Şia bu hadisi de delil getirerek Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra halife olması gerektiğini savunmuşlardır. İbn Manzûr, bu rivayetlerde geçen “Mevla” ve “Veli” kelimeleri aynı anlamda olup, akraba, dost ve yardımcı, yardım eden, varis olan akraba, yetkili olan yetkiliyi kabul eden anlamında olduğunu belirtmektedir.⁵⁷⁶ Buna göre kelimeyi iki şekilde anlamak mümkündür. Birincisi Şia'nın da anladığı gibi, tevliye/yetki vermek anlamında anlaşılabilir. O zaman anlamı şöyle anlaşılmaktadır. “Ben kimi yetkili kılırsam Ali de onun yetkisini kabul eder” veya “ben kimi seviyorsam Ali de onu sever” anlamında anlaşılmaktadır. İkincisi Hz. Peygamber, kendisinden sonra Hz. Ali'nin Haricilerin ve ona karşı kin besleyen bir kısım fasık ve zalimlerin menfi propagandalarına karşı Hz. Ali'yi layık olduğu yere oturtturarak, manevi velayet makamına layık görmüştür.⁵⁷⁷ Şia'nın iddia ettiği gibi Hz. Ali'nin hakkı gasp edilmemiştir. Yoksa Hz. Ali gibi bir kahramanın hakkı gasp edilecek ve kendisi buna karşı sessiz kalacak! Bu düşünülemez. Ayrıca ilk üç halifenin halifeliklerini kabul ettiği için bu iddia çürütülmüştür.

46, 47, 48. Hadisler: (Hayber'in fethinde) Hz. Peygamber: “Yarın bayrağı öyle birine vereceğim ki, o Allah ve Rasulunu sever, Allah ve Rasulu de onu sever...” Herkes bayrağın kendisine vermesini arzularken Hz. Peygamber, Ali'nin nerede olduğunu sorar, onun gözlerinden şikâyetçi olduğunu bildirdiklerinde ağız suyu ile gözlerini sıvazlar ve gözleri iyileşir. Bayrağı da Hz. Ali'ye verir. Hz. Ali der ki: “Ya Rasulallah, bizm gibi (müslüman) olana kadar onlarla savaşaacağız.” Demesi üzerine Hz. Peygamber: “Onlara yavaşça yaklaş ve onları İslama davet et. (Ey Ali), Allah Teâlâ'nın senin sayende tek bir kişiye hidayet vermesi, iyi bil ki, sana kızıl develer verilmesinden çok daha hayırlıdır.”⁵⁷⁸ Daha önce Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in alamadığı Hayber'i Hz. Ali fetheder. Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 34. H. No: 2406; Buhârî, *Fezâilü Ashabi'n-Nebi*, 9. H. No: 3691.

⁵⁷⁵ İbn Hacer, *Fethu'l Bari*, VII, s.74; Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.81.

⁵⁷⁶ İbn Manzûr, VI, s. 701-703.

⁵⁷⁷ İbn Manzûr, VI, s. 702-703.

⁵⁷⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.81-82.

47. Hadis: Kütüb-i Sitte müellifleri içinde sadece Nesâî, hadisi Nu'man b. Husayn tarikiyle rivayet etmiştir. Senedindeki ricali sıkladır.⁵⁷⁹ Sünen-i Kübrâ, X, 191. H. No: 8291.

48. Hadis: Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 32. H. No: ... Hayberin fethinde Hz. Peygamber'in Hz. Ali için söylediği rivayetlerdir.

49. Hadis: Kütüb-i Sitte'de bu rivayet yoktur. Ravileri sıkladır.⁵⁸⁰ Nesâî, Sünen-i Kübra, X, 292. H. No: 8293.

50. Hadis: Hz. Ali, Hz. Peygamber'in kendisi için: "Beni ancak müminler sever. Benden buğz eden de ancak munafıklardır" dediğini rivayet etmektedir. Hz. Ali'nin imanının güçlü olması, ilk müslümanlardan olması, Allah ve Rasulullah'ı sevmesi, can ve malı ile dine hizmet etmesi O'nu bu fazilete ulaştırmıştır.⁵⁸¹ Müslim, İman, 78. H. No: 49; Ahmed b. Hanbel, Fezâilü's-Sahâbe, II, 563. H. No: 948.

51. Hadis: Müslim, Tefsir, 34. H. No: 3033, Müslim'in el-Camiu's-Sahih'in son hadisidir. Bedir savaşında mubarezeye⁵⁸² katılanlar hakkında inen Hac suresi 19. Ayettir. Ayette, Hizbullah ve Hizbuşşeytan diye iki gruptan bahsedilir. Ayetteki Hizbullah grubu Hz. Ali, Hamza ve Ubeyde b. Haris, Hizbuşşeytan grubu ise Utbe ve Şeybe b. Rabia kardeşler ile Velid b. Utbe'den oluşuyordu.⁵⁸³

52. Hadis: Ebû Davûd, Sünne, 9. H. No: 4646, 4647; Tirmizî, Fiten, 48. H. No: 2226; Ebû Davûd, Kitabü's-Sünne, 9. H. No: 4646. Hz. Peygamber'in azatlısı Sefine'nin rivayetidir. Hilafetin otuz yıl olduğunu sonrasının saltanat olduğunu rivayet etmektedir. Tirmizî'deki rivayette Emevîlerin, saltanatlarını hilafet zannettiklerini hâlbuki onlarınkinin hilafet değil kötü hatta en kötü saltanat olduğu kaydı vardır.⁵⁸⁴ Ebû Davûd'un rivayetinde "Said b. Cemhân, Sefine'nin ilk dört halifenin halifelik yıllarını saydı ve Hz. Ali'nin halifeliğini sayarken araya girerek dedim ki: "Bunlar (Emeviler) onu halife saymıyorlar. O da, Benî Mervan yalan söylüyor" dediği geçmektedir.⁵⁸⁵ Bu Hz. Ali'nin genel sahâbe nezdinde halife olduğunun kanıtıdır.

⁵⁷⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.82.

⁵⁸⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.83.

⁵⁸¹ Nevevî, II, s.64.

⁵⁸² Mübareze; Savaş öncesi teke tek savaşmaktır. Bağavî, Beyrut, 1985, IV, s.104.

⁵⁸³ Bağavî, Beyrut, 1985, IV, s.104-105.

⁵⁸⁴ Tirmizî, Fiten, 48.

⁵⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, I, s.596.

53. Hadis: İbn Mâce, İttibâu's-Sünne, 9. H. No: 133, 134; Tirmizî, Menâkıb, 93. H. No: 3757. 32 numaralı Hadiste bahsi geçti. Bu rivayette Said b. Zeyd, Hıra dağında deprem olurken üzerinde: “Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyir, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkas ve ben vardık.”

54, Hadisler: “Ayakkabı giyenlerden ve Deveye binenlerden hiç kimse Cafer b. Ebî Tâlib'ten daha faziletli değildir” mealindeki rivayettir.⁵⁸⁶ Tirmizî, Menâkıb, 99. H. No: 3763. Tirmizî, hadisin “hasen sahih garib”⁵⁸⁷ olduğunu belirtmiştir.

55. Hadis: Buhârî, Fezâilü Ashabi'n-Nebi, 10. H. No: 3699. Hz. Peygamber, Mute savaşında Cafer'in iki kolu kesildiği için cennette onların yerine Allah'ın iki kanat verip onlarla uçtuğunu haber vermektedir.⁵⁸⁸ Bunun için “Zü'l Cenahayn” lakabıyla anılmıştır.⁵⁸⁹

56. Hadis: Hz. Peygamber'in mescit'te insanları toplayıp, onlara Mute savaşına gönderdiği ashabının haberlerini verdiği rivayettir.⁵⁹⁰ Savaşta Hz. Peygamber: “Zeyd'in, Cafer'in ve Abdullah b. Revaha'nın savaşta şehit düştüklerini, bayrağı Allah'ın kılıçlarından bir kılıcın (Halid b. Velid) aldığını haber vererek ona dua etmiştir.” O günden sonra Halid b. Velid'e “seyfullah” Allah'ın Kılıcı denilmiştir. Hz. Peygamber'in gaybî haberlerindedir. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. XXXVII, S. 258. H. No: 22566.

57. Hadis: Hz. Peygamber, Mute savaşında şehit düşen Cafer için üç gün yas tutulmasına musaade etmiştir. Sonra yası kaldırır ve çocuklarının başını traş ettirerek, onlara dua etmiştir.⁵⁹¹ Ebû Davûd, Tereccül, 13. H. No: 4192. Ebû Davud'un Sünen'ini tahkik eden Elbâni, hadisin sahih olduğunu belirtir.

58, 59. Hadisler: Hz. Ebû Bekir ve Ebû Cuheyfe'nin, Hz. Hasan'ın, babası Hz. Ali'den çok Hz. Peygamber'e benzediğini bildirdikleri rivayetlerdir.⁵⁹² Buhârî, Fezâilü Ashabi'n-Nebi, 24. H. No: 3738. Hz. Hasan'ın babasından çok Hz. Peygamber'e benzediğini söylerken Hz. Hasan'ı kucağına almıştı. Hz. Ebû Bekir, bu söz ve hareketiyle Hz. Peygamber'i ne kadar sevdiğini anlamak mümkündür.

⁵⁸⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.86.

⁵⁸⁷ Hasen Sahih Garip: Rivayetlerin birbirini desteklemeleri ile sahih derecesine ulaşan ve rivayette bir de gariplik de bulunan hadistir. Aydınltı, s.112.

⁵⁸⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.86.

⁵⁸⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, s.76.

⁵⁹⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.87.

⁵⁹¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.87.

⁵⁹² Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.88-89.

59. Hadis: Buhârî, Fezâilü Ashabi'n-Nebi, 24; Tirmizî, Menâkıb, 103. H. No: 3777. Hadisi Ebû Cuhayfe rivayet etmiştir. Hz. Ebû Bekir, İbn Abbas ve İbn Zübeyr de hadisi rivayet etmişlerdir. Tirmizî, hadisin "hasen sahih" olduğunu belirtmektedir.

60, 61, 62, 63. Hadisler: Hz. Peygamber'in Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için: "Allahım ben onları seviyorum sen de onları sev" dediği rivayetlerdir.⁵⁹³ Hz. Peygamber'in torunları olan Hasan ve Hüseyin'e olan sevgisini göstermektedir. Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 59. H. No: 2422; Tirmizî, Menâkıb, 104. H. No: 3783. Tirmizî'ye göre Fudayl b. Mezrûk'un en sahih hadislerindendir.

61. Hadis: Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 56. H. No: 2421. Bir önceki hadisin Ebû Hueryre kanalıyla gelen rivayetidir. Bu rivayette Hz. Hasan için "umulur ki, Allah onun eliyle iki Müslüman grubun veya ümmetinden iki grubun arasını barıştırır" dediği rivayetlerdir. Bu Hz. Hasan'ın Hz. Muaviye'ye halifeliği verdiğiine işaret olarak da anlaşılabilir. Bu tür haberler Hz. Peygamber'in mucizesi sayılmıştır.

62. Hadis: Buhârî, Fezâilü Ashâbi'n-Nebi, 24. H. No: 3734. Aynı hadisin Enes kanalıyla gelen rivayetidir.

63. Hadis: Bir önceki hadisle aynıdır. Hz. Ebû Bekir'den gelen meşhur bir rivayettir. Buhârî, birçok yerde rivayet etmiştir. Buhârî, Fezâilü Ashabi'n-Nebi, 24. H. No: 3734; Fiten, 21. H. No: 7110.

64. Hadis: Hz. Peygamber'in Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için: "Ümmetimin iki reyhanı" dediği rivayettir.⁵⁹⁴ Nesâî, Enes b. Malik'in rivayetinde yalnız kalmıştır. İbn Ömer'in rivayeti birçok kaynakta mevcuttur.⁵⁹⁵ Tirmizî, Menâkıb, 101. H. No: 3768. Tirmizî, hadisin "hasen sahih" olduğunu belirtmiştir.

65, 66, 67, 68. Hadis: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için Hz. Peygamber'in: "Allahım onları seven beni sevmiş, onlara buğz eden bana buğz etmiş olur"⁵⁹⁶ "Beni seven bu ikisini sevsin",⁵⁹⁷ "Teyze oğlu İsa b. Meryem ve Zekeriyeye hariç Hasan ve Hüseyin cennet gençlerinin efendileridir"⁵⁹⁸ rivayetleridir. İbn Mace, İttibâu's-Sünne, 11. H.no: 143. Hadis "hasen"dir. Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 57. H. No: 2421.

⁵⁹³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.88-90.

⁵⁹⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.90.

⁵⁹⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.90.

⁵⁹⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.90.

⁵⁹⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.91.

⁵⁹⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.91.

66. Hadis: Tirmizî, Menâkıb, 101. H. No: 3768. Hadis “hasen sahih”dir. Hadisn ilk cümlesi “Hz. Hasan’ı sevdiğini” söylediği kısmı mütevatir olup on yedi sahâbe tarafından rivayet edilmiştir.⁵⁹⁹

67. Hadis: Kütüb-i Sitte’de bu rivayet yoktur. Nesâî, Sünen-i Kübrâ, (Menâkıb 7), X, 201. H. No: 8311; İbn Hibbân, Sahîh, XV, 426. Elbanî’ye göre hadis sahihtir. Şuayb Arnavut’a göre ise isnadı “hasen”dir.⁶⁰⁰

68. Hadis: Üsame b. Zeyd şöyle demiş: Hz. Peygamber benim ve Hasan b. Ali’nin elinden tutarak, “Allah’ım! Ben bu ikisini seviyorum, sen de sev.”⁶⁰¹ Hz. Peygamber, ikisine olan sevgisini belirtmiştir. Buhârî, Fezâilü Ashâbi’n-Nebî, 24. H. No: 3735.

69. Hadis: Müslim, Tefsir, 34. H. No: 3033. Bedir harbinde mübarezeeye katılanlar hakkında inen Hac suresi, 19. ayettir. 51 numaralı hadiste bahsi geçti.

70. Hadis: “Abbas bendendir, ben de ondanım” rivayetidir. Bundan maksad benim akrabalarımıdır ya da ehl-i beytimdendir.⁶⁰² Tirmizî, Menâkıb, 96. H. No: 3759. Tirmizî, hadisi sadece İsrail adlı raviden duyduğunu belirterek hadisin “hasen sahih garib” olduğunu belirtmiştir. Tirmizî’nin Sünen’ini tahkik eden Elbânî’ye göre hadis zayıftır.

71. Hadis: “Abbas Kureşin en cömerdidir.”⁶⁰³ Kütüb-i Sitte’de bu rivayet yoktur. Nesâî, Sünen-i Kübrâ, I-XIII, X, 204. H. No: 8315; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 161. H. No: 1610. İsnadı “hasendir”. Hadis hakkında Zehebî süküt etmiştir.⁶⁰⁴

72. Hadis: Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 36. H. No: 2408. 45 numaralı hadiste bahsi geçti. Bu rivayette ehl-i beyt olarak, Hz. Peygamber’in hanımları ve kendisine zekâtın haram olduğu, Ali, Cafer, Ukayl ve Abbas’ın soyundan olanlar olarak belirtilmiştir. Ehl-i Beyt’ten asıl maksad, zekâtın kendilerine haram kılınan Haşim ve Muttalip oğullarıdır. Kimisi de Kussay oğulları veya Kurayş’ın tamamı olduğunu belirtirler. Hz. Peygamber’in hanımları da ehl-i beytten midir? konusu tartışmalı

⁵⁹⁹ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.91. (Muakkikin araştırması)

⁶⁰⁰ İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muaz b. Ma’bed et-Temîmi el-Bustî, *es-Sahih*, I-XVIII, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut 1993, XV, s.426

⁶⁰¹ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.91.

⁶⁰² Mübârekfûrî, X, s.178.

⁶⁰³ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.93.

⁶⁰⁴ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.93.

olmakla beraber onların kendilerine zekâtın haram olduğu ehl-i beytten değil de ev halkından oldukları benimsenmiştir.⁶⁰⁵

73. Hadis: "...Kim amcam (Abbas)'a eziyet ederse, bana eziyet etmiş olur. Amca, babanın yerindedir."⁶⁰⁶ Tirmizî, Menâkıb, 95. H. No: 3758. Tirmizî, hadisin "hasen sahih" olduğunu belirtmiş, Tirmizî'nin muhakkiki Elbanî ise hadisin zayıf olduğunu belirtmektedir. Ancak "amca babanın yerindedir" cülesini sahih görür. Burada babanın yerindedir cümlesinden maksadın baba gibi aynı nesebten geldikleri anlamındadır.⁶⁰⁷

74. Hadis: Hz. Peygamber'e tuvalet suyunu hazırlayan İbn Abbas için: "Ey Allah'ım! Onu dinde fâkih (bilgin, ince anlayışlı) kıl" diye dua etmiştir.⁶⁰⁸ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 138. H. No: 2477. Hadis sahihtir. Hz. Peygamber'in Abdullah b. Abbas'a bu duasını Buhârî, birçok yerde rivayet etmiştir.⁶⁰⁹

75. Hadis: İbn Abbas için iki defa: "Allah'ım Ona hikmeti ver" dediği rivayettir.⁶¹⁰ Tirmizî, Menâkıb, 116. H. No: 3823. Hadis "hasen garib"tir. Bu senedle sadece Ata, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir.

76. Hadis: Hz. Peygamber İbn Abbas için "Allah'ım ona hikmeti öğret" dediği rivayettir.⁶¹¹ Buhârî, Fezâilü Ashâbi'n-Nebî, 26. H. No: 3744. İbn Hacer'e göre, rivayette geçen "hikmet" kelimesi genelde Kur'an için kullanılmıştır. Kur'an'ı tevîl eden, tefsir eden şeklinde açıklamıştır. Kimisi de nübüvvet dışında isabetli kararlar alan, sözünde isabetli olan, hazır cevap, ilham ile vesvese arasındaki farkı anlayan bir nur vb. şeklinde anlam vermişlerdir.⁶¹²

77. Hadis: Zeyd b. Harise'nin faziletine dair rivayettir. Zeyneb bnt. Cahş'ın, Hz. Peygamber ile evliliğini anlatan uzun rivayettir.⁶¹³ Zeyd, Zeynep bnt. Cahş'ı boşayınca, iddetini tamamladıktan sonra Hz. Peygamber Onunla evlenmiştir. İddetin bittiğini haber veren Zeyd'e Hz. Peygamber: "Ey Zeyd, benim yanımda hiç kimse senden güvenilir ve emin değildir" demiştir. Bu konuda Ahzap Suresi 36. ayet ve sonrası indiği bildirilmektedir. Müslim, Nikâh, 89. H. No: 1428.

⁶⁰⁵ Nevevî, XV, s.180.

⁶⁰⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.94.

⁶⁰⁷ Mübârekfûrî, X, s.178.

⁶⁰⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.94-95.

⁶⁰⁹ Buhârî, Vudu', 10; Fezâilü Ashabi'n-Nebi, 26.

⁶¹⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.95.

⁶¹¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.95.

⁶¹² İbn Hacer, *Fethu'l Bâri*, VII, s.100.

⁶¹³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.96.

78. Hadis: Hz. Peygamber'in son hastalığında Üsâme b. Zeyd'i bir seriyyeye komutan olarak gönderdiği rivayettir.⁶¹⁴ İçinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi birçok büyük eşrafın ve ashabin olduğu bu seriyyeye komutan olarak bir azatlının oğlunun gönderilmesini kınayanlar olmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Yazıklar olsun! Daha önce babasını da kınamıştınız. Bu babasından sonra en sevdiğim kişidir" diye buyurmuştur. Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 63. H. No: 2426; Buhârî *Fezâilü Ashâbi'n-Nebi*, 17. H. No: 3719.

79. Hadis: Hz. Aişe, Üsame b. Zeyd için şöyle demiştir: "Hz. Peygamber, Onu gönderdiği her seriyyede komutan yapardı. Eğer arkada bıraktıysa da onu yerine vekil bırakırdı."⁶¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 74. H. No: 25898. İsnadı sahihtir.

80, 81.Hadis: Buhârî, *Fezâilü Ashâbi'n-Nebî*, 24. H. No: 3735. 68 numaralı hadisle aynıdır. Açıklaması orda yapıldı.

82, 83. Hadis: Üsame b. Zeyd'in komutanlığını kınayanlara karşı Hz. Peygamber: "Yazıklar olsun! Daha önce babasını da komutanlık için kınamıştınız. O, insanlardan en sevdiğimdir. Babasından sonra kendisi de en sevdiğim insandır. Size onun hakkında hayır tavsiye ediyorum. O en hayırlılarınızdandır" diye buyurmuştur.⁶¹⁶ Tirmizî, *Menâkıb*, 113. H. No: 3816; Buhârî *Fezâilü Ashâbi'n-Nebi*, 17. H. No: 3719; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 62. H. No: 2426.

83. Hadis: Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 63. H. No: 2426; Buhârî *Fezâilü Ashâbi'n-Nebi*, 17. H. No: 3719; Müslim, Ömer b. Hamza vasıtasıyla rivayet etmiştir. Buhârî'nin senedi ise Nesâî'nin senedi ile aynıdır.

84, 85. Hadis: Hz. İbrahim'in dini üzere olduğunu belirten Zeyd b. Amr b. Nüfeyl için Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "O, kıyamet gününde tek bir ümmet olarak, benimle İsa arasında gönderilecektir."⁶¹⁷ Hâkim, *Müstedrek*, III, 498. Hâkim, rivayetin Şeyhayn'ın şartlarına göre sahih olduğu halde ikisi de rivayet etmemişlerdir.

85. Hadis: *Kütüb-i Sitte* musannifleri arasında sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir.⁶¹⁸ Hâkim, *Müstedrek*, III, 238. H. No: 4956. Hâkim, rivayeti Zeyd'in

⁶¹⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.97.

⁶¹⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.98.

⁶¹⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.99-100.

⁶¹⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.101.

⁶¹⁸ Nesâî, *Sünen-i Kübra*, I-XIII, Daru't-Ta'sil, Beyrut 2012, X, s.213.

faziletine ve onun davetten önce muslûmanlığına yorumlamış ve Müslim'in şartına göre hadisin sahih olduğunu kaydetmiştir.

86. Hadis: Hz. Peygamber, kendisine vahiy gelmeden önce Beldah vadisinde Zeyd b. Nüfeyl ile karşılaşmış ve kendisine bir sofrada et sunmuştu. Zeyd eti reddetmiş ve şöyle demiştir: “Ben onların putları için kestiklerinden yemiyorum. Ben ancak kesilirken üzerinde Allah’ın adının anıldığı eti yerim.”⁶¹⁹ Buhârî, Fezailü Ashabi’n-Nebi, 56. H. No: 3816.

87, 88, 89, 90. Hadisler: İbn Mâce, İttibâu’s-Sünne, 9. H. No: 133, 134. Hadis sahihtir. 32 ve 53. Hadisin tekrarıdır. Açıklaması orada verilmiştir.

91, 92. Hadis: Hz. Peygamberin “Aşere-i Mübeşşere” olarak bilinen ashâbını cennetle müjdelediği rivayettir.⁶²⁰ Tirmizî, Menâkıb, 87. H. No: 3747; Kütübî Sitte musanniflerinden sadece Tirmizî hadisi bu isnadla rivayet etmiş ve hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

92. Hadis: Tirmizî, Menâkıb, 87. H. No: 3748. Bir önceki hadisle aynıdır. Buhârî, bu ikinci hadisin isnadının daha sahih olduğunu belirtmiştir.⁶²¹ Âcurriyy Hz. Peygamber’in sevgilerini imandan saydığı dört hailifeyi sevmek, cennet için şahitlik ettiği kişileri sevmek, hilafete geçme sırasını benimsemek ve sahabenin tamamını sevmek, imanin derecelerine ulaşmak ve nifaktan uzak olmaktır şeklinde hadisi yorumlamıştır.⁶²²

93, 94, 95, 96. Hadisler: Necran halkının Hz. Peygamber’den dinlerini öğretmek için emin bir kişiyi talep etmesi üzerine Hz. Peygamber, Ubeyde b. Cerrah’ı onlarla göndererek, onun için şöyle buyurmuştur: “Bu, ümmetimin emindir.”⁶²³ İbn Mâce, İttibâu’s-Sünne, 11. H. No: 136. Hadis sahihtir. Bu, Ubeyde b. Cerrah’ın saygınlığını ve ona olan güveni göstermektedir.

94, 95. Hadis: Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 55. H. No 2420; İbn Mâce, İttibâu’s-Sünne, 11. H. No: 135. İki değişik senedi vardır. Ebi İshakın Sıla vasıtasıyla Huzeyfe’den ve Sıla’nın İbn Mesud vasıtasıyla rivayeti mevcuttur. Hadis sahihtir.

96. Hadis: Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 53. H. No: 2419; Tirmizî, Menâkıb, 106. H. No: 3796.

⁶¹⁹ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.104.

⁶²⁰ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.106-107.

⁶²¹ Tirmizî Menâkıb, 87.

⁶²² Âcurriyy, Ebû Bekir, Muhammed b. Hüseyin b. Abdullah el-Âcurriyy, *Erbeüne Hadisen*, thk. Bedr b. Abdullah el-Bedr, Riyad, 2000, s.104. (Şamile, 3.64 versiyon, 2016.)

⁶²³ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.107-108.

97. Hadis: Abdullah b. Şakik, Hz. Aişeye Hz. Peygamber'in en çok kimleri sevdiğini sormuş, o da Ebû Bekir sonra Ömer sonra Ubeyde b. Cerrah'tır diye cevap vermiştir. Sonra kimdir sorusuna ise sukut etmiştir.⁶²⁴ Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 8. H. No: 2384.

98. Hadis: Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 9. H. No: 9. H. No: 2385. 17 numaralı hadiste bahsi geçti.

99. Hadis: Müslim, *Tefsir*, 24. H. No: 3033. 51 numaralı hadiste bahsi geçti.

100, 101, 102, 103, 104. Hadisler: Hz. Peygamber'in Aşere-i Mübeşşere'nin cennetlik olduğunu bildirdiği rivayetlerdir.⁶²⁵ Bazı rivayetlerde Hıra Dağındaki depremde Hz. Peygamber'in Hıra Dağına hitaben: “Dur üzerinde ancak bir Nebi bir Sıddik ve bir Şehit vardır”. Raviler burada bulunanları Hz. Peygamber ve beraberindeki Aşere-i Mübeşşere'yi sayarlar. İbn Mâce, *İttibâu's-Sünne*, 9. H. No: 133, 134; Tirmizî, *Menâkıb*, 93. H. No: 3757. 53 numaralı hadiste bahsi geçti.

103. Hadis: Hıra Dağında bulunan ve cennet ile müjdelenenler ile ilgili rivayetlerdendir. Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 50. H. No: 2417; Tirmizî, *Menâkıb*, 59. H. No: 3696. Bu hadis, birçok kişi tarafından rivayet edilmiştir. Tirmizî, bu hadisi rivayet edenleri şöyle belirtmiştir: Hz. Osman, Said b. Zeyd, İbn Abbas, Sehl b. Sa'd, Enes b. Malik ve Bureyde. Hadisin sahih olduğunu da kaydetmektedir. Nesâî'nin rivayetinde geçen Hıra dağının durması için söylenen lafızlardan olan “اهدده” lafzı Müslim'in rivayetinde de “اهدأ” şeklindedir. Doğrusu Müslim'de geçtiği şekilde olmalıdır. Muhtemelen Nesâî'nin rivayetinde harf silinmiş sehven o şekilde geçmiştir. Burada dikkat çeken bir başka husus da Müslim'in Ebû Hureyre vasıtasıyla rivayeti nakletmesidir. Ebû Hureyre Medine'de 628 yılında Müslüman olmuştur. Olay ise Mekke'de Hıra Dağında geçmektedir. Muhtemelen Ebû Hureyre bazı ashabtan duymuş ve o şekilde rivayet etmiştir.

104. Hadis: Hadis: İbn Mâce, *İttibâu's-Sünne*, 9. H. No: 133, 134; Tirmizî, *Menâkıb*, 93. H. No: 3757. 53 numaralı hadisle aynıdır. Abdullah b. Zalim'in Said b. Zeyd'ten rivayetidir. Muaviye Kufe'den ayrılınca Muğire b. Şu'be'yi vali tayin etmişti. Buradaki hatipler minbere çıkarak Hz. Ali'ye hakaretler etmekteydiler. Bunun üzerine Said b. Zeyd elimden tutarak, kızgın bir şekilde kalktı ve şöyle söyledi: “Cennet ehlinden olan bir adama lanet eden şu zalimi görüyor musun? Ben

⁶²⁴Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.109.

⁶²⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.111-113.

dokuz kişinin cennetlik olduğuna şahitlik ederim. Onuncusuna da şahitlik etsem günah işlemiş olmam” deyip, onuncu sırada kendisini zikretmiştir.⁶²⁶

105. Hadis: Zubeyr b. Avam için Hz. Peygamber’in en çok sevdiği kişi olduğu rivayet edilmiştir.⁶²⁷ Buhârî, Fezailü Ashabı’n-Nebî, 13. H. No: 3706.

106. Hadis: Hadis: İbn Mâce, İttibâu’s-Sünne, 9. H. No: 133, 134; Tirmizî, Menâkıb, 93. H. No: 3757. 53 numaralı hadisle aynıdır.

107. Hadis: Müslim, Fezailü’s-Sahâbe, 48. H. No: 2415; Tirmizî, Menâkıb, 85. H. No: 3745. Rivayette Hz. Peygamber, Zübeyr b. Avam için havarisi olduğunu belirtmektedir.⁶²⁸ Havari kelimesinin geldiği anlamlardan bir kısmının yardımcı, dost, vezir, kendisinden sonraki halifesi, seçkin arkadaş ve sırdaşı olması dikkat çekmektedir.⁶²⁹ Hz. İsa’nın arkadaşları için “Havari” kelimesinin kullanıldığı, kelimenin “beyaz” anlamına geldiğini, havarilerin elbisesinin beyazlığından kendilerine böyle bir isimin verildiğini veya manevi olarak, kalp temizliğinden dolayı kendilerine bu isimin verildiği de belirtilmiştir.⁶³⁰

108. Hadis: Bir önceki hadisle aynıdır. Bu rivayette “Zübeyr benim halamın oğlu ve Ümmetimden havarimdir”⁶³¹ şeklindedir. Bu isnadla sadece Nesâî hadisi rivayeti etmiştir.

109, 110. Hadisler: Hz. Peygamber, Ahzap savaşında Beni Kurayza’ kabilesinden kim haber getirecek demiş, Zubeyr b. Avam getirince Hz. Peygamber: “Anam babam sana feda olsun” demişti.⁶³² Müslim, Fezailü’s-Sahâbe, 49. H. No: 2416; Tirmizî, Menâkıb, 83. H. No: 3743. Tirmizî, hadisin “hasen sahih” olduğunu belirtmektedir. Süfyan b. Uyeyne, havari kelimesini yardımcı olarak açıklamıştır. Rivayetin senesinde diğer kaynakların aksine Abdullah b. Zübeyr yerine Abdurrahman b. Zübeyr olarak geçmektedir. Kaynaklarda Zübeyr’in Abdurrahman adındaki oğluna rastlamadım.

110. Hadis: Müslim, Fezailü’s-Sahâbe, 49. H. No: 2416; Tirmizî, Menâkıb, 83. H. No: 3743. Tirmizî, rivayetin “hasen sahih” olduğunu kaydetmektedir.

⁶²⁶ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.113.

⁶²⁷ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.114.

⁶²⁸ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.115.

⁶²⁹ İbn Manzûr, II, s.303.

⁶³⁰ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.115. (muhakkın açıklaması)

⁶³¹ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.115.

⁶³² Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.116.

111-112. Hadis: Hz. Peygamber, Uhud Savaşında Sa'd b. Malik için: "Anam babam sana feda olsun" dediği rivayettir.⁶³³ Müslim, Fezailü's-Sahâbe, 42. H. No: 2412; Tirmizî, Menâkıb, 91. H. No: 3754. Tirmizî, aynı rivayetin Hz. Ali kanalıyla olduğunu da kaydetmektedir Tirmizî, rivayetin "hasen sahih" olduğunu belirtmiştir. Savaşta teşvik amaçlı söylenmiş sözler olarak anlamak gerekir.

113. Hadis: Hz. Peygamber, Medine'ye ilk geldiğinde "Ümmetimden salih bir kişi bana bekçilik eder ümidindeyim" derken, silah sesi duyulur. Hz Peygamber Kim bu diye sorduğunda, Sa'd b. Malik: "Benim, sizi korumak için geldim" demiştir.⁶³⁴ Müslim, Fezailü's-Sahâbe, 39. H. No: 2410; Tirmizî, Menâkıb, 92. H. No: 3756. Tirmizî'nin rivayetinde "صوت السلاح" yerine "خَشْخَشَةُ السِّلَاحِ" lafzı geçer ve rivayetin sonunda Sa'd'a dua edildiği kaydı vardır.

114. Hadis: Sa'd b. Malik: "Ben Allah yolunda ilk ok atan Arab'ım."⁶³⁵ Buhârî, Fezailü Ashabı'n-Nebî, 15. H. No: 3717; İbn Mace, İttibâu's-Sünne, 11. H. No: 131; Tirmizî, Zühd, 39. H. No: 2365. Tirmizî, rivayetin "hasen sahih" olduğunu kaydetmektedir. Tirmizî, Beyan ravisinden gelen rivayetin garib olduğunu belirtmiştir.

115. Hadis: İbn Mâce, İttibâu's-Sünne, 9. H. No: 133, 134; Tirmizî, Menâkıb, 93. H. No: 3757. 53 numaralı hadisle aynıdır.

116. Hadis: Müslim, Fezailü's-Sahâbe, 45. H. No: 2413; İbn Mâce, Zühd, 7. H. No: 4128. Sa'd b. Malik, Enam 52 ve 53. ayetlerin kendisi ve İbn Mesud'un da aralarında olduğu altı sahâbi için indiğini kaydetmiştir.(Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam Ona yalvaranları kovma...) Müşriklerin "bu fakirleri etrafından kovarsan biz sana geliriz" sözlerinden sonra bu ayetler inmiştir.

117. Hadis: Hz. Peygamber, kendisine gelen bir ipek kumaşın güzelliğine hayret eden ashabına: "Sa'd b. Muaz'ın cennetteki mendilinin bundan daha hayırlı olduğunu" bildirdiği rivayettir.⁶³⁶ Müslim, Fezâilü's-Sahabe, 126. H. No: 2468; Tirmizî, Menâkıb, 124. H. No: 3847. Berra'nın rivayetinden başka Enes'in de bu konuda rivayeti vardır. Tirmizî, rivayetin "hasen sahih" olduğunu belirtmiştir.

118, 119. Hadisler: Sa'd b. Muaz'ın Kurayza Yahudiler için: "Savaşan erkeklerini öldürün, mal, çocuk ve kadınlarını ganimet olarak alın" hükmüdür. Hz.

⁶³³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.117.

⁶³⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.118.

⁶³⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.118.

⁶³⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.120.

Peygamber, olayın sonunda: “Sen Allah’ın hükmü ile veya Hükümdarın hükmü ile hükmettin.” demiştir. Müslim, Cihad ve Siyer, 64. H. No: 1768. Bununla Sa’d’ın fazileti anlatılmaktadır. Onun hakka isabet ettiği kabul edilmiştir.⁶³⁷

119. Kütüb-i Sitte müellifleri içerisinde bu isnad ile sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. Nesâî, Sünen-i Kübra, (Menâkibü’s-Sahâbe, 21) X, 231. H. No: 8363. Müslim, Cihad ve Siyer, 64. H. No: 1768.

120, 121. Hadis: Sa’d b. Muaz defn edilirken Hz. Peygamber: “Bu Salih kul için arş titriyor, göklerin kapıları ona açılıyor”⁶³⁸ diye buyurmuştur. Müslim, Fezâilü’s-Sahabe, 124, 123, H. No: 2466, 2467. Birçok sahabeden bu rivayet gelmiştir. Mütevatir rivayetler arasındadır. Buradaki arşın titremesinden maksad iki şekilde yorumlanmıştır. Birincisi Sa’d b. Muaz’ın ruhu için meleklerin (göktekilerin) duyduğu mutluluğu belirtmek için bu kelime kullanılmıştır. Çünkü Salih kulların ruhunun kokusu, göğü sardığı ve oradakileri mutlu ettiği mealindeki rivayetler mevcuttur. İkinci yorumda ise Sa’d’ın üzerinde taşındığı tabutun sallandığı şeklidir. Berra’dan gelen bu ikinci yorum, diğeri gibi kabul görmemiştir.⁶³⁹

121. Hadis: Kütüb-i Sitte Müellifleri içerisinde bu isnad ile sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. İsnadının sahih olduğu ve Müslim şartlarına göre hadisin sahih olduğunu Hâkim Müstedrek’inde belirtmiştir. Hâkim, Müstedrek, III, 227. H. No: 4922.

122. Hadis: “İffetli kadınlara iftira atıp (zina) sonra dört şahit getirmeyenler varya...” ayeti inince, Sa’d b. Ubade: “Ya Resûlallah, karımla bir erkeği uygunsuz yakaldığım zaman dört şahit bulacağım diye onları bırakır mıyım? Vallahi kafasını uçuracağım”, Hz. Peygamber de: “Büyüğünüzü dinleyiniz” diye buyurmuştur.⁶⁴⁰ Bu vecihle sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. Ebû Davûd, Hilâl b. Ümeyye kıssasında uzun bir şekilde anlatmıştır. Ebû Davûd, Talâk, 27. H. No: 2256. Hilal b. Ümeyye ve hanımı arasında geçen olayı anlatmaktadır. Lian⁶⁴¹ hadisi olarak meşhurdur. Hilal gece eve gelince hanımı ile bir kişiyi uygunsuz görmüştür. Durumu sabah Hz.

⁶³⁷ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.121.

⁶³⁸ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.122-123.

⁶³⁹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VII, s.124.

⁶⁴⁰ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.124.

⁶⁴¹ Lian: Sözlükte alnetleşme anlamıdır. Fıkhi terim olarak, karısına zina suçu isnad eden kişi bunu dört şahitle ispatlamak zorundadır yoksa kazf cezasına çaptırılır. Kazfın tek istisnası ise Liandır. Karsının zina ettiğini veya çocuğunun kendisinden olmadığını iddia eden ve bunu dört şahitle ispatlamayan koca ile karısının mahkeme huzurunda özel bir şekilde yemin ve lanetleşmeleri üzerine hakim tarafından evliliklerine son verilmesidir. Lian eden her iki taraf da cezadan kurtulur. M. Akif Aydın, “Lian”, DİA, Ankara 2003, XXVII, s.172.

Peygamber'e bildirmiş, Hz. Peygamber de, dört şahit getirmediği takdirde kazf⁶⁴² cezasına çarptırılacağını bildirerek onu geri göndermiştir. Kendisi doğru söylediğini ısrarla belirtmesine rağmen kendisinden dört şahit istenmiştir. Bunun üzerine Nur Suersi 4. ayeti inmiştir. Orada bulunan Sa'd b. Ubade: "Ya Resûlallah, karımla bir erkeği uygunsuz yakaldığım zaman dört şahit bulacağım diye onları bırakır mıyım? Vallahi kafasını uçuracağım" bunun üzere Hz. Peygamber: "Sa'd'ın kıskançlığı ve namus düşkünlüğü sizi şaşırtmasın, ben ondan daha kıskancım..." daha sonra Hz. Peygamber: "Büyüğünüzü dinleyiniz" demiştir. Ebû Davûd Sünen'ini tahkik eden Elbani'ye göre hadis zayıftır.

123. Hadis: "Ey İman edenler sesinizi Hz. Peygamber'in sesinin üzerine yükseltmeyin...(Hucurât, 2) ayeti inince, Sâbit b. Kays, sesi yüksek olduğu için herhalde bu ayet benim için inmiştir diyerek evine kapanmıştır. O'nu göremeyince durumunu soran Hz. Peygamber, O'nun inen bu ayetlerden dolayı cehennem ehli olmaktan korktuğu için evine kapandığını öğrenmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Hayır O, cennet ehliendir" buyurmuştur. Enes b. Malik, rivayetin sonunda: "Biz de aramızda dolanıp duran bir cennetlik adam görüyoruz" demiştir.⁶⁴³ Müslim, İman, 187. H. No: 119; Hâkim, Müstedrek, III, 260. Müslim'in şartına uygundur.

124. Hadis: "Biz seni kendi nefsimiz ve çocuklarımız gibi koruyacağız. Karşılığında bize ne vardır Ya Rasulallah? diyen Sait b. Kays'a, Hz. Peygamber: "Cennet" buyurunca, biz de razıyız demiştir.⁶⁴⁴ Kütüb-i Sitte müellifleri içerisinde bu isnad ile sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre hadisin sahih olduğunu Hâkim Müstedrek'inde belirtmiştir. Hâkim, Müstedrek, III, 260, H. No: 5033.

125. Hadis: Abdullah b. Amr b. As'ın yanında Abdullah b. Mesud'tan söz açılmış. O da şöyle demiştir: "Ben, Hz. Peygamber'in, Kur'an'ı Abdullah b. Mesud, Ebî Huzeyfenin azatlısı Salim, Übey b. Ka'b ve Muaz b. Cebelden okuyunuz, sözünden sonra onu çok sevdim."⁶⁴⁵ Tirmizî, Menâkıb, 111/6. H. No: 3810; Tirmizî,

⁶⁴² Kazf: Sözlükte atmak, iftira atmak, sözü savurmak gibi anlamlara gelen kazf bir fıkhi terim olarak, namuslu kadına zina suçu isnat etmek demektir. Bunu dört şahitle ispat etmeyene ceza olarak seksen değnek vurulur. Nur Suresi 1-9 ayetler bu konuyu düzenlemiştir. Hamza Aktan, "Kazf", DİA, Ankara 2002, XXV, s.148.

⁶⁴³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.124.

⁶⁴⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.126.

⁶⁴⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.126.

hadisin “hasen sahih” olduğunu belirtmiştir. Müslim, *Fezâilü’s-Sahâbe*, 118. H. No: 2464.

126. Hadis: Hz. Peygamber, Ebû Bekir, Ömer, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Sabit b. Kays, Muaz b. Amr b. Camûha, Muaz b. Cebel ve Sehl b. Beyda için “Ne iyi adamlardır” diye buyurmuştur.⁶⁴⁶ Tirmizî, *Menâkıb*, 106/4. H. No: 3795. Tirmizî’nin rivayetinde Sehl b. Beyda yerine Üseyd b. Hudayr geçmektedir. Tirmizî, hadisin “hasen” olduğunu ve sadece Süheyl’in hadisi olarak bildiğini belirtmiştir.

127- 128. Hadisler: Harise b. Numan Bedir’de şehit düşmüş, onu çok seven annesi Hz. Peygamber’e, eğer cennette ise sabredeceğini, eğer değilse ne tavsiye edeceğini sormuştur. Hz. Peygamber: “Bir cennet değil, birçok cennet olduğunu, O’nun Firdevs-i Ala cennetinde olduğunu buyurmuştur.”⁶⁴⁷ Buhârî, *Rikâk*, 50. H. No: 6559; Tirmizî, *Tefsirü’l Kur’an*, 24. H. No: 3174. Tirmizî, hadisin “hasen sahih garib” olduğunu belirtir.

129, 130. Hadis: Hz. Peygamber, rüyasında cennette Kur’an okuyan bir ses işittiğini, sesin sahibini sorduğumda Harise b. Numan’ın sesi olduğu kendisine söylendiğini buyurmuştur. Sonra Hz. Peygamber, üç kere “işte iyilik budur” buyurmuştur.⁶⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 100. H. No: 25182; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 167, H. No: 4929. Hâkim, Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre rivayetin sahih olduğunu, annesine en çok iyilik yapanlardan olan Haris’in bu özelliğinden dolayı bu fazilete ulaştığını belirtmiştir.

130. Hadis: *Kütüb-i Sitte* musannifleri arasında sadece Nesâî bu isnadla hadisi rivayet etmiştir.⁶⁴⁹ İsnadı sahihtir. Nesâî, (*Sünen-i Kübrâ*, *Menâkıb*, 26,) X, 238. H. No: 8374.

131. Hadis: Hz. Peygamber, “rüyada cennette Bilal’ın ayak seslerini işittim” buyurduğu rivayettir.⁶⁵⁰ Müslim, *Fezâilü’s-Sahâbe*, 106. H. No: 2457; Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü’s-Sahâbe*, I, 399. H. No: 460.

132. Hadis: Müslim, *Fezâilü’s-Sahâbe*, 108. H. No: 2458. Bir önceki hadiste geçen “Bilal’ın ayak seslerini cennette işittim” rivayetiyle bağlantılıdır. Ayak seslerini Hz. Peygamber, hem rüyada hem de uyanırken duyduğunu belirtmiş ki, bu

⁶⁴⁶ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.127.

⁶⁴⁷ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.129.

⁶⁴⁸ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.130.

⁶⁴⁹ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.130.

⁶⁵⁰ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.131.

da bir insan için en büyük bahtiyarlık olarak yorumlanmıştır.⁶⁵¹ Hz. Peygamber, bu büyük bahtiyarlığa hangi ameliyle vardığını sorduğunda Bilal: “gece veya gündüz, abdest aldığım her zaman mutlaka o vakte uygun bir nafile namaz kılmışım. Başka bir şey bilmiyorum” demiştir.⁶⁵²

133. Hadis: Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 46. H. No: 2413. En'am 52. ayettin nüzul sebebi olan ashabın faziletine dair rivayettir. 116 numaralı hadiste bahsi geçti.

134, 135. Hadisler: Hz. Peygamber, Übey b. Ka'b'e: “Allah, bana sana Kur'an okumamı emretti” diye buyurmuş, Übey, beni Allah ismen zikretti mi? deyince, evet ceabını almıştır. Bunu üzerine Ubey ağlamıştır. Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 121. H. No: 799. Bu rivayette Kur'an'ı birisine sunmanın (okumak) sünnet olduğu belirtilmiştir. Maksat Kur'an'ı öğrenip sonra Hz. Peygamber'e hatırlatmak değildir. Burada kendinden daha aşağıda bir derecede olan birisinden de olsa, ilim öğrenmenin ve Übey b. Ka'b'in fazileti anlatılmaktadır. Rivayetin sonunda Übey'in ağlamasını, mutluluğa bağlayanlar olduğu gibi hakkıyla bu fazilet nimetinin hakkını eda edememenin korkusuna bağlayanlar da vardır.⁶⁵³

135. Hadis: Tirmizî, *Menâkıb*, 139. H. No: 3898; Hâkim Müstedrek, II, 280. H. No: 3011. Hâkim, rivayetin şartlarının “sahih”a uygun olduğunu belirtir. Bir önceki hadis ile aynıdır. Tirmizî'nin rivayetinde Hz. Peygamber'in Übey b. Ka'b'a: “Allah, beyyine suresini sana okumamı emretti” şeklindedir.

136. Hadis: Hz. Peygamber, bir sabah namazında okuduğu sureden bir ayeti atlamıştı. Namaz sonrası insanlar Übey b. Ka'b'ı aramışlar O da: Ey Allahın Rasulu, şu ayeti okumadın, unuttu mu? Yoksa nesh mi edildi? demiştir. Hz. Peygamber: “Unuttum” diye cevap vermiştir.⁶⁵⁴ Kütüb-i Sitte musannifleri arasında sadece Nesâî, bu isnadla hadisi rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir.⁶⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 80, H. No: 15365.

137. Hadis: Tirmizî, *Menâkıb*, 111/6. H. No: 3810; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 118. H. No: 2464. Tirmizî, hadisin “hasen sahih” olduğunu belirtmiştir. 125 numaralı hadiste bahsi geçti.

138. Hadis: Hz. Peygamber: “Ümmetimin en merhametlisi Ebû Bekir, Allah'ın emrine en çok uyanı Ömer, en iffetlisi Osman, helal ve haramı en çok bileni

⁶⁵¹ Buhârî, *Fezâilü Ashâbi'n-Nebi*, 25. (V, s.65)

⁶⁵² Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.131.

⁶⁵³ İbn Hacer, *Fethu'l Bari*, VII, s.127.

⁶⁵⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.134.

⁶⁵⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.134. (Muhakkikin görüşü)

Muaz b. Cebel, farzlara en çok uyanı Zeyd b. Sâbit'tir. Bilin ki, her ümmetin bir emini (güvenilir adamı) vardır. Bu ümmetin emini de Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tır."⁶⁵⁶ Tirmizî, Menâkıb, 106. H. No: 3790. Tirmizî, hadisin "hasen sahih" olduğunu belirtmiştir.

139. Hadis: Tirmizî, Menâkıb, 106. H. No: 3795. Tirmizî, hadisin "hasen" olduğunu kaydetmektedir. 126 numaralı hadiste bahsi geçti.

140. Hadis: Üseyd b. Hudayr gece Kur'an okurken başının üzerinde bir şeyleri görmüştür. Sabah durumu Hz. Peygamber'e sorunca onların melek olduğunu bildirmiştir.⁶⁵⁷ Müslim, Fezâilü'l Kur'an, (Salatü'l Müsâfirin) 242. H. No: 796; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVIII, 288, 289. H. No: 11766

141. Hadis: Üseyd b. Hudayr ve Ubbâd b. Bişr karanlık bir gecede Hz. Peygamber'in yanından çıkarken, önlerini aydınlatan bir nur olduğu, ayrıldıklarında o nurunda ikisi arasında bölünerek her ikisinin yolunu aydınlatmaya devam ettiği rivayet edilmiştir.⁶⁵⁸ Buhârî, Fezâilü Ashabi'n-Nebî, 45. H. No: 3793. Nesâî, Sünen-i Kübrâ (Menâkıb, 30), X, 243, H. No: 8385. Buhârî'nin ta'liklerindedir.

142. Hadis: Cüleybîb'in şehadetini anlatan ve rivayetin sonunda Hz. Peygamber: "Bu bendendir ben de ondanım. Yedi kişiyi öldürdü. Sonra öldürüldü." İltifatını yaptığı rivayettir.⁶⁵⁹ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 131. H. No: 2472.

143. Hadis: Abdullah b. Harâm, Uhut Savaş'ında şehit olmuştu. Kız kardeşi Fatime de ağlıyordu. Hz. Peygamber Fatime'ye: "Ağlama! Melekler, cenazesi kaldırılincaya kadar onu gölgeliyorlardı" diye buyurmuştur.⁶⁶⁰ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 130. H. No: 2471. Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXII, 95. H. No: 14187. Nesâî'nin rivayetinde "لَا تَبْكِيه", Ahmed b. Hanbel'de ise "أَوْ لَا تَبْكِينَ", Müslim'in rivayetinde ise "تَبْكِيه\او لا تبكيه" olarak geçmektedir.

144. Hadis: Cabir b. Abdullah, Hz. Peygamber'in Be'îr günü kendisine yirmibeş defa istiğfar ettiğini bildirmiştir.⁶⁶¹ Tirmizî, Menâkıb, 126. H. No: 3852. Tirmizî, rivayetin "hasen sahih garib" olduğunu belirtmiştir. Rivayette geçen Be'îr (deve) gecesinin anlamını Tirmizî şöyle açıklamıştır: "Maddi sıkıntı içinde olduğu bir zamanda Cabir b. Abdullah, Hz. Peygamber ile bir sefere çıkmış, Hz. Peygamber,

⁶⁵⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.134.

⁶⁵⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.136.

⁶⁵⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.137.

⁶⁵⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.138.

⁶⁶⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.139.

⁶⁶¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.140.

Cabir'e maddi yardımda bulunmak için devesini satın almak istemiştir. Cabir, Medine'ye kadar binmesine izin vermesi şartıyla devesini satmıştır. Hz. Peygamber bunu kabul etmiş ve O'na yirmi beş defa istiğfar etmiştir. Bu olay dolayısıyla bu geceye Leyletü'l-Be'îr denilmiştir.

145. Hadis: Mute savaşının anlatıldığı, Hz. Peygamber'in nübüvvetine delalet eden bir rivayettir. 56 numaralı hadiste bahsi geçti. Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVII, 258. H. No: 22566. Katâde'den gelen rivayetin isnadı Ceyyid'tir.⁶⁶² Abdullah b. Ca'ferden gelen rivayet ise Şeyhayn'in şartlarına göre "sahih"tir.⁶⁶³

146, 147. Hadis: Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'dan şiir okumasını istemiş, O da bu işleri bıraktığını söylemiştir. Hz. Ömer, Abdullah'a: "Sus ve itaat et" demesi üzerine, bir şiir okumuştur. Şiirden sonra Hz. Peygamber: "Allah'ım! Ona rahmet et" diye buyurmuştur. Hz. Ömer de ona vacip oldu demiştir.⁶⁶⁴ Kütüb-i Sitte musannifleri arasında sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. İsnadı "Ceyyid"tir.⁶⁶⁵ Hadis: Nesâî, Sünen-i Kübrâ, (Menâkıb, 34,) X, 246. "Amelü'l Yevmi ve'l Leyli" ve Sünen-i Kübra'da Hz. Ömer vasıtasıyla rivayet etmiştir. Kays b. Ebi Hazım de İbn Revaha'dan "mursel" olarak rivayet etmiştir.⁶⁶⁶

148. Hadis: Sa'd b. Ebî Vakkas, Hz. Peygamber, yeryüzünde yürüyen Abdullah b. Selam dışında kimseye "cennetlidir" dediğini duymadım demektedir.⁶⁶⁷ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 147. H. No: 2483; Buhârî, Fezâilü Ashâbi'n-Nebi, 51. H. No: 3800. Buhârî rivayetinin sonunda Ahkaf suresi 10. ayetin Abdullah b. Selam hakkında indiğini kaydetmektedir.

149. Hadis: Muaz b. Cebel ölüm döşeğinde iken, ondan vasiyet istenir. O da ilmi Ebî'd-Derdâ', Selman-ı Farisî, Abdullah b. Mesud ve Yahudî iken Müslüman olan ve Hz. Peygamber'in Cennette olduğunu bildirdiği on kişiden biri olan Abdullah b. Selam'dan alınız demiştir.⁶⁶⁸ Tirmizî, Menâkıb, 110. H. No: 3804. Tirmizî, hadisin "hasen, sahih, garib" olduğunu belirtmiştir. Tirmizî, Sa'd'ın da böyle bir rivayetinin olduğunu zikretmiştir.

⁶⁶² Ceyyid: Hasan Li-Zâtihi mertebesinden yüksek olmakla beraber sahih derecesine vardığından tereddüt edilen hadis senedleridir. Aydımlı, s.50.

⁶⁶³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVII, s.258,

⁶⁶⁴ Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.143.

⁶⁶⁵ Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.143. (Faruk Hammade'nin tahkiki)

⁶⁶⁶ Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.143. (Faruk Hammade'nin tahkiki)

⁶⁶⁷ Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.144.

⁶⁶⁸ Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.144.

150. Hadis: Abdullah b. Selam'ın Müslüman oluşunu anlatan rivayettir. Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ederken Medineliler etrafında toplanmışlardı. Abdullah b. Selam da toplananlar arasındaydı. Abdullah b. Selam Hz. Peygamber'e, kıyametin ilk alametini, cennetliklerin, cennette ilk yiyeceğini ve çocuğun anne veya babsına benzerlik sebebini sormuştur. Hz. Peygamber, Cebrail'in haber vermesiyle, kıyametin ilk alameti olarak, doğuda başlayacak bir yangının insanları batıya sürmesi, cennetliklerin ilk yiyeceğinin balığın ciğerinin üzerindeki fazlalık olduğunu, eğer erkeğin suyu kadının suyuna galebe ederse çocuk babasına, eğer annenin suyu erkeğinkine galebe ederse çocuğun annesine benzeyeceği cevaplarını vermiştir. Hz. Peygamber, bunları Cebrail'in haber verdiğini buyurunca” Abdullah b. Selam: “O meleklerden Yahudilerin düşmanıdır” demiştir.⁶⁶⁹ Buhârî, Tefsir, 6. H. No: 4459. Hadis sahihtir.

151, 152, 153. Hadisler: Abdullah b. Mesud için Hz. Peygamber: “Kim Kur'an'ı indiği şekildeki doğallığı ile okumak isterse, Abdullah b. Mesud'un kıratı üzere okusun” diye buyurmuştur.⁶⁷⁰ İbn Mace, İttibâu's-Sünne, 11. H. No: 138. Nesâî'nin Hz. Ömer'den olan rivayetinde “مَنْ سَرَّهُ” İbn Mace'nin Abdullah b. Mesud'tan gelen rivayetinde ise “مَنْ أَحَبَّ” lafzı ile rivayet başlar.

153. Hâkim, Müstedrek, II, 247. H. No: 2894. Şeyhayn'ın şartına göre sahihtir. Ama rivayet etmemişlerdir. Çünkü Alkame'nin Hz. Ömer'den işitip işitmediğinin şüpheli olduğunu belirtmektedir.

154. Hadis: Hz. Peygamber, her yıl Kur'an'ı bir kere Cebrail'den dinlemiştir. Vefat edeceği yıl bu işlem iki kere yapılmış ve Abdullah b. Mesud da buna şahit olmuştur.⁶⁷¹ Nesâî, Sünen-i Kübra, (Menâkıb, 36.) X, 252. H. No: 8398. Nesâî, Fezailü'l Kur'an, 19.

155. Hadis: Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 118. H. No: 2464. 125 ve 137 numaralı hadislerde bahsi geçti.

156. Hadis: Bir grup ashap, Ebû Musa el-Aşarî'nin evinde Kur'an'ı müzakere ederken, Abdullah b. Mesud aralarından kalktığında Ebû Mesud el-Ensarî şöyle demiştir: “Hz. Peygamber, kendisinden sonra şu kalkan insandan daha fazla Kur'an'ı

⁶⁶⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.145.

⁶⁷⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.146-147.

⁶⁷¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.147.

bilen birisini bırakmamıştır.”⁶⁷² Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 113. H. No: 2461. Hadis İbn. Mesud’un Hz. Peygamber’in yanında ne kadar değerli olduğunu göstermektedir

157. Hadis: Hz. Peygamber, Abdullah b. Mesud’e: “Üzerimde hicabı kaldırma iznini sana verdim...” buyurduğu rivayettir.⁶⁷³ İbn Mace, İttibâ’ı Sünne, 11. H. No: 139. Elbâni, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.⁶⁷⁴

158. Hadis: 157. Hadisle aynıdır. Abdurrahman b. Yezid’in ismi son hadisin isnadında olmadığı için burada mursel olarak rivayet edilmiştir.

159. Hadis: İbn Mesud ve annesi, Hz. Peygamber’in hizmetinde çok bulunmalarından dolayı, onların ehli beytten olduğu zannediliyordu.⁶⁷⁵ Birçok sahabeden gelen bir rivayettir. Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 111. H. No: 2460; Tirmizî, Menâkıb, 111/37. H. No: 3806. Tirmizî, bu isnadla hadisin “garib” ama Süfyan es-Sevrî’nin Ebi İshak’tan olan rivayetinden dolayı “hasen sahih” olduğunu belirtmektedir.

160. Hadis: Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 45. H. No: 2413. 116. Hadiste bahsi geçti.

161. Hadis: Huzeyfe b. Yeman’a Hz. Peygamber’e meslek ve meşrep yönüyle en çok benzeyen kimdir diye sorulur? Huzeyfe: “Güzel yaşayışıyla, meslek, meşrep ve siret yönüyle Rasulullah’a en çok benzeyen Ummü Abdın oğlu (Abdullah b. Mesud)’dur” diye cevap vermiştir.⁶⁷⁶ Tirmizî, Menâkıb, 111/3. H. No: 3807. Tirmizî, hadisin “hasen sahih” olduğunu belirtmiştir.

162. Hadis: Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 45. H. No: 2413. 116 numaralı hadiste açıklaması verildi.

163. Hadis: Hz. Peygamber’den şöyle rivayet edilmiştir: “Eğer danışmaksızın birisini ümmetime halife bıraksaydım, Abdullah b. Mesud’u bırakırdım.” Tirmizî, Menâkıb, 111/4, 5. H. No: 3808. Tirmizî, hadisin “garib” olduğunu belirtmiştir. İbn Mace, İttibâ’ı Sünne, 11. H. No: 137. Süneni tahkik eden Elbani, hadis’in zayıf olduğunu belirtmektedir.

164, 165. Hadis: Halid b. Velid ile Ammâr arasında çıkan tartışma uzayınca birbirlerini Hz. Peygamber’e şikâyet ederler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Ammâr’a düşman olan Allah’a düşman olur, O’nu kızdıran Allah’ı kızdırmış olur”

⁶⁷² Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.148.

⁶⁷³ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.148.

⁶⁷⁴ İbn Mace, *İttibâ’ı Sünne*, 11. (Sünen, s. 40, Elbani’nin Tahkikidir.)

⁶⁷⁵ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.149.

⁶⁷⁶ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.149.

buyurmuştur.⁶⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXVIII, 12. H. No: 16814. İsnadı sahihtir. Hâkim, Müstedrek, III, 441. H. No: 5674.

165. Hadis: Hâkim, Müstedrek, III. 439. H. No: 5667. İsnadı sahihtir.

166-167. Hadis: Hz. Peygamber'in Halid'e: "Ammâr'ı kınamayın, sefih görmeyin, dedikodusunu yapmayın. Ammâr'ı kınayanı Allah da kınandırır" diye uyardığı rivayetlerdir.⁶⁷⁸ Hâkim, Müstedrek, III. 439. H. No: 5670. İsnadı sahihtir.

168. Hadis: Hz. Peygamber'den, Ammâr'ın kırkırdığına kadar iman dolu olduğu rivayet edilmiştir.⁶⁷⁹ İbn. Mace, İttiba'ı Sünne, 11. H. No: 147. Değişik bir isnadla rivayet etmiştir. İbn Mace Hz. Ali kanalıyla rivayet etmiştir. Aynı lafızla Hz. Aişe'den de rivayet mevcuttur.

169. Hadis: Amr b. As: "Sıffin savaşında öldürdüğünüz Ammâr'ı Hz. Peygamber seviyordu" diye rivayet etmektedir.⁶⁸⁰ Kütüb-i Sitte musannifleri arasında sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. Hâkim, Müstedrek, III, 442. H. No: 5677. Hâkim'e göre şeyhayn şartına göre isnadı "sahih"tir.

170. Hadis: Hz. Peygamber, Ammâr için: "Seni zalim ve azgın bir topluluk öldürecek" diye buyurmuştur.⁶⁸¹ Nitekim Sıffin savaşında şehit edilmiştir. Hz. Peygamber'in Ğaybî haberlerindedir. Müslümanların iki grup olacağı, bir topluluğun azgın olacağı ve Ammâr'ı öldüreceği haber verilmiştir.⁶⁸² Müslim, Fiten, 72. H. No: 2916. Mütevatir hadislerdendir. Otuz bir sahabeden rivayeti mevcuttur.⁶⁸³

171. Hadis: "Ammâr, iki şey arasında serbest bırakıldığı zaman zor olanı seçerdi" rivayetidir.⁶⁸⁴ Tirmizî, Menâkıb, 108/2. H. No: 3799. Tirmizî, rivayetin "hasen garib" olduğunu, hadisi sadece Abdullah b. Siyah'tan bildiğini belirtir.

172. Hadis: Hz. Peygamber'in, Selman, Suhayb ve Bilal için: "Onları kızdırdıysan Rabbini kızdırdın" diye Hz. Ebû Bekir'i uyardığı rivayettir.⁶⁸⁵ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 170. H. No: 2504. Olay Ebû Süfyan Müslüman olmadan önce yaşanmıştır. Hüdeybiye barışı öncesi, sükunet döneminde Selman, Suhayb ve Bilal, yanlarından geçen Ebû Süfan'a: "Allah'ın kılıcı henüz Allah'ın düşmanının boynunu

⁶⁷⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.151-52.

⁶⁷⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.152-153.

⁶⁷⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.153.

⁶⁸⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.154.

⁶⁸¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.154.

⁶⁸² Nevevi, XVIII, s.40.

⁶⁸³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.154. (Faruk Hammade'nin tahkikidir)

⁶⁸⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.155.

⁶⁸⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.156.

almamıştır” demişlerdir. Bunu duyan Hz. Ebû Bekir, onlara kızarak: “Bu sözleri Kurayş’in büyüğüne mi? söylüyorsunuz” deyip durumu Hz. Peygamber’e bildirmiştir. Hz. Peygamber, Selman ve arkadaşlarının faziletini bildirerek: “Eğer arkadaşlarını kızdırdıysan muhakkak Rabbini kızdırmışsın” diye buyurmuştur. Hz. Ebû Bekir, hemen arkadaşlarına dönerek: “Ey kardeşlerim, umuarım ki, sizi kızdırmadım” demiş. Onlar da: “Hayır! Ey Ebû Bekir, Allah seni affetsin” demişlerdir.⁶⁸⁶ Bu rivayette kimsesiz ve zayıf da olsa, inanan mülümanların faziletine işaret edilmiştir.⁶⁸⁷

173. Hadis: Hz. Peygamber, Selman-ı Farisî’nin omzuna elini koyarak şöyle buyurmuştur: “Eğer ilim Süreyya Yıdızın’da da olsa bunun ehlerinden bazıları ona ulaşacaktır.”⁶⁸⁸ Müslim, *Fezâilü’s-Sahâbe*, 231. H. No: 2546; Tirmizî, *Menâkıb*, 145/70. H. No: 3933. Tirmizî, rivayetin “hasen” olduğunu, Ebû Hureyre’den birkaç değişik şekilde geldiğini kaydetmektedir.

174-175. Hadis: 125 ve 137 numaralı hadislerde bahsi geçti. Müslim, *Fezâilü’s-Sahâbe*, 118. H. No: 2464.

176. Hadis: Amr b. Haram, oğlu Abdullah ile Peygamberimize et göndermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Ey Ensar topluluğu, özellikle Amr b. Harâm ve Sa’d b. Ubâde ailesi, Allah size ecrinizi fazlasıyla versin” buyurmuştur.⁶⁸⁹ Nesâî, *Sünen-i Kübrâ*, (*Menâkıb* 41), X, 264. H. No: 8420. *Kütüb-i Sitte* musannifleri arasında sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. Hâkim Müstedrek’inde sahih olduğunu belirtmiştir. Zehebi de onu desteklemiştir.⁶⁹⁰ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 124. H. No: 7099.

177. Hadis: 56 numaralı hadiste bahsi geçti. Ahmed b. Hanbel, V, 579. H. No: 8440; *Katâde*’den gelen rivayetin isnadı “Ceyyid”tir. Abdullah b. Ca’ferden gelen rivayet ise Şeyhayn’in şartlarına göre sahihtir.⁶⁹¹

178. Hadis: Hz. Ömer’in Halid b. Velid’i komutanlıktan azl ettiği olayın anlatıldığı rivayettir.⁶⁹² Hz. Ömer, O’nu azl edince, Halid b. Velid’in amcasının oğlu olan Amr b. Hafs b. Muğîre, Hz. Ömer’e Halid b. Velid’in faziletini şöyle

⁶⁸⁶ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.156.

⁶⁸⁷ Nevevî, XVI, s.66.

⁶⁸⁸ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.157.

⁶⁸⁹ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.159.

⁶⁹⁰ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.159.

⁶⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, s.258.

⁶⁹² Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.161.

açıklamıştır: “Hz. Peygamber’in çalıştırdığını sen azl ettin. Hz. Peygamber’in kınından çıkardığı kılıcı sen kınına soktun. Hz. Peygamber’in diktiği sancağı sen indirdin. Sen akrabaya sıla-i rahmi kopardın. Amcamın oğlunu kıskandın.” Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXV, 246. H. No: 15905. Ahmed b. Hanbel, Hz. Ömer’in bu konuşmasını Cabiye denilen yerde irad ettiğini kaydetmektedir.

179. Hadis: Uhut Savaşında Ebû Talha, hem düşmana ok atıyordu hem de Hz. Peygamber’e siper oluyordu. Hz. Peygamber’in, O’nun omuzları üzerinden, attığı okları gözlediğini görünce, Ebû Talha gelen okların Hz. Peygamber’e isabet edeceğinden korktuğu için: “Anam babam sana feda olsun, böyle başınızı kaldırmayın” diye Hz. Peygamber’i uyarmıştır.⁶⁹³ Bu isnadla Kütüb-i Sitte musannifleri arasında sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir. Yine “Enes”ten Buhârî, Fezâilü Ashâbi’n-Nebi, 50. H. No: 3799’te değişik bir isnadla ve Ahmed b. Hanbel, Fezâilü’s-Sahâbe, II, 803’te hadisi rivayet etmiştir.

180. Hadis: Ebû Seleme vefat edince Hz. Peygamber ona giderek, açık olan gözlerini kapatır ve ona şöyle dua etmiştir: “Allah’ım, Ebû Seleme’yi affet! Derecesini hidayete erenler arasında yükselt. Onun arkasında bıraktıkları için sen halef ol! Bizi de onu da affet! Ey Âlemlerin Rabbi, kabrini genişlet ve orada onun nurunu çoğalt!”⁶⁹⁴ İbn Mace, Cenâiz, 6, H. No:1454; Ebû Davud, Cenâiz, 21, H. No: 3118. Hadisi tahkik eden Elbani, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

181. Hadis: Enes b. Malik şöyle rivayet etmiştir: “Hz. Peygamber döneminde Kur’an; Übey (b. Ka’b), Muaz (b. Cebel), Zeyd (b. Sâbit) ve Ebû Zeyd’ten okurlardı.”⁶⁹⁵ Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 119. H. No: 2465.

182. Hadis: Tirmizî, Menâkıb, 106/1. H. No: 3790. Tirmizî, hadisin “hasen sahih olduğunu belirtmiştir. 138. hadiste bahsi geçti.

183. Hadis: Buhârî, Fezailü’l-Kur’an, 3. H. No: 4973. Tirmizî, Tefsir, 10/9. H. No: 3103. Kur’an’ın cem’ edilmesi için görevin Zeyd b. Sabit’e verilmesi ile ilgili uzun bir rivayettir. Orada Zeyd’in Vahiy kâtipliği yaptığı belirtilmiştir.⁶⁹⁶ Nesâî bir kısmını rivayet etmiştir.

184. Hadis: Müslim, Fezâilü’s-Sahabe, 139. H. No: 2478; Tirmizî, Menâkıb, 117/43. H. No: 3825. Abdullah b. Ömer, uyurken bir rüya gördüm. Sanki elimde

⁶⁹³ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.162.

⁶⁹⁴ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.163.

⁶⁹⁵ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.164.

⁶⁹⁶ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.165.

ipekten dokunmuş kalın bir kumaş parçası vardı. Ben cennette gitmek itediğim yere muhakkak benden önce oraya uçarak giderdi. Gördüğü rüyayı Hafsa validemiz vasıtasıyla Hz. Peygamber'e söylemiştir. Hz. Peygamber: "Abdullah'ın salih bir adam olduğunu görüyorum" buyurmuştur⁶⁹⁷. Tirmizî, rivayetin "hasen sahih" olduğunu kaydetmiştir.

185. Hadis: Bir defasında Enes b. Nadr'ın kız kardeşi, bir cariye'nin birkaç dişini kırmıştı. Afedilmesi istendiyse de cariye'nin sahipleri noksanlık parası isterler. Durum Hz. Peygamber'e bildirilir. O da kısası⁶⁹⁸ emreder. Enes, Hz. Peygamber'e: "Ya Resûlallah! Sizi hak ile göderen Allah'a yemin ederim ve Allah'tan ümit ederim ki, kız kardeşimin dişi kırılmayacak" demiştir. Bir müddet sonra davalılar kısastan vaz geçerek diyete⁶⁹⁹ razı olunca Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah'ın kullarından öyleleri vardır ki, Allah adına yemin etse, Allah, yeminini doğru çıkarır."⁷⁰⁰ İbn. Mace, Diyât, 16, H. No: 2649. Elbani hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

186. Hadis: Enes b. Nadr'ın şehadeti dolayısıyla kendisinin verdiği sözü yerine getirdiğini anlatır.

Enes b. Nadr, Bedir savaşına katılmamıştı. Buna hayıflanan Enes, Hz. Peygamber'e: "Sizinle ilk muharebeye katılmadım ama eğer Allah beni müşriklerle karşılaştırırsa ne yapacağımı Allah görecektir" demiştir. Uhut savaşına katılan Enes'e Sa'd b. Muaz muharebe esnasında karşılaşınca nereye diye sormuş O da: "Uhut'tan daha yakın Cennetin kokusunu alıyorum" demiş ve şehit edilinceye kadar savaşmıştı". Cesedi üzerinde seksen küsur kılıç, mızrak ve ok darbesi olduğu ve kız kardeşi tarafından ancak parmaklarından tanındığı rivayet edilmiştir. Bunun üzerine Ahzap sûresi 23. ayet (Müminlerin arasında öyleleri vardır ki, Allah'a verdiği söze sadık kaldılar. Kimisi de bu uğurda can verdi.) inmiştir.⁷⁰¹ Bu ayetin Enes ve arkadaşları için indiği düşünülüyor. Müslim, İmâre, 148. H. No: 1903. Ahzap 23. ayet,

⁶⁹⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.166.

⁶⁹⁸ Kısas: Kasten adam öldürme veya müessir fiil işleme suçlarında suçlunun işlediği fiile denk bir ceza ile cezalandırılmasıdır. Şamil Dağcı, "Kısas", DİA, Ankara 2002, XXV, s.488.

⁶⁹⁹ Diyet: Arapça'da "ödemek, vermek" anlamındaki vedy kökünden türeyen diyet, İslam hukukunda birşahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat bırakılması veya yaralanması halinde ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal veya parayı ifade eder. Ali Bardakoğlu, "Diyet", DİA, İst. 1994, IX, 473.

⁷⁰⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.166.

⁷⁰¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.167-168.

187. Hadis: Enes b. Malik'in annesi Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'den Enes'e dua etmesini istemişti. Hz. Peygamber, Enes'e şöyle dua etmiştir: "Allah'ım onun malını ve evladını çoğalt, ona verdiklerini bereketlendir." Enes diyor ki: "Ensarın en çok malı olanlardan oldum ve yüzyirmi civarında çocuğumu ben defnettim."⁷⁰² Bu Hz. Peygamber'in duasının kabul olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu rivayetleri, zenginliğin faziletine yoranlar olduğu gibi fakirliğin faziletine de yoranlar olmuştur. Fakirliğin faziletine yoranlar, mal ve evladın fitne olduğunu, Enes'in fakir olduğunu, bu faziletini de fakirlikten aldığını ancak burada bereket görmesini ve zenginliğinde sevap almasını, Hz. Peygamber'in duası sayesinde olduğuna bağlamaktadırlar.⁷⁰³ Tirmizî, Menâkıb, 119/3. H. No: 3829. Tirmizî, hadisin hasen sahih olduğunu belirtmiştir.

188. Hadis: Enes b. Malik anlatıyor: "Bir gün Hz. Peygamber yanımdan geçerken annem sesini duyar ve: "Anam babam sana feda olsun, Ya Rasulallah! Bu Enes'ciktir" demiş. O da bana dua etti. Dualardan ikisi dünyada gerçekleşti. Diğerinin ahrette gerçekleşeceğini umuyorum." Dünyada gerçekleşen dualar, mal ve evladın çokluğu, ahrette gerçekleşmesini umduğu duası da mağfirettir. Bu duaların kabul olmasını Hz. Peygamber'in nübüvvetine yorumlamışlardır.⁷⁰⁴ Müslim Fezâilü's-Sahâbe, 144. H. No: 2481; Tirmizî, Menâkıb, 119/1, H. no: 3827. Hadis bu senedle "hasen sahih gariptir." Ama Enes'ten başka yollarla de rivayet edilmiştir.

189-190. Hadis: Ben-i Kurayza Gazvesinde Hz. Peygamber'in Hassân b. Sâbit için: "Saldır Cebrail seninledir" dediği rivayettir.⁷⁰⁵ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 153. H. No: 2486. "أَهْجُ الْمُشْرِكِينَ" lafzı yerine Müslim'in rivayetinde "أَوْ هَاجِهِمْ" lafzı geçmektedir.

191. Hadis: Hatıb b. Ebî Beltea'nin kölelerinden biri onun ateşte olduğunu söyleyerek, onu Hz. Peygamber'e şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Yalan söylüyorsun. O ateşe girmeyecektir. O, Bedir ve Hudeybiye savaşlarına katılmıştı" diye buyurmuştur.⁷⁰⁶ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 162. H. No: 2495; Tirmizî, Menâkıb, 132/5. H. No: 3864. Hadiste Bedir ve Hudeybiye'ye katılanların

⁷⁰²Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.168.

⁷⁰³ Nevevî, XVI, s.39.

⁷⁰⁴ Mübârekfûri, X, s.223.

⁷⁰⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.169-170.

⁷⁰⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.170.

fazileti ve ateşe girmeyecekleri müjdesi vardır.⁷⁰⁷ Tirmizî, rivayetin hasen sahih olduğunu kaydetmektedir.

192. Hadis: Bi'rî Mauna olayı olarak meşhurdur. Sa'sa kabilesi kendilerine dini ve Ku'ran-ı anlatmak için Hz. Peygamber'den öğreticiler istemişlerdir. Göndereceği öğreticileri korumak için eman isteyen Hz. Peygamber'e eman vermişlerdir. Bunun üzerine onlara dinlerini öğretmek üzere Ashab-ı Suffeden⁷⁰⁸ kırk veya yetmiş kişi gönderilmiştir. Heyet, Maûne Kuyusu başında istirahat ederken, Amr b. Tufeyl tarafından önce kendisini İslam'a davet eden Haram b. Milhan olmak üzere hepsini şehit etmişlerdir. Arkadan mızraklanan Haram b. Milhan şehit oluyorken: "Kâbe'nin rabbine yemin olsun ki kazandım gitti" demiştir.⁷⁰⁹ Cebrail'den haberi duyan Hz. Peygamber, otuz gün sabah namazında kunut okuyup katillere beddua bulunmuştur.⁷¹⁰ Müslim, İmâre, 147. H. No: 677. Müslim, Bi'ri Mauna olayı olarak uzun rivayet etmiştir.

193. ve 260. Hadisler: : ...Bir gün Hz. Peygamber, arkadan yetişen Huzeyfe b. Yeman'a: "Bana bir şey verildiğini gördün mü?" demiş, evet deyince Hz. Peygamber: "O bir melekti. İlk defa yeryüzüne bana selam vermek için rabbinden izin istemişti, Fatime'nin cennet kadınlarının efendisi, Hasan ve Hüseyin'in de cennet gençlerinin efendisi olduklarını müjdelediğini" haber vermektedir.⁷¹¹ Tirmizî, Menâkıb, 104, H. No: 3781. Tirmizî, hadisin "hasen garib" olduğunu belirtmiştir. Sadece İsrail b. Yunus'tan bunu duyduğunu belirtmiştir.

194. Hadis: Alkame, Şam'da Dımaşk Camine girince: "Keşke bir Salih adamın yanında otursam diye dua ettiğini söylemiştir. Derken Ebi Derda'nın yanına oturdum. Bana nereli olduğumu sordu? Ben de İarlı olduğumu söyledim. Bana Abdullah b. Mesud'un kendilerine *وَإِنِّي وَالذَّكْرَ وَالْأُنثَى* ayetlerini nasıl okuduğunu sormuş? O da bu şekilde okuduğunu belirtice, kendisinin de Hz. Peygamber'den bu şekilde duyduğunu belirtmektedir."⁷¹² Buhârî, Fezailü Ashabi'n-Nebi, 21. H. No: 3730; Tirmizî, Kıraat, 7/5. H. No: 2939. Tirmizî, Ebû Derdâ'nın

⁷⁰⁷ Nevevî, XVI, s.57.

⁷⁰⁸ Ashâb-ı Suffe: Sözlükte gölgelik anlamına gelen suffe, Mescid-i Nebevî'nin giriş kısmında Medine'de evleri ve kalabilecek yakınları olmayan sahâbilerin barınması için yapılan makna Suffe, bu mekânda barınanlara da Ashâb-ı Suffe denilir. Mustafa Baktır, "Suffe", DİA, İst. 2009, XXXVII, s.469.

⁷⁰⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.171.

⁷¹⁰ Nevevî, XII, s.47.

⁷¹¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.172, 200.

⁷¹² Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.172.

“وَالذَّكْرِ وَالْأُنثَى” okuduğunu, Şamlıların “وَمَا خَلَقَ” lafzını da okutmak istediklerini ama onun bunu kabul etmediğini kaydetmektedir.

195. Hadis: Ebû Hueryre, Hz. Peygamber’den şöyle rivayet etmiştir: “As’ın iki oğlu, Amr ve Hişam mümindirler.”⁷¹³ Nesâî, Sünen-i Kübrâ, (Menâkıb, 54,) X, 275. H. No: 8439. Hâkim, hadisin Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu ama rivayet etmediklerini belirtmiştir.⁷¹⁴

196. Hadis: Bir gün Medine’de insanlar korku içinde camide Hz. Peygamber’in etrafından dağılırken, Ebû Huzeyfe’nin azatlısı Salim, kılıcını kınından çıkarıp camide oturur. Onun bu davranışını gören Amr b. As da aynısını yapmıştır. Hz. Peygamber yanımıza gelip ikimizi gördü. İnsanlar da geri dönüp toplandılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “ Ey insanlar korkunuz, Allah ve Resûl’ünden olmalı değil miydi? Davranışınız bu iki mümin adamın yaptığı gibi olmalı değil miydi?” buyurmuştur.⁷¹⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, I- XLV, IXXX, 344. H. No: 17810.

197. Hadis: Cerir b. Abdullah şöyle demiştir: Hz. Peygamber beni her gördüğünde tebessüm ederdi.” Müslüman olmak için huzuruna gittiğimde de şöyle buyurmuştu: “Bu kapıdan hayır sahibi hayrı bol ve yüzünde melik ve melek alameti olan birisi girecektir.”⁷¹⁶ Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 134. H. No: 2475; Tirmizî, Menâkıb, 115. H. No: 3820. Tirmizî, hadisin “hasen sahih” olduğunu belirtir. Nesâî’nin rivayetinde geçen “مَا رَأَيْتِي” lafzı yerine Tirmizî’de “مَا حَجَبْتِي” lafzı, yine “tebessüm ederdi” yerine “gülerdi” lafzı geçmektedir. Hâkim’in rivayetinde ذِي يَمِينٍ lafzı yerine “ذِي يَمِينٍ” lafzı geçmektedir.⁷¹⁷

198. Hadis: Yemen’de bir tapınak olan Zulhalasa’nın feth edilmesi için Hz. Peygamber, Cerir b. Abdullah’ı görevlendirmiştir. Cerir, yüz elli suvari hazırlamıştı –ki onlar atları olanlardandı- ama kendisi atın üzerinde fazla duramıyordu, hemen düşüyordu. Bu durumunu Hz. Peygamber’e bildirmiş, Hz. Peygamber elini Cerir’in göğsüne vurarak: “Allah’ım, onu at üzerinde durdur. Kendisine doğru yolu göster. Onu, doğru yolu gösterenlerden eyle” diye dua etmiştir.⁷¹⁸ Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 135. H. No: 2475; Ebû Dâvud, Cihad, 172. H. No: 2772. Hadis sahihtir;

⁷¹³ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.173.

⁷¹⁴ Hâkim, *Müstedrek*, III, s.512.

⁷¹⁵ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.174.

⁷¹⁶ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.175.

⁷¹⁷ Hakim, I, s.422.

⁷¹⁸ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.176.

Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXI, 519. H. No: 19204. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde “ذِي الْخَلْصَةِ” için “وَكَانَ بَيْتًا فِي خُتْمِ يُسْمَى كَعْبَةَ الْيَمَانِيَةِ” (Has'ame denilen yerde bir evdir (bina). O'na “Yemenin Kabesi” denilirdi cümlesi geçmektedir.

199. Hadis: Amed b. Hanbel, Müsned, XXXI. 555. H. No: 19227. Hadis sahihtir. 197 numaralı hadis ile aynıdır. Orada bahsi geçti.

200. Hadis: Müslim, Cenâiz, 65. H. No: 952. Hz. Peygamber'in Necaşi'nin cenaze namazını kılması ile ilgili rivayettir.⁷¹⁹ Ebû Hureyre, Cabir, İmran b. Husayn gibi sahabeden bu rivayet mevcuttur. Hadis Necaşi'nin fazileti hakkındadır. Ama Necaş'nin sahabeden olup olmaması ihtilafıdır. Ona rağmen Hz. Peygamber cenaze namazını kılmış ve onu Müslümanlara kardeş ilan etmiştir. Bazı rivayetlerde “عَلَى” lafzı geçmektedir.⁷²⁰ Genel kabul onun sahabî değil muhadram olduğu yönündedir.⁷²¹

201. Hadis: Hz. Peygamber, Eşecü'l Asrî diye meşhur olan Munzır b. Asır'a: “Sizde Allah'ın sevdiği iki huy vardır.” Ne olduklarını sorduğumda: “Hilm ve Hayâdır” demiştir.⁷²² İbn Mace, Zühd, 18. H. No: 4188. Kütübi Sitte musanniflerinin bu senedle rivayet etmediği bir hadistir. İbn Mace, İbn Abbas yoluyla rivayet etmiştir.

202. Hadis: Kurra b. İyas, Hz. Peygamber'in omuzları arasında bulunan Nübüvvet Mührün'e dokunduğunu rivayet etmektedir.⁷²³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIV, 348. H. No: 15582.

Bundan sonraki başlık Menâkibü Ashâbi'n-Nebiyi (s.a.v) ve'n-Nehyü An Sebbihim'dır. Nesâî, bu başlıkta rivayetlere geçmeden önce ashâb'ın faziletine dair üç ayeti vermiştir. Bu ayetlerde Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Bunların ardından gelenler de Ey Rabbimiz, bizi ve bizden önceki iman etmiş kardeşlerimizi bağışla...”⁷²⁴

“(İslam Dinine girme hususunda) öne geçen ilk Muhacir ve Ensâr ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır...”⁷²⁵

⁷¹⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.177.

⁷²⁰ Buhârî, *Fedâilü Ashâbi'n-Nebi*, 70, (V, s. 130); Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIII, s.423.

⁷²¹ Geniş bilgi için bkz. I. Bölüm, s.7.

⁷²² Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.177.

⁷²³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.178.

⁷²⁴ Haşr, 59/10.

⁷²⁵ Tevbe, 9/100.

“Muhammed Allah’ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken görürsün. Allah’tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir...”⁷²⁶

203, 204. Hadisler: Hz. Peygamber’den şöyle rivayet edilmiştir: “Ashâbımdan kimseye sövmeyin. Zira sizden birisi Uhud dağı kadar altını sadaka olarak verse onların bir müdlük (avuçluk) hatta yarım müdlük iyiliğine bile ulaşamaz.” Sahâbeye sövmenin yasaklandığı rivayettir.⁷²⁷ Birkaç tarikle rivayet edilmiştir. Buhârî, Fezâilü Ashabi’n-Nebi, 5. H. No: 3663; Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 222. H. No: 2541. Nevevî, Kadî’den şöyle nakletmektedir: “Sahâbenin yaptığı iyiliğin diğer insanların yaptığı iyilikten üstünlüğü bütün sahâbe için geçerlidir. Hz. Peygamberin devrinde yaşadıkları, Hz. Peygamber’e zor zamanda yardım ettikleri, sıkıntıda oldukları halde ona infak ettikleri, onun sohbetinin şerefine nail oldukları ve Yüce Allah’ın fetihten önce yardım edenlerin sevaplarının fetihten sonra yardım edenlerinkiyle aynı olmadığını bildirmesi, cihatları, itaatları onlara bu üstünlüğü kazandırmıştır. Bu diğer insanların ulaşabilecekleri bir iyilik değildir. Allah’ın lutuf ve ihsanıyla ulaşılabilecek bir durumdur.”⁷²⁸

204. Hadis: Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 221. H. No: 2540; Ahmed b. Hanbel, Fezâilü’s-Sahâbe, I, 365. H. No: 534. Ahmed b. Hanbel, Ebû Said el Hudrî tarihiyle hadisi rivayet etmiş, Nesâî ise Ebû Hureyre’den rivayet etmiştir. Fakat İbn Hacer, Ebû Hureyre’den gelen rivayetin Şazz⁷²⁹ olduğunu asıl rivayetin Ebû Said El-Hudrî’den gelen rivayet olduğunu söylemiştir.⁷³⁰ Birçok varyantı olan hadis, sahihtir.

205. Hadis: İbn Abbas bütün ensar ve muhacirlerin, hicret sevabına vardıklarını söylemiştir. Şirkten kaçtıkları için Mekke’den Medine’ye hicret eden sahâbe muhacirdirler. Aynı şekilde Medine’den Mekke’ye, akabe gecesi gelenler de muhacirdirler. Çünkü onlar da Medine’nin şirkte olduğu vakitte şirkten kaçmak için göç ettiler.⁷³¹ Nesâî, Bey’at, 13. H. No: 4204. Kütüb-i Sitte musannifleri arasında sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. Elbani’ye göre isnadı sahihtir.

⁷²⁶ Fetih, 48/29.

⁷²⁷ Geniş bilgi için bkz. II. Bölüm, s. 49-54.

⁷²⁸ Nevevî, XI, s.93.

⁷²⁹ Şâzz: Sika ravinin diğer sika ravilere veya kendisinden daha sika olan raviye aykırı olarak rivayet ettiği hadislerdir.

⁷³⁰ İbn Hacer, *Fetfu’l Barî*, VII, s.35.

⁷³¹ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.180.

Bundan sonraki rivayetler şahsa ait bir fazileti değil grup olarak Ensar ve Muhacirlerin faziletine dairdir. 248. rivayete kadar olan kısım, grup veya kabilelerin faziletine dair rivayetlerden oluşmaktadır. Bu kısımdaki bab başlıkları Ensar lehine dikkat çekmektedir. “Menâkıbü’l-Mühacirine ve’l Ensar, Levle’l-Hicretü Leküntü İmrien mine’l-Ensar, Hubbü’n-Nebiyyi el-Ensar, et-Terğib fi Hubbi’l-Ensar, et-Teşdid fi Büğdi’l-Ensar, Zikru Hayrü Devri’l-Ensar, Ebnâü’l-Ensar, Ebnâü Ebnâi’l Ensar” gibi bab başlıklarından oluşmaktadır. Bab başlıklarından da anlaşıldığı gibi hemen hepsi ensarın faziletine dair rivayetlerdir. Sadece Ensar’ın değil onların çocuklarının hatta torunlarının faziletini dahi ele alması dikkat çekmektedir.

206. Hadis: Hz. Peygamber, Ensar ve Mühacirlerin, kendisini din konusunda takip etmesini istemiştir. Kütüb-i Sitte musannifleri arasında sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir.⁷³² Değişik bir isnadla İbn Mace, Salât, 45, H. No: 977’de rivayet etmiştir.

207-212. Hadisler: Sehl b. Sa’d, Hendek Savaşında Hz. Peygamber’in şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Allah’ım! Yaşantı ancak ahiret yaşantısıdır. Sen Ensar ve Muhacirleri bağışla.”⁷³³ Tirmizî, Menâkıb, 130. H. No: 3856. Bu senedle hadisin garib olduğunu kaydetmektedir. Hendek savaşının öncesinde hendekler kazılırken Hz. Peygamber’in buyurduğu hadislerdir.

208. Hadisler: Bir önceki hadisin Enes b. Malik kanalıyla gelen versiyonudur. Burada “Hayır ancak ahiret hayrıdır. Sen Ensar ve Muhacirleri islah et.”, bazı rivayetlerde ise “Allahım Ensar ve Muhacirlere ikram et” şeklindedir.⁷³⁴ İbn Mace, Mesâcid, 3, H. No: 742. Elbanî’ye göre rivayet sahihtir.

213. Hadis: Enes b. Malik şöyle demiştir: Hendek Savaşında Ensar ve Muhacirler Medine’nin etrafına hendek kazıyorlardı. Şiir söylüyorlardı. Torak taşıyorlardı ve şöyle diyorlardı: “Biz ki Muhammed’e İslam üzere bey’at ettik ve bunun üzerine ebedi kalcağız.” Hz. Peygamber de şöyle buyuruyordu –ki onları seviyordu-: “Allah’ım hayır ancak ahiret hayrıdır. Ensar ve Muhacirleri bereketli kıl.”⁷³⁵ Ebû Davûd, Salât, 12, H. No: 453.

214. Hadis: Buhâri, Fezailü Ashabi’n-Nebi, 34. H. No: 3766. Huneyn Gazve’sinin ganimetlerinin paylaşımını anlatan Hz. Peygamber’in hutbesinden bir

⁷³² Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.181.

⁷³³ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.181.

⁷³⁴ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.181.

⁷³⁵ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.182.

kesittir. Orada Hz. Peygamber: “Eğer İnsanlar bir vadi yoluna ve Ensar da başka bir vadi yoluna girse, ben Ensar’ın yoluna girerdim” demiştir. Ebû Hureyre: “Hz. Peygamber bu sözyle haksızlık etmemiştir. Anam babam ona feda olsun! Çünkü Ensar, Hz. Peygamber’i barındırdılar ve ona yardım ettiler. Ya da başka bir kelime daha söyledi” demiştir.⁷³⁶

215, 216. Hadisler: Muhacirler Medine’ye göç edince bir şeyleri yoktu. Ensar mallarını onlarla paylaşmak istemişlerdir. Hz. Peygamber bu duruma olumsuz yanıt verince Ensar öyleyse işçilik ve sulamada bize yardım etsinler bizde mahsulümüzü bölüştürelim demişlerdir. Bu teklif kabul edilir. Müslim, Cihad, 70. H. No: 1771; İbn Hibban, XIV, 192. H. No: 6282.⁷³⁷

216. Hadis: Buhârî, Fezâilü Ashâbi’n-Nebi, 35. H. No: 3769.

217. Hadis: Buhâri, Fezailü Ashabi’n-Nebi, 35. H. No: 3768. Bu rivayet ashâbın kardeşliğine en büyük örnektir. Hz. Peygamber, Ensardan Sa’d b. Rabi’nin yanına Abdurrahman b. Avf’u kardeş verdiği zaman tarihi hayrete düşürecek cinsten Sa’d şöyle demiştir: “Ensarın en zengin olanlarındanım, malımı ikiye böl hangisini istiyorsan onu al, ve ben iki evliyim hangisini istiyorsan onu boşayayım temizlenince sen al.” Abdurrahman b. Avf: “Allah, ehlini ve malını mübarek kılsın. Bana ticaret yapılan çarşımızın yolunu göster” demiştir. Abdurrahman, çarşıdan her dönüşünde mutlaka keş ve yağdan bir fazlalıkla dönerdi şeklinde rivayet edilmiştir.⁷³⁸

218. Hadis: Ebû Hureyre, Hz. Peygamber’den şöyle rivayet etmektedir: “Allah’a ve ahret gününe iman eden Ensar’a buğz etmez. Eğer hicret (dinin bir emri ve ibadet) olmasaydı ben Ensar’dan biri olurdu... Benim için, Ensar iç gömlek insanlar da dış gömlek mesabesindedir.”⁷³⁹ Ensarın Hz. Peygamber nezdindeki konumunu gösteren ender bir rivayettir. Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, 255. H. No: 9434. Hadis sahihtir.

219, 220, 221. Hadisler: Hz. Peygamber: “Ensar dayanağımdır, sırdaşımdır. İnsanlar sayıca artarken onlar azalacaklardır. Onların iyilerine yapışın, kusurlarını da affedin.”⁷⁴⁰ Buhârî, Fezâilü Ashâbi’n-Nebî, 43. H. No: 3788. Kütüb-i Sitte musannifleri arasında sadece Nesâî hadisi “Haremî” vasıtasıyla rivayet etmiştir. Diğerleri Enes’ten rivayet etmişlerdir. İsnadı sahihtir. İnsanlar normal şartlarda

⁷³⁶ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.182.

⁷³⁷ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.183.

⁷³⁸ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.184.

⁷³⁹ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.184.

⁷⁴⁰ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.185.

sayıca artarken ensarın azalacağını bildirmesi, Hz. Peygamber'in mucizelerinden sayılmaktadır.⁷⁴¹

220. Hadis: Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 176. H. No: 2510; Buhârî, *Fezâilü Ashâbi'n-Nebî*, 43. H. No: 3788; Tirmizî, *Menâkıb*, 140. H. No: 3907. Tirmizî, hadisin hasen sahih olduğunu belirtmiştir.

221. Hadis: Buhârî, *Fezâilü Ashâbi'n-Nebî*, 34. H. No: 3766. Nesâî, Enes'ten rivayet etmiş, Buhârî ise Ebû Hüreyre vasıtasıyla ve değişik lafızlarla Enes'ten rivayet etmiştir.

222. Mekke'nin fethinde Hz. Peygamber, savaş ganimetlerini başkasına dağıtmış, Ensar'a bir şey vermemişti. Bunun üzerine Ensar: "Kılıçlarımız Kureyşli Müşriklerin kanında çalışırken başkası ganimetleri paylaştı" demişlerdir. Ensar'ın bu sözleri Hz. Peygamber'e ulaştınca onları toplar ve: "Bana ulaşan bu sözleriniz nedir? diye sorunca bunu inkar etmediler ve size ulaşanlar doğrudur demeleri üzerine Hz. Peygamber: "Başkası ganimetlerle, sizde Allah'ın Rasûlü ile eve dönmeyi istemez misiniz? Eğer İnsanlar bir vadi yoluna ve Ensar da başka bir vadi yoluna girse, ben Ensar'ın yoluna girerdim" demiştir.⁷⁴² Tirmizî, *Menâkıb*, 140/4. H. No: 3901. Tirmizî, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

223. Hadis: Hz. Peygamber'in son hastalığında Ensar, onunla geçirdiği zamanı hatırlayarak ağlaşırlar. Bunun haberini alan Hz. Peygamber son kez minbere çıkarak şöyle buyurmuştur: "Ensar dayanağım ve sırdaşımdır. (Ashabım) size Ensar'ı (onlara iyi muamele etmenizi) vasiyet ederim. Onlar, üzerlerine düşen yardım vazifesini yerine getirdiler. Şimdi hakları kalmıştır. Şu halde siz Ensar'ın iyilik edenlerinden iyiliklerini kabul edin, (hadleri dışında) kötülük edenlerin kusurlarını affedin."⁷⁴³

224, 225. Hadis: Ensar'dan bir kadın elinde bir çocukla Hz. Peygamber'e gelmiştir. Hz. Peygamber, en sevdiği insanların Ensar olduğunu, bazen iki defa ve üç defa sevdiğini buyurduğu rivayetlerdir. Son rivayette Ensar'a hitaben şöyle buyurmuştur: "Sizi seven beni sevdiği için sevmiştir. Size buğz eden bana buğz ettiği için size buğz etmiştir."⁷⁴⁴ Buhârî, *Fezâilü Ashâbi'n-Nebî*, 37. H. No: 3773; Ahmed

⁷⁴¹ Nevevî, XVI, s.68.

⁷⁴² Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.186.

⁷⁴³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.186.

⁷⁴⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.186.

b. Hanbel, Fezâilü's-Sahâbe, II, 428. H. No: 1434. Hz. Peygamber'in Ensar için irad ettiği hutbesinden bir kesittir.

224-225. Hadis: Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 175. H. No: 2509; Buhârî, Fezailü Ashabi'n-Nebi, 37. H. No: 3773; Ahmed b. Hanbel, Fezâilü's-Sahâbe, II, 438. H. No: 1457.

226. Hadis: Müslim, İman, 128. H. No: 74. Rivayette Ensar'ı sevmek imandan, onlara buğz etmek nifaktan sayılmıştır.⁷⁴⁵ Bu Ensar'a verilen en büyük şereftir. Başka bir kavme veya topluluğa böyle bir şeref verilmemiştir. Onların Hz. Peygamber'e sadakatı, Allah ve Rasul'une eksiksiz itaatı, mallarını ve canlarını bu uğurda ortaya koymaları neticesinde, onları imanda bu noktaya taşımıştır. Onun için Onları sevmek iman alameti, onlara buğz etmek de nifak alameti sayılmıştır.⁷⁴⁶

227. Hadis: Muaviye, Hz. Peygamber'den şöyle işittiğini rivayet etmektedir: "Ensarı seveni Allah'da sever, Onlara buğz edene Allah da buğz eder."⁷⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXVIII, 84. H. No: 16919. Yezid b. Cariye'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir. Bir gün Ensar'dan bir adamla ensar hakkında konuşuyorduk. Yanımıza Muaviye çıkageldi. Ne konuştuğumuzu sordu. Biz de Ensar hakkında konuştuğumuzu söyledik. O da ben de Ensar hakkında duyduğumu söyleyeyim mi? biz de evet ey Emiru'l Müminin deyince bu hadisi rivayet etti.⁷⁴⁸

228. Hadis: İbn Abbas, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Allah'a ve ahret gününe iman eden Ensar'a buğz etmez."⁷⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 27. H. No: 2818; Hadis: Tirmizî, Menâkıb, 140/10. H. No:3906. Tirmizî, hadisin "hasen sahih" olduğunu belirtmiştir. Nesâî'nin rivayetinde geçen **يُؤْمِنُ بِاللَّهِ** lafzı yerine Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde "**يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ**" lafzı geçmektedir.

229. Hadis: Adiy b. Sabit, Berra'dan Hz. Peygamber'in ensar için şöyle dediğini nakletmektedir: "Ensar'ı ancak mümin olan sever, Onlardan ancak kâfir olan buğz eder. Ensar'ı seveni Allah'da sever, Onlara buğz edene Allah da buğz eder." Şu'be, Adiy'e: "Bunu Berra'dan gerçekten duydun mu? diye sordum. O da

⁷⁴⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.187.

⁷⁴⁶ İbn Hacer, *Fethu'l Bari*, I, s.63.

⁷⁴⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.187.

⁷⁴⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.187. (Faruk Hammâde'nin tahkiki)

⁷⁴⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.188.

“evet bu şekilde duydum” demiştir.⁷⁵⁰ Müslim, İman, 129. H. 75; Buhârî, Fezailü Ashabi'n-Nebi, 36. H. No: 3770.

230. Hadis: Huneyn Savaşından zaferle ayrılan Müslümanlar, birçok ganimet elde etmişlerdi. Hz. Peygamber, “Tulekâ”⁷⁵¹ denilen henüz yeni Müslüman olmuş Mekke'lilere bolca ganimet vermişti. Hatta kimisine yüz deve vermiştir. Buna karşılık Ensar'a hiç vermemişti. Bu durum Ensar arasında huzursuzluğa yol açmıştı. Bazıları “Hala kılıçlarımızdan Kureyş kanı damlarken. Ganimetler bize değil onlara veriliyor” diyerek serzenişte bulunmuşlardı. Bu söz Hz. Peygamber'e ulaştınca onları bir çadırda topladı ve onlara bir konuşma yaptı. Hz. Peygamber: “Sizden duyduğum bu sözler nedir?” diye sormuş, Ensar, bizim ileri gelenlerimiz değil ama küçüklerimiz bu sözleri söylediler Ya Rasulallah deyince, Hz. Peygamber: “Ben, bir takım (İslam'a yeni girmiş) küfür döneminden yeni kurtulmuş insanlara, kalplerini İslam'a ısındırayım diye bu maldan fazlasıyla veriyorum. İnsanlar bu malı götürürken, siz de, Allah'ın Peygamber'ini kendi yerinize (yutlarınıza) götürmeyi istemez misiniz? Sizin geri götürdüğünüz onların geri götürdüğünden çok daha hayırlıdır.” Bunun üzerine Ensar, razı olduklarını açıkladılar. Hz. Peygamber şöyle devam etmiştir: “Benden sonra çok şiddetli bir şekilde kayırmaya uğrayacaksınız. Allah ve Resûl'üne kavuşana kadar sabredin. Ben Kevser havuzunun başında olacağım.” Rivayetin sonunda hadis ravisi Enes: “Biz sabretmedik.” Müslim'in rivayetinde ise “sabredeceğiz” şeklinde geçmektedir. Müslim, Zekât, 132. H. No: 1059; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XX, 122. H. No: 12696. Muteaddid sahâbeden gelen bir rivayettir. Mütevatir derecesinde görenler de vardır. Ensar, Kureyşliler müslüman olunca artık kendilerinin terk edildiğini, kendilerinden artık Kureyşlilerin daha faizletli olduğu zannına kapılması neticesinde söyledikleri sözlerdir. Hâlbuki Hz. Peygamber, Ensar'ın imanlarının kuvvetli oluşunu bildiği için onlara, dünyalık yerine cihadlarına karşılık ahiret derecelerinin verileceğini, kalpleri yeni İslam'a ısındırılanların da küfre geri dönmemesi için onlara da bolca ganimet vermiştir.⁷⁵²

231-238. Hadisler: Hz. Peygamber'in Ensar Yurtlarının veya Ensar (topluluklarının) en hayırlıları olarak, Neccâr oğullarını onlardan sonra Abdü'l-Eşhel sonra Hazrec ve onlardan sonra da Benu Saîde kabilelerini saydığı rivayetlerdir.

⁷⁵⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.188.

⁷⁵¹ Tulekâ: Mekke'nin fethi sırasında esir alınan ve Hz. Peygamber tarafından serbest bırakılan ve genellikle Mekkeli Kureyşten olan insanlar için kullanılan bir isimdir. Nevevî, VII, s.153.

⁷⁵² Nevevî, VII, s.149.

Rivayetlerin sonunda “her bir ensar topluluğu hayırlıdır” buyurmaktadır.⁷⁵³ Müslim, *Fezâilü’s-Sahâbe*, 177, 178, 179. H. No: 2511; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 455. H. No: 392.

234. Hadis: Bu rivayetin sonunda Sa’d demiş ki: “Hz. Peygamber’in bize bazılarını fazilette tercih ettiğini görüyorum.”⁷⁵⁴ Müslim, *Fezâilü’s-Sahâbe*, 178,179. H. No: 2511; Tirmizî, *Menâkıb*, 141. H. No: 3911. Tirmizî’i, hadisin “hasen sahih” olduğunu belirtmiştir.

238. Hadis: Bu rivayette de Hz. Peygamber kalabalık bir Müslüman topluluğuna, Ensar Yurtlarının en hayırlılarını size bildireyim mi diye sormuş, onlar da evet deyince, Hz. Peygamber: “Hazrec’tir” buyurmuştur. Ashab, sonra kimdir? Deyince Hz. Peygamber: “Abdu’l-Eşhel’i” sonra kimdir deyince “Benü Saîde” kabilerini saymış, sonra kimdir sorusuna “her bir Ensar topluluğu hayırlıdır”⁷⁵⁵ diye buyurmuştur. Müslim *Fezâilü’s-Sahâbe*, 179. H. No: 2511.

239. Hadis: Ensardan bir adam Hz. Peygamber’e: “Falancasına vazife verdiğin gibi bana da görev ver” demiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Benden sonra çok şiddetli bir şekilde kayırmaya uğrayacaksınız. (Kevser) Havuzu başında bana kavuşana kadar sabredin.”⁷⁵⁶ Buhârî, *Fezailü Ashabi’n-Nebi*, 40. H. No: 3779; Tirmizî, *Fiten*, 25. H. 2189. Hadisin “hasen sahih” olduğunu belirtmiştir.

240. Hadis: Hz. Peygamber, Ensar’a Hayber’den gelen mallardan dağıtınca Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber’e şöyle teşekkür etmiştir: “Allah, hayrınızı en güzel şekliyle versin, ey Allah’ın Peygamber’i!” bunun üzerine Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: “Ey Ensar topluluğu, Allah, size de en güzel hayırları versin. Benden sonra başkalarının sizlere tercih edildiğini göreceksiniz. Bana havuz başında kavuşana kadar sabredin.”⁷⁵⁷ *Kütüb-i Sitte* musannifleri arasında sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. Hâkim, *Müstedrek*, IV. 385. H. No: 6974. Hâkim, hadisin Şeyhain’in şartına göre sahih olduğunu ama rivayet etmediklerini belirtmiştir.⁷⁵⁸

⁷⁵³ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.189-191.

⁷⁵⁴ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.190.

⁷⁵⁵ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.191.

⁷⁵⁶ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.191.

⁷⁵⁷ Nesâî, *Fezâilü’s-Sahâbe*, s.192.

⁷⁵⁸ Hâkim, *Müstedrek*, IV, s.385.

241. Hadis: Buhârî, Fezailü Ashabi'n-Nebi, 37. H. No: 3773. İbn Hibban, Sahih, XVI, 255. H. No: 7265. İbn Hibban hadisin sahih olduğunu belirtmiştir. 223 numaralı hadiste değerlendirmesi yapıldı.

242. Hadis: Enes'den gelen rivayettir. Bu rivayet Hz. Peygamber'in Huneyn Savaşı dönüşü Ci'rane'de Ensar'a yaptığı hitaptan bir kesittir. Ganimet dağıtımının adaletsiz yapıldığını zanneden Ensar'ın endişelerine karşılık yapılmıştır. Bu kısımda Hz. Peygamber: “Ey Ensar topluluğu! Size geldiğimde yolunuzu şaşırılmış bir haldeyken sayemde Allah size doğru yolu göstermedi mi? Birbirlerinize düşman iken, sayemde Allah kalplerinizi birleştirmede mi? diye sormuştur. Ensar da: “Evet, Allah ve Rasulu en büyük lütuf ve ihsan sahibidir” diye cevap vermişlerdir.⁷⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIX, 78. H. No: 12021.

243.Hadis: Bedir'e Gitmek için Ashab'ı ile istişare eden Hz. Peygamber, önce Hz. Ebû Bekir sonra da Hz. Ömer'in konuşmalarına iltifat etmemiştir. Bunu anlayan Ensar: “Ey Allah'ın Rasulu, biz size İsrail oğullarının Musa'ya dediği gibi “Gidin siz ve Rabbiniz savaşın” demeyiz. Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederiz ki, Atlarınıza binip Berki'l Gımad'a⁷⁶⁰ sürseniz mutlaka size eşlik ederiz.”⁷⁶¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIX, 79. H. No: 12022; Müslim, Cihad ve Siyer, 83; Hâkim Müstedrek, III, 283. H. No: 5104. Hâkim'in rivayetinde şu ziyade mevcuttur. **لَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نَخُوضَ الْبَحْرَ لَخَضْنَاَهُ**

244. Hadis: Hz. Peygamber'in Ensar'ı ziyaret ettiği, çocuklarına selam verdiği, başlarını okşayıp onlara dua ettiği rivayet edilmiştir.⁷⁶² İbn Hibbân, Sahih, II, 205. H. No: 459. İsnadı sahihtir.⁷⁶³ **وَيَدْعُو لَهُمْ** (Onlara dua ederdi) Lafzı İbn Hibban rivayetinin sonunda yoktur.

245. Hadis: Enes Hz. Paygamber'in Ensar'a şöyle dua ettiğini rivayetlemiştir: Allah'ım, Ensar'ı çocuklarını ve torunlarını affet.”⁷⁶⁴ Tirmizî, Menâkıb, 140/14, H. No: 3909; Müslim Zeyd b. Erkam vasıtasıyla rivayet etmiştir. Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 172. H. No: 2506. Tirmizî, Ata b. Saib'ten gelen bu hadisin “garib” olduğunu belirtmiştir.

⁷⁵⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.193.

⁷⁶⁰ Berki'l Gımad: Yemen'de ya da Mekke'nin arkasındabir yerin adıdır. Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.193. (Faruk Hammade'nin tahkiki).

⁷⁶¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.193.

⁷⁶² Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.193..

⁷⁶³ İbn Hibbân, II, s.205.

⁷⁶⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.194.

246. Hadis: Cennet ehlinin çoğunun Mezhic⁷⁶⁵ kabilesinden olduğunu belirten bir rivayettir.⁷⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXII, 195. H. No: 19446. Hâkim, Müstedrek, IV, 91. H. No: 6979. Hâkim, Müslim ve Buhârî'nin rivayet etmediği hadisin isnadının "sahih" ama metnin "garib" olduğunu kaydetmiştir.

247. Hadis: Eşarî Kabilesinin faziletini anlatan bir rivayettir.⁷⁶⁷ Hz. Peygamber bu hadiste Eşarîler için: "Şimdi sizden daha ince kalpli bazı insanlar size gelecektir" buyurmaktadır. Baktık ki, Ebû Musa'nın aralarında olduğu Eşarîler geldi. Ahmed b. Hanbel, rivayettinin sonunda, İlk defa toklaşmayı Yemenli bu kabilenin yaptığı cümlesi vardır. Nesâî, sadece Enes'ten rivayet etmiştir. Ama Müslim ve Buhârî de dâhil Kütüb-i Sitte müellifleri Ebû Hureyre vasıtasıyla rivayet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel, Müsned, XX, 39, H. No: 12582.

248. Hadisler: Birçok erkeğin kemale erdiğini ama kadınlardan sadece İmran'ın kızı Meryem ve Firavun'un karısı Asiye'nin kemale erdiği rivayet edilmektedir.⁷⁶⁸ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 70. H. No: 2431. Rivayette Âsiye ve Meryem'in kemaline işaret edilmiştir. Kimisi de bunu onların peygamberliklerine yorumlamıştır. İbn Hacer büyük faziletleri sahip olsalar da peygamberliğin mubalağa olacağını, kemale ermeyi de kendi zamanının kemale erenleri olabileceğini belirtmiştir.⁷⁶⁹ Fazileti zikredilen hanımların sahâbi olmamaları dikkat çekmektedir. Asiye ve Meryem'in övülen şahsiyetler olduğu ve bu övgüleri hakettiği elbette tartışılmaz ama sahâbe faziletleri arasında zikredilmeleri dikkat çekmektedir. Rivayetin devamında Aişe'nin diğer insanlara göre fazileti Serîd'in⁷⁷⁰ (Tirid) diğer yemeklere üstünlüğüne benzetilmiştir.

249. Hadis: Bu rivayette yeryüzünün en hayırlı kadınları olarak Hz. Meryem ve Hz. Hatice zikredilmiştir.⁷⁷¹ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 69. H. No: 2430; Tirmizî, Menâkıb, 136/61. H. No: 3877. Tirmizî, bu konuda Enes, İbn Abbas ve Hz. Aişe'nin rivayetlerinin mevcut olduğunu, hadisin "hasen sahih" olduğunu belirtmektedir.

250. Hadis: Cennet kadınlarının en hayırlıları olarak Hz. Hatice, Hz. Fatma, Hz. Meryem ve Hz. Asiye sayılmıştır.⁷⁷² Kütüb-i Sitte musannifleri arasında bu

⁷⁶⁵ Mezhic: Yemen'de bir kabile ismidir.

⁷⁶⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.194.

⁷⁶⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.194.

⁷⁶⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.195.

⁷⁶⁹ İbn Hacer, *Fethu'l Bâri*, VI, s.447.

⁷⁷⁰ Serîd: Et ve ekmekten beraber yapılan meşhur bir arap yemeğidir. Nevevî, XV, s.199.

⁷⁷¹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.196.

⁷⁷² Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.196.

isnadla sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir. Hâkim, Müstedrek, II, 650, H. No: 4160.

251. Hadis: Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 70. H. No: 2431. 248. Hadisin tekrarıdır. Orada bahsi geçti.

252. Hadis: Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 409, H. No: 2668. Hadis sahihtir. 250. hadis ile aynıdır. 248- 252. Hadisler Meryem ve Âsiye'nin faziletlerini anlatır. İkisi de Kur'an'da mümin kadınlara örnek gösterilmiştir. Hz. Peygamber de bu hadislerde onları cennet ehlinin en iyisi olarak övmüştür.

253, 254, 255. Hadis: Cebrâil, Hz. Hatice'ye Allah'ın selamını getirir ve kendisi de Hz. Hatice'ye selam etmiştir. Ayrıca kendisine cennette inciden bir ev olduğunu da müjdelemiştir.⁷⁷³ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 71. H. No: 2432; Buhârî, Fezâilü Ashâbi'n- Nebi, 52. H. No: 3810; Hâkim, Müstedrek, III, 204. H. No: 4851.

254. Hadis: Hâkim, Müstedrek, III, 206. H. No: 4856. Hâkim, rivayetin Müslim'in şartlarına göre "sahih" olduğunu ama rivayet etmediğini belirtmiştir. Burada Hz. Hatice'nin ne kadar üstün bir akli yeteneğe sahip olduğunu görüyoruz. Allah ona selam gönderince **إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ** (Allah selamın kendisidir) karşılığını vermiştir. Cebrail'e ise normal selam vermiştir.⁷⁷⁴

255. Hadis: Hz. Peygamber, Hz. Hatice'ye cennette inciden bir evi müjdelemiştir. Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 72. H. No: 2433; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXI, 483. H. No: 19143.

256, 257, 258. Hadisler: Hz. Aişe'nin Hz. Hatice'yi kıskandığını dile getirdiği ve Hz. Peygamber'in ona cennette altından bir evin kendisine vahy edildiğini buyurduğu rivayetlerdir.⁷⁷⁵ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 73, 74, 76. H. No: 2435; İbn Mace, Nikâh, 56. H. No: 1997. Hadis sahihtir.

259. Hadis: Kütüb-i Sitte musannifleri arasında sadece Nesâî hadisi rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir.⁷⁷⁶ Hâkim, Müstedrek, II, 650, H. No: 4160. 252. hadiste bahsi geçti.

260. Hadis: 193. hadiste bahsi geçti.

261, 262, 263, 264. Hadisler: Hz. Peygamber'in İmran'ın kızı Meryem hariç Hz. Fatıma cennet kadınlarının efendisidir buyurduğu rivayetlerdir.⁷⁷⁷ Müslim,

⁷⁷³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.197-198.

⁷⁷⁴ İbn Hacer, *Fethu'l Bâri*, VI, s.136.

⁷⁷⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.198-199.

⁷⁷⁶ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.197.

Fezâilü's-Sahâbe, 97, 98, 99. H. No: 2450; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVIII, 353. H. No: 23329. Hz. Fatıma'nın faziletine dair, Hz. Aişe'den değişik lafız ve senedle gelen rivayetlerdir.

265, 266, 267. Hadisler: Hz. Peygamber, Hz. Fatıma için: “Fatıma benden bir parçadır. Onu sevindiren beni sevindirir. Ona eziyet eden bana eziyet etmiş olur” buyurmuştur.⁷⁷⁸ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 93, 94, 95. H. 2449; Tirmizî, Menâkıb, 135/60. H. No: 3867. Tirmizî, hadisin “hasen sahih” olduğunu belirtmiştir.

268, 269, 270. Hadisler: Hz. İbrahim ile hanımı Sara, bir yolculuk sırasında uğradıkları bir köyde, zalim bir hükümdar ile karşılaşmışlardır. Hz. İbrahim, zalim hükümdara hanımı Sara'yı kız kardeşi olarak tanıtmaktadır. Hz. İbrahim, Sara'ya durumu bu şekilde bildirmiş ve kendisini yalanlamasını tembihlemiştir. Ceberut hükümdar, Sara'ya yaklaşmak isterken Sara dua etmiş, Hükümdarın (elleri tutulmuş) boğulacak gibi bir hal almıştır. Bunun üzerine Hükümdar, bu halden kurtulması için Sara'ya dua etmesini istemiştir. Zalim Hükümdar kurtulunca yeniden Sara'ya kötülük için yönelince tekrar aynı hale tutulmuştur. Bu dafa Sara'yı bırakır ve O'na bir de Hacer adında bir cariyeye vermiştir.⁷⁷⁹ Ebû Davûd, Talâk, 16. H. No: 2212; Buhârî, Buyu', 100. H. No: 2227. Bu da ilginç olarak sahâbi olmadığı halde sahâbenin fazileti arasında zikredilen Hz. İbrahim'in hanımı Sâre hakkındaki rivayetlerdir. Bir başka ilginç tarafı da rivayette geçen Hz. İbrahim'in hanımına yeryüzünde sadece kendisinin ve onun Allah'a tapan olarak kaldığını söylemesidir.⁷⁸⁰

270. Hadis: Buhârî, İkrâh, 6; Nesaî, Sünen-i Kübrâ, Menâkıb, 75. H. No: 8514; İbn Hibban, Sahih, XIII, 45. H. No: 5737. İbn Hibban, rivayetin değerlendirmesinde, Hz. İbrahim'in çocuğu İsmail'in soyundan olanlara, zezem suyu ile büyüdüleri için, onlara “مَاءُ السَّمَاءِ” denildiğini belirtmektedir. İbn Hacer ise Hz. İbrahim'in soyunun temizliğinden bu benzetmenin yapıldığı görüşündedir.⁷⁸¹

271-272. Hadis: Hz. Hacer'in faziletini anlatan rivayetlerdir. Cebrail, İsmail'in yanında ayağını yere vurunca zezem suyu çıkmış. Hacer, suyu görünce zayi olmaması için etrafını set yapmıştı. Bunu anlatan Hz. Peygamber: “Allah

⁷⁷⁷ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.200-202.

⁷⁷⁸ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.202-203.

⁷⁷⁹ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.203-205.

⁷⁸⁰ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.204.

⁷⁸¹ İbn Hacer, *Fethu'l Bâri*, VI, s.394.

Hacer'e rahmet etsin, eğer bıraksaydı gür bir pınar olurdu” buyurmuştur.⁷⁸² Sünen-i Kübrâ, X, 315. (Menâkıb, 76.) H. No: 8515. Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXV, 63. H. No: 21125. Ahmed b. Hanbel, rivayeti sened ve metin olarak aynen rivayet etmiştir. Hadis sahihtir.

273, 274. Hadisler: Zemzem suyunun çıkışı ve Hz. Hacer'in onun karşısındaki tavrını konu edinen rivayetlerdir. İki uzun rivayettir. Hz. İbrahim'in Hacer ve Oğlu İsmail'i Mekke'ye bırakışını, ardından su ararken onlara Cebrail'in Zemzem suyunu çıkarması ve bazı insanların onlara eşlik etmesiyle Mekke'nin yerleşim yeri olduğunu anlatan rivayetlerdir.⁷⁸³ Buhârî, Bedü'l Halk, 28. H. No: 3367, 3368. Nesâî ve Buhârî hadisi uzun olarak rivayet etmiştir.

275. Hadis: Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 70. H. No: 2431. 248 numaralı hadiste bahsi geçti.

276. Hadis: Hz. Peygamber, son hastalığında Hz. Aişe'nin odasında kalmak için Ümmü Seleme'den izin istemiş, önce Ümmü Seleme izin vermese de, sonra izin vermiştir. Sonra Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Beni Aişe konusunda kınamayın. Aişe dışında hiç kimsenin döşeğinde bana vahiy gelmedi.”⁷⁸⁴ Tirmizî, Menâkıb, 137/1. H. No: 3879. Tirmizî rivayete şöyle başlar : “كَانَ النَّاسُ يَتَحَرَّوْنَ بِهَدَايَاهُمْ”
يَوْمَ عَائِشَةَ

277. Hadis: Hz. Aişe'ye Cebrail'in selam verdiği rivayettir. Buhârî, Fezâilü Ashâbi'n-Nebî, 32. H. No: 375. Bazı rivayetlerde -Buhârî'de olduğu gibi- Aişe de وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ lafzı ile selamına karşılık verdiği rivayet edilmiştir.

278, 279, 280. Hadisler: Enes b. Malik'in annesi Rumeysa (kimi rivayetlerde Ğumeysa geçer) hakkındaki rivayetlerdir. Hz. Peygamber, cennette onun ayak sesini veya bastonunun sesini duyduğunu buyurmuştur.⁷⁸⁵ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 105. H. No: 2456. Birçok yerde geçmektedir. İbn Hibban, XVI, 162. H. No: 7190; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIX, 93. H. No: 12035.

281. Hadis: Abbas b. Abdulmuttalib'in hanımı Ümmü Fadl'ın faziletine dair bir rivayettir. Rivayette, Onun ve kız kardeşlerinin mümin olduğu belirtilmiştir.

⁷⁸² Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.206-207.

⁷⁸³ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.207-208.

⁷⁸⁴ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.211.

⁷⁸⁵ Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, s.212.

Hâkim, Müstedrek, IV, 35. H. No: 6801. Müslim'in şartına göre hadis sahihtir fakat rivayet etmemiştir.⁷⁸⁶ Ümmü Fadl, Abdullah b. Abbâs'ın annesidir.

282. Hadis: Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 110. H. No: 2460; Tirmizî, Menâkıb, 111/37. H. No: 3806. 159 numaralı hadiste bahsi geçti.

283. Hadis: Esmâ bnt. Umeys ve Habeşistan'a hicret edenlere iki hicret sevabının olduğunu müjdelediği rivayettir. Hz. Ömer ile Esmâ bnt. 'Umeys arasında hicret sevabı ve Hz. Peygamber'e daha yakın olanın kim olduğu konusunda tartışma çıkmıştır. Esmâ durumu Hz. Peygamber'e bildirmiş o da şöyle buyurmuştur: "Yakınlık konusunda ikinize aynı konumdayım. Ömer ve arkadaşlarına bir hicret, Gemi arkadaşlarına (Habeşistan'a hicret edenlere) ise iki hicret sevabı vardır." Esmâ demiş ki, Ebû Musa ve Gemi arkadaşları bana gelip bu rivayeti sordular. Doğru olduğunu söyleyince dünyada Hz. Peygamber'in bu sözüne sevindikleri gibi başka bir şeye sevinmemişlerdir. Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 169. H. No: 2503; Hâkim, Müstedrek, III, 234. H. No: 4942. Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğunu ama Şeyhayn'ın rivayet etmediklerini belirtmiştir.

Ebû Burde demiş ki, Esmâ, Ebâ Musa'nın bu hadisi rivayet etmek için kendisinden izin istediğini de bildirmiştir.⁷⁸⁷

284. Hadis: Esmâ bnt 'Umeys, Cafer b. Ebî Talib'ten sonra Hz. Ebû Bekir ile evlenmiştir. Hz. Ebû Bekir, bir gün eve gelirken Esmâ'nın Benî-Haşim'den bir adamla evde tek başına olduğunu görmüş, bunu kerih gören Hz. Ebû Bekir, durumu Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Hz. Peygamber, Esmâ'nın bu töhmetten uzak olduğunu belirttikten sonra şöyle demiştir: "Bu günden sonra hiç kimse yanında bir veya iki kişi olmadan bir bakire veya kocası evde olmayan bir kadının yanına girmesin"⁷⁸⁸ buyurmuştur. Nevevî, rivayetten bir veya iki kişi ile halvetin olmadığı gibi bir netice çıkarılmamalıdır. Bu âlimlerimizin yanında haram bir davranıştır. Bir veya iki kişiden maksadın günah işlenmesini engelleyecek bir cemaat olduğunu belirtmektedir.⁷⁸⁹ Hadisin ravisi Abdullah b. Amr b. As: "Bu olaydan sonra tek başıma yabancı birisinin yanına asla girmedim" demiştir. **فَمَا دَخَلْتُ بَعْدَ ذَلِكَ الْمَقَامِ عَلَى** Bu cümle Ahmed b. Hanbel'in rivayetinin sonunda yer alır. Müslim, Selâm, 22. H. No: 2173; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XI, 572. H. No: 6995.

⁷⁸⁶ Hâkim, Müstedrek, IV, s.35.

⁷⁸⁷ Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.216.

⁷⁸⁸ Nesâî, Fezâilü's-Sahâbe, s.216.

⁷⁸⁹ Nevevî, XIV, s.155.

SONUÇ

Şüphesiz İslam dininin Hz. Peygamber'den sonraki en önemli halkasını sahâbe oluşturur. Bu önemleri hem ilk kaynak olan Kur'an'ı ve onun açıklayıcısı durumundaki Sünneti bize nakletmelerinden hem de bu iki kaynakta kendilerini tafzil eden birçok ayet ve hadisin bulunmasından kaynaklanmaktadır.

İslam dininin ana kaynaklarını kendilerinden sonraki nesillere nakleden bu neslin tanınip bilinmesi, dinin sonrakiler tarafından doğru anlaşılması açısından son derece önemlidir. İslam dininin bu güzide topluluğunun faziletini ele aldığımız bu çalışmamızda şu sonuçlara vardık.

Sahâbe, hem Yüce Allah tarafından gönderilen vahyin ışığında hem de onun elçisi olan Hz. Muhammed (s.a.s.)'in örneğinde yetişen ilk nesildir. Bu onlara ayrı bir üstünlük kazandırmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah tarafından tafzil edilen sahâbe, vahyin ilk muhataplarıdır. Onun için Kur'an-ı Kerim'in büyük bir kısmı onlarla ilgili hâdiselerden oluşmaktadır. İlgili ayetlerin büyük bir kısmı onları övmekte, takdir etmekte, eğitmektedir. Az da olsa bazı ayetler onları uyarıp tenkit etmektedir. Sahâbe hakkında doğru bir kanıya varmamız için Kur'an'ın sahâbe algısı bizlere ışık tutmaktadır. Kur'an'da Yüce Allah tarafından sahâbe, "en hayırlı ümmet, fazilet sahibi kimseler, Allah'ın kendilerinden razı, kendilerinin de Allah'tan razı olduğu kimseler, cennet ehli nesil, kurtuluşa erenler, sadık, takva sahibi, gerçek müminler, kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında ise merhametli ve ibadete düşkün bir nesil" olarak tanıtılmaktadır. Yüce Allah'ın sahâbeyi en hayırlı ümmet olarak Kur'an'da bizlere tanıtmaması bir Müslüman için her halde en büyük fazilet olsa gerektir. Ashâb, mallarıyla ve canlarıyla Hz. Peygamber'e bağlanmaları, fedakârca İslamiyet'i yaşamak ve yaşatmak için çaba sarf etmeleri ve Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek ve öğretmek için çalışmaları sayesinde bu ulvi dereceye ulaşmışlardır. Bütün bunlara ilaveten Rasulullah'ın (s.a.s.) arkadaşları hakkındaki sözleri de sahâbenin faziletini ortaya koymaktadır. O da sahâbe için en hayırlı neslin kendi devrinde yaşayanlar

olduğunu, kendisini mümin olarak görenlere ateşin dokunmayacağını, sahâbenin ümmeti için eman olduğunu, kendilerine sövülmenin yasak olduğunu bildirmiştir.

Bütün bu övgü ve uyarmalara rağmen sahabe bütün Müslümanlarca aynı derecede fazilet sahibi olarak görülmemektedir. Ehli Sünnet mensuplarına göre her sahabe ayrı ayrı fazilet sahibi iken bazı guruplara göre böyle değildir. Şia, Hariciler ve Mutezile bunların başında yer alır. Hariciler sahâbenin kendi aralarındaki savaşlarından dolayı sahâbenin küfrüne hükmedip toptancı bir anlayışla hepsini kötülerken, Şia'ya göre de sahabe kötülük sembolü hatta bazı gulat kısımlarına göre birkaç kişi hariç mürted olarak telakki edilmiştir. Bu görüş farklılıkları siyasi görüş farklarından ve hükümrânlık tarafgirliklerinden kaynaklanıyor görünmektedir. Tarihin belirli dönemlerine hâkim olan Mutezile gibi bazı siyasi fırkaların görüşleri de sahabeye bakışı etkilemiştir. Sahâbeyi kötülemek için bu dönemler bid'at ehlinin cirit attığı dönemler olarak tarihe geçmiştir. Özellikle Mihne olayının yaşandığı dönem sahabeyi kötüleyen birçok eserin ortaya çıktığı dönemdir. Kısaca sahabeye bakışı siyasi olaylardan ayrı değerlendirmek mümkün değildir.

Ehl-i Sünnetin sahabe tasavvuru ise kible ehlinin hiç kimsenin büyük günahı dolayısıyla tekfir edilemeyeceği, günah işleyen müminlerin ebedi cehennemde kalmayacakları yönünde şekillenmektedir. Bu bağlamda kendi aralarındaki "Sıffin ve Cemel" savaşlarına katılanların durumları ile Hz. Osman ve Hz. Ali'yi şehit edenlerin durumlarının Allah'a bırakılması gerektiğini, sahâbenin asla tekfir edilmemesi gerektiğini, onlara kem söz sebb/ şetm/ ta'n söylenmemesini savunmuşlardır. Ayrıca hepsinin fazilet sahibi olduğunu, bunun da Yüce Allah tarafından Kur'an'da belirtildiğini, fazilet sıralamasının hilafete geçme sırasına göre olduğunu savunmaktadırlar.

Şia, Hariciler ve Mutezile'den bazıları sahabeyi tenkit etmişler adaletlerinin düştüğü kanaatini iddia etmişlerdir. Ehl-i Sünnet'e göre Kur'an'ı Kerim'in sahabe hakkındaki şهادetleri ve Rasulullah'ın onlar hakkındaki övgüleri onların hem en faziletli halka olduğuna hem de adil olduklarına işarettir. Ehl-i Sünnetin sahabe ile ilgili kaygıları onların adaletine gelecek bir haleldir. Bunun da sebebi ashâbın sünneti nakli ve bunun üzerinden dine gelecek tahrifattır. Çünkü karşıda neredeyse ashâbın tamamını mürted sayan bir Şii telakki vardır. İşte bu endişeden dolayı Ehl-i Sünnet sahâbenin tamamını tafzil etmiştir. Onlara dil uzatmayı zındıklıkla eş değer kabul etmiştir. Sahâbenin fitne dönemindeki olaylara karışmasını da ictihadî olarak

yorumlamışlardır. İlginç bir şekilde yanılanların da doğruyu yakalamak için bu yola gittiklerini savunmuşlardır. Sahabenin adaletinden maksadın onların Rasulullah (s.a.s.) adına yalan uydurmamalarıdır. Yoksa Şia'nın İmamları masum gördükleri gibi bir yanlış inanç değildir.

Şia'nın bir itikadi fırka olarak ortaya çıktığı hicri üçüncü asrın başları en çok hadisin uydurulduğu dönem olarak da dikkat çekmektedir. Bunu kendileri de itiraf edip Hz. Ali hakkında çokça rivayetin kendileri tarafından uydurulduğu belirtilmiştir. Müslümanlar arasındaki fitne olaylarından da yararlanarak bu hadis uydurma faaliyetleri hız kazanmış, siyasi çıkar elde etmek için her gurup karşısındakini kötülemek ve yandaşlarını savunmak için bu işe girişmişlerdir.

Bütün bu olaylar Müslümanların çoğunluğunu oluşturan Ehl-i Sünnet âlimlerini sahabe ile ilgili doğru bilgileri ortaya koyacak sahih rivayetleri toplayan kitapları tasnif etmeye sevk etmiştir. Onlar da gerek müstakil eserler yazarak gerekse geniş hacimli kitapların bir bölümü olarak sahabenin faziletine dair sahih rivayetleri ortaya koyan eserler yazmışlardır. Bunları yazmaktaki sebepleri hem doğru rivayetleri ortaya koymak hem de bid'at ehlinin sahabeye yönelttiği eleştirilere cevap vermek ve uydurulmuş olan rivayetleri ayıklamak için olduğunu belirtmişlerdir. Biz de bu çalışmamızda sahabenin faziletine dair yazılan eserleri belli kategorilere ayırdık. Genel Nitelikli Eserler, Ensar'ın Faziletine dair eserler, Dört Halife'nin, Ümmehatü'l Müminin'in, Aşere-i Mübeşşere'nin, diğer sahabenin ve sonraki dönemde konusu doğrudan fezâilü's-sahâbe olan eserleri derlemeye çalıştık.

Bu te'liflerin başında da İmam Nesâî'nin Fezailü's-Sahebe'si gelir. Sahabenin faziletine dair yazılan bu eserin rivayetleri birkaçı hariç hemen hepsi Kütübi Sitte' de geçen sahih rivayetlerden derlenmiştir. Eserde hem tek tek sahâbeye dair rivayetler hem grup olarak sahâbenin bir kısmına dair rivayetler hem de hanım sahabilere dair rivayetler mevcuttur. Bunların haricinde kabilelere dair tafzil rivayetler ile sahâbi olmayan Necaşi ve Meryem gibi bazı diğer fazilet sahibi insalara dair rivayetler derlenmiştir. Her bir rivayet numaralandırılmış ve değerlendirmesi de orada yapılmıştır. İçeriği aynı olan rivayetler grup olarak rakamları yan yana verilmiş ama senedleri ve geçtiği yerler ise ayrıca rakamlandırılarak belirtilmiştir. Eserde, altmış kadar sahâbinin faziletini bildiren rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerin çoğu ya tek başına veya şahitleriyle beraber sahih rivayetlerden oluşmaktadır. Zayıf olan yedi rivayet de ilgili yerlerde belirtilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdülbaki, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l Müfehres Li Elfâzi'l Kur'an'il Kerim*, Daru'l-Marife, yedinci baskı, Beyrut, ty.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerâhî, *Keşfu'l Hafa*, (I-II), Mektebetü'l Kuds, Kahire 1351h.
- Âcurriyy, Ebû Bekir, Muhammed b. Hüseyin b. Abdullah el-Âcurriyy, *Erbeûne Hadisen*, thk. Bedr b. Abdullah el-Bedr, Riyad 2000.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, thk. Vasiyullah b. Muhammed Abbas, I-II, Daru İbnu'l-Cevzî, Riyad 1999.
- , *Müsned*, I-XLV, thk. Şuayb Arnavut ve Adil Murşid, Müessesetü'r-Risâle 2001.
- Altuntaş, Halil ve Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Mealî*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- Aydınli, Abdullah, *Hadis Istilahları Sözlüğü*, İfav yayını, İstanbul 2009.
- Azmî, M. S. es-Salihî- ÖZ, Mustafa, "Hariciler", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997.
- Bağavi, Ebû Muhammed el-Huseyin b. Mesud b. Muhammed b. Ferâ' el-Bağavî, *Me'âlimü't-Tenzîl fi tefsiri'l Kur'an*, I-V, thk. Abdurrezâk Mehdî, Daru't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1985.
- el-Bağdadî, Ebû Mansur Abdulkahir b. Tahir, *el-Fark Beyne'l-Fırak ve Beyânü Fırkati'n-Naciye*, II. Baskı, Beyrut 1977.
- Bardakoğlu, Ali "Diyet" Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1994.
- Benli, Yusuf, *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe*, Ensar Yayını, İstanbul 2013.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, *el-Camiü'l-Müsnedü's-Sahîhü'l Mühtasar Min Umûri Resûlillahi (s.a.s.) Ve Sünenihi Ve Eyyâmihî*, I-IX, Daru't-Ta'sîl, Beyrut 2013.

- , *Edebü'l Müfred*, thk. Muhammed Fuad Abulbaki, Daru'l Beşâiri'l-İslamiyye, 3. Baskı, Beyrut 1989.
- Carullah, Musa Carullah, *el-Veşia' fi Nakdi Akideti'ş-Şia*, Necefü'l Eşref Matbaası, Irak 1935.
- Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerif Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, Beyrut 2009.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Sahâbe Kivâmi*, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.
- , *Hadis Edebiyatı*, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.
- Çapan, Ergün, *Kur'an-ı Kerim'de Sahabe*, Işık yayınları, İzmir 2013.
- Çelebi, Kâtip, *Keşfü'z-Zunûn*, Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdat 1941.
- Darimî, Osman b. Said, *er-Red Ale'l Cehmiye*, thk. Bedr b. Abdullah el-Bedr, Kuveyt 1995.
- Demir, Mahmut, *Hadis ve İdeoloji*, Otto Yayınları, Ankara 2015.
- Demirel, Harun Reşit, "Muhaddisler ve Fıkıh Usûlcüleri Arasında Sahâbe Tanımı Tartışması" *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe*, Ensar Yayınları İstanbul 2013.
- Ebû Davûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Davûd*, thk. Muhammed Nasiruddin el-Elbânî, Mektebetü'l Mearif, Riyad, ty.
- Ebû Hanife Nu'man b. Sâbit, *el-Fıkhu'l-Ekber*, Mektebetü'l-Furkân, byy. 1999,
- Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, III. Baskı, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.
- Efendioğlu, Mehmet, "Muhadramûn", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2005.
- , "Sahâbe" Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2008.
- , "Fezâilü's-Sahâbe", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1995.
- , *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe*, İslam Araştırmaları Vakfı Yayınları. İstanbul 2013.
- , "Siyerü A'lami'n-Nübela", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2009.
- Erul, Bünyamin *Sahâbenini Sünnet Anlayışı*, TDV. Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2014.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak- Ahmet Ertürk, I-III, İşaret Yayınları, İstanbul 1999.
- Etyupî, Muhammed b. Ali b. Âdem b. Musâ, *Zehiretü'l Ukbâ fi Şerhi'l Müctebâ*, I-XLI, Daru'l-Meârici'd-Devliyye, Riyad 1996.
- el-Eş'arî, Ebûl Hasan Ali b. İsmail el-Eş'arî, *Makalatü'l-İslamiyyin ve İhtilafü'l-Musallin*, I-II, thk. Muhammed Muhyüddin Adülhamid, Beyrut 1990.

- Fayda, Mustafa, “Halife b. Hıyat”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997.
- Fıglalı, Ethem Ruhi, “Cemel Vakası”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1993.
- , “Hariciler” Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997.
- , “Gadir-i Hum” Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1996.
- Hâkim, Ebû Abdillâh El-Hâkim Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Nuaym b. Hakem en-Nisâbûrî, *Ma’rifetu Ulumu’l-Hadis*, thk. Seyyid Mu’zam Hüseyin, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1977.
- , *Müstedrek*, I-IV, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut 1990.
- Hansu, Hüseyin, “Mutezile’de Sahâbe Algısı”, *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe*, İslam Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.
- , *Mütezelede Hadis*, Otto Yayınları, Ankara 2004.
- Haşim, Şahin, “Menâkıbnâme”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara 2004.
- Hatib el-Bağdâdi, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit, *el-Kifâye fi Ma’rifeti Usuli İlmî’r-Rivâye*, I-II, thk. Ebi İshak İbrahim b. Mustafa ed-Dimyâti. Dâr’l-Hudâ, Mısır 2003.
- İbn Abdilber, Ebî Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Abdilber el-Kurtûbî en-Nemirî, *el-İstiab fi Ma’rifeti’l-Ashâb*, I-IV, thk. Ali Muhammed Becâvî, Daru’l-Ciyl, Beyrut 1992.
- İbn Asâkir, Ebû Kasım b. Hasan b. Hibetullah, *Tebyinü Kezibi’l-Müfteri Fîmâ Nüsibe ile’l-İmam Ebi’l-Hasan el-Eş’arî*, Daru’l-Kütüb’l-Arabî, Beyrut 1404.
- İbn Ebi Hatim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. Munzir er-Razî, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, I-IX, Daru’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut 1952.
- İbn Esir, İzzu’d-Din Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü’l-Ğabe fi Marifeti’s-Sahâbe*, I-VIII, thk. Ali Muhammed Muavved, Adil Ahmed Abdi’l-Mevcud, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1996.
- İbn Hacer, Şihâbuddin Ebû’l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed. Ali el-Kenânî el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîzi’s-Sahâbe*, I-VIII, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Muavved, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1415. (Şamile, 3.64 versiyon, 2016)
- , *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahihi’l-Buhârî*, I-XIII, thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki, Abdulaziz b. Abdullah b. Baz, Muhibbüddin el-Hatib, Daru’l Ma’rife, Beyrut 1379.
- , *Lisanu’l Mizan*, I-VII, Müessesetü E’lemî, İkinci baskı, Beyrut 1971.
- , *en-Nukte Alâ Kitabi İbnu’s-Salâh*, I-II, thk. Rabi’ b. Hâdî, Medine 1984.

- İbnî Kesir, Ebû Fidâ' İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşî *Tefsirü'l-Kur'ani'l-A'zim*, I-VIII, thk. Sâmî b. Muhammed Selâme, Daru't-Tayyibe, İkinci Baskı, 1999.
- , *el-Baisü'l-Hasis Şerhu İhtisârı Ulûmu'l-Hadis*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut 2004.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muaz b. Ma'bed et-Temîmi el-Bustî, *Sahih*, I-XVIII, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut 1993.
- İbn Mâce, Ebî Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Nasiruddin el-Elbânî, Mektebetü'l-Mearif, Riyad ty.
- İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem b. Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebir, Muhammed Ahmed Hasbullah, Haşim Muhammed eş-Şazeli, I-II, Daru'l-Maarif, Kahire, ty.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Müni' ez-Zühriy, *Tabakât*, thk., Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancı, Kahire 2001.
- İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdirrahman eş-Şehrezûrî, *Ulumu'l-Hadis Li İbni's-Salah*, thk. Nuruddin Itr, Daru'l-Fıkr, Dımaşk 1998.
- Kallek, Cengiz, "İbn Asâkir Ebû Mansur", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1999.
- Kandemir, M. Yaşar, "Fezâil" Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2000.
- , "Nesâî" Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2006.
- , *Mevzu Hadisler*, Ankara 1984.
- Karaman, Fikret, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen ve İbrahim Ural, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 2006.
- Karaman, Hayrettin, Ali Özek, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrıncı, Sadrettin Gümüş ve Ali Turgut, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meal*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012.
- , *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, I-V, Ankara 2007.
- Keskin, Halife, *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*, Beyan yayınları, İstanbul 2000.
- Kettanî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebû'l Fayd Cafer b. İdris El-Hasanî el-İdrisî *er-Risaletü'l Müstatrefe*, thk. Muhammed el-Müntasır b. Muhammed ez-Zemzemî, Daru'l-Beşâr el-İslamiyye, Yedinci Baskı, byy. 2000.

- Koca, Ferhat, “İbn Teymiye, Takiyuddin”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1999.
- Muhyuddin Muhammed b. Bahaeddin, *el-Kavlü'l Fasl Şerhü Fikhü'l Ekber*, İstanbul 1990.
- Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetu'l-Ahvezi*, I-X, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut ty.
- Müslim, Ebî Huseyin Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nisâburî, *el-Camiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Daru's-Selâm, İkinci baskı, Riyad 2000.
- Nesâî, Ahmed b. Şua'yb en-Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe*, thk. Dr. Farûk Hammâde, Daru's-Sakâfe, Mağrib, ty.
- , *Sünen-i Kübrâ*, I-XII, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001.
- , *Sünenü Nesâî bi Şerhi Suyuti ve Haşiyeti Sindî*, I-V, Daru'l Ma'rife Beyrut ty.
- Nevbahtî, Ebû Muhammed Hasan b. Musa b. Hasan b. Muhammed en-Nevbahtî, *Fireku's-Şia*, Thk. Abdülmün'im el-Hafnî, Kahire t.y.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyuddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Minhâc Şerhu Müslim*, I-XVIII, Dar İhyai Turâsil-Arabî, Beyrut 1 392.
- Öz, Mustafa, “Şia”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1999.
- , “Rafiziler” Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2007.
- , “Teberrî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara 2011.
- Özervarlı, M. Sait, “Nebhanî Yusuf b. İsmail”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2006.
- Özpınar, Ömer, “Fezâilü's-Sahâbe Edebiyatına Etki Eden Sebepler Üzerine”, *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe -Kimliği ve Algısı-*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013.
- , *Hadis Edebiyatının Oluşumu*, Ankara 2005.
- Polat, Salahattin, vd. *Hadis Araştırma ve Tenkit Klavuzu*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.
- Saidî, Suûd b. İd b. Umeyr es-Saidî, *el-Ehâdisü'l Varide fi Fezâil'i Sahâbe*, I-XII, Medine 1427.
- Sehâvî, Şemsuddin Ebû'l Hayr Muhammed b. Abdurrahman es- Sehâvî, *Fethu'l Muğis bi Şerhi Elfiyeti'l Hadis*, I-V, thk. Abdülkerim b. Abdullah b. Abdurrahman el-Hudayr, Muhammed b. Abdullah âl-Füheyd, Riyad 1426.

- Seyyid Kutup, İbrahim Hüseyin eş-Şarî, *Fi-Zilâli'l Kur'an*, I-VI, Dar eş-Şurûk, On yedinci baskı, Beyrut 1412.
- Sofuoğlu, Cemal, “Şia'nın Sahabiler Hakkındaki Bazı Görüşleri”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Cilt XXIV, Sayı 34, s.533-538.
- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Tedribu'r-Ravi fi Şerhi Takribi'n Nevevi*, I-II, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1996.
- Şafak, Ali, “Bağy”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1991.
- Şamile, Mektebetü'ş-Şamile, 3.64 versiyon, 2016.
- Taberânî, Ebû Kasım, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub et-Taberânî, *Mu'cem*, I-XVIII, Müessesetü'r-Reyyan, Beyrut 2010.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Tarihü't-Taberî*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Mısır 1968.
- Tayalisi, Ebû Davud Süleyman b. Davud b. Carud et-Tayâlisî, *Müsned*, I-IV, thk. Dr. Muhammed b. Abdu'l Muhsin et-Türkî, Daru'l-Hicre, Mısır 1999.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî (el-Câmiu's-Sahih)*, thk. Eş-Şeyh Halil Me'mûn Şiyhâ, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 2002.
- Topaloğlu, Nuri, “İbn Asâkir, Ebû'l Yümn”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1999.
- Üzüm, İlyas, , “Şia” Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2010.
- , “Sıffın Savaşı”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2009.
- Yaşaroğlu, Kamil, “Lanet”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara 2003.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Cemel Vakası”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1993.
- Yiğit, İsmail, “Sıffın Savaşı”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2009.
- , “Osman” Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2007.
- Yücesoy, Hayrettin, “Mihne”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2005.
- Zemahşerî, Ebû Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I-IV, Üçüncü baskı, Daru'l-Kütübi'l Arabî, Beyrut 1407.
- Zehebi, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*, I-XXIII, thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1982.
- , *Tezkiretü'l Huffâz*, I-IV, thk. Seyyid Yusuf Huseynî, Ma'rifetü'n-Nizam, İslamabad 1333.
- Wensinck, A. J., *Concordance (Mu'cemü'l-Müfehres Li Elfâzi'l Hadisi'n-Nebevî)*, I-VII, thk. M. Fuat Abdülbaki, Mektebetü Beril (E.J. Brill), Leiden 1955.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hasan ASLAN

Uyruğu: : T.C.

Doğım Yeri ve Tarihi : Midyat, 1974

Tel : 544 425 88 56

E-posta : haslan1974@hotmail.com

Yazışma Adresi: Tepebaşı mah. Şalker Sok. No: 61/1 Dargeçit/MARDİN

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
İMAM-HATİP LİSESİ	BATMAN İ-H-L	05/06/1992
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ	İKTİSAT FAKÜLTESİ (ESKİŞEHİR)	04/10/1999
ANKARA ÜNİVERSİTESİ	İLÂHİYAT FAKÜLTESİ	25/05/2008